

HARSÁNYI ZSOLT
ÉS MÉGIS
MOZOG A FÖLD

Országos Széchényi Könyvtár

HARSÁNYI ZSOLT

ÉS MÉGIS
MOZOG A FÖLD

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

832. 033/13

Koray Gusztáv.
Kp. I. Busley Zoltán u 14.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HARSÁNYI ZSOLT

ÉS MÉGIS MOZOG A FÖLD

GALILEI ÉLETÉNEK REGÉNYE

400-
OSZK
Országos Széchényi Könyvtár
*1002 171031
votc

ELSŐ KÖTET

BUDAPEST

SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.

KIADÁSA

832.033/1

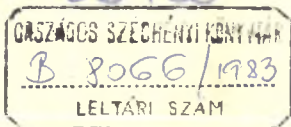
2012

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás és
filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Rt., Budapest, 1937.

Országos Széchényi Könyvtár

68768

Budapesti Hírlap nyomdája. — Felelős: Nedeczky László.

I.

Az a fiatalember, aki a Ponte Vecchio tövénél álldogálva szórakozottan tépegetett valami papirost és a darabkákat céltalanul hullatta az Arno vizébe, meg akart halni.

Már régóta foglalkozott azzal a gondolattal, hogy megöli magát. Hónapok óta járt-kelt ezzel a tűnődéssel, amely eleinte csak fáradt kedvetlenség gyanánt bukkant fel benne, de lassanként mind felismerhetőbb formát öltött. Most már elszánta magát: meghal. Úgy is tekintette életét, mint amely huszonhárom éves korában befejeződött. Mint halott-ról gondolkodott már önmagáról s hogy mikor hurkolja nyakára a kötelet, amelyet már előkészítve rejtegetett otthon, az közömbösnek is tetszett előtte. Néhány nappal hamarabb, vagy később, az már mindegy. Úgy érezte, hogy már tegnap is, tegnapelőtt is csak lustaságból nem végzett magával. Éppen az a tétlen és sivár renyheség hosszabbítgatta életét, amely miatt nem akart tovább élni. Már úgy megszokta a cselekvés hiányát, hogy szinte kíváncsi volt rá: mikor mozdul meg akarata annyira, hogy végrehajtsa a régen minden részletével kirajzolt cselekedetet. De még ennek a kíváncsiságnak is alig volt valamelyes ereje, még erre is vállat vont: mindegy. Minden mindegy.

A folyó máskor oly szép zöldes vize, amelyet most agyagos sárgára színeztek az esős őszi napok, a végtelenség szívtelen közömbösségével ömlött le-

felé és vitte a csakhamar eltűnő papirdarabkákat. A víz folyásáról eddigi életének múlása jutott eszébe. Ahogy a sárga hullámok elvonultak tekintete előtt, úgy vonultatta végig magában fiatal élete emlékeit is, egyes képeit annak az összességnek, amelyet öngyilkossága meg fog semmisíteni, esetleg holnapután, esetleg egy félóra múlva. Mert nem tudhatta semmi elhatározásra nem képes sajátmagáról, hogy a következő percben nem indul-e el tettét végrehajtani, vagy itt ödöng még jó darabig tétlenül, aztán később hazavetődik és érzéketlenül, vállvonogatva el hagy még telni egy újabb napot.

Első gyermekkori emlékei jutottak eszébe, a pisai udvar, ahol a szomszéd gyerekekkel játszott a homokban és olykor megcsodált egy-egy homokszemet, amely a napsütéstől, ha bizonyos oldalról véletlenül rápillantott, hirtelen valami nagy gyémánt fényességével tündöklött fel. Ő akkor feszülten figyelte ezt a különös tüneményt, nyakát óvatosan fordította tovább és nézte, mikor ragyog fel megint a láthatatlan homokszem, s mikor vész el tündöklése újra. A többiek csodálkoztak rajta, vagy kinevették és meglökdösték.

Aztán apja rőfösüzletét látta maga előtt a végekbe göngyölt posztók, selymek és brokátok különös, nehéz szagával. A boltban nem járt vevő, az apa ott ült a sarkban és valami régi dalt pengett a lanton. Ő, kisfiú, megállt az ajtóban és hallgatta a muzsikát, amely — nem tudni, miért — szívét kimondhatatlanul fájdalmas édességgel töltötte el. Ugyanekkor az udvar felől felesattant anyjának heves, szenvedélyes szóáradata.

Majd arra az időre gondolt, mikor Pisából ideköltöztek Fiorenzába. A szülők végtelen és heves szócsatáira, néha még éjszakákon át is. Ha ezeket a családi jeleneteket idézte fel magában, még most is a hajdani kisgyermek riadtságával bámult vissza a multba a két alakra: anyjára, aki zilált hajjal,

örjögve, eszeveszetten kiabál, rikácsol, csapkod, tombol, s apjára, aki halálsápadtan áll egy helyben, a tehetetlen haragtól nedves szemmel. A két szülőnek ilyen képe egész ifjúságát végigkísérte, s nem egy olyan botrányra emlékezett, mikor a felháborodott szomszédok hatoltak be hozzájuk, hogy tiltakozzanak a túrheterlen zenebona ellen, abból. aztán olyan pokoli zsivaj, ordítózás, taszigálás származott. hogy majd összedőlt a ház és ő kisebb testvéreivel együtt ijedten menekült valami sarokba, mintha attól féltek volna, hogy valaki elgázolja őket.

Aztán Vallombrosa bukkant fel gondolataiban, a kies, kedves falu, a kolostor kőköckái és fehérre meszelt falai, az orgonaszó és tömjénfüst tündéri békevilága, a kövér és mindig mosolygó Don Orazio Morandi főapát, akinek ő volt a kedvence. A tanulás izgalmas és boldog órái, a számtani és mértani órák szívdobogtató érdekességei, a görög aoristos és a latin „accusativus cum infinitivo“. Az gyönyörű idő volt, amelynek csodálatos varázsa nem térhet vissza most már soha. A tanulás kimondhatatlan öröme elkeveredett a gyónás és az oltári szentség misztikus révületével a gyermeki lélekben, elhatározta, hogy szerzetessé lesz maga is, és már rá is adták a novicius kámzsáját. Úgy hitte, hogy elevenen az aranyesillagos kék egekbe ragadják az angyalok, akiknek puha szárnycsapásait arcán vélte érezni. De akkor jött apja, hazavitte Fiorenzába és kurtán, keményen kimondta, hogy nem engedi papnak menni. Hosszú, hosszú idők gyermeki bánata következett, honvágy az imádott klastrom után, titkon átsírt órák az éjszaka sötétjében, mialatt húgainak és öccsének egészséges szuszogása ott hallatszott mellette.

Ismét Pisa bukkant fel aztán élete képeskönyvének egy új lapján: az egyetem, ahova apja beríratva, hogy orvost csináljon belőle. A nyomorúságos diákszallás hangos tréfái, az egyetemi diáktóga

büszkesége, az egyetem nyüzsgő, oszlopos udvara, a nyitott folyosón, az aulák számozott ajtai. A Galenus-órák, amelyeket szívből únt, a hullák, amelyeknek borzasztó szaga még álmában is üldözte. És akkor egyszerre az a csodavilág, amelyet Ricci Ostilio, a kis Medici-herceg nevelője, kinyitott előtte: az algebra és geometria hallatlan világa. Még most is, ahogy idegen ember gyanánt nézett most már befejezettnek vélt élete képeire, úgy mosolyodott el nagyon halványan, mint aki az ágy szélén ülve, révetegen gondol vissza arra, hogy szépet álmodott.

Szép volt ez a korszak, mohó és örömeiben szeretlen. A hercegi nevelő, látva a rőfös fiának gyors esztét, külön foglalkozni kezdett vele. Tanítania alig kellett: megmutatott neki egyet-mást és odaadta neki kölcsön Euklidész könyvét. Ő akkor a szó szoros értelmében összeesett az öröm fáradtságától: egy vasárnap estétől keddre virradó hajnalig nem tudta elszánni magát, hogy lefeküdjék aludni. Olyan soha nem érzett élvezetet adott neki a háromszögekkel, körökkel, érintőkkel, átlókkal való játék, olyan sóváron alkudozott magával, hogy még egy órát, aztán megint egy órát, aztán még csak egy utolsót, aztán esküvel még egy legeslegutolsót, hogy féláljultan fordult le a székről és a mécsest is magával rántotta, majd hogy fel nem gyújtotta a házat. Az a gondolat, hogy ha adva van egy egyenes vonal és azon a vonalon kívül adva van egy pont, akkor a ponton keresztül az egyeneshez csak egyetlen párhuzamost lehet húzni, mondhatatlanul gyönyörködtette. Megérezte és látón látta benne egy világgraszoló gondolatrendszer gerincét. Mélységes áhitattal gondolt arra az emberre, aki ilyen ki tud találni. Faggatott mindenkit, akitől bármilyen felvilágosítást remélhetett: milyen ember volt ez a bámulatos görög, ez az Euklidész, szakállas volt-e, öregén halt-e meg, volt-e családja, hogyan élt, vidám volt-e, mindent szeretett volna tudni róla, de alig tudott meg

valamit. Ricci Ostilio maga édeskeveset tudott az Euklidész személyéről az egyetemen pedig nem igen volt kihez fordulnia, mert az orvosi tudományban való tanárai, akiknek óráit botrányosan elhanyagolta, rossz szemmel néztek rá. Inkább bujkált szemök elől, semhogy kérdezgetés végett felkereste volna őket. Járkált tehát Pisa utcáin, mértani figurák tetszetős rajzát dolgozta ki fejében, olykor leült a Lungarno mentén valami szegletköre és szórakozottan kaparta a fűzfavesszővel a porba a pithagorászi tételt a derékszögű háromszögről, de mindezek közben folyton, folyton Euklidész bujkált elméjében, álmainak ismeretlen arcú hőse.

Majd az algebra izgalmas csodái dobogtatták meg a lelkét. Mikor megtanulta, hogy a mennyiségek helyett betűket lehet használni, ujjongott az emberi elme ilyen sugárzóan okos kitalálása felett. A régiek azt mondták még: „ha valamely mennyiséghez hozzáadunk valamely mennyiséget, s az egészet megszorozzuk kettővel, akkor eredményül ki fog jönni az első mennyiség kétszerese, hozzáadva a második mennyiség kétszeresét“. Ez igaz. Ha háromnak és ötnek összegét megszorozzuk kettővel, ki fog jönni hatnak és tíznek az összege. Vagy ha négynek és hatnak összegét megszorozzuk kettővel, az eredmény nyolcnak és tizenkettőnek az összege. Millió és millió ilyen példával lehet elmondani a dolgot, de az arabok algebrája egyszerűen betűket ír, amelyek bármilyen mennyiségre ráillenek, s amit oly sok szóbeszéddel kell kifejezni, azt így írja le: $2(a+b) = 2a+2b$. Ez hallatlanul okos, gyakorlati és szellemes. És mennyire csak a legkezdetlegesebb eleje ez az egésznek, milyen óriási, buja őserdőbe vezet az algebrai betűk ösvénye, milyen meglepő csodák tárulnak a papír fölé görnyedő ifjú tekintete elé! Soha úgy *commedia dell' arte* nem érdekelte, soha Boccaccio legfordulatosabb történeteit olyan mohó kíváncsisággal nem tudta falni, mint a harmadfokú egyen-

let megoldásának szívdobogtató történetét. Mert ime, a harmadfokú egyenletet sokáig senki sem tudta megoldani. Pacioli Luca, a nagy tudós, kijelentette, hogy az emberiség a harmadfokú egyenletet nem is oldhatja meg soha. De Dal Ferro Scipione megoldotta. Milyen kimondhatatlanul izgatott lehetett, mikor ott volt előtte a papíron a megoldás algebrai képlete, ő nézte, nézte és lelkendezve tudta, hogy ő ezt a saját esze erejével teremtette. Titokban is tartotta a megoldást, mint a nagy festők azt a receptet, amellyel színeiket maguk keverték kőporokból, növényi porokból és különféle olajokból. Dal Ferro sem akarta, hogy rajta kívül más is megoldhasson a világon harmadfokú egyenleteket. A nagy titkot csak kedvenc tanítványával közölte, de esküt esketett vele, hogy nem mondja el senkinek. Az meg is őrizte a titkot. A tudósok nagy serege vesződött szerte az egész világon betűkkel, képletekkel, bonyolult műveletekkel: vajjon hogy a manóban csinálhatta az ördögös Dal Ferro? És harminc év múlva a dadogó Tartaglia Nicolo magától rájött: ő is kitalálta. Fel tudta írni a megoldás képletét, a varázsformát, amely minden elképzelhető harmadfokú egyenletet rejtelemből gyerekjátékká változtatott. S ekkor, mint ahogy a rabló ráugrik arra, aki gyémántot talált, Cardano, a kapzsi tudós, ellopta a Tartaglia kincsét, elorozta tőle a harmadfokú egyenlet megoldását. Az ő tanítványa, Ferrari, már a negyedfokú egyenletet is meg tudta oldani.

Más diákok képzeletét a hajdani hősök csodáttettei tüzelték, Leonidászáért rajongtak, meg Nagy Sándorért, meg Cézárért. Az ő képzeletének ezek a tudósok lettek izgalmas hősei, a matematikusok, akik tételek rejtelmeivel hadakoztak, ismeretlen hatványok irdatlan területein hatoltak előre győzedelmesen, s olykor egymással folytattak kalandos, gyilkos harcokat egy-egy új képlet aranygyapjáért. Hogy apja akarata szerint orvos legyen, az ellen teste-

lelke fellázadt. Utálta Galénuszt, Hippokratészt és mind a többieket, az emberi test nedveinek zagyva és homályos tudományát halálosan unta. Ebben a tudományban minden bizonytalan volt és ellentmondó, míg abban, amit szeretett, minden tiszta volt, bizonyos, tündöklően szabatos.

Ekkor következett életében az új eszmény: ekkor kezdett rajongani Arisztotelész tudományaért. A nagy görögöt az orvosi pálya jelöltjeinek is tanulniok kellett, de mikor neki magyarázták, alig figyelt oda. Csak később, a mértan és az algebra vérforraló csodái által kapott kedvet a fizikához. Ekkor határozta el magát véglegesen, hogy inkább meghal, de orvos nem lesz. Hogy az ember nyiljék ki előtte, ahhoz nem érzett egy cseppnyi kedvet sem. Azért sóvárgott, hogy minden egyéb kinyiljék előtte: az egész mindenség. Mikor azt olvasta, hogy „a tér és az idő vég nélkül osztható“, a gondolat magasságától könnybe lábadt a szeme. Királyoknál és pápáknál nagyobbban érezte azt, aki ilyet mondhat, aki a világegyetem közepéről, a földről, esze erejével felszökken az éter legkékebb kékjébe és onnan hirdeti az igazság mindent megoldó szavát multnak, jelennek és jövőnek. Az ilyen ember már-már Istenhez hasonló.

Különösen az arisztotelészi fizika nyole könyvét bújta. Mindenki azt hitte, hogy megháborodott elméjében. A testekről, a mozgásról, a súlyról, a vízről, a hangról, a melegről egyszerre mindent akart tudni és a saját szemével látni. Állt szobája közepén és ugyanazt a követ, amelyet a Battistero tövében szedett fel és rakott a zsebébe, százszor egymásután leejtette és felvette megint. Kinyujtotta karját, a kő koppanva esett a földre. Ő feszülten figyelte ezt, lehajolt a kőért és lehullatta. Szeme csillogva tágra nyílt, mint annak, aki valamely megnyilatkozásnak lett a tanúja. Ahol két edényt látott, azokból rögtön vizet töltögetett egymásba, mindenféleképpen: ma-

gasról és alacsonyabbról, gyorsabban és lassabban. Madzagra széket kötött, lógatta és lóbálni kezdte, ivókorsajába, miután színültig töltötte és mosdótálba állította, köveket rakott. Nem tudott két tárgyat látni anélkül, hogy egymáshoz ne ütötte volna őket; nem tudott nyugvó dolgot látni, hogy meg ne lökte és mozgó tárgyat látni, hogy meg ne állította volna. Mindent meglökött, megkopogtatott, elejtett, megmért, vízbe tett, elgurított, egymás tetejébe tett. Úgy viselkedett, akár csak a futóbolond. És közben a Megváltó és az egyház szentjei után Arisztotelészhez is imádkozott, ha ugyan, mint haszontalan fickónak, nagyritkán imádságra fordult az esze. Áhítatosan meghajtotta ő is a fejét a tudomány külön istene előtt. Arisztotelész volt az ősigazság, az alfa és ómega, a megismerésnek vége és kezdete. Ő volt maga a világmindenség és annak tudása. Amit az emberi értelem felfoghat, az mind onnan származik, az athéni Apolló-templom árnyékos fasorából, ahol ő valaha tanítványaival sétálgatott. Azóta is minden korszaknak minden embere csak az ő tanítványa. Minden vita csak belőle indulhat ki és hozzá térhet vissza. Az elemekről ő éppen úgy megalapozta az emberiség tudását, mint a fű növéséről, a célszerű államformáról éppen úgy, mint a csillagok mozgásáról. Akinek születnie adatott, az hitével csak a Szentháromság istensége és értelmével csak Arisztotelész felé fordulhat. Akárhol, a világnak bármely pontján, bármilyen nyelven vita folyik, elég belevetni a vitába a peripatétikus lángelme százezer mondata közül egyetlenegy odavonatkozót. „Autosz efa.“ Vagyis görögül: „Ő maga mondta.“ Nem is kell megnevezni, hogy ki az az ő, és vita nincs többé.

Addig csak azért tartotta Isten után következő tekintélynek Arisztotelészt, mert tanítói kezdetől fogva így oktatták, de pisai életének ebben a korszakában tudatosan rádöbbsent, mint hitére az apáca,

akinek cellájában megjelenik a Szűz. És ekkor fordult tekintete a csillagok felé.

A pisai egyetemen kihirdették, hogy a pápa bulájának parancsára rendezni kell a naptárt és ebből az 1582-es esztendőből tíz napnak ki kell maradnia. Október negyedike után, amely csütörtökre esett, péntek reggel október tizenötödikét kellett írni. A tógás diákok sokat tréfálkoztak ezen.

— Jaj de éhes vagyok, — mondta az egyik ebéd közben, — tíz napja ebédeltem utoljára.

— Én meg álmos vagyok, — felelte a másik, aki éjszaka dorbézolt a város végén, — tíz napja nem aludtam semmit.

Ő nagyon szeretett jókedvű lenni, de most nem tréfálkozott. Hetek óta bujta már Arisztotelészt és a peripatétikus tudomány egyéb könyveit, hogy ezt az egész naptár-dolgot tisztán megérthesse. Nem is volt ez nehezen megérthető. A naptárt Cézár rendezte utoljára, az ő uralkodása idején tisztázták, hogy az esztendő teljes és pontos tartama háromszázhatvanöt nap és hat óra. Ez hiba volt, mert ennél valamivel rövidebb idő alatt telik el egy esztendő: a különbség több, mint tizenegy perc. Papiroson egyszerű szorzással könnyű kiszámítani, hogy ez a különbség százhuszonnyolc esztendő alatt már egy egész napot tesz ki. Az egyháznak ez, az ünnepek beosztása miatt is, sok kellemetlenséget okozott, pápák és zsinatok újra és újra nekiláttak a kérdésnek, de nem boldogultak vele. Legutóbb aztán a tridenti zsinat Gergely pápára bízta a feladatot: valahogyan oldja meg. Az ő tudósai végül rá is jöttek a megoldásra. Mivel a tavaszi napéjegyenlőség március huszonegyedikére esett, nyilvánvalóan utól kellett érni Cézár naptárának ezt a késését és tíz napot egyszerűen ki kellett törölni az esztendőből. Így bizonyos lett, hogy a következő esztendőben megint március huszonegyedi-

kén lesz a tavaszi napéjegyenlőség, ahogyan azt a nicaei zsinat annakidején megparancsolta. Mert a zsinat a tavasznak és a napnak és az éjnek is parancsol. És hogy ezentúl hasonló hiba ne keletkezhessék, a pápa megparancsolta, hogy ezentúl minden évszázad fordulójánál csak azok a százas évek legyenek szökőévek, amelyek négyszázzal oszthatók, vagyis példának okáért 1796 legyen szökőév, 1800 szintén, de már 1900 ne legyen szökőév. Így sem pontos a dolog, mert úgy négyezer esztendő mulva megint adódik egy napi különbség. De azt majd elintézi tetzése szerint az akkori Szentatya.

Mikor a pisai diákok az októberi napokban ezt vitatták, ő már régóta másutt tartott. Eljutott a csillagokhoz. A Nap érdekelte, melynek tündöklő bolygója a bibliai kezdet óta forog a föld körül. A Hold érdekelte, amely fenn úszik a Mindenség boltján. A csillagzatok érdekelték, a bolygók és az örök álló csillagok, s a rejtelmes tejút. Megtanulta a zodiakusz jegyeit, megismerkedett a Rák, a Bak, a Vízöntő és a többiek csodálatos szférájával és értelmével. Nappal a könyveket bújta, éjszaka fáradhatatlanul szemlélte a mennyboltot. Ha ködösre fordult az idő, rosszkedvű lett és türelmetlen, mert a borús ég csillagait nem nézhette. Ismét új és ismét ezer csodával teljes világ bontakozott ki előtte, olyan világ, amelynek pontos képét a mindenható Arisztotelész írásba foglalta. Ő számba vette az ég csillagait és a világ legnagyobb eszének tekintélyével megtiltotta, hogy bárki másképpen lássa a csillagos eget: annyi csillag van ott, ahányat és ahol ő mondott, nincs tovább. Galilei Galileo szíve belesajdult ebbe: miért nem született ő kétezer évvel korábban, akkor ő vehette volna számba először a végleges csillag-térképet. Mód nélkül vágyott volna erre a dicsőségre. Így csak a nagy tudós előtt alázatosan leborulva veheti tudomásul, hogy a hatalmas munka már elvégeztetett, s neki, kései, modern fiatal fiú-

nak nem akadhat más dolga tudományszomjában, mint megtanulni, amit más előírt számára.

Ekkor történt egyszerre két fordulat is vele, mind a kettő elhatározó. Egyszerre támadt mély lelki szakadék közte és apja között, valamint közte és Arisztotelész között. Borzasztó volt mind a kettő.

Apja semmi áron nem akart belegyezni abba, hogy a fiú otthagyja az orvosi pályát. Mikor eljött Pisába fiát meglátogatni, a diák előállott és kibökte elhatározását. Az apa először kinevette, aztán látván a fiú elhatározásának erejét, meghökkent, a kemény apai parancs hangjához folyamodott, s mikor ez sem használt, kérlelésre fogta a dolgot. Kócsmában ültek együtt és ittak. Az apának a chianti megoldotta a nyelvét.

— Nagy vagy már, beszélhetek veled ilyen dolgokról. De nem . . . mégsem . . . amit mondtam volna . . .

— Csak mondja, kegyelmes uramatyám. Úgyis tudom, hogy anyámról akar beszélni.

— Arról, — bölintott az apa kissé zavartan és pirulva, — s bár nem illendő, talán mégis beszélek. Ő nagyon jó asszony, de a természete borzasztó. Te talán nem tudod . . .

— Hogyne tudnám. Mi gyerekek, míg otthon voltunk, elégét beszéltünk erről titokban. A mi anyánk ökegyelmessége, akitől soha nem fogom megvonni a köteles tiszteletet, megmondom őszintén: néha elviselhetetlen. Mikor hazulról idekerültem Pisába, valami elmondhatatlan örömet éreztem, hogy abból a borzasztó otthonból elkerülhettek. Ne haragudjék kegyelmed, de mi gyerekek magunk között ezt mindig mondogattuk. Mikor Vallombrosába mentem, még kicsinyek voltak, ilyesmiről még nem beszélgettünk. De most már tárgyaltuk ezeket a dolgokat is. Szívből irigyelték, hogy eljöhettek hazulról.

— Úgy. Szép dolog.

— Ne fájjon ez kegyelmednek. Kegyelmed áldott jó és kedves ember, követnők a világ végére is. De ő . . .

Az apa, szegény gondokkal küzdő ember, firenzei nemesek ivadéka, most nyomorgó rőfös, nagyot ivott és bólogatott.

— Nem tehet róla szegény, hidd el. Mint aki szőke, az sem tehet róla, hogy szőkének született. Neki a Mindenható ilyen természetet adott. Bizonyára azért, hogy minket béketűrésre és szelídségre vezessen, s így könnyebbé tegye nekünk a lelki üdvösség elérését. De néha túlsokat szenvedek. Miben leljem örömet, mondd meg nekem? A muzsikán kívül, mely nekem szent, csakis gyermekeimben. Te vagy elsőszülettem, benned van legtöbb reményem. Húgaid férjhez mennek és idegen családokban, idegen emberek feleségeivé lesznek. De ti ketten, te és Michelagnolo öcséd, nevemet folytatjátok, ezt a nemesi nevet, amely az én hibámon kívül sülyedt a megalázó és aljas szegénységbe. Michelagnolo gyenge eszű fiú, sohasem fog mást tudni, mint zenélni . . .

— Nézze, talán ő . . .

— Ne, ne is vágj közbe, ezt éppen olyan jól tudod, mint én. Ő majd muzsikus lesz és örvendhet, ha megkeresi a betevő falatját. De te más vagy. Mióta csak a betűre fogtalak, minden oktatód azt mondja, hogy ilyen eszes gyerek még nem volt a keze alatt. Miért nem használod ezt úgy, hogy sokat szenvedett szegény apádnak támasza is, büszkesége is, öröme is légy öregségére?

Az apa már jócskán ivott, nyelve is nehezebben mondta a szapora toszkánai beszédet, mint különben, de részeg nem volt még és látszott rajta, hogy őszintén beszél, egész szívét kinyitja fia előtt. Életeben most először. Keze átnyúlt az asztalon és megfogta siheder fia kezét. Az nem felelt egyelőre, mert három zsoldos lépett be a kocsmába. Igen han-

gosan viselkedtek, rugdosták a székeket és kardjuk markolatával kopogtatták az asztalt. De a padrone gyorsan bort hozott és lecsendesítette őket. A fiú zavartalanul folytathatta:

— Nézze, kegyelmes atyám, kérdek valamit. Miért vette feleségül anyánkat?

— Mert belészerettem.

— Mást nem tudott elvenni?

— Nem, pedig kínáltak gazdagat. Nekem csak az Ammannati-leány kellett. Úgy veszködtem utána, mint az alvajáró. Mert azt tudd meg, Galileo, hogy anyád ökegyelmessége gyönyörű leány volt.

— Bizonyára az volt, hiszen ez most is meglátszik rajta. Szóval kegyelmed nem vehetett el mást, mert szerelmes volt belé. Lássa, ezért kérdeztem. Én sem mehetek más pályára, mint a filozófiai pálya, mert ebbe szerelmes vagyok. Hiába kínálnak nekem más pályát, gazdagat, nekem csak ez kell. Ezt én úgy szeretem, mint egy nőt.

— Mint egy nőt? — nézett rá az apa kissé értetlenül.

— Úgy. Lássa, mert tizennyolc éves vagyok. Mások ilyenkor, ha módjuk van hozzá, már kezdenek nősülésről gondolkodni. De ha nincs módjuk hozzá, legalább verdesik valakinek az ablaka alatt a lantot éjszaka. Petrarca-verseket másolnak le virágos papirosra, selyembe csavargatott hajfürtöt őriznek. Az én életemből az ilyesmi kimaradt. Még nem voltam szerelmes nőbe és nem is tudom elképzelni, hogy lehessenek. Ilyennek születtem, kegyelmes uram. Az eszemnek és a szívemnek ilyen a berendezése, nem tehetek róla. Ami a pajtásaimnak egy-egy Bianca, vagy Lucia, az nekem az én tudományom. El tudok pirulni, ha szó van róla, szívdobogást tudok kapni, ha arra gondolok, hogy nemsokára leülhetek az asztalomhoz és parallaxisokat rajzolhatok.

— Parallaxis? Mi az?

— Várjon csak, hogyan magyarázzam meg. Utazott már gyorsan haladó kocsin, ugye?

— Persze, hogy utaztam.

— Nos. Ha gyorsan utazó kocsiból az ember oldalt néz, úgy látja, hogy az országút mentén álló fák ellenkező irányba szaladnak, ugye?

— Igen. És?

— De viszont megfigyelte-e, hogy a távoli hegyek, messze a fákon túl, a láthatár szélén nem szaladnak ellenkező irányba, sőt nem is állanak mozdatlanul, hanem olybá tűnnek . . .

— Igen, igen, — vágott közbe az apa, — olybá tűnnek, mintha velünk egy irányban szaladnának előre. De hiszen ez a tünemény természetes.

A fiú örvendetesen meglepett pilantást vetett az apjára. Nem remélte, hogy ezt hallhassa apjától, a szelíd rőföstől ,aki tudományokról sohasem beszélt vele. Az apa pedig bölcös és kicsit szomorú mosollyal vette tudomásul ezt a meglepetést.

— Látom, csodálkozol rajtam. Pedig gondolkodnod kellett volna rajta, hogy az eszedet kitől örökölted. Anyádtól nyilván nem, ő nem okos, csak roppant erős és heves, akárcsak földrengéskor maga a föld. Tőle szállott beléd az a hév és az az erő, amely bennem soha nem volt meg. De a tehetségedet tőlem kaptad, Galileo. Amit te nem tudsz, de a világon néhányan tudnak: én sokra hivatott és szárnyaszegett tehetség vagyok. Nekem igen sokra kellett volna vinnem. Arcodon látom a kérdést, hogy vajjon miben. Muzsikában.

Az apa elhallgatott, s a fiú nem mert ránézni. Mint aki az erdőn nem mer megmoccanni, hogy el ne riassza az ágra szállott ritka madarat. Érezte, hogy apja most lelkét készül kiönteni, de érezte azt is, hogy a kíváncsiság egyetlen szavától vagy mozdatlanságától azonnal megtorpanhat. Ezért hosszúszerű cseréppipáját vette elő és nagy figyelemmel kezdte

beletömködni a dohányt. És várt. Az apa csakugyan folytatta.

— Én ritka nagy tehetség vagyok, fiam, ezt tudd meg apádról. A muzsikát nem úgy tudom, mint akik elcincognak egy-két tetszetős szerenádöt hogy kellemkedjenek a hölgyeknek. Hanem mint tudományt tudom, mint rendszert, mint bonyolódott bölcsességet. És tudd meg, hogy nagy művet írtam a muzsikáról, merőben új gondolatokkal teli könyvet, amely Istennek segítségével nyomtatásban is megjelenik. Nem beszélek ezekről a nagy gondolataimról, mert az az érzésem, hogy korai elmondással összezavarom őket. De mondok neked egyebet. Figyeld meg, hogy a muzsika tudománya és a matematika tudománya az emberi elmének ugyanegy apjától sarjadnak. A matematika nekem is mindig erős oldalam volt. Könnyű is megérezni ezt és természetesnek találni: a zenében és a matematikában való tehetség egyaránt az arányok, a szabályos közők, a harmonikusan elosztott mennyiségek viszonyának tehetsége. Értesz engem?

— Tökéletesen, — felelte a fiú, aki már tüzet csiholt közben pipájába és izgatottan fujta a füstöt.

— Látod. Tehát a te tehetséged én vagyok. Ha reád nézek, a magam tehetségét látom benned. A magam hajdani vágyát, hogy csak muzsikának és filozófiának éljek, a szépnek és okosnak, ami gyönyörködtet. Nem tettem, fiam. Odaállottam a boltba, hogy megkeressem családom kenyerét és csak néha sóhajtsak vissza titokban ábrándjaim után. Nem mondom, eleinte nagyon fájt. De az ember szépen beletörődik mindenbe. Be is látom, hogy nem lehetett volna: szelíd ember vagyok, nem elég erős, fejemet könnyen lehajtó. De benned megvan az anyád ereje. A szemedben látom, amely az övé, a kezeden, ahogy ideteszed az asztalra a pohár mellé, a halántékon, az álladon. Te le tudod győzni magadat is, ha akarod. Légy eszes, Galileo, légy sikeres és gaz-

dag ember. Aztán a munkád mellett csináld, amihez kedved van, ahogy ime én is megírom könyvem a muzsikáról.

A fiú fejét rázta:

— Nem lehetek orvos. Amit kegyelmed elmondott, az mind sajátmaga ellen szól és mellettem. Hiszen kegyelmednek, nemde, van tehetsége, de ereje nincs. Nekem tehetségem is van és erőm is van. Miért ne vágjak neki annak, amire vágyom? Tudós leszek, katedrát kapok. Ebből meg lehet élni. És én jobban meg fogok élni belőle, mint akárki. Mert én híresebb tudós leszek, mint akárki. Nézze, itt van ez a dolog, amiről beszélni kezdtünk, a parallaxis...

— Hagyd, fiam, már nem ott tartunk. Ne tudjam én meg soha, mi az a parallaxis. Fontosabb az, ahova most eljutottunk. Hogyan leszel híres tudóssá? Az soká tart és sok pénzbe kerül. Szomorú, amit mondanom kell, a legszomorúbb, amit apa mondhat a fiának: nekem ehhez nincs módom.

A fiú meghökkenve nézett fel. Valami olyan dolog bukkant fel most életében, amire eddig sohasem gondolt.

— Nincs módja? — kérdezte, értelmetlenül ismételve a szavakat.

— Nincs, fiam. Neked ez persze sohasem járta meg az eszedet. Szüleid fizettek érted és veled nem beszéltek róla. De most már beszélni kell róla. Nagyön szegények vagyunk, fiam, egyre rosszabbul megy az üzlet és semmi kilátás, hogy jobbra forduljon. A takácsok folyton drágábbak, a vevők folyton pénztelenebbek. Mindent olcsóbban kell eladnom, amit drágábban kell megvennem. Amíg a doktorságot kitanulod, addig nagy erőfeszítéssel talán még győzlek, de csak úgy, hogy ezt testvéreiden takarítom meg. Hogyan várhassam ki, míg híres tudós leszel matematikából és fizikából? Ez lehetetlen.

Hosszú csend lett. Ittak. Jókora szünet mulva az

apa mégegyszer mondta, csendesebben, de mégis szilárdabban:

— Ez lehetetlen.

És megint hallgattak jósokáig. Akkor a fiú megszólalt.

— Én inkább meghalok, semmint orvos legyek.

— Könnyű kimondani, hogy inkább meghalsz. Hogyan akarod, hogy eltartsalak, ha lehetetlen?

— Nézze, itt sok ösztöndíjas diák tanul az egyetemen. Mindegyiknek a fejedelmi ház ad ösztöndíjat. Ilyen Medici-ösztöndíjat én miért ne kaphatnék? Kegyelmednek sok ismerőse van Firenzében, mindenki kedveli és pártolja. Hátha meg tudná ezt csinálni az udvarnál? Nem kellene egyéb, mint ha megkérdeznék Ostilio Riccit, a herceg nevelőjét, az tudja, hogy ki vagyok és mi lehet belőlem. Ha azt az ösztöndíjat megkaphatnók, engem szárnyaimra bocsáthatna.

Könyörögve nézett apjára, akinek a bortól egyre bizonytalanabb tekintete csillogni kezdett.

— Mondasz valamit. Ez nem is rossz gondolat.

A fiú hevesen megragadta apja kezét, még a széket is közelebb tolta hozzá, hogy közelebbről unsozhassa.

— Kérem kegyelmedet, összetett kezekkel könyörgöm, próbálja ezt meg, kövessen el mindent. Én a hálámat csak egy módon tudom kimutatni: ígérem, hogy... hogy... világraszóló nagy tudós leszek.

— Milyen kedves fickó vagy te, — szólt az apa, bortól és érzéstől meghatottan.

Ő szelesen és szenvedélyesen megölelte apját. Összeölelkeztek és megcsókolták egymást. Valamilyek heves mozdulata feldöntötte az egyik boros kancsót. Restelkedve kapkodtak utána, gondosan titkolva vigyázatos testtartásukkal egymás és önmagok előtt, hogy már nagyon mámorosak. De most már az eddiginél is bővebben ittak, részegek módján egetverő imádatot éreztek egymás iránt, egymás kezét

simogatták. Mindkettőből csak úgy ömlött a szó, forró bizakodás öntötte el őket és csakhamar egyikük sem tudta már, mit beszél. Jóformán azt sem tudták, hogyan és mikor kerültek el a kocsmából.

Az apa másnap szófukar volt és szégyenkező. Nagyon nehezen találták meg a beszédnek éjjel elhagyott fonalát, mert egyik sem tudta, mi volt az utolsó józan pont, ahol megállapodtak. Sok pénz is elment borra, az apának kínos gondjai származtak. De valahogyan mégis fel tudták eleveníteni az ösztöndíj éjszakai gondolatát, s az apa úgy utazott el, hogy fia pályájának dolgát hallgatólagosan függőben tartotta.

Ebbe az időbe esett bele, hogy egy Rossi nevű diák jelent meg a pisai egyetemen. Páduából jött, ahol valami szerelmi dologba keveredett és rettegett, hogy az elcsábított leány fivére megöli. Orvosnak készült és a matematikát ki nem állhatta. Ő az egyetem folyosóján ismerkedett össze vele. Beszélgetni kezdtek a páduai dolgokról, s ez a Rossi nem győzött sopánkodni a balsorsán, hogy onnan el kellett jönnie. Tele volt a Bo magasztalásával.

— Mi az a Bo? — kérdezte ő csodálkozva.

— Így hívjuk az egyetemet. Tudniillik a hajdani időkben valami kocsmá állott az egyetem helyén, vagy az egyetem közelében, már nem is tudom, amelynek az állott a cégérén, hogy „Al bove.“ Az ökörhöz. Ez a szó rajta ragadt az egyetemen. Úgy hívják tanárok is, diákok is, de a városi lakosság is, hogy Bo. Egyetemnek nem mondja senki. Istenem, az a kedves Bo...

Majdnem könnybelábadt a szeme az új diáknak. Mesélt a szokásokról, a jezsuita iskola diákjaival folytatott remek verekedésekről, a közeli Velence csodáiról. Hóna alól közben jegyzetek estek ki. S amint únottan felszedegette őket, Galileo fizikai képleteket pillantott meg a szertehullott oldalakon.

— Ez micsoda? — kérdezte mohón.

— Moletti előadásairól csináltam jegyzeteket. De már nem is kellenek.

— Ki az a Moletti?

— Nem tudod? A páduai matematikus. Híres ember pedig. De én a matematikát nem állhatom, engem csak a betegségek érdekelnek.

Galileo már olvasta a jegyzeteket. Csak pár mondatot futott át, de ezek egyszeribe megkapták.

— Nem adhatnád kölcsön ezeket?

— Vidd, barátom és akár ne is add vissza őket.

Vitte és már hazamenet az úton olvasta. Moletti, a páduai matematikus megdöbbenő dolgokat mondott ezekben a jegyzetekben: támadta a szent Arisztotelészt. Azt mondta, hogy Arisztotelész nagy tudós volt ugyan, de amit állít, azt vaktában elfogadni nem szabad. Igen sokszor nincs igaza. Mekanikai tételei például tele vannak tévedésekkel.

Az utcán olvasó diáknak meg kellett állnia ámulatában és megrendülésében. Mintha csak azt olvasta volna, hogy nem Isten az Isten. Megállott egy sarkon és míg tartotta maga elé az írott lapokat, nem azokba nézett, hanem a lelke előtt támadt ürességbe. Ingatta a fejét. Tovább olvasott. Lassan elindult. Otthon leült asztala mellé és megint fejét csóválta. Forrongó haragot érzett magában, hogy eszményét így gyalázza valaki. De olthatatlan szomjúsággal olvasta tovább a jegyzetet. Mikor végigolvasta, kiement járkálni az utcára. Nem is járkálni, hanem futni. A belső zavar úgy kergette, mint valami csapjatorított, zagyván berregő gépezet.

„Arisztotelész azt állítja, hogy a tárgyak esésének gyorsasága súlyuk szerint változó, tehát az elejtett ólomdarab gyorsabban hull alá, mint az elejtett fadarab. Ez nem igaz. Az elejtett ólomdarab és az elejtett fadarab esésének gyorsasága teljesen azonos.“

Ez a kis részlet fogta meg legjobban képzeletét. Igyekezett erősen maga elé idézni a hulló ólom és a

hulló fadarab képét és ott, képzeletében, figyelte meg őket. Élesen figyelte, vajjon melyik hull gyorsabban. De így nem boldogult: a képzeletében alkotott jelenet rajza nem volt elég szabatos. Próbálta úgy végiggondolni a jelenetet, hogy az ólom gyorsabban esik, s próbálta úgy, hogy egyforma gyorsan esnek. Nézegette, latolgatta, hogy képzelőtehetségének, esze ítéletének melyik változat ízlik jobban. Nem tudta eldönteni. Tízszer elülről kezdte, nem ment a dolog. Haragosan megrázta a fejét, mintha a nem elég jól működő agyat akarta volna felrázni benne. Mégegyszer végiggondolta. Melyik esik gyorsabban? Esze nem tudott válaszolni. Önkéntelenül körülnézett ekkor és zsebeit is megtapintotta. És hamar kihúzta szobája kulcsát. Megállott oktalan sietségében a Piazza dei Cavalieri kellős közepén. Fogta a kulcsot és ostobán, tanácstalanul nézte, majd körülpillantott, hogy nem találna-e a földön egy pontosan ilyen kulcsalakú fadarabot. Ezért az égbekiáltó oktalanságért mindjárt dühösen meg is szidta magát, de aztán dacosan vállat vont és szembezállott a világegyetemmel: igenis, ilyenkor legyen kéznél bármilyen csoda következtében egy kulcsalakú fadarab, mert neki az igazat okvetlenül és most rögtön meg kell tudnia. És tehetetlenül elindult megint, vergődő gondolataitól üzötten, sürgetve önmagától két egyforma tárgyat: egyik ólom legyen, másik fa. Az emberek furcsálva nézték, a hórihorgas fiatalember futóbolondnak látszott, ahogy céltalanul siet, kulcsot tartva maga elé, dúlt arkifejzéssel.

Hazarohant. Volt otthon egy ládája mindenféle kacattal teli. Akadt benne vaskarika, csavar, fagolyó, reszelő, madzag, ismeretlen eredetű rézkúp, gyűszű, üvegbura, szög, teméntelen apró holmi. Órák hosszat el tudott ezekkel motoszkálni, kalapálva, reszelve, szerelve, új gondolatú gépek piciny mintáját kísérelve vagy játékos kedvében a „perpetuum mobile“

gondolatával tréfálkozva. Ebből a birodalomból kikeresett két körülbelül egyforma nagyságú tárgyat, egyik vashenger volt, másik fakocka. Foga között káromkodva szidta magát, hogy mit ugrott fel és mit rohant ki az utcára, rögtön itthon kezdhetne volna. Aztán két kezébe fogta a két tárgyat és maga elé tartva egyszerre eresztette el. Hogy a két tárgy egyszerre koppant-e a földön, nem tudta megállapítani. Túl alacsonyról ejtette el őket. Akkor széket tett az asztalhoz, felmászott rá és onnan ejtette le a két darabot. Nem tudta az esési időt megfigyelni. Leugrott, megkereste az elgurult holmit, megint felmászott az asztalra, megint leejtette őket. Kezdetleges és ellenőrizhetetlen kísérletnek bizonyult ez is. De azért mégis megcsinálta ötször is, mászkált, hajlongott, jött-ment, leugrott, felmászott és figyelte a koppanásokat. Végül is leült az asztal mellé és dühösen könyökölt neki gondolatainak.

Aznap éjjel alig aludt valamit. Másnap azzal töltötte a délelőttöt, hogy a Bottini-ház tövében settenkedett, mignem annak kőkerítéséről le tudott lopni egy kőgolyót. A kőgolyóval elment egy esztergályoshoz és pontosan ugyanakkora fagolyót rendelt. Másnapra megvolt a fagolyó. Akkor elment az egyetemre és az elsőemeleti nyitott folyosóról leejtette a két golyót az udvar kőcockáira. De a kísérlet nem ment. Nem tudta eléggé egyszerre leejteni a golyókat, s nem tudta megfigyelni, hogy ha a két koppanás nem egyszerre hallatszik, melyik hang melyik tárgytól származott. Különben is vigyorgó és ingerkedő diáktársak gyűltek köréje, akiket meg szeretett volna fojtani, végül pedig odajött a pedellus, aki éktelen lármát csapott, hogy „Galilei tógátus összereszeszti az udvar kövezetét.”

De ő konokul kísérletezett tovább, mint akit a mellébe bujt démon nem hágy nyugodni. Közben újra és újra elolvasta a Moletti-jegyzeteket. Gyötördve tépelődött, hangosan felnyögött olykor magá-

nyában. Körömszakadtig igyekezett védelmezni Arisztotelészt a kétségek ellen, de rémülten látta, hogy a kétségek, akarata ellenére folyton szaporodnak és erősödnek.

Akkor, gyerekes kísérleteivel nem boldogulván, könyvekben igyekezett keresni eszménye védelmét kétségei ellen. Cardanóhoz, a matematikushoz, volt legtöbb bizalma. Ezzel kezdte s ennek utalásaival ment át más könyvekre. Míg társai vagy előadásokra jártak, vagy vidám könnyelműségökben iskolakerüléssel töltötték az időt és lányok után máskááltak, ő folyton olvasott. Cardano után Pietro Pomponazzihoz nyúlt. Nizzolio, Patrizio és mások könyveihez, s mikor aztán Telesio művéhez is eljutott, elhülve látta, hogy a nagy Arisztotelészt tengernyi kérdés ostromolja és vonja felelősségre a sorok között. Olyan volt a tudományoknak ez a világa, mint valami királyi udvar, amelyben mindenféle mendedmondák lebegnek kimondatlanul a fejedelem bűneiről, mindenki fél kimondani őket, de mindenki célozgat rájuk. Viszont a gyanakvó és célozgató udvaroncokkal szemben ott állanak a csarnok konok hívei, a peripatétikusok, akik a király minden betűjét szentírásnak, s minden bátortalan kérdést már felségsértésnek tekintenek. Mennél többet olvasott össze, annál tisztábban látta ezt a feszült ellentétet az arisztotelészi tudás udvarában és érezte, hogy neki is csatlakoznia kell valamelyik oldalhoz, vagy a vakon hívőkhöz, vagy az alázatosan kételkedni merészlőkhöz. Legtöbbet attól szenvedett, hogy nem volt, akihez tanácsért, vagy vezetésért fordulhatott volna. Társai nem szerették, mert nem tudott leszokni arról, hogy folyton vitatkozzék, szenvedélyesen és erőszakosan vitatkozott, türelmetlenül és indulatosan. Ő pedig nem szerette társait, mert azok kinevették és egészen más dolgok iránt érdeklődtek, mint ő. A tanárok között nem akadt, akihez kedve szerint fordulhatott volna, mert a matematikának vagy a

fizikának nem volt tanszéke Pisában. Sokszor gondolt sóhajtvá Páduára, ahol az a bizonyos Moletti számos kérdésére válaszolhatott volna, vagy legalább Bolognára, ahol a nevezetes Cataldi tanította a matematikát. Itt Pisában Cesalpino volt az ő közvetlen tanára, az orvostudós. Az pedig őt nem szerette. Az egyetemi tanár nem szokta szeretni az előadásokra nem járó diákot, még kevésbbé az olyat, aki az előadott tanulmány iránt nyíltan kimutatja ellen-szenvét és még ennél is kevésbbé olyat, aki, ha egy-egy órára elvetődik, kényelmetlen kérdéseket tesz fel, a válasszal nem elégszik meg és vakmerően vitatkozni kezd. Még pedig kellemetlen éleseszűen és sarokba szorítóan kezd vitatkozni. A nagytekintélyű és méltóságos Cesalpino ki nem állhatta Galilei orvostanhallgatót. A diák leszokott arról, hogy a tanárához forduljon. Magára maradt így és tanácstalanul hánykódott: higgyen-e Arisztotelészben a peripatétikusok vallásos erejű hitével vagy merjen kételkedni benne, de ha kételkedik, akkor kinek higgyen és hol keresse az igazságot?

Mikor legviharosabban háborgatták kétségei, akkor jött el megint apja meglátogatni. Komor arccal érkezett és rossz hírt hozott: a fejedelmi udvar elutasította az ösztöndíj-kérést. A Medici-internátusban, ahol negyven pisai diák tanult az udvar költségén, lett volna ugyan hely, de a kérés mégis tagadó választ kapott, mert a tanárok nem pártolták. Hiába járt közben maga Ricci Ostilio, a hercegi nevelő, a szabályok ellen az udvari iroda nem tehetett: a tanárok Galilei Galileót hanyag, órakerülő, vitatkozó és feleselő természetű diáknak minősítették és nem ajánlották ösztöndíjra. Voltak más diákok, szorgalmasan órára járók, oktatóik véleményét vakon követők. Azok kaptak ösztöndíjat, bentlakással, teljes ellátással, tökéletes gondtalansággal. Ő nem.

Megint együtt ültek hát apa és fia. De nem a

kocsmá éjszakai, szívetnyitó chianti-hangulatában, hanem esős téli délelőttön, fázósan, komoran, kelletlenül.

— Nem teszek még csak szemrehányást sem, — mondta az apa, igyekezve fia tekintetét kerülni, — hiába is tennék, ez aligha javítana meg téged. Csak elmondtam a valóságot. Nem vagy már taknyos gyerek, magad is láthatod helyzetünket. Az üzlet egyre rosszabbul megy, én a gondoktól majdnem összeroskadok. Ha arra gondolok, hogy nővéreidet hogyan fogom férjhezadni, megáll az eszem. S ha rád gondolok, elfacsarodik a szívem a csalódástól. A te korodban én már kenyeret kerestem, te pedig lopod a napot és eleszed a testvéreid elől azt, ami van...

— Nem lopom a napot. Tanulok, győtröm magam, dolgozom, keresem az igazságot.

— Az nagyon szép. De ne a testvéreid rovására keresd az igazságot, akiknek enni kell adnom. Most utoljára kérlek, fogjál hozzá az orvosi pályához. Eddig elvesztegetted az időt, de ha emberfeletti szorgalommal dolgozol, még utólérheted a mulasztottakat, hiszen az eszed megvolna hozzá, ha okosan használnád.

— Orvos legyek?

— Úgy van, légy orvos. Az az egyetlen pálya, ahol gyorsan, fiatalon jó keresethez juthatsz. Te vagy testvéreid között a legidősebb, én pedig betegeskedem. Hogyan nézel majd a kötelességed szeme közé, ha én elpatkolok és te leszel a családfő?

— Akkorra én már híres tudós leszek. És kegyelmed halálára én különben sem akarok gondolni semmi áron.

— Híres tudós leszel, — legyintett az apa, — erre már nem is felelek. De kár ennyit vitatkozni. Megmondtam a magamét, ez az utolsó szavam. Én most hazamegyek Fiorenzába és téged itt hagylak. Vagy úgy jössz haza a vakációra, hogy mindent pótolnál és hamarosan orvos leszel, vagy otthon fogod

mérni a posztót. Ha ezt sem teszed, akkor leveszem rólad a kezemet. Állj be zsoldos katonának, vagy menj el a velencei gályákra, az már a te dolgod lesz, én többet nem törődöm veled.

Ő könyörgésre fogta a dolgot.

— Apám uram, gondoljon arra, hogy egyszer már elfordította útjából az életemet, mikor nem engedett papnak menni. Beletörődtem, pedig úgy éreztem, hogy kegyelmed a boldogságomat veszi el tőlem. Most másodszor akarja velem megtenni ugyanezt...

— Én nem értelek, — vágott közbe az apa türelmetlenül, — hát mi akarsz te lenni? Mi az, hogy tudós? Ki fizeti azt, miből él? Ilyen pályát én nem tudok. Mit akarsz ebédelni, ha tudós leszel?

— Egyetemi tanár akarok lenni. Azzal nagyon kicsiny fizetés jár, tudom. De én megelégszem vele. Mert dicsőség és hír is jár hozzá. És én híres ember akarok lenni. A családunkat akarom híressé tenni és a kegyelmed nevét, amelyre olyan büszke vagyok. Miért néz rám olyan különösen?

— Isten ne rójja fel vétkemül, — szolt az apa keresztetvetve, — néha anyád olyan ijesztően szokott rámpillantani, mintha eszelős lenne. És most ugyanezt láttam a te szemedben is. Azt kell hinnem, hogy neked nincs tökéletes eszed. Rajongó oktalanságokon jár a fejed, mikor arról van szó, hogy honnan veszitek a betevő falatot, ha én meghalok. Eh, mit vitatkozunk, ez a sok beszéd teljesen hiábavaló, édes fiam. Én most hazamegyek, ismétlem, Fiorenzába. Csináld, ahogy akarod. Ha itt vége lesz a tanításnak, gyere haza. Majd meglátom, milyen hírt hozol: orvos leszel-e, rőfös-e vagy elszakadtál a családtól?

Ő megragadta apja kezét. Hosszú szeretetteljes mondókába akart belekezdeni, hogy apja szívéhez férközzék. A hajdani kisgyermek meleg, bizalmas arcával fordult a komor, elgyötrött emberhez. De az nyersen elvonta a kezét és elfordult.

— Nem kell érzelegni, — mondta idegenül és ellenségesen, — annyi bánatot okozol nekem, hogy jobb, ha nem tárgyalok veled annyt.

Igy váltak el, mogorva hűvösséggel, mindkettőjük visszafojtott dacával. Az apa elment, ő maradt. Ha apja meleg megértéssel hagyta volna el, talán igyekezett volna, bár egész bizonyosan hiába, lelkiismeretén erőszakot tenni. Így meg sem próbálta. Cesalpini egyetlen órájára sem ment el. Rábizta sorsát a vak véletlenre. Lesz, ami lesz. Úgy érezte magát, mint akit halálra ítélték, de a kivégzés idejét nem közölték vele. Máról-holnapra él az ilyen és igyekszik a végre nem gondolni, de addig is annyi örömet élni, amennyit lehet. A felelőtlenséget kereste, a semmi által nem zavart szórakozást. Ezért erőnek erejével lerázta magáról az Arisztotelész felől való tépelődéseket, hogy örömeiben semmi ne akadályozza és átadta magát behúnyt szemmel ezeknek az örömeknek: olvasott, kísérletezett, algebrai képletekkel játszadozott. Különös mérlegek, gépek és emelők szeszélyes rajzával szórakozott. Gyönyörűségesen élte világát, s ha néha gondolataiba ötlött, hogy most voltaképpen siralomházban él, hevesen elhessegette magától ezt a gondolatot.

Egyszer céltalan járkálásai közepette a Campo Santo felé vetődött. Csak véletlenül pillantott a tér három épületére, amelyeket annyira ismert, hogy behúnyott szemmel le tudta volna rajzolni őket. Ott állt szélről a Battistero, a köralakú építmény fél-oszlopainak fehér, faragott köveivel s ezek fölött a kisebb oszlopok sorával; ott állt középen a fehér márvány bazilika hatalmas tömege árkádok galériáival; s ott állt a másik oldalon a bámulatos ferde torony, fehér márványból faragottan ez is, de vakmerően, és esztelenül a maga cukortorta-szerű szépségében, mintha álmodná valaki, hogy a torony nádként hajlik a szélben. Az ögyelgő diák kedvet kapott hozzá, hogy bemenjen a dómba. Pedig nem

volt ott semmi keresnivalója, mert ájtatoskodni nem igen szokott, sohasem imádkozott szabályosan, csak akkor fordult Istenhez, mikor valami különös öröm újjongása, vagy valami különös panasza készítette erre. Most csak éppen bement, minden ok nélkül.

Bent szólt az orgona, de számos munkás azért zavartalanul dolgozott tovább. A főbejárat mellett meszesdézsák, gerendák és létrák állottak: ott a Rinuccini érsek emlékművét csinálták, aki tavaly halt meg. A főhajóban pedig emberek álldogáltak, felfelé fordított nyakkal: nézték a mennyezeten kapaszkodva dolgozó szerelőket, akik éppen most fejezték be a lámpa felfüggesztését. Vagy a zsinórját cserélték ki, vagy a függesztő pontot erősítették meg odafent, ezt már nem lehetett volna megmondani. A lámpa mindenesetre javában ingott még, nyugodt, lassú félkört járván be a levegőben, oda és vissza.

Ez figyelemre készítette a tétlenül nézegető diákokot. Nézte a lengő lámpát és agyában, amelyet hosszú évek óta maga nevelt ilyen gyakorlatra, azonnal elindult a lényegtisztázó és okság-kereső folyamat.

Miért ing ez a lámpa? Mert eredeti helyzetéből kimozdították. Arisztotelész ezt már megmagyarázta, a „De motu” című munka, a tudomány ótestamentumának ez a könyve, eleget beszél a mozgásról. De mit lehetne erről gondolni Arisztotelész nélkül? Tegyük fel, hogy Arisztotelész nem volt a világon, itt áll azonban Galilei Galileo pisai diák és nézi a lámpát: mit mondana ő maga erről? A lámpa, ha mozdulatlan, akkor a hívő számára a dóm áhítatos tárgyainak egyike, az ifjú tudós számára fonálon függő súly. Ez a súly semmi mást nem szeretne, mint lehullani. A leesés szüntelen és konok vágya ő, amely egyetlen pillanatig el nem alszik, folyton-folyvást húzza a fonalat és szívesen

el is szakítaná, de ahhoz nem elég erős. Ott lóg és birkózik a fonállal, éjjel-nappal némán követelve, hogy engedjék leesni. Ez a konok óhajtás már el is nyűtte az előbbi zsinórt, nyilván azért cserélték ki, hogy a lámpa fenyegető kívánsága ne sikerüljön.

Már most mi történik tovább? A munkások megmozdították a lámpát. Kibillentették mozdulatlan függőleges helyzetéből. De vágyát meg nem változtathatták. A lámpa makacs módon akkor is leesni kíváncsozott. Csak mennél közelebb az imádott talajhoz, csak mennél közelebb. A fonál viszont hasonló makacssággal fenntartja a maga álláspontját: ő a lámpát sohasem engedi távolabb a mennyezettől, mint a zsinórhosszúság. Két ilyen álláspont kél egymással háborúra. Erejük is, konokságuk is egyforma. Melyik győz? Egyik sem, kiegyeznek. A lámpa, amely félrehúzottan magasabbra került a földtől, mindenáron függőleges helyzetbe akar kerülni, mert úgy a földhöz, ahová annyira vágyik, közelebb lehet. A fonál pedig tiltakozik az ellen, hogy a lámpa mélyebbre hulljon, mint amennyire ő engedi. Egyelőre hevesen vitatkoznak, a kilendült lámpa a legmélyebb ponton túl ugyanakkorát lendül a másik oldalra, s akkor újra kezdi törekvését a föld felé. Az inga mindig kurtábbakat leng: a vitatkozó felek kezdenek megalkudni. Végül megállapodnak olyan pontossággal, amely csak a természetben található és tökéletes: a lámpa is a lehető legközelebb kerül a földhöz és folytatja súlyával a lefelé törekvés álláspontjának fenntartását, és viszont a fonál is elérte, hogy saját hosszánál nem engedi tovább a lámpát a föld felé. És nem is fogja.

A bámészkodó fiatalember szívét egyszer csak valami zsibbadó döbbenet kapta meg; az a különös felindulás, amely a nagy gondolatok megszületését, az új igazságok ihletét kíséri. Szeretett volna hangosan felordítani az örömtől, szerette volna ő is világgá kiáltani a heurékát.

És az iskolázott elme fegyelmével rögtön fogalmazni igyekezett magában, amire rájött: „Az inga a szabad esés és egy akadályozó erő viszonya.“ Ha az akadályozó erőt elvonná belőle, vagyis elválná a fonalat, csak a szabad esés maradna, vagyis a lámpa csörömpölve lehullana a földre. De ha ez így van, akkor azokat az igazságokat, amelyeket a szabad esésnél kutat az ember, megkeresheti az ingánál is, csak le kell belőlük számítani azt a bizonyos akadályozó erőt. Ha tehát azt akarja tudni Galilei Galileo iskolakerülő orvostanhallgató, hogy vajjon az ólom és a fa azonos, vagy különböző idő alatt hullanak-e a földre, akkor két egyforma hosszú ingát kell szerkesztenie, egyiknek ólom lógjon a végén, másiknak fa, és meg kell figyelnie, hogy egyszerre végzik-e lengéseiket, vagy különböző gyorsasággal. Tehát Arisztotelésznek van-e igaza, vagy Molettinek.

Hanyatthomlok sietett ki a templomból, a Rinuccini-síremlék egy heverő kövén majdnem keresztülbotlott. Valósággal futva ment haza szerszámaihoz. Kikereste a kőgolyót, ólom helyett az is jó. És kikereste a fagolyót. Megvolt még szerszámos ládájában mindakettő. De valami fakeretre lett volna szüksége, jó magasra, és azonkívül sok zsinórra, hogy a mennél hosszabb ingákat megcsinálhassa. Legegyszerűbb lett volna boltba szaladnia, hogy zsinórt, lécet, szeget, csavart vásároljon. De nem volt pénze semmi a világon. Tehát nyakába kellett vennie a várost, hogy vagy kölcsönt kunyoráljon össze, ahonnan tud, vagy összeszerezze a szükséges holmit mindenáron. Még ha ölni kell is érte.

Másnap ott állott a két inga az udvaron. Az olajfa ágára szegezte a vízszintes lécet, jó magasan, létráról. A lécre felfüggesztette a két hosszú ingát, egyiken kőgolyó lógott, másikon fagolyó. Közvetlenül egymás mellett. Akkor aztán megállt és lélegzetet vett. És várt. Akárcsak a féltékeny szerel-

mes, aki habozik az ajtó előtt, mert nem tudja, hogy mit fog látni, mikor benyit. Aztán nekidurálta magát. Két kezével megfogta a két majdnem földigérő golyót és hátralépett, amíg csak a két zsinór engedte. Akkor, óvatosan vigyázva, hogy ez tökéletesen egyszerre történjék, elengedte a golyókat. Azok elindultak lendülő útjukra, ő előrehajolva, villogó szemmel, feszülten figyelte pályájukat. S a két golyó pontosan egyformán érkezett a mélypontra, pontosan egyformán lendült át a másik oldalra, a levegőnek pontosan egyformán ugyanazon magasságában állapodott meg és mint két ikertestvér, pontosan egyformán érkezett vissza hozzá. Jó soká tartott, míg egyre rövidülő lengéseik végre teljesen leállottak, s a két golyó ott lógott mozdulatlanul. De ez már nem történt hajszálnyi módon egyszerre. Ő azonban nem ijedt meg ezen. Heves vitázó mozdulatot csinált a kezével: nyilván a felfüggesztésnél van valami különbség, egyik zsinór erősebben dörzsölődik a léchez, mint a másik, ez okozza a különbséget.

A konyhán a kancsal cselédleány tett-vett és énekelt. Kívülről járókelők kopogása és távoli székérezgés hallatszott. Az udvaron erősen sütött a tavaszi nap. A fiatalember állott és nézte a két golyót, a meghatottságtól majdnem nedves lett a szeme. Ő most igazolta a Moletti tételét és megcáfolta Arisztoteleszét. A szíve vadul kalapált, a két golyót szerette volna megcsókolni.

Megfogta őket megint és a kísérletet megismételte. Ez még jobban sikerült, mint az első. A golyók majdnem pontosan egyszerre állottak meg. Most látta, hogy meg lehetne ezt a két ingát finomabban csinálni, felfüggesztésekből kizárni a legpicinyebb különbségeket is: akkor teljesen egyszerre lengének. Akkor tehát egyszersmind Molettinek is igaza van: a tárgyak súlyosabb vagy könnyebb volta nem tesz különbséget esések gyorsaságában. Arisztotelész

tévedett. A tudomány bibliája tévedett. S ha egy ponton tévedett, tévedhetett más pontokon is.

Ettől kezdve hosszú ideig csak ingákkal foglalkozott. Szeme hozzászokott, hogy tudományos ingát lásson mindenben, ami függ és mozog. A bútor lelógó bojtja, a templomba igyekvő szépasszony arany fülönfüggője, az idegen udvaron játszó gyerek fáról lógó hintája másoknak jelenthetett bojtot, ékszert és hintát, az ő számára csak inga volt minden. Lelkébe mély véséssel volt bevésve az inga hullámos, oda-vissza mozgásának vonala. És mikor egy könyvben metszetet látott, amely akasztott embert ábrázolt, rögtön arra gondolt, hogy ez is inga, fonálon lógó súly, ha a szél meglengeti a hullát. Más borzadhat az akasztott embertől és keresztet vethet magára, ő csak Arisztotelész cáfolatát látja benne.

A tanárok előtt hírhedtté vált az iskolakerülő, bogaras fiatalember. Úgy néztek rá, ha az egyetem oszlopos tornácán elhaladtak mellette, mint haszontalan és istentelen rendbontóra. Mert órákra most már alig járt, de az egyetemre el-elnézett vagy a tétlenség gépies szokásából, vagy azért, hogy társaival vitatkozzék. Kivált az egyházi rendhez tartozó diákok közt akadtak szívós ellenfelei, tudós kispapok, akik éppen olyan dogmatikusan hitték Arisztotelészt, mint az egyházatyákat, úgyszólván az egyházatyák közé is számították, Aquinói Tamásnak, Szent Ágostonnak és Ambrusnak tették melléje, könyvtárat kitevő munkáiból betű szerint idéztek hosszú tételeket, és mivel az egyetemi oktatás egész rendszere a skolasztikus vitát célozta, gyakorlott szillogizmusokkal bizonyítottak és cáfoltak akármit. Galilei, a hórihorgas fiorenzai fiú igen alkalmas ellenfél volt vitázó gyakorlataik számára, mert az esze úgy vágott, mint a borotva, viszont, amit állított, az rendszerint tartahatatlan volt. Kétezer esztendő tudományos műveltségének minden érvét fel lehetett ellene vonultatni, ő pedig csak a sajátmaga kétségeit tudta szembe

szegezni ezekkel. Mégis vitatkozott szívósan, hosszasan, szenvedélyesen. A természet a kifejezés ritka könnyűségével ajándékozta meg, vízőzönként dőlt belőle a szó, ha elkezdte. És mindig elkezdte, mihelyt elétalált valakit, nem egyszer egy-egy tanárral is vitába keveredett a folyosón. Nagy csoport alakult ilyenkor körülöttük. A tanár az adatok, idézetek, tételek rengeteg fegyvertárával dolgozott, egy életen át megszerzett tudás és olvasottság fölényével, s vele szemközt állott a diák, akinek csak önálló esze volt, tételes tudása még annál kevesebb. A vitákban a diák nem győzhetett. De legyőzni sem lehetett, mert megátalkodott konoksággal megmaradt vakmerő állításánál: Arisztotelész téved egy ponton, s ha egy ponton téved, más dolgokban sem lehet feltétlen tekintély.

— Itt megy a lázadó, — mondták, ha elhaladt. Valami elnéző derű, valami részvéttel elegyes mulatság volt abban, ahogy szemlélték. Ez pedig még erősebbé szította benne a lázadás ösztönét. Mióta az eszményébe, Arisztotelészbe vetett hit összeomlott benne, úgy érezte magát, mint akinek nyílt tengeren kisiklik kezéből a gerenda, s egyszerre csak úsznia kell, hogy a víz el ne nyelje. Teljesen egyedül volt az ismeretlen ismeretek véghetetlen óceánján; aki embert látott, azt mind ellenfelének kellett tekintenie. Semmi másra nem támaszkodhatott, mint saját eszére. De ebben hitt. Tudta magáról, hogy rendkívül éles esze van. Ha bárkivel összehasonlította magát, nyugodtan érezhette fölsőbbiségét. És leszámolt már azzal, hogy szembeszállván az egész világgal, más szövetségesre, mint saját eszére, nem számíthat.

A jövő, melynek zavaró gondolatát igyekezett minden felbukkanáskor elűzni magától, rohamosan kezdett jelenné válni. Olvasmányai, vitái és kísérletei közben végzetesen telt az idő és egyszer csak elérkezett az a nap, mikor szembe kellett néznie a

megmászíthatatlan valósággal: nem maradhatott többé Pisában, apja nem fizetett tovább. Egyetemi ideje letelt, még csak ürügye sem akadt, hogy Pisában maradhasson. Az orvostudományoknak már régóta hírét sem hallotta, a filozófiában pedig semmi kézzelfogható eredményt nem tudott felmutatni. Nem promoveálták, rangot nem szerzett, a pisai évek költségeit családja joggal kidobott pénznek nézhette. Ha apja felelősségre vonta volna, hogy mit csinált ennyi pénzért ennyi ideig a pisai egyetemen, ő csak azt válaszolhatta volna, hogy olvasott, vitatkozott és kísérletezett.

De apja nem vonta felelősségre. Egy szót sem beszéltek pályájáról, megbeszélés nélkül is természetes volt, hogy az abbamaradt orvostanhallgató szégyenszemre beáll apja üzletébe a rőf mellé. Hazajött, elhelyezkedett a zsúfolt lakásban, örvendezett rég nem látott testvéreinek és meghajtotta fejét a sors előtt. De ha nem mondta is senkinek, magában annál hevesebben berzenkedett a rőfös-mesterség ellen. Azzal az elhatározással vágott neki az új életnek, hogy derekasan és készségesen fogja végezni munkáját, de közben tovább olvas, tanul és kutat, s majd egyszer valahogyan úgy kiugrik a rőfös-boltból, mint az ujjhegyek közül kipattanó cseresznye-mag.

Hazaérkezése után másnap már beállt a boltba. Apja hosszasan megmagyarázta neki, mi hol áll, és minek mi az ára. Eleinte még tetszett is neki a dolog. Szórakoztatták a különféle szövetek, a brokátok mintáit képeskönyv gyanánt nézegette, simogatta a bársonyt és a selymet, ujjai közt tapogatta a kellemes tapintatú vastag posztót. Sok mindenre kicsiny korából is visszaemlékezett még, hamar belejött a mérleg használatába, jókedvű volt és friss. Az első napokban még szemmel látható hasznót is jelentett a boltban, mert a környéken hamar híre futott, hogy a

rőfös Vincenzo fia hazajött a pisai egyetemről és sokan kíváncsiságból bejöttek az üzletbe.

De már az első héten kitűnt, hogy ezt az életformát nehéz lesz folytatnia. Mindenekelőtt maga a családi otthon volt az, amelybe nehéz volt beleilleszkednie. Ebben az otthonban reggeltől estig zengett a hangos veszekedés. Anyja házsártosabb és szeszélyesebb volt, mint valaha. Ebben a terebélyes, nehéz testű, nagy darab asszonyban iszonyatos fúriák laktak. Rendes körülmények között is folyton perelt, prézsmítált, hol ezt a gyereket piszkálta, hol amaszt. Ha otthon már kiveszekedte magát, elment szomszédolni és úgy tért haza, hogy „jól megmondta“ valakinek. De olykor rájött valami bolondóra, akkor aztán nem lehetett egy fedél alatt megmaradniok. A legjelentéktelenebb apróságon felbosszankodott, torzakasadtából kiáltozni kezdett, csapkodott, törtzúzott, eszeveszetten robogott fel s alá, őszülő haja arcába csapzott, zavart szemében valami megszállott tűz vésze lobbant fel, szája elfehéredett, és családja tehetetlenül szemlélte az őrjöngőt. Aztán elmúlt a vihar, a mama kitombolta magát és minden átmenet nélkül jókedvűvé változott. Egyszerre szívből imádni kezdte környezetét, fojtogató ölelésekkel rohanta meg azt a lányát, akit az imént még konyhakéssel üldözött az udvaron. A cselédet, kit az imént megpofozott, cirógatta, megcsókolta, magasztalta és segített neki a vihar folyamán összetört edények csepepeit összeseperni. Akkor felkapott valami ruhadarabot, vagy velencei poharat, vagy könyvet és átszaladt valamelyik szomszédba, hogy megajándékozza azt a szomszédasszonyt, akivel előző napon halálosan összeveszett.

A Galileo hazaköltözése új anyagot adott kitérőseinek. Az első két napon még túlzó majomszeretettel ünnepelte a hazatért elsőszülöttet. Csókolgatta, melléje ülve kezét simogatta, mindenkiről panaszkodott neki. De már a harmadik napon rette-

netesen összeveszett vele, ingyenélő disznónak becs-mérelte és a kapuba kiállva ordítózott. Attól kezdve aztán Galileo lett a céltáblája. Amint rájött a bot-rány vágya, bement a boltba és ott égháborút ren-dezett, a vevők előtt szenvedélyesen piszkolva a ha-szontalan kenyérpusztítót, valamint a pipogya apát, aki családjában nem tud rendet teremteni.

Ez a légkör idegessé, türelmetlenné tette a csa-lád többi tagjait is, mindenki készen volt itt arra, hogy bármelyik pillanatban kitörjön és veszeked-jék. Hamarosan sor került arra is, hogy a hazatért fiú és apa között kitörjön a jelenet. A fiú kitalálta, hogy este beveszi magát a bezárt boltba és ott ol-vasgatja könyveit a mécsvilágnál, mert a szűk la-kásban mindenkit csak zavart és őt is zavarták. Ezen vesztek össze. Az apa egy este sokáig maradt házon kívül, mert zenei barátai között töltötte az időt. Mikor jóval éjjél után hazatért, világosságot látott kiszűrődni a boltból. Tolvajt gyanítva ment be az üzletbe és fiát találta ott, aki a pulton apró kerekekből és fadarabokból valami vízemelő-gép mintáját szerkesztette. Ehhez egy nagyobb edény-ben vizet is használt, a víz elcsordogált és megned-vesített két vég posztót. Ezen tört ki az első vihar apa és fiú között. S az elsőt követték a többiek. Mi-kor otthoni tartózkodásának első hónapja letelt, apja kitiltotta a boltból. Most már tétlenül lábat-lankodott otthon, étkezés közben keserűen nyelte le a falatot, mert vagy jelentős némaság, vagy félre-érthetetlen célzás figyelmeztette, hogy csak naplo-pással szolgálja meg, amit megeszik. A három lány ellene súgott össze, a kis Michelagnolo pedig vigyo-rogva lapult az asztal végén és a gyerekek kárörö-mével szemlélte megszégyenített bátyját.

Ő a szégyen, a házibotrányok, a társtalanság, a szegénység fájdalmai elől tanulmányai közé me-nekült. Felkereste Riccít, a hercegi nevelőt, és köny-veket kért tőle kölcsön. Ezzel is szégyen járt: anyja,

ha valami olajos edény alá tárgyat keresett, egyszerűen a könyvek közé nyúlt. Neki pironkodva kellett visszavinnie a tönkre maszatolt könyvet és békíteni a bosszankodó Riccit. Aztán ezermeisterkedő kísérleteivel szeretett volna szórakozni, de ezekre nem volt helye. Holmiját nem tudta elzárni, a csavarokat, kerekeket, dirib-darab tárgyakat testvérei dézsmálták és rongálták. Ha nyugodtan olvasni akart, el kellett mennie hazulról. Örömmel is ment el, boldog volt, ha ezt a botrányos ordítózással és nyomasztó szegénységgel telt poklot háta mögött tudhatta. Már az uccán baktatva is olvasott, olykor beleütköztvén valami sietőbe, aki haragosan utasította rendre. Aztán kiért a hercegi palotán túlra, olvasva mendegélt a surranó gyíkokkal népes kőfalak között Arcetri felé, végül leheveredett valahol a gyepra és teljesen elmerült a könyv boldogságába.

Ez időben Arkhimédész foglalkoztatta legjobban. Már maga az emberi alak is érdekelte. Maga elé képzelte és színdarabként lejátszotta képzeletében az aranykorona érdekes történetét. Elképzelte Hierón királyt, aki magához hivatja tudós rokonát, Arkhimédészt, és kezébe adja az arany koronát mondván: „Meg tudod-e mondani, kevert-e a szín-aranyba más anyagot is a csalfa ötvös, de úgy tudod-e megmondani, hogy a koronát nem sérted meg egy fikarenyira is?” A tudós gondolkodási időt kér, hazamegy. Tűnődik a feladaton éjjel-nappal. S mikor egyszer fürdik, a kádba szállván hirtelen eszébe jut a tétel: Minden vízbe mártott test annyi-
val könnyebb lesz a vízben, mint amennyi az általa kiszorított víz súlya. A tudós örjög az örömtől, azon pucéron kirohan az uccára és eszevesztetten kiabál a szirakuzai járókelőkre: „Heuréka, heuréka!” Vagyis: megtaláltam. Megtalálta, hogyan lehet súlyszámítással, vízméréssel rájönni az ötvözet titkára. Meg is oldotta a király kérdését. Aztán feltalálta a hajócsavart. Aztán feltalálta az emeltyű

egyensúlyának feltételeit. Aztán kiszámította a kör területét az átmérőből. Aztán hajítógépeket talált fel. S mikor az ostrom alatt belépett hozzá kivont karddal a római katona és rátaposott a homokba rajzolt, bonyolult mértani körökre, a tudós rákiáltott: „Ne bántsд azokat a köröket!” És karddal a mellében meghalt.

Ez a hős lelkesítette a fiatal olvasót. Forró rokonszenvet érzett iránta, teljes lelkéből megértette. Sajátmagát is képesnek tartotta arra, hogy valami nagy felfedezés tomboló örömében meztelenül rohanjon ki az uccára, és arra is, hogy egy találmányának lerajzolt képletét jobban féltse életénél. Ahogyan a kesergő hívő fordulhat fájó szívével annak a kedvelt szentnek vigasztalásához, akit kiválasztott magának, úgy fordult ő a tűrhetetlen ott-hon, a gáncsoló szülők, az anyagi tehetetlenség bánatában a klasszikus tudóshoz, emberileg szerette, hozzátartozónak érezte magát és pompás eszében és tarka találékonyságában igyekezett vigasztalódni.

De nem győzte lelki erővel. Helyzete folyton tűrhetetlenebbé változott. Úgy járt már haza, ahogyan a kivert kutya lopózkodik be, hogy meg ne lássák. Az étkezés a családi körben olyan kínos lett számára, hogy inkább a dombok között csatangolva mulasztotta el az ebédidőt, az éhséggel sem törődött, csak hogy ki ne nézzék szájából a falatot. Anyja most már naponként botrányt csinált, apja pedig egyszerűen nem beszélt vele. A jövőbe vetett reményei is a semmibe foszladoztak. Lassanként rákapott az italra is, mert ha szerét tehetne és lerészegetett, a mámor pillanatnyilag meggyógyította keservesen sajgó öntudatát. De kocsmára nem volt pénze, régi ismerősöktől kunyorált apró kölcsönöket, hogy leihassa magát, vagy pedig vakmerően meglopta a rőfös-üzlet pénzes fiókját. Mikor mámoros volt, részeg reményei egyszerre megint kivírultak, de másnap keserű nyelvvél, száradt szájadzlással,

zúgó fejfel még borzasztóbbnak talált mindent. Ahogy lelkileg lekopott, ugyanúgy elvannnyadt testileg is. Szeme beesett, arca bőre petyhüdt lett az ivástól. Ruhája, saruja elkeshedt, újat a maga emberségéből nem tudott venni, apjától kérni pedig restellt.

És odajutott végre, hogy meg fog halni. Állt a Ponte Vecchio tövében és nézte a múló vizet. Ahogy szaladtak lefelé a hullámok, mintegy búcsúzott tőlük, mintha életétől venne búcsút.

— Kár értem, — mondta magában.

De aztán kajánul elmosolyodott és vállat vont, valami nyomorúság-szülte kegyetlenséggel önmaga iránt. Volt valami galádul jóleső abban, ahogy önmagát a szögről lógva, kinyúlt és elkékült nyelvvel elképzelte. Akkor már jó lesz minden, vége lesz mindennek. És miért halogatni? Az egésznek semmi értelme többé. Inkább ma, mint holnap. Azonnal el is határozta, hogy még ma megteszi. Hazamegy és megvárja, míg a ház elcsendesedik.

Nézte a vizet. Tulajdonképpen vízbe is ölhetné magát. Ha beleugranék, mi lenne? Képzetele, amelyet a halálküzdelem leírására akart szorítani, nem fogadott szót neki, hanem azonnal a megszo-kott tudományos útra kanyarodott: az villant fel előtte, hogy teste mennyivel megkönnyebbednék a vízben: ugyanannyival lenne könnyebb, mint egy embernagyságú víztömeg súlya. Az ember alig sűrűbb, mint a víz, tehát a vízbe mártott ember súlyából nagyon sokat kell kivonni, alig is marad valami. Innen van, hogy ha valaki nagyon felfújja magát levegővel, meg tud maradni a víz színén, mint a duda. Arkhimédész még azt is meg tudta volna mérni, hogy az ilyen úszó emberben mennyi a test és mennyi a levegő. Csak kissé bonyolultan...

Ebben a pillanatban az öngyilkosjelölt izgatottan megmozdult. Egyik lábáról átállott a másikra.

Valami szikra villant meg az eszében, de azonnal tovább is illant. Ezt vissza kellett idéznie.

— Hogy is volt csak?

Hangosan mondta ezt maga elé, mint egy eszelős. És igyekezett bekapcsolódni előbbi gondolatfűzésének egyszer már megtett útjába. Igen, megvan: az villant meg eszében, hogy voltaképpen szerkeszteni lehetne olyan mérleget, amely a két anyagból kevert ötvözetek súlyarányát megméri anélkül, hogy kárt kellene tenni bennök. Hogyan is van csak. Tegyük fel, hogy csinálunk egy szabályos kockát aranyból és rézből. A súlyát meg tudjuk mérni közönséges mérlegen, aztán meg tudjuk mérni víz alatt is. Ha most veszünk egy pontosan ugyanolyan kockát, de tiszta rézből készültet, azt is megmérhetjük szárazon is, víz alatt is...

A következő pillanatban a fiatalember futva nekivágott a hídnak. Aki szemközt jött az ékszerárusok során, azt hihette róla, hogy tettenkapott tolvaj és menekül. Végigszaladt a hídon, elfutott a Macchiavelli háza előtt és felkanyarodott a Palazzo Pitti dombos bejárata elé. Ott már elfogyott a lélegzete. Ziháló mellel, lihegve mondta a kapuban a két őrtálló alabárdosnak, hogy életbevágó kérdésben azonnal beszélnie kell Ostilio Ricci ökegyelmességével.

Szerencsével járt: a hercegi nevelő éppen ekkor jött a Boboli-kertek felől egyedül, könyvvel a kezében.

— Mi újság, Galileo?

— Kegyelmes uram, feltaláltam egy... egy...

— Na? — fújja ki magát, fiam. Mit talált fel?

— Egy hidrosztatikai mérleget. Meg tudom egyszerű statikus úton mérni, hogy egy ötvözetben mi a két alkotórész aránya.

Mielőtt Ricci felelhetett volna, megfogta a kezét és hevesen szorongatta. Kitört belőle az izgalom sírása.

— Kegyelmes uram . . . én nem is tudom . . .
Kegyelmes uram . . .

Hebegett, sírt és sugárzó izgalommal csak nézett a méltóságteljes, szakállas öregre. Az csillapítóan a vállára vert.

— Jó, jó, szedje össze magát. Jőjjön csak velem. Míg a szobámba érünk, lecsillapodik.

Elindultak a lépcsőkön. Pár pillanat múlva már asztal előtt ült Galilei Galileo és s-btiben, kússa vonalakkal rajzolta a mérleget.

— Bocsánatot kérek, hogy rendetlen a rajz, de most először rajzolom. Az imént eszeltem ki az egészet a hídon.

Ricci nézte a rajzot és eltűnődött.

— Óriási. Maga óriási dolgot talált fel, fiam. Nem csalódtam magában. Ennek a mérlegnek mindenekelőtt a mintáját kell megcsinálni . . .

— De miből, uram, miből? Szegény ördög vagyok, a sarum talpa lyukas.

— Itt nálam kap hozzá mindent. Majd hívatunk arravaló mesterembert. Holnap ilyenkor jőjjön el hozzám, de pontos, szabatos, csinos rajzzal . . .

— A papírom is elfogyott, kegyelmes uram. És a körzőm rossz. És nincs hol rajzolnom.

— Ügy. Hát majd rajzolja meg itt. De a maga dolga nem is mehet így tovább. Majd beszélek az apjával. Most menjen, mert dolgom van. A rajzot itt hagyhatja?

— Hogyne, a fejemben van.

Szaladt haza. A kapuban kisöccse, Michelagnolo labdázott.

— Honnan jössz, Galileo? —

— A halálból, — felelt ő nevetve és ment be a házba.

II.

A facér fiatal tudós nem halt meg. A hidrosztatikai mérleg elkészült. Igen csinos, tetszetős szerszám lett belőle, úgy működött, mint a parancsolat. Otthon azonnal javult valamit a kenyérpusztító helyzete. Ricci Ostilio beszélt a rőfössel és igen melegen biztatta, hogy legyen egy kevés türelme a fiúval, az rendkívüli tehetség és előbb-utóbb lesz belőle valami. Galilei Vincenzo hümmögött és sopánkodott a nehéz megélhetési viszonyokról, de aztán belement, hogy hát jól van, vár még némi ideig, ahogy eddig is várt, a fiú csak dolgozzék és olvasson, majd csak lesz valahogyan. És Galileo otthon megszűnt mindenki lába alatt hányódó, lenézett lebzselőnek lenni. Mindenféle ezermester-holmija, apró tárgyai, amelyeket nem győzött eddig a legravaszabb búvóhelyekre dugdosni, amelyeket anyja kivétel nélkül a szemétre dobott, ha megtalálta őket, s amelyeket testvérei tiszteletlenül piszkáltak és dobáltak, most némi tiszteletre tettek szert. Külön szekrényt szorítottak neki a boltban, ott tarthatta kacatjait. A fásfészerben berendezhetett magának esztergapadot is, edények, ráspolyok, csavarok, üvegek, zsinegek, drótok rengeteg tömkelege hányódott ottan, s ha bevette magát kísérletei közé, anyja már nem kiáltozott gúnyos szidalmakat az udvaron. A mérleg maga odakerült a boltba, mert a környéken valahogyan híre szaladt, hogy a rőfös fia valami furesa masinát talált fel. A vevők mind látni akarták és az apa nem minden kérdés nélkül mutogatta és magyarázta az érdeklődőknek. Fiának mindenesetre új köntöst szabott, sőt megemberelte magát: új sarut is vett neki.

De volt már másik példány is a mérlegből, Riccinél, a hercegi nevelőnél. Az is mutogatta, de ő már nem közrendi polgároknak. Galileo járatos lett a Pitti-palotában, az őrtálló alabárdosok már szó nélkül beengedték. Tudta a járást Ricci szobájához, és

mikor boldog sietéssel igyekezett támogatójához, minduntalan olyan nagyurak elől kitérve lapult a falnak, akiket addig csak az utcán láthatott olykor, mint elérhetetlen és majdnem más világból való csodákat. Magánál Riccinél is gyakran talált udvari embereket, azok mind jóindulatú pillantásokra és biztató megjegyzésekre méltatták. Kegyesen meghallgatták a hidrosztatikai mérleg használatának magyarázatát és ha értették, ha nem, bölcsen bólogatva ösztönözték a fiatalembert a tudomány további szorgos művelésére.

Ricci nem győzte magyarázni fiatal védencének, hogy ezek az ismerkedések milyen fontosak. Mindenkiről meg tudta mondani, hogy hol van befolyása, kihez rendelkezik összeköttetéssel. Egy napon aztán, látható izgalommal így szólt:

— Most szedje össze magát, fiam. Tudja, ki jön ide mindjárt? Cappello Vittorio.

Galileo azonnal elpirult az izgalomtól. Azonnal tisztában volt, hogy milyen nagy dolgot jelent megismerkedni Cappello Vittorióval, mert, mint Fiorenzában mindenki, ő is pontosan tudta, ki ez a kevély, csinos, pompázó ember.

Valaha Velencében éldegélt a Cappello-család, mint ezt Fiorenzában mindenki elmondhatta, s mint ezt a Galilei-háznál is számtalanszor hallották mesélgetni és tárgyalgatni a nagyok beszédét figyelő gyerekek. Volt az öreg Cappellonak egy híres szépségű leánya, Bianca, olyan megejtő szépség, hogy Tizian, mikor meglátta, azonnal mindenáron le akarta festeni. Ez a Cappello Bianca még tizenhét esztendejét sem töltötte be, mikor halálosan beleszerezett egy Buonaventura nevű fiatalemberbe, elszegényedett fiorenzai nemes legénykébe, aki mint gyenge fizetésű hivatalnok dolgozott a velencei Salviati-bankban, éppen szemközt a Cappello-palota ablakai-val. Az öreg Cappello, mihelyt észrevette, hogy lánya beháborodott a kis banktisztviselőbe, kijelentette,

hogy inkább megöli, semhogy hozzáadja. De a fiatalokkal nem lehetett bírni, titokban eljegyezték egymást. S mivel szerelmök semmi kilátásra nem számíthatott, egy szép napon megszöktek. Fiorenzába jöttek, a fiú nagy szegénységben élő szüleihez. Rómes botrány lett ebből, a velencei nemesség vendetát esküdött és a Cappello-család kétezer arany dukát vérdíjat tűzött ki annak, aki Buonaventura Pierót megöli. De csak nagybátyját tudták elcsípni, azt börtönbe is csukták, az ólomfedelek alá. A fiatal szerelmespár Fiorenzában elbujtan éldegélt, nagyon sanyarú körülmények között. Az anyós betegen feküdt, magatehetetlenül, cselédet sem tudtak tartani, a házi munkát a szépséges Bianca végezte. Aztán elültek a botrány hullámai, Velencében kezdték elfeledni a dolgot. Eltelt három esztendő. Ekkor Francesco Medici herceg, a fiorenzai fejedelem elsőszülött fia, huszonkét esztendő fiatalember, átsétálván a fiorenzai San Marco-téren, felpillantott egy ablakra. Biancát látta meg ott, és lába gyökeret vert a nő meghökkenítő szépségétől. Pár nap múlva már kicsínálta, hogy találkozhasnék Biancával. Heves ostromot indított, de Bianca nem akart hallani a fejedelmi udvarlóról, ő csak az ő Pieróját szerette. Francesco herceg nem is boldogult volna, ha nem talált volna igen hasznos segítőtársat magának a fiatalembernek személyében. Pieró únta a szegénységet és únta már kissé a tündérszép Biancát is. Ezért ő maga kezdte rábeszélni kedvesét, hogy ne legyen túlságosan szigorú a herceghez. Bianca megundorodott attól, akinek fiatal életét feláldozta. A hercegnek nem volt nehéz most már célt érni. Bianca a kedvese lett és az is maradt mindvégig. A dinasztia érdekeiből ugyan meg kellett házasodni a hercegnek, el is vette Ausztriai Johannát, de Biancát szeretni egy percig sem szünt meg. Az elhanyagolt feleség nemsokára meghalt, és Francesco, aki közben Fiorenza trónjára lépett, most már jogosult-

nak érezte magát, hogy másodszor szíve szerint házasodjék. Elvette Biancát feleségül. A szöktetési botrány megvetett hősnője trónra került, és Velence, amely azelőtt nem győzte becsmérelni, most óriási ünnepélyességgel és pompával sietett hódolatára. Bianca testvérbátyja, Cappello Vittorio, odaköltözött a fiorenzai udvarba és csakhamar az egész várossal meggyűlöltette magát, mert elbizakodottan és dölyfösen sütkérezett trónra került testvérhúga és hercegi sógora verőfényében. De ha gyűlölték is, tartottak tőle, mert bosszút tudott állani. Ő számított a legbefolyásosabb embernek az udvarnál.

— Jól vigyázzon, — mondta Ricci, — ha ennek a hajlandóságát megszerzi, megalapította a pályáját.

Izgatottan vártak, és nemsokára fel is hangzottak a közelgő kegyenc lépései. Cappello Vittorio benyitott a Ricci szobájába. Ők mélyen meghajoltak mindketten, s mikor felegyenesedtek, még nagyobb izgalommal látták, hogy Vittorio nem egyedül jött: Bianca hercegasszony ott állott mögötte.

— Üdvözlöm, Ricci, — szólta a hercegasszony, — hallom a bátyám őkegyelmétől, hogy itt valami érdekeset lehet látni.

— Igenis, legkegyelmesebb úrnőm, és véletlenül maga az ifjú feltaláló is itt van, akit legyen szabad bemutatnom: Galilei Galileo.

Az ifjú feltaláló elpirulva hebegett valamit, mélyen bókolni igyekezett, de természetesen, levert ügyetlen mozdulatával egy üvegtálat az asztalról. Képtelen zavar vett erőt rajta, nem tudta, mi illik ilyenkor: felegyenesedni és mereven várni az uralkodó hitvesének parancsait, vagy gyorsan felszedni a cserepeket. Habozva próbálta hol ezt, hol azt. Végül felszedte a cserepeket és mikor pipacspirosan felegyenesedett, látta, hogy azok hárman egyetértő mosollyal nevetnek rajta.

— Hát lássuk, — szólt únott göggel Vittorio, — mi az a találmány.

— Majd a fiatalember elmagyarázza kegyes engedelmökkel.

Igy szólt Ricci és kézmozdulattal intett Galileonak. Ő mély lélegzetet vett, egymásután hármat is, mert nehéz és fojtogató szorongást érzett a rekeszizmában. Megköszörülte a torkát és elkezdte:

— Hierón szírakuzai király és Arkhimédész történeténél kell kezdenem...

Elmondta a történetet. Már az első szavak után eltűnt a mellét szorongató elfogódottság. Az a tulajdonsága, hogy igen egyszerűen, világosan és meggyőzően tudott magyarázni, ősi tehetségként született már vele, és mindig gyakorolta is, mert mindig mindenkinek mindent megmagyarázott, ha szeret ejthette. Nyugodtan fordult pillantásával hol a fejedelmnéhez, hol a kegyenchez. De azt kellett tapasztalnia, hogy munkája csak Bianca hercegasszonyt érdekli, Vittoriót nem. A kegyenc csak szórakozottan bólintott a hozzá intézett szavakra, újjával dobolt az asztalon, s arcán meglátszott, hogy már rég elvesztette a fonalat. Annál jobban figyelt a hercegasszony. És éppen ez zavarta meg az ifjú tudóst a magyarázatban.

A hercegasszony negyvennégy éves volt ekkor, ő huszonhárom. S a huszonhárom éves fiatal szem-pár pillantására fiatal tűz felelt a negyvennégy éves szemekből. Bianca szépsége nem volt mese. Sokan azt mondták, hogy életében most a legszebb, mikor alig észrevehetően hervadni kezd. Gyönyörű, fehér homloka fölött a művészi viselet olyan haját fodrozott, amely gesztenyeszínnek és vörösnek látszott egyszerre, szeme nagyon kék volt és kicsinyre rajzolt szája nagyon piros. De hófehér bőre volt a legszebb rajta, az áttetsző, lehellertes, finom bőr, amely megőrizhette a nyakán lefelé haladó, kebléig érő s azontúl képzeletbe fordult tekintetet. Galileo élen-

ken magyarázott az ámulator szép asszonynak, és egyszer csak azon vette magát észre, hogy a mérleget mutogató keze reszket, az esze pedig egyszerűen megáll, nem tudja, hogy egy másodperccel előbb hol tartott és mit mondott. Csak meredt a szépség koronás csodájára és hallgatott, mint a nyitott szemű ájuló. Ricci azonban odafigyelt, látta a fiatalember zavarát. Azonnal átvette a szót és a magyarázatot, amelyből úgyszólván csak a végkövetkeztetés hiányzott, befejezte.

— Nem értettem egészen, — szolt a hercegasszony nevetve — de annyit látok, hogy a dolog nagyon érdekes. Annál érdekesebb, mert...

Galileo nagyot nyelt száraz torkán és előrehaladva szomszédosan figyelte a következő szavakat. De ekkor Vittorio közbeszólt, megérintvén nővére gyöngydiszes brokátruhájának vállát.

— Máris elkéstünk, Bianca.

— Igen, megyünk, — felelte a hercegasszony azonnal, — köszönjük a kitűnő magyarázatot.

A nevelő és Galileo megint mélyen meghajoltak. Mire felegyenesedtek, az égi látomás már eltűnt. Már kintről hallatszottak lépteik, vagy azokat is csak a képzelet hallotta.

— Hát ez nem valami jól sikerült, — mondta Ricci, — de talán több hasznát vesszük, mint reméltük. Mert a hercegasszony még többet tehet, ha akar. Most ülünk le és beszélgessünk kissé a kilátásokról.

Leültek, Galileo engedelmet kapott, hogy pipára gyujthasson. Nagyokat pöfékelt az édes füstből, amely ködös falként gomolyodott közéje és a nevelő közé. A falontúlról távolinak tetsző beszéd érkezett hozzá. Ricci számbavette az egyetemi katedra lehetőségeit. Három város jöhetett számításba: Pisa, Pádúa, Bologna. Pisa semmi súlyt nem vetett a matematikai és fizikai tudományokra, csak erős hercegi nyomással lehetett esetleg remélni, hogy ott egy matematikai előadónak külön tanszéket adnak. Pádúá-

ban az öreg Moletti tanított, kiváló tudós és népszerű ember. Maradt tehát Bologna, ahol régebben mindig tanítottak természettudományokat, most azonban a tanszéket nem töltötte be senki. Legesélyesebb volt tehát arra gondolni, hogy bolognai ösztökötöléseket keresnek. De jó erőseket és számottevőeket, mert hogy egy huszonhároméves fiatalember katedrát kapjon, az igen jelentős nyomás nélkül nem megy. Mindezt már nem egyszer végigbeszélték s ő igen élénken szokott résztvenni a társalgásban. De most hallgatott. A füstfalon túlról mint egy idegen világ híradásai érkeztek hozzá a szavak, a füstfalon innen itt ült és élt ő valami érthetetlen csapástól fejbeütötten, kábultan, fájdalmasan és boldogan. Tessék-lássék, beleszólt egy-két szót a Ricci fejtegetéseibe, de alig tudta, mit beszél. S mikor elbúcsúztak, úgy ment el a palotából, hogy fejét mélyen lehorgasztotta, de szemét tágranyitotta, mintha tekintete a csodától így maradt volna.

Pár napig tartott, míg ez a zagyva kábulat megülepedett benne. Akkor tisztába jött vele, hogy beleszeretett a fiorenzai uralkodóherceg feleségébe, Cappello Biancába, Életének első szerelme volt az; míg más fiúk lányokkal vihogtak és bolondoztak, ő olvasott, gépek szerelésén törte a fejét, vagy mértani rajzokkal játszadozott. Most égetően hiányzott neki az a bizalmas jóbarát, akinek csapkodó érzelmeit napról-napra elmondhatta volna. De ilyen barátja nem volt, egész gyerekkora társtalanul telt el és sihederkora is. A vele egykorúaknál annyival eszesebb volt, hogy azoknak korlátoltságát kényelmetlennek találta; csak hevesen vitatkozni tudott velők, bizalmasan beszélgetni nem. A jóval korosabbakat pedig rendszerint első fellépésével elidegenítette magától, mert szemtelen fellépésűnek, eszében elbizakodottnak és tiszteletlennek tartották. Még ez a Ricci állott legközelebb hozzá, de ez udvari ember volt, ez nevette volna ki nevetséges szerelmét a leghangosab-

ban. Hordta tehát magában az édesen fájdalmas mérget. A külvilágot csak annyira részeltette örült és boldogságos titkában, hogy ahol módját ejthette, Bianca hercegasszonyra terelte a szót. De azt is abahagyta hamarosan, mert többnyire mindenki gyűlölte és becsmérelte a velencei asszonyt. Főként Vittorio miatt szidták, akit beleszabadított a politikába, aki most mindenbe belebeszél, oktalanságokba viszi bele a vegyészeti kísérletein kívül semmi mással nem törődő uralkodót, és valóságos átká Fiorenzának.

— De majd hazajön egyszer Fernando bíboros Rómából, — mondta otthon vacsoránál az apa, — az majd szétüt közöttük. Akkor majd szorul a boszorkány.

Ez a Fernando az uralkodóherceg testvéröccse volt, aki, miután a trónra nem kerülhetett bátyja miatt, az egyházi pályát választotta. Még lehetett belőle pápa, mint a másik Mediciből, X. Leóból. A boszorkány pedig Bianca volt, akiről szélteben azt tartotta a fiorenzai lakosság, hogy „jettatrice“, vajakos nő, titokzatos démoni fogások tudója, egyszerűen meg kellene égetni ugyanott, a Signoria előtt, ahol Savonarolát megégették.

Galileo nem szólt semmit. Félt, hogy elárulja magát, ha eszményképét védelmezni kezdi. Lassanként arról is leszokott, hogy beszéljen róla. Mélyen magába zárta a valláshoz hasonló esztelen szerelmet, amelynek célja nem is volt egyéb, mint a rajongás önmaga. De belül annál hevesebben és teljesen adta magát a szerelemnek, eldöntötte magában, hogy egész élete jövőendő működését a látomásnak dedikálja, hogy soha senki mást nem fog szeretni, hogy soha nem házasodik. Ahogy a hetek múltak, az idő kezdte megmutatni, hogy nem múltó nyári vihar volt az egész. A céltalan és értelmetlen rajongás inkább erősödött és átszellemült benne. Bianca gondolatával ébredt és este azzal húnymta le a szemét. Viszont

valami fékezhetetlen düh kergette soha nem tapasztalt erővel a könnyen megszerezhető, vagy éppen megvásárolható szerelemhez. Cselédekét hajszolt az alkonyat homályában, vagy kölcsönként arannyal rossz hírű kocsmába surrant. Vakmerően, a szentségtörő gondolattól szívdobogást kapva, Biancát képzelte karjai közé. S mihelyt egyedül maradt, dúlt bűnbánattal könyörgött bocsánatért a beszenyezett ideálhoz. S ez az ideál egyre jobban és furesábban eltávolodott a való lénytől. Megtörtént, hogy az utcán látta elrobogni a pompás udvari hintót a csótányos hófchér lovakkal, a hintóban maga Bianca ült a Francesco herceg oldalán. Ő alig fordult utánok. Inkább önmagába fordult, ott jobban megláthatta.

Mindezek az álmodozások a munkában nem igen zavarták. Új területet talált kutatásai számára az Arkhimédész területén. Már első olvasásnál nagyon megtetszett neki Arkhimédész sírfelírata, amelyet a tudós saját maga előre megfogalmazott. A sírkőre három mértani testet kellett rajzolni, amelyeknek magassága egyforma: egy kúpot, egy félgömböt és egy hengert, alája pedig csak annyit, hogy $1:2:3$. Ami azt jelentette, hogy ennek a három testnek köbtartalma ilyen arányban mülja felül egymást. Galileo már magát a felfedezést is lángelméjűnek találta, attól meg éppenséggel el volt ragadtatva, hogy tudósféle ember ilyen sírfelíratot szerkesszen magának. Gyönyörködte, hogy Ciceró a régi romok között erről a feliratról ismerte meg a görög tudás névtelen sírkövét és találta meg sírját.

Mindez megbarátkoztatta a mértani testekkel. Arkhimédész egyéb részeinek olvasása pedig felkelte figyelmét a súlypont problémája iránt. A gömb súlypontja legbelül van, mint gyümölcsben a mag, kellős közepén, ez természetes. A kocka súlypontját is érthető módon adják átlói: ahol a sarkokat keresztben összekötő vonalak metszik egymást, ott a kocka súlypontja. A hegeré is magától érte-

tődően adódik. De hol van a súlypontja a kúpnak, a félgömbnek, a piramisnak? A feladatok valószínűsége meghódítandó országa nyílt meg előtte, a meghódítandó területen mindenféle mértani testek állottak várak gyanánt, egyiket a másik után kellett bevennie. Nagy mohósággal fogott neki, és ahogyan előrehaladt, győzelmei éppen úgy lendítették még előre, mint a sikeres hadvezért.

Amit kiszámított, arról hűségeesen beszámolt Riccinek. Az pedig egyre növekvő ámulattal szemlélte a fiatalember beretváies eszét és találékonyágát. Újra és újra tanácskoztak a jövő eshetőségeiről, a fiatalember pályájáról. És Ricci újra és újra beszélt az apával. Magasztalta a fiatalembert és kétségtelen nagy jövőt jósolt neki. Unszolta a rőföst, hogy akár a falatot is vonja meg családjától, de ezt a fiút részeltesse mennél több tanulási és kísérletezési alkalomban. Az apa hallgatta a dicséretet és a szülők kevély szerencséjével mosolygott, aztán hallgatta az újabb anyagi kíváncsalmakat és elkomorodott.

— Lehetetlen, kegyelmes uram, lehetetlen.

— Teremtsen pénzt a föld alól is, Messer Vincenzo.

— Lehetetlen. És most még lehetetlenebb, mint eddig volt. A legnagyobbik leányomnak kérője van. Amit bárhonnán el tudok szakítani, az kell az ő kiházásítására.

— Ne mondja, a leánya menyasszony? Galileo erről nem szólt semmit.

A tudós ránézett védencére, az pedig ránézett az apára.

— Virginia menyasszony? Én ezt nem tudtam. Kegyelmed erről nekem nem szólt.

— Nem szóltam, nem szóltam. Hát nincs neked szemed? Nem látod folyton a ház körül ögyelegni a Landucci-fiút?

— Benedettót? Hogyne láttam volna. De nem gondoltam, hogy...

— Nem gondolsz te semmit. Nem figyelsz a család dolgaira, testvéreiddel heteken át egy szót sem váltasz, ebédnél beszélhetünk akármiről, te csak a súlypontjaidról gondolkozol és kenyér helyett az asztalkendőt veszed a szádba. De a kegyelmes urat bizonyára nem érdeklik a mi családi dolgaink. Való az, hogy Virginiát megkérte Landucci Benedetto, és ez a házasság Isten kegyelméből sokat visszaad a családom régi híréből és rangjából, amely elveszett, mert a kérő a mi volt római követünknek a fia, igen előkelő fiatalember. Vagyona ugyan nincs, de hozományról nekünk kell gondoskodnunk, erre ő joggal számíthat. Míg a hozomány együtt nincs, a fiatalok nem esküdhetnek. Milyen apa volnék én, ha a leányom kárára egy felnőtt fiúra adnám a pénzt, aki már embernyi ember, de még egy sarura valót sem tud megkeresni.

Galileo elpirult szégyenében. Így volt, nem tagadhatta: huszonhárom éves felnőtt férfi létére az apja nyakán élt kísérleteivel, ábráival, apró találmányaival. Nem szólt semmit. Az apa tovább folytatta:

— Nem is értem, mit tehetnék érte még? A házamnál él, szállása és élelme megvan, szégyenszemre még ruháznom is kell. A munkáját a boltban nem kívánom, nem is igen tudnám hasznát venni. Olvashat, tanulhat, böngészhet, amennyit kedve tartja. Mire kellene még pénzt adnom?

Ricci Ostilio vállat vont.

— Természetesen nem szólhatok bele ilyen bizalmas családi dolgokba. De azt meg kell mondanom, Messer Vincenzo, hogy ennek a fiúnak mindenáron utazni kellene.

— Utazni? Hova? Minek?

— El kellene mennie Sienába. Ott nagy keletje van a matematikának, még nagyobb, mint Páduában

vagy Bolognában. Tanulhatna, okulhatna, haladhatna, figyelmet kelthetne. És el kellene Rómába mennie. Ezt, ugye, nem is kell nagyon magyaráznom. Ajánlólevelekkel ellátnám. Mit lehet tudni, valahol még ott is ragadhatna valami kevés fizetéssel. S ha a lábát megvetette valahol, a többi már könnyebben menne.

A rőfös hallgatta gondterhelt arccal és csak ingatta a fejét. A fiú kettőjükre bízta a beszélgetést, maga félrevonult és firkálni kezdett. Mialatt Ricci nagy hévvel és lendülettel tovább magyarázott, ő folytatta azt a hosszú levezetést, amelyet otthon félbe kellett hagynia: a piramis súlypontjáról volt szó. Számolás közben meg-megállt, könyökére feltámasztott fejjel tűnődött, szeme olykor villant egyet. Eleinte még odafigyelt egy-egy mondatra, de aztán belemelegedett a maga dolgába és teljesen elfelejtette őket, az időt, a helyet és az egész külső világot. S mikor érezte, hogy valaki megérinti a vállát, hangos boldogsággal kiáltott:

— Megvan!

— Mi van meg? — kérdezte Ricci, vállán keresztül a teleírkált papírokra pillantva.

— A csonka piramis súlypontja.

— Micsoda? Ne tréfáljon, fiacskám, azt eddig senkinek sem sikerült kiszámítani.

— Már pedig én megtaláltam!

Ragyogó arccal ugrott apjához és szelesen megölelte.

— Apám, megtaláltam a csonka piramis súlypontját.

Ricci megfogta a karját és elhúzta.

— Most ne tomboljon, magyarázza el, amire rájött.

Ő szolgálatkészen fordult vissza a papírokhoz. Csak néhány mondatot kellett mondania, Ricci azonnal értett mindent.

— Az ördög bújjék magába, kedves fiam, ezt

boszorkányosan kitalálta. Olyan világos, mint a nap. Messer Vincenzo, hallgasson ide. Mondok kegyelmednek egy hasonlatot. Kegyelmed muzsikusember és egész Fiorenza tudja, milyen remekül játszik a lanton. Hát nézze: ez a fiú olyan lant, amilyen kevés akad az egész világon, csak ninesen húr rajta. Húrozza fel. Hogy a húrt honnan veszi, azt én nem tudhatom. De ha elő nem keríti, vétkezik önmaga, fia, a családjá és a tudomány ellen.

Vincenzo Galilei nem sokat értett a csonka piramis súlypontjának problémájához. De látnia kellett, hogy fia ott a helyszínen, míg ő beszélgetett, valami nagyon nagy dologra jött rá.

— Jól sarokba szorít engem az élet, kegyelmes uram, — mondta kényszeredett fejcsóválással, — hogyan áldozzak fiamra is, lányomra is, mikor valójában egyikre sincs módom? De hát Mózes a sziklából is tudott vizet fakasztani. Most majd néhány éjszaka nem alszom. Azon fogok töprengeni, hogy mit csinálhatok.

Mikor apa és fiú a Pitti-palotából hazamentek, az úton nem beszéltek egy szót sem. Már egészen közel értek a házhoz, akkor szólalt meg csak a fiú.

— Apám, én nekivágok az útnak.

— Hogyan vágsz neki?

— Gyalog. Pénz nélkül. Annyira bírom magamban, hogy neki merek vágni.

— Úgy. És mit remélsz, hogyan térsz vissza?

— Éhesen és rongyosan bizonyára. De többet fogok tudni.

Már a kapuban állottak. Bentről lantjáték hallatszott és rikácsoló ordítás. Egyikök szeme sem rebent meg, jól tudták, mi folyik a Galilei-otthonban: az anyára megint rájött a bolondóra, a kis Michelagnolo pedig, aki ezt már rég megszokta, ügyet sem vetve a botrányra, végzi a naponta rárótt zenei gyakorlatot.

— És mikor indulnál?

— Akár most rögtön, de éhes vagyok. Indulhatok holnap reggel.

— Hát még ne indulj. Várj egy hétig.

Galileo várt egy hétig. Azalatt szorgalmasan dolgozott művén: írásba foglalta súlypont-számításait. „I baricentri dei solidi“ volt a címe annak a kéziratot paksamétának, amely már szépen testesedett. S egy hét múlva apja bizalmasan félrehívta. Erszényt nyomott a kezébe.

— Tíz arany van benne. Ne kérdezz semmit és ne áruld el anyádnak. Indulhatsz, mikor akarsz.

Másnap délelőtt még elment Riccihez. Hosszú időt töltött nála. Aztán hazament, megebédelt, megcsinálta batyuját, könnyedén elbúcsúzott mindenkitől, mintha a szomszédba menne és nekivágott az útnak. Estére hajló tavaszi idő volt és sár fogta a lépést. De a matematikus vándorlegény nem gondolt a sárral. Szaporán lépkedett előre. Bianca hercegasszony járt az eszében. Örült, hogy tűnődhetik róla, ilyen céltalanul, ilyen mesebeli módon. És mikor elhagyta a város utolsó házait, nem nézett vissza.

III.

Tavasszal ment el és ősszel ugyanilyen esőre hajló időben, ugyanazon az úton tért vissza. Pár hónap emlékeit hozta magával, de azok hosszú esztendőket megértek. Láttá Sienát, hallgatta a Studio Senese matematikai óráit, vitatkozott naphosszat, megismerkedett a Piccolominiak ősi városának tudósaival, megbótráncoltatta őket Arisztotelész ellen felhozott vakmerő kétségeivel, megúnta az egészséget, szedte sátorfáját és rekkenő hőségben nekivágott a római országútnak. Rómában a Collegio Romanot járta, Ricci leveleivel különféle címeken jelentkezett, megint csak unatkozott, megint tiszteletlen és szentségtörő fickó hírét keltette, ott is megúnt min-

dent, megint csak felszedte a sátorfát. Ha visszaneézett vándorlegénysége hónapjaira az Arno mellől, ahonnan elindult, tarka összevisszaságban ötlöttek fel képzelete előtt a sienai városháza ablakai, San Gimignano tornyai, a trasimeni tó csillogó tükre, hegyfoki falvak ódon falai, a Péter-templom, de mind csak egy összefolyó színházi este jelenetei gyanánt. Ami lelke mélyéig vésődött s amit gyűjtött kincs gyanánt hozott magával, az a jezsuita atya volt, Clavius.

Ha magába fordult tekintetével visszaidézte, alacsony, tömzsi embert látott, akivel ott sétál a Pincio árnyékos ösvényein. A tömzsi ember szerfelett pocakos, liheg a fekete reverenda melegétől és nagy lapulevéllal legyezi kopasz fejét. De lihegve is folyton magyaráz a messziről jött fiatalembernek, vagy tört római nyelven, vagy szokatlan kiejtésű latinnal. Mert német ember volt ez a Clavius, valami Bamberg nevezetű városban látta meg a napvilágot, elment jezsuitának és rendje portugál földre küldötte tanulni, a coimbrai egyetemre, mert a provinciális úgy vélte, hogy ritka matematikai ész szunnyad a fiúban, s annak felébresztésére Coimbra a legalkalmasabb. Mikor elvégezte az egyetemet, már katedrát is kapott: a jezsuita-rend Rómába helyezte, hogy ott a jezsuita-kollégium növendékeit oktassa matematikára, de még inkább geometriára. A fiorenzai fiatalemberrel, aki rendszerint megriasztotta makacs, ellentmondó természetével és Arisztotelész elleni tiszteletlenségével új ismerőseit, az első negyedórában már meleg barátságot kötött. Meghívta óráira, olykor beszélgetett és vitázott vele, a beszélgetések egyre gyakoribbak lettek, végül már elválatatlanokká váltak naponkénti sétáikon, mikor ezt a szerzetes napi beosztása megengedte. Galileo felrajzolta neki a hidrosztatikai mérleget, elmagyarázta neki az ingaidőből levont tételét a testek esésének idejére vonatkozólag és kifejtette előtte a súlypont-

kutatások általa feltalált módszereit. Egy hét múltán már eltűnt az ötvenéves és a huszonhároméves tudós között a különbség, eltűnt a bambergi és a fiorenzai között a fajta különbsége, eltűnt a szigorú hitű pap és a templommal nem sokat törődő siheder között az életfelfogás ellentéte: egyenrangú és mélységesen együvé tartozó két koponyaként tanácskoztak és vitatkoztak a minduntalan felmerülő tételek százairól.

Abban a butyorban, amely a hazafelé baktató vándorlegény hátát nyomta, volt egy könyv, Clavio Cristoforo írta ezt a könyvet: Euklidész nagy művének latin kiadása volt, görögül nem tudók vagy gyengén tudók számára. A szerző megajándékozta a drága művel az ifjú vándort. De megajándékozta tartalmával is, nemcsak a példánnyal. Hosszú beszélgetéseik során alig fordult elő olyan mértani részlet, amelyet Galileo már ne ismert volna Euklidészből, de mikor mindezekről elbeszélgettek, a részletek egyszerre sokkal világosabban és rendszeresebben tömörültek szerves egészbe. Ez volt a bámulatra méltó a német jezsuita eszében: a rendszer kérlelhetetlen tisztasága és áttekinthetősége iránt való érzék. Az ifjú agy, mikor elbúcsúztak egymástól, alig tudott többet, mint azelőtt, de amit tudott, azt sokkal jobban tudta.

Emberileg is nagyon megkedvelték egymást. Az öregség felé haladó szerzetes, akinek nem volt családja, megszerette a kölyökkutya-elevenségű, csinos, szálás, fiatal fickót. Ő maga nyugodt volt, csendes és a világ minden dolgaival bölcsen megbékélt: kedvét lelte a heves, lázadozó, kézzel-lábbal vitatkozó, helyét nem találó ifjúban. Ez viszont benső ragaszkodást érzett a nyughatatlanságát oly jóságosan simogató érett szilárdsághoz. És szerette az idős tudósban azt is, aki ő vágyott lenni. Hallotta a fiatal jezsuiták közt, hogy a tudományos irodalomban Clavius atyát már nem egyszer „a XVI. század Eukli-

désze" néven illették. És hallotta azt is, hogy Gergely pápa Clavius atyával dolgoztatta ki a naptár-igazítás részleteit. Sétáikon olykor lopva rápillantott a kis kopasz tudósra és lelkes tiszte cttel gondolta el: ez az ember határozta el, hogy az egész világ számára 1582 október negyedike után azonnal október tizenötödike fog következni.

Mellette maradt volna Rómában akármeddig, de részint Ricciól kapott olyasféle hírt, hogy talán most nem volna lehetetlen Bolognában tanszéket kapni, ha nekifognának, részint pedig Clavius páter megbetegedett és a Campagna kénes fürdőit kellett felkeresnie. Elbúcsúztak, megölelték és megcsókolták egymást. A szerzetes meg is áldotta fiatal tudóstársát. Ez pedig nem látott most már a pápai városban semmit, ami visszatartotta volna. Egy késő nyári reggelén elindult az országúton hazafelé.

Most hazaérkezett. Családja langyos örömmel fogadta. Ismét kenyérpusztító érkezett a házhoz, ahelyett, hogy valami fényes állást kapott volna valahol és onnan küldözné haza a pénzt Virginia hozományának gyarapítására. Az apát csak az hangolta valamelyes kedvező istenhozottra, hogy Ricci már neki is elmondta volt a bolognai lehetőségeket. De már az első napon félreült a hazatért fiúval és szóba hozta a Virginia dolgát: a vőlegény a hozomány dolgában nehézségeket támaszt és az apa jóátállásán kívül az egyelőre állástalan, de egyszer majd keresetképes fiú jóátállását is kikötötte. Ő az első szóra könnyedén odavetette, hogy szíves készséggel jóátáll akármilyen magas hozomány erejéig. Hiszen kétségtelen, hogy rövidesen boldogul. Clavius is ezt mondotta Rómában.

A Pitti-palotában nagy nyüzsgést tapasztalt, mikor Riccit először meglátogatta. Nagy eset történt az uralkodó családban: Fernando bíboros, a herceg öccse, gondolt egyet és hazatért. Eddig igen rossz viszonyt tartott fenn trónon ülő bátyjával, akinek ki-

vált második házasságát nem helyeselte, de Bianca hercegasszony addig dolgozott férje és sógora kibékítésén, amíg Fernando Medici elszánta magát, hogy hazalátogat Fiorenzába. Meg is érkezett, bizonyára ama díszes menetek egyikével, amelyeknek paripái büszkén hagyták el az országúton kullogó vándorlegényt. Most itthon volt, egyik ünnepség a másikat érte, az udvar pazar vadászatokat rendezett.

— Csak várd meg a végét, — mondta otthon Vincenzo, mikor fia a családi asztalnál elmondotta a palotában hallottakat, — szót sem hiszek én ebből a nagy békeességből. Fernando azért jött haza, hogy rendet csináljon.

— Hogyan csináljon rendet?

— Azt nem tudom. Valahogy kiadja az útját ennek a ripők velenceinek, ennek a Vittorio Cappellónak, aki idejött a mi adónkból megnyergelni bennünket. És annak a boszorkánynak is jó lesz vigyáznia magára.

Galileo elnyomta a maga vértanú-mosolyát. Nem felelt a megjegyzésre, amely titkon ápoltszerelemét érintette. Mert ez a szerelem a távolban sem csökkent semmit. Mint ahogyan az Üdvözlégység áhitatát sem csökkenti a távolság.

— Mondd csak, — folytatta az apa, — Rómában sok mindent hallhattál. Fernando bíborosról nem meséltek semmi érdekeset?

— Dehogyan nem. Sőt nagyon érdekeset. Esetét Sisto pápával és Farnese bíborossal.

— Hogy volt az?

— Az úgy volt, hogy a pápa valami okból rettenetesen megharagudott Farnese bíborosra és halálra ítélte. Már ki is tűzték a kivégzés óráját. De Farnese volt a Fernando herceg legjobb barátja. Ennélfogva a herceg többször megkönyékezte a pápát, hogy adjon kegyelmet. A pápa hallani sem akart kegyelemről. Még akkor sem, mikor elkövetkezett a kivégzés előestéje. Ekkor Fernandó bíboros még egyszer ke-

gyelemért rímánkodott, de a Szentatya elutasította a kérést és nyugodtan lefeküdt aludni, abban a tudatban, hogy parancsa teljesedik és mire ő felébred az igazak álmából, Farnese bíborost már kivégezték. Úgy szólt a pápai döntés, hogy az elítéltet reggel ötkor fogják megölni. Mit csinált Fernando herceg? Éjszaka a Vatikán valamennyi óráját egy órával előre igazította. És mikor az órák háromnegyed ötöt mutattak, de valójában még csak háromnegyed négy volt, saját felelősségére felköltette a pápát. Megint kegyelmet kért, most már az utolsó pillanatban, utoljára. A pápa belement a beszélgetésbe és szándékosan húzta, halasztotta. Egészen addig, míg az órán, amelyet lopva figyelt, a mutató túlhaladta az öt órát. Öt óra tíz perckor végre kajánul megkegyelmezett. Még néhány sorral írásban is adta és visszafeküdt. A mi Fernandónk pedig rohant az írásbeli kegyelemmel a bakóhoz. Volt ideje bőven, hiszen nem volt még csak fél öt, mire odaért. Farnese bíborost nem végezték ki.

Vincenzo gyönyörködve hallgatta a történetet.

— Mondom én. Ez majd rendet csinál itthon. És még miket hallottál róla?

— Nagyon dícsérték, mint műgyűjtőt.

— A vérében van, hiszen Medici. Beszélj csak, mondjad.

— Azt mesélték Rómában, kivált az a német tudós Clavius, akit már többször említettem, hogy Medici Fernando bíboros visszaszerezte a Vatikán már tönkrement művészi tekintélyét. A hajdani pápák a világ legelső műpártolóinak számítottak, de az utóbiaknak elment ettől a kedvük. Kivált V. Pius távolodott el szent elődeitől, ő egyenesen únta a képet és a szobrot, a Vatikán híres régi gyűjteményei lezüllöttek, tönkrementek. Most a mi hercegünk visszaszerzi a Vatikán régi hírét. Ahol valami régi szobrot, érmét, gemmát, vagy egyebet ásnak ki, azt már egye-

nesen őhozzá viszik. Mindent megvásárol, ami ér valamit.

— A pénze megvan hozzá.

— És érti is. Mesélik, hogy négy évvel ezelőtt a Porta San Paolo mellett valami hatalmas márványszoborcsoportot találtak, amely Niobét és gyermekeit ábrázolja. Szinte sértetlenül ásták ki valamenynyit. Én nem láttam a szobrokat, de Clavius látta és azt mondja, hogy gyönyörűek.

Vincenzo bölintott és szokása szerint Dantéból idézett.

— „Niobe, fájdalmas nézésű látvány, — Ki megmeredsz szörnyű tekintetteddel — Hét holt fiad s hét holt leányod láttán.“ És még miket szerzett?

— Egy Vénuszt is, amelyet Medici Vénusznak neveztek el róla. Ezt Tivoliban ásták ki valahol. Meg valami híres Faun-szobrot is emlegettek, én már nem is tudom. De hogy ő véglegesen hazatérjen Firenzébe, kedves atyám, azt nem hiszem. Rómában százszor jobban érzi magát. Erőteltjesen részt is vesz az egyház ügyeiben. Sokat emlegetik azt a propaganda-kollégiumot, amelyet ő szervezett meg.

— Mit szervezett?

— Igen serényen működik egy „Propaganda fidei“ nevezetű szervezet, amely hittérítőket képez, hogy az egyedül üdvözítő hitet az egész világon elterjesszék. Ezzel Fernando bíboros nagyon szeret foglalkozni. Miért költözzék haza, mikor itt csak második szerepet játszhatnak az udvarnál? És miért bajlódnék rendcsinálással itthon, mikor Rómában az egész földkerekség rendjével foglalkozhatnak?

— Már megint vitatkozol. Tudd meg, hogy akinek Cosimo volt az apja, az a mi városunkkal él és hal, ha hetvenszer bíbornok is. Mi öregek sokat megértünk itt az Arno partján. Meg fogsz érni te is egyet-mást. A boszorkány hatalmának abban a pillanatban befellegzett nálunk, mihelyt Fernando herceg hazajött.

Galileo hallgatott. Ha Biancát említették, még nehezen legyőzhető vitázó kedvére is béklyót tudott vetni, mert ösztönösen félt, hogy elárulja esztelen szerelmének titkát. De magában annál többet tűnődött azon, amit látott és hallott. Valami ideges és lázas izgalom fogta el a várost. Mindenki mindennap azzal az érzéssel ébredt fel, hogy ezen a napon valami rendkívüli dolog hírét fogja hallani. A Palazzo Pitti környékén céltalan járókelők lebzseltek, akik arra járkáltak minden ok nélkül, felbámultak a gőgös épület ablaksoraira és vártak, de senkisé sem tudta, hogy mit várnak. És azokra az ablakokra úgylis hiába néztek, azok mögött nem történhetett semmi. Az udvar nem tartózkodott Fiorenzában. Fernando herceg, a római vendég, kiutazott a Bianca hercegasszony kedvelt nyaralójába, Poggio a Caiano nevezetű kies kis faluba.

Ide utazott egy napon Ricci is, a facér ifjú tudós pártfogója. De mielőtt a várost elhagyta és védencétől elbúcsúzott volna, igen izgalmas híradással szolgált.

— Nagy dolog várakozik magára, fiam: sajátkezü ajánlólevelet fog kapni Bianca hercegasszonytól Bologna városához. És ha ez sikerül, akkor katedrája valószínűnek tekinthető.

Galileo elpirult és rögtön utána elsáppadt a boldog izgalomtól.

— Biancától... ajánlólevél... tőle...

— Igen, barátom, tőle. Tegnap bent járt a palotában kamarása, akinek különböző dolgokat kellett itt a nyaraló uraságok számára elintéznie. Megkértem volt még legutóbb, hogy ezt a levelet eszközölje ki. Megígérte és félig már szavának is állott: megemlítette a hercegasszonynak a dolgot. És képzelje, a hercegasszony emlékezett magára.

Galileonak elszorult a torka. Szája kérdésre nyílt, de megdöbbentő boldogságában nem tudott hangoztatni.

— A beszélgetés azonban vadászat közben folyt le. — folytatta Ricci, — s a kamarás ott az erdőn nem kaphatta meg a levelet. De most magam is odamegyek Poggio a Caianóba, a többire gondom lesz, csak bízza rám. Visszahozom azt az ajánló írást, s ha a kezünkben van, személyesen kell mennie Bolognába. Addig csak dolgozzék szorgalmasan és bízzék bennem.

A pártfogó elutazott, s a pártfogolt valóban szorgalmasan dolgozott tovább. Írta a testek súlypontjáról szóló tudományos értekezését hosszú órákon át, apjával elég jól megvolt, ha pedig anyjára megint rájöttek a botrányos ordítózás és csapkodás szomszédösszeszalasztó rohamai, ő gyorsan elmenekült hazulról. Könyv mindig volt a zsebében. Vagy Dante vagy Ariosto. Az Isteni komédiát most már vagy ötödször olvasta végig és azzal mulatott, hogy tudományos játék gyanánt kidolgozta magában a dantei paradicsom, purgatórium és pokol valószínű méreteit. Ezekről jegyzeteket is csinált, valóságos mérnöki tervrajzot vetett papírra, feltehető kiterjedési adatokkal és ürtartalom számításokkal. Ha ezt megelégte, akkor az Orlando Furiosót vette elő, kedves verseskönyvét, s annak patakozó verseiben lelte kedvét. Ha biztosan tudta, hogy a Giullari lankás útján senki sincs a közelben, hangosan olvasott fel önmagának egy-egy különösen kedvelt szakaszt. S ha aztán elhangzottak az édes rímek, amelyekben gyermekeken gyönyörködött, behúnyta a szemét: a verssorok lejtésén hintázó képzelete mindig odaúszott a sugárzó, szépséges eszményképhez, hogy rajongásával körülvegye. Várta Riccit és várta a levelet. Azt a levelet, amelyet a hercegasszony híres szépségű keze érintett, s amelyet valóságos szentségtörés lesz idegenek érintésének átadni. De ha majd átadta és a katedra sikerül, akkor ő Bianca örök rabszolgája lesz tudományában is: minden, amit felfedez, feltalál és kidolgoz működése új helyén, a Bianca tulaj-

dona és dicsősége lesz, anélkül, hogy a szépséges titkot bárki is sejthetné.

Októberre fordult már az idő, de nyárvéginek tetszett még mindig, szívsimogató fény játszott az Arno hullámain, a világ lágy volt, édes zenével teli. Egy ilyen zsongó és andalító délutánba érkezett a megrendítő hír.

Galileo a Signoria-téren bandukolt éppen keresztül. Egy bonyolult súlypont-problémán törte a fejét és mélyen gondolkozva lépegetett előre. Arra riadt fel az Uffizi sarkánál, hogy egy ember elrohant, kiáltott valamit és a járókelők szaladni kezdtek utána.

— Mi volt ez? — kérdezett egy ott álldogáló leánygyereket.

— Nem hallottam jól, uram, — felelte az, — de mintha valami olyat mondott volna, hogy valaki meghalt.

Vállat vont és úgy tett, mintha nem törődne vele. Mégis a lelkében kalapáló különös érzés azt sejtette vele, hogy van itt valami különös és riasztó, amivel törődnie kell. Mendegélt tovább. Kiért az Arno-partra. Jó messze, a Ponte Vecchio hídfőjénél, csoportosulást látott. Mindenfelől emberek szaladtak oda. Ő is arrafelé igyekezett. De még félútig sem jutott, mikor a csoport oszlani kezdett. Bizonytalanul látta, hogy a hídra rohan valaki, aki kivált a tömegből, a többiek elszóródnak, izgatott taglejtésekkel vitáznak, némelyek megállanak, mások lélekszakadva szaladnak, mintegy hírt vinni hozzátartozóiknak. Most már ő is szaporán szedte a lábát. Ekkor ismerős jött szemközt sietve: Maccantiné, a Cellini Benvenuto leánya.

— Mi történt, Maddalena asszonyom? — kiáltott rá.

— Nem hallottad még, uram? Francesco herceg és felesége az éjjel meghaltak.

Ő megállt, mintha lába belenőtt volna a kőkoc-

kákba. Szeretett volna többet kérdezni, de Maccanti-né szinte futva sietett már tova, fátyla úgy lenggett utána, mint a kémény szélcsapta füstje. Bianca meghalt? Képtelen és hihetetlen dolog. Három hadonászó ember állt meg mellette, ezeket is ismerte: a Bargello törvényszolgái voltak. Nem tudta kérdezni őket, csak feléjük meredt kérdő pillantásával.

— Gondolod, — mondta az egyik, — hogy Fernando tette?

— Gondolom, — kiáltott a másik hevesen, — és jól tette. Végre rend lesz nálunk.

— De mivel? Méreggel?

— Nem tudom. Siessünk a Bargellóba, talán ott már több a hír.

A város egyszerre az eszeveszett futkosás és csődület dantei színhelye lett. Emberek egymásba ütköztek és faggatták egymást, de bizonytalan és homályos mendemondákat tudtak csak válaszolni egymásnak. Néhol akadt, aki többet vélt tudni másoknál és fontoskodva kiabált, ezt körülállták az arra menők, hallgatták és tanácstalanul néztek körül, vajjon ki mondja meg: hinni kell-e, vagy kétkedni.

Ő elindult a megkezdett irányban a híd felé. Ott, az ötvös-soron, már mozogni is alig lehetett a habozók lökdösődésétől, mert voltak, akik a Signoria-terére igyekeztek hírekért, mások éppen ellenkező irányba tolakodtak, hogy a Pitti-palotánál talán megtudhatnak valami biztosat. Galileo csak ment, amerre a lába vitte és gondolatra képtelen halottnak érezte magát, átadta testét a nyájösztönnek és engedte sodorni hol a jobbpárt, hol a balpart felé az eszeveszett lökdösődésben. Gyerekek, akiket a nagyok izgalma megriasztott, sivalkodva sírtak. Egy fiatalemberekből álló csoport a tüntetők rajongó hevével katonadalt énekelt, amely a helyzetre semmiképpen sem illett, akár igaz volt a hír, akár nem. Egy fehérszakállas öreg lázasan kiáltozott:

— Keressétek Vittoriót! Meg kell ölni! Hol van Vittorio?

A csetlő-botló tolongás egyszer csak letette egy saroknál, ahol nekidőlt a falnak. Most már megkondultak a harangok. A Pitti felől hírhozók jöttek át, akik a nagy eseményt megerősítették: Francesco herceg és Bianca hercegasszony holtan fekszenek a fejedelmi nyaralóban, a palota őrsege hivatalos hírt kapott. Egyszerre haltak meg, sőt némelyek szerint ugyanabban a percben, de hogy ki, vagy mi ölte meg őket, azt még mindig nem lehetett tudni.

Galileo lassan ocsúdott fel kábúltságából. Ekkor jutott eszébe, hogy hazamegy, talán az otthonvalók is tudnak valami másfelől érkezett részletet. Lihegve érkezett haza, miután többször megállították ismeretlen, vagy ismerős érdeklődők. A boltot zárva találta. De a lakásban egész csoport jóismerős ült már chianti mellett. A füstöt vágni lehetett volna a szobában. Nagy hűhóval estek neki, hozott-e új értesüléseket. De kitűnt, hogy ő sem tud bizonyosabban és pontosabban semmit, mint azok és azok sem többet, mint ő. Szomjasan hajtott fel egymásután két korsó bort. Ez rögtön a fejébe szállt. Mámorában még kiment az udvarra a pipafüstös, izgagtottan politizáló zshivajból és felnézett a csillagokra. Szemét könny futotta el, torkát megmarkolta a zokogás. Részeget és fájdalmasan hebegte:

— Bianca... Bianca...

Hogy azután hogyan és mikor feküdt le, arra nem emlékezett. Másnap későn ébredt fel és családjától azonnal megtudta, hogy a hír igaz: az uralkodó hercegi pár meghalt, a városban már kihirdették, hogy Fernando biboros, mint jogos örökös, átveszi az uralmat. Egyházi rangjáról nyilván le fog mondani.

— De miben haltak meg? — kérdezte anyját.

— Sokfélét mesélnek. Biztosan Fernando tette el

őket láb alól. De ezt apád előtt ne mondd, mert nagyon haragszik érte.

— Haragszik? Hiszen ő volt az, aki megjövendölte.

— Igen, de ezt mondani nem szabad. Aki ilyesmit terjeszt, azt esetleg rajtacsípi és pörbe fogják.

— Apámuram hol van? Az üzletben?

— Nem, ki sem nyitotta az üzletet, kiment a Signoria elé. Azt izeni, hogy a Palazzo Uguccioni előtt megtalálod.

De ő nem ment apját megkeresni. Riccivel szeretett volna mindenáron beszélni. Átment a Ponte Vecchiön, azonban a hídon túl lándzsások állottak kordont. A fejedelmi palotához nem engedtek senkit. Ott ólálkodott délig, hátha valami udvari ismerőst meglát, akitől megtudhat valamit, ha másról nem, legalább Ricciről. Délben csakugyan megcsípett egy ismerős alabárdost, attól megtudta, hogy Ricci már hazaérkezett.

Mialatt a város megkergülve és a végső izgalomig feszülve nyüzsgött, ő csak ödöngött tétlenül és céltalanul. Későn délután véletlenül ütközött bele Riccibe, a Loggia dei Lanzi előtt egymásba ütköztek.

— Az a levél örökre elveszett, — volt Ricci első mondata.

Semerre sem nézve, egymást kézenfogva siettek egy közeli kocsmába. Itt védett sarokba ültek és suttogva beszéltek, hogy még a kocsmáros se hallja őket, pedig az felismervén az udvari embert, váltig hegyezte a fülét és minduntalan asztaluk közelében talált motoszkálni valót.

— Mi történt Poggióban? — kérdezte Galileo.

Ricci vállat vont. Elmondta részletesen a poggioi napok történetét. Az udvar nagyon kedélyesen érezte magát, Fernando biboros minden jel szerint teljes békét kötött bátyjával és sógorasszonyával. Nyolcadikán vadászatot rendeztek. Az uralkodó herceg vadászat közben erősen kimelegedett és leült pihenni a

park egy tavaeskája mellé. Itt nedves volt a föld és a herceg nemsokára felállott a gyepről azzal, hogy borzong. Este már erős láza volt. Bianca orvost akart hívni hozzá, de ő ragaszkodott ahhoz, hogy saját orvosszereivel kurálja magát, amelyeket vegytani kísérletei közben már régóta maga kotyvasztott. Vakon hitt egy bezzuar nevű szerben. Ezt ő maga készítette rengeteg költséggel, mert a bezzuart krocodilus-epéből, sündisznó-epéből, a perui kecske epéből és indiai gazella-epéből kellett kevernie. Szedte a bezzuart és orvost nem engedett magához. Öccse és felesége állandóan ott ültek mellette. De négy nap múlva Bianca is rosszul lett, igen heves láz lepté meg és annyira leverte a lábáról, hogy képtelen volt férjét ápolni. A fejedelmi villa két szomszédos szobájában feküdt a két beteg. Óránként követeket küldtek egymáshoz, aprólékosan kicserélve hogylétük részleteit. Azonban ezek a követek mindakét oldalon hazudtak. Mindegyik betegnek azt mondták, hogy a másik jobban van. Holott rohamosan rosszabbul lett mindakettő. Francesco herceg valami ismeretlen görcsöt kapott, amely rettenetes fájdalmakkal járt. Negyvennyolc óra hozzat embertelenül kínlódott, akkor meghalt. Bianca erről nem tudott semmit, neki azt jelentették, hogy férje gyógyulóban van.

— A hatodik napon, — mondta Ricci suttogva, — ott voltam én is a hercegasszony ágya mellett. Akkor már tudta, hogy meg fog halni. Így szólt hozzám: „Mondjátok meg az én uramnak, Francesco dei Medici úrnak, hogy búcsúzom tőle. Mondjátok meg neki, hogy sohasem csaltam meg és utolsó pillanatombig szerelmes voltam beléje. Ha valaha megbántottam, most bocsánatot kérek tőle, mert meg fogok halni.“ Megvallom, hogy ekkor sírni kezdtem. A hercegasszony csak feküdt és hallgatódzott. Mert elbolondítottuk ugyan, hogy a férje jobban van, de gyanuját nem tudtuk teljesen elaltatni. A szomszéd szobából pedig éppen ekkor vitték le a herceg holt-

testét, de bármilyen óvatosan végezték is ezt, a jövőstmenést mégis csak meg lehetett hallani. Azonkívül Fernando hercegünk, mihelyt bátyja meghalt, egy pillanatig sem várt tovább, hanem befogatott és a fiorenzai érsekkel, aki kint volt velünk, lóhalálába behajtatott a városba. Ez éjszaka történt, itthon nem tudta senki. De Bianca hercegasszony hallotta a hintó zaját, a lódobogást a szokatlan órában. Láttam az arcán, hogy tudja az igazat. Ekkor így szólt: „Úgy történik, ahogy mindig kívántam: az én urammal egyszerre halok meg.“ És egyebet aztán nem is mondott. Meghalt.

Galileo sokáig hallgatott. Majd rápillantott Riccire.

— Szép volt, mikor meghalt?

— Nagyon szép volt.

Ismét soká hallgattak. S amikor Galileo megint kérdezni készült valamit, az öreg udvari ember megelőzte.

— Hallottam azt a sok zagyvaságot, amit a városban beszélnek. Már olyat is mondtak nekem, hogy Bianca hercegasszony mérgezett tortát sütött Fernando bíboros számára, de véletlenül Francesco evett belőle, s a hercegasszony látván, hogy megölte férjét, maga is evett a tortából, hogy vele haljon. Erre csak azt mondhatom, hogy a mi kegyes új fejedelmünk, Fernando herceg, mindjárt a kettős gyászeset után orvosokat küldött ki Poggio a Caianóba, meghagyván nekik, hogy boncolják fel a két holttestet és állapítsák meg, található-e bennök bármilyen méreg bármilyen kis nyoma. A boncolás meg is történt és az orvosok semmi méreg nyomára nem bukkantak. Az udvar véleménye szerint szegény Francesco herceget azok a szerek ölték meg, amelyeket orvosi tudás nélkül ő maga pepecselt...

— De akkor ennek nyomát miért nem találták

meg az orvosok? — vetette közbe hevesen a fiatal-ember.

— Kedves fiam, magának nagyon rossz szokása a mindenáron való vitatkozás. A hivatalos orvosi véleménnyel ne vitatkozzék. S hogy Bianca hercegasszony ugyanekkor halt meg, azt az udvari hivatalos felfogással együtt tekintse merő véletlennek. Ezt nyomatékosan tanácsolom magának.

Galileo hallgatott. Majd megkérdezte:

— Szép volt, mikor meghalt?

— Már mondtam, hogy nagyon szép volt. De erről most már ne beszéljünk. Néhány napig az udvari változás miatt sok dolgom lesz, azonban mihelyt ráérek, izenni fogok magának. Akkor majd megbeszéljük, milyen ajánlást tudnánk szerezni a hercegasszony levele helyett, amelyet ő most már nem fog megírni többé. Most sietek.

Elváltak. Két hétig nem látták egymást. Galileo visszavonultan dolgozott. A temetési ceremóniák nem érdekelték. De a hercegasszony temetésén akkor sem vehetett volna részt, ha akart volna. Az új fejedelem úgy rendelkezett, hogy bátyját nagy ünnepélyességgel a San Lorenzo-templomban kell örök nyugovóra helyezni, feleségét azonban ki nem hirdetett időben temessék el titokban tartott helyre. Galileo otthon ült és vagy súlypont-számításaival foglalkozott, vagy pedig szerelmét forgatta a fejében. Az első napok döbbenete után rájött, hogy szerelme nem változott semmit: most is éppen úgy szerelmes Bianca hercegasszonyba, mint azelőtt. Hiszen a halottat nem volt esztelenebb szeretnie, mint az élő.

Két hét múlva Ricci hívatta. Elment a Pittipalotába. Itt csupa új arccal találkozott. Fernando uralkodó herceg az egész udvartartást kicserélte. Abbioso, Dovara, Serguidi és más udvari hatalmaságok, akik eddig a Cappello-párt kegyeiben sütkérezve intézték az állam ügyeit, nem voltak sehol.

Maga Vittorio, mint hírlett, még nővére betegsége alatt megszökött. Új emberek jelentek meg, akikről kiderült, hogy régóta készültek hivatalukra.

— Én is nemsokára elmegyek, — mondta Ricci, — ez a világ már nem az enyém. Megyek falura, csendbe, nyugalomba. De addig szeretném még a maga szekerét jó útra elindítani. Az új minisztert, Usimbardit, nem ismerem annyira, hogy magát beajánlhatnám. De itt van Vinta Belisario, azzal jobban vagyok s ő itt a jövő embere. Holnap bemutatom neki. Ma nem lehet, nagyon sok a dolga. De ezenfelül van még itt más is.

Ricci papírra jegyzett névsort vett elő. Befolyásos urak nevei sorakoztak ezen, akiket a matematika, a fizika, a geometria érdekelt. Valamennyi névről megmagyarázta, hogyan hozzáférhető, hogyan segíthet. Galileo serényen figyelt és jegyeztett a nevek mellé. Ricasoli báró, Vernio gróf, Alamanni Piero...

— Meglássá, menni fog ez, flam, ha én már nem leszek itt, akkor is.

— Kettőnek köszönném: a jó Istennek és kegyelmednek.

— Ne köszönje, nem magának teszem, hanem a tudománynak, amelyet mindenek felett szeretek. S a tudománynak érdeke, hogy maga katedrát kapjon. Akkor majd szép rendesen megházasodik és... tessék? Miért ingatja a fejét?

— Én nem házasodom meg soha.

— Ne beszéljen zöldekert. Miért ne házasodnék? Az a dolog rendje.

— Nem. Én mégsem házasodom.

— Miért?

— Azért, — felelte habozva, — mert szerelmes vagyok, s akit szeretek, azt... arra... nem gondolhatok...

— Nem veheti el? A másé talán?

— Dehogy másé. Most már csak az enyém! Csak az enyém!

Az öreg Ricci csodálkozva nézett a fiatalemberre. Annak diadalmas, sőt szinte kapzsinak mondható boldogság ült az arcán. Az öreg ember megcsóválta a fejét.

— Bolond maga egy kicsit, fiam, mindig mondtam. De nem kérdezek többet, a titkaihoz nem akarok nyúlni.

IV.

„Galilei Galileo, firenzei nemes, körülbelül huszonhat éves ifjú, a matematika minden tudományában rendkívül képzett, Ostilio Riccinek, a hírneves embernek, boldog emlékezetű Francesco herceg alkalmazottjának tanítványa, akinek ezt az ifjút illetően meleg ajánlásai említhetők. A nyilvános előadást Sienában kezdte el, magánúton elegendő gyakorlatot szerzett, számos előkelő úrnak tartott előadást Firenzében is, Sienában is. Rendkívüli tudósa a matematikának is, valamint más tudományoknak is, amelyeket tanulmányozott, így a humanizmusnak, a filozófiának, és más egyebeknek. Ez idő szerint ebben a városban óhajt és vágyakozik matematikai előadásokat tartani, kész megmérkőzni ebben a szakmában bárki mással, és bármilyen módon.“

Ezt az ajánlólevelet pecsét alatt küldte a fiatal tudós Bolognába, Dall'Armi úrhoz, bolognai szenátorhoz, egyetemi ügyekben befolyásos előkelőséghez. Nem kisebb ember írta a támogató sorokat, mint maga a tarsoi érsek. Piccolomini Ascanio, akinek atyja Medici-udvari ember volt. Mert a pártfogók és ismerősök száma napról-napra gyarapodott. A fiatal matematikust ismerni kezdték.

Eleinte a szomszédok ismerték csupán: a rőfös

fia volt ő, aki szégyenszemre, képesítés nélkül tért haza a pisai egyetemről, apja nem tudott belőle orvost csinálni, a fiú elhaszontalanodott az egyetemen. Aztán megismerkedett apja egy-két barátjával; azok között olyan is akadt, aki a tudományokhoz értett valamicskét. Ricci Ostilio, az udvari emberek közül mutatta be hol ennek, hol annak. Sokan ismerték hidrosztatikai mérlegét, sokakkal vitázott Arisztotelészről és a vitázókat meghökkentette azzal a vakmerőséggel, hogy a tudomány görög félistenének egyes állításait egyszerűen kétségbevonta. Valaki megismerte a Dante-színhelyek kiterjedéséről írott kis dolgozatát; elintézték, hogy azt nyilvánosan felolvassa. Lassanként valami olyan nevezetesség származott ebből, amely hírességből és hírhedtségből keveredett össze. A türelmesebb emberek békésen és jóindulattal bólogattak neki, a türelmetlenebbek, kivált a tekintélyes öregek, s azok között is a nem szakmabeli félműveltek, eszes, de szemtelen, tiszteletlen és elbizakodott fickónak tartották.

Ascanio érsek a türelmesebbek közül való volt. Nagy jóindulattal igyekezett segíteni a tüneményes eszű fiatalembernek, aki felkeltette érdeklődését. Volt egy furcsa megjegyzése ennek a fickónak, amely különösen tetszett neki.

— Nagyon eszes fiú vagy, — mondta az érsek a rőfös fiának szemtől-szembe.

— Igen, — felelt ez közömbösen, — nagyon eszesnek születtem. Néha magam is bámulom az eszemet, hogy milyen gyors és éles.

— És nem félsz, hogy kérkedőnek tartanak, ha így beszélsz magadról?

— Félek? Dehogy félek. Ezt nem is mondom mindenkinek, csak olyanoknak, akiről tudom, hogy megérti. A buta ember nem tudhatja, hogy én eszes vagyok, mert nincs mértékegysége, amellyel mérmerhetné az eszemet. Akinek csak rőfje van, hogyan mérjen vele öt pint bort? Ezért buta emberrel nem

szabad észről beszélni. Ha valakinek észről beszélek, akár a magam eszéről, akár a máséről, az már annak a jele, hogy az illetőt eszesnek tartom.

— Szóval nekem van mértékegységem? — mosolygott az érsek.

— Van, van, — mosolygott a fiatalember is.

— Tetszel nekem, fiú. Hát ha annyi esziünk van kettőnknek, ülünk neki annak az ajánlólevélnek és fogalmazzuk meg együtt nagyon ügyesen.

Vidáman fogalmazták meg az ajánló írást, rava-szul figyelve különböző szempontokra. Beírták például, hogy „körülbelül huszonhat“ éves, holott még a huszonnégyet se érte el, de a „körülbelül“ felmentette az írást a rideg pontosság kötelme alól. Ha beírják, hogy huszonhárom éves a kérvényező, Bolognától alig várhatták volna, hogy komolyan vegye az egyetemi tanárság pályázóját. „Körülbelül huszonhat“, — ez már nem hangzott képtelenségnek. Aztán némi kis szélhámosság következett: úgy fogalmazták bele az írásba a néhai Francesco herceget, mintha a meleg ajánlásokat rá lehetne vonatkoztatni. A szöveget kétféleképpen magyarázhatta, aki olvasta: Francesco herceg éppen úgy lehetett az, mint Ostilio Ricci, „akinek ezt az ifjút illetőleg meleg ajánlásai említhetők.“ A támogató levél a pisai egyetemi évet nem említette. Hát ha Bologna városának eszébe jut a pisai egyetem tanári karánál érdeklődni? Abból jó nem sülni ki. De beleírták a levélbe Sienát, a Piccolominiak ősi városát. Aki Sienához fordul felvilágosításért, előbb-utóbb a Piccolominiakhoz jut el, és Ascanio érsek majd gondoskodik az adandó válaszról. „A nyilvános előadást Sienában kezdte el.“ Ezt is kétféleképpen lehet érteni. Ha valaki úgy érti, hogy a folyamodó a nyilvános előadást a sienai egyetem egyik katedráján kezdte el, az az ő dolga. Ha azonban bárki piszkálni kezdi a mondatot, rögtön kétségtelenné válik, hogy Galilei Galileo „a nyilvános előadást Sienában kezdte el“ — hallgatni. Pisában

még medikus volt, erről tehát nincs szó. És hogy „számos előkelő úrnak tartott előadást Firenzében is, Sienában is,“ az kétségbevonhatatlan. Éppen elég kíváló uriembernek magyarázta el a hidrosztatikai mérleget, vajjon mi ez, ha nem előadás?

A levél elment Dall'Armi szenátorhoz Bolognába. S nem ez volt az egyetlen levél, amely Galilei Galileo érdekében Bolognát ostromolta. Nem az első, és nem az utolsó. És az izgatott remények hevét vitte magával ez is. Danti Egnazio, a bolognai matematikai professzor, meghalt. Bolognának valóban szüksége volt matematikusra, aki az úgynevezett „cattedra pomeridiana“, a délutáni tanszék betöltője legyen. És egyelőre nem hallatszott híre más jelöltnek, aki ezt a katedrát el akarta volna foglalni. A Galilei-háznál már egyre vérmesebben beszéltek arról az időről, mikor a fiú tanár lesz Bolognában. Ő maga is, a család többi tagjai is, úgy kezdték ugyan az erre vonatkozó mondatokat, hogy „ha a jó Isten megsegít“, vagy „ha minden jól megy“, de az ilyen bevezetéssel felmentvén magokat a remények könnyelműségének vádja alól, mondataik további folytatásában annál természetesebben és biztosabban tervezgették a szép jövőndőt.

A katedra jelöltje várt és dolgoztatott. Hogy eredeti és jelentős, amit csinál, azt elég világosan látta. A csonka kúp súlypontjáról szóló számításait hosszú levélben írta meg Claviusnak és olyan választ kapott rá, amilyet egyik jelentős tudós írhat a másik jelentős tudósnak. Ez a válasz úgy felbátorította, hogy írt Molettinek is, annak a remek elméjű páduai tanárnak, akinél először látta nyomát az arisztotelési tévedések ellen való bátor lázadásnak. Moletti nyájasan és nagy elismeréssel válaszolt. A válaszból állandó levelezés fejlődött, s ehhez a levelezéshez csatlakozott egy másik páduai tanár is, bizonyos Riccoboni nevezetű, aki a retorikát adta elő a velencei köztársaság egyetemi városában. Egyik levélbeli

ismerős hozta a másikat. És egyszer csak a rőfös fia, immár huszonnégy éves, szakállas férfi, azon vette magát észre, hogy hivatalos tudósokkal és a tudományok előkelő pártfogóival messze ágazó levelezést folytat. Egy napon kapott levelet Coignet Michel abbétól Antwerpenből, aki Albert herceg és ausztriai Izabella udvari matematikusa volt, — és Marcantonio Bissaro gróftól Vicenzából, aki nagy kedvét lelte a nevezetes tudósokkal való levelezésben. Úgy szólván azt mondhatta tehát, hogy a nemzetközi tudományos világban kezd bizonyos neve lenni. De emellett szakállas ember létére apja nyakán élt és a maga emberségéből egyetlen árva aranyat sem tudott megkeresni. Az apai háznál nem hajtott több hasznot, mint hogy ezmesteri ügyességgel megjavította azt a mérleget, amely a súly szerint árult posztóhoz kellett a boltban. De ezt bármilyen lakatos éppen úgy elvégezte volna. Hosszú ideje tétlenkedett már az apai háznál, ő is, családja is úgy érezte, hogy most már aztán igazán történnie kell valaminek, mert a szegyen mindenkire terhes és elviselhetetlen.

És a szép, vérmes remények éppen ekkor kapták az első súlyos fejbeütést. Hír érkezett Bolognából, hogy az üres katedra dolgában veszedelmes versenytárs bukkant fel, bizonyos Magini Giovantonio. Ez Páduából származott ugyan, de a bolognai egyetemet végezte, szabályosan, szorgalmasan, jó tanuló módján megszerezve a bakkalaureátust. Csillagászat volt az igazi szakmája, írt már csillagászati műveket is, azok meg is jelentek nyomtatásban; minden, amit hallani lehetett róla, tisztességes volt, megbízható és nyugalmas. Ez mindig rendesen járt előadásra, buzgó tanulás után az előírt időben lett doktor, sohasem tiszteletlenkedett a tudomány elismert tekintélyei ellen, és gyerekember sem volt már, mert harminckettő elmúlt. Ezzel kellett megmérkőznie a diákságában hanyag, ugrándozó, izgága rőfös-fiúnak, aki éppen hogy betöltötte a huszonnégyet, doktorá-

tust sohasem szerzett és nyomtatásban még semmi-féle tudományos munkásságot nem tudott felmutatni.

A vetélytárs híre alaposan meghökkentette az ifjú pályázót, ki már sokat ivott volt a medve bőrére. Most jól esett volna megnyugtatót a derék, öreg Riccihez szaladnia. De Ricci már nem volt a Pitti-palotában található. Elment falura, s onnan hamarosan halálhíre érkezett. Vele is úgy végzett az elmúlás, mint öreg nyugdíjasokkal gyakran tenni szokta: ha kicseppennek évtizedeken át megszokott környezetükből és munkarendjükből, belepusztulnak, mint a szárazra vetett hal.

Pedig nemcsak az ellenjelölt félelmes eshetőségeiről beszélt volna Riccivel. Lett volna megtanácskozni való egyéb is bőven. Moletti meghalt Páduában. Nagyon öreg volt már, halálát nem lehetett váratlannak mondani. De oly régóta volt már öreg, hogy ezzel az eshetőséggel nem számolt senki: ismerősei megszokták azt is, hogy agg, azt is, hogy él. Most eltávozott és a páduai matematikai tanszéket üresen hagyta, s bár a páduai egyetem velencei felügyelő hatósága kimondotta, hogy a nagy tudós emléke iránt való tiszteletből és kegyeletből az üres tanszéket egyelőre nem tölti be, ez a tanszék mégis mint újabb lehetőség szerepelhetett a munkátlan fiatal matematikus reményeiben. Azután: a trónon új ember ült, a testvérbátyja különös halálával sorra került Fernando, akinek esze ágában sem volt visszatérni a hittérítők kiképzéséhez Rómába: máris lemondott a bíbornoki méltóságról, pápai engedelemmel visszatért a polgári sorba és az új fejedelmek nagytakarító lendületével uralkodni és újítani kezdett. Az államgép minden osztályában buzogtak és bugyborékolnak a reformtervek, sokat foglalkoztak a Fiorenza tulajdonát képező pisai egyetemmel is. Most már nem látszott lehetetlennek, hogy Pisa meggondolja magát és tanrendjét kiegészíti az eddig

szégyenletesen hiányzó matematikai tanszékkal. Végül pedig valaki felpiszkálta azt a régi fiorenzai emléket, hogy valaha magában a fővárosban, Fiorenzában, egyetemi keretek nélkül fennállott egy matematikai tanszék, s ezt éppen Ricci Ostilio, akkor még fiatal tudós és az udvar kegyelt matematikusa, töltötte be. Miért ne lehetne az új fejedelmet rávenni, hogy nagy újító buzgalmában ezt a régi dolgot ismét rendszerezítse és a fiatalság matematikai oktatását a nevezetes fiatal firenzeire bízza?

Hogy ez valaha így volt, azt egy fiorenzai főpap ásta ki a mult emlékei közül: Del Monte Francesco bíboros. Illetve nem is ő, hanem testvérbátyja, Del Monte Guidubaldo márki, a gazdag pesarói földbirtokos és műkedvelő mérnök. Galileo az ismerősök folyton terjeszkedő körében eljutott a bíboros barátságáig, aki egy napon sürgősen üzent neki: azonnal keresse fel, a márki Pesaróból megérkezett látogatóba s a fiatal tudóst ismerni óhajtja.

Galileot henyelés közben találta az üzenet: az udvaron heverészett az árnyékba tett pokrócon és félig Ariostót olvasta, félig szundikált. De azonnal frissen ugrott talpra. Sokat hallott már az érdekes márkiról, aki matematikai és mértani tudásával hivatásos tudósokat is bámulatra ragadott már.

Feltűnően kicsiny termetű aggastyánt talált a bíborosnál. Valami mesebeli manónak nézett ki ez a kicsiny öreg, hosszú és dús kecskeszakáll a melle közepét verte, koponyáján tükörszerűen csillant meg a fény a kopaszságtól, ami pedig arcából a nagy szakáll és a fénylő kobak golyója közt látható volt, azt ezer apró ránc szelte keresztül-kasúl. Ebből a valószínűtlenül ráncos ábrázatból két meglepően fényes és fiatal szem tekintett a világba. Az egész ember matuzsálemi benyomást tett, szemét azonban egy húszéves ifjú is hordhatta volna. Felötölően ragyogó nézését szelíd és böles mosoly állandósága kísérte, amely mintha folyton megbocsátott volna

valamit: nem lehetett tudni, hogy kinek, és nem lehetett tudni, hogy mit. A belépő fiatalembert felállással és szertartásos bókkal üdvözölte, rendkívül udvarias volt és ceremóniás. Mintha Fiorenza rég elmúlt és sokkal dicsőbb korából tévedésként maradt volna itt, mintha ábrája lett volna azoknak a történeteknek, amelyeket az öregek a Lorenzo Magnifico csodálatos udvaráról hagyományképpen meséltek.

— Már hallottam magáról, igen nagyszerű uram, — mondta kissé modorosán, mintha verset mondott volna.

— Kitől, márkí úr? — kérdezte Galileo csodálkozva.

— Részint jelenlévő testvéröcsém uramtól, majd részint felejthetetlen kedves Moletti barátomtól, akit a halál valamely tévedés közben előttem ragadt el.

— Moletti beszélt rólam márkí úrnak?

— Úgy van, és meg is mutatta igen nagyszerű uramnak némely leveleit, amelyek engem a nagy-rabecsülés és csodálat érzéseivel töltöttek el. A súlypont-számítások szellemessége és ötletessége ritkán érzett művészi gyönyörűséggel ragadtatta el lelkemet.

Az aranyozott ruhájú lakáj, aki tett-vett közöttük, velencei kristálypoharakba malváziai bort töltött. A bíbornok megkínálta vendégeit. Úgy ittak, mintha valami közjogi szertartást végeztek volna az udvarnál.

— De vajjon valóban téved-e Arisztotelészünk, a peripatétikus lángelme, amikor azt állítja az esésről...

Galileo hevesen közbeszólt:

— Arisztotelész az esésről szemenszedett számárságokat állít. Ó bocsánat, elragadt a...

A bölcs kis ember mosolyában élénkebb lett a megbocsátás.

— Nem tesz semmit, igen nagyszerű uram. A

világ rendjéhez tartozik, hogy az ifjúságnak heve legyen. Nem szeretem a heves aggot, és nem szeretem a túlon túl meggondolt ifjút. Vajjon részesülhet-e abban a szerencsében, hogy megismerjem azokat a bizonyos ingakísérleteket, amelyek azt igazolják, hogy a testek esésének ideje egyforma és nem függ a testek súlyától?

Galileo élénken megmozdult a széken. Aztán elkezdte fejtegetni feltevését a tárgyról és Arisztotelész tévedéséről. Az aggastyán udvariasan előre hajolva hallgatta. Többször bólintott. Mikor Galileo befejezte a hosszú előadást, engedelmet kért, hogy felötlő ellenvetéseit elmondhassa. Ebből egyenlőtlen társalgás keletkezett. Az öreg arisztokrata roppant illedelmes, nyugodt és cirkaímas körmondatokat mondott, a fiatal tudós minduntalan illetlenül vágott közbe, hevesen gesztikulált és sajátmagát lovalta bele a hévbe, úgy, hogy végül Arisztotelész újabb említésekor hangos szidalmakban tört ki. Del Monte márki bólintott és mosolygott. A beszélgetést mindketten rendkívül élvezték. Csakhamar más tárgyra tértek, a bíboros házigazdától papírost és kalamust kértek, köröket rajzoltak, egyenleteket írtak fel. A lakáj karos gyertyatartót hozott és meggyújtotta, ők tovább beszélgettek. Majd a bíboros felszólítására a szomszéd terembe mentek át és hárman asztalhoz ültek. A házigazda alig szólt egy szót is, ők megállás nélkül tárgyalták tudományos bökenőiket és a pompás ételekre alig figyeltek. Étkezés után élénk eszmecserében mentek vissza az írszerszámhoz és folytatták, ahol elhagyták.

Mikor végre elfogytak problémáik, arra ocsúd tak fel, hogy az aranyozott piros gyertyák majdnem csonkig égtek, s a bíboros nem volt sehol. A becsen getett lakáj hódolva adott számot arról, hogy mon signore nem óhajtotta zavarni a magas vendégek eszmecseréjét és visszavonult.

De ők még mindig nem váltak el. A márki a

fiatalember helyzete és jövője iránt érdeklődött. Galileo pontosan elmondott magáról mindent. Kivált bolognai reményeit fejtette ki, s azt a lehangoló veszedelmet, amelyet a vetélytárs felbukkanása jelentett.

— Van szerencsém ismerhetni ezt a Maginit, — mondta a márki, — és szívből sajnálom, hogy undok fickónak kell őt neveznem. Nem éppen buta, de rosszabb ennél: középszerű. Olyan szorgalommal rendelkezik, amilyenel a teherhordó állatok világában szoktunk találkozni. Ösztönszerűen irtózik attól, ami új. Ösztönszerűen ragaszkodik ahhoz, ami tekintély. Ha az állást elnyeri, hasznos lesz az egyetemnek és káros lesz a tudománynak, mert az ifjakat kitűnően megtanítja mindenre, ami eddig megvan, de viszsztatartja mindentől, ami eddig még nincs meg.

— Bocsánat, márki úr, — vizonozta Galileo, — csábítana a retorikai trópus, hogy ezt megfordítsam magamra, de azt kell mondanom, hogy én a tudománynak is hasznos volnék, az egyetemnek is. Mert érzem, hogy teméntelen új dolog telik még ki belőlem. És ha ez mind a bolognai egyetem hírnevéhez fűződik majd a következő évszázadokon keresztül, az Bolognára csak hasznos lehet.

A márki ülő helyzetében udvariasan és lassan meghajolt.

— A válasz méltó a mult klasszikusok ismerőjéhez és a leendő ismeretek klasszikusához.

Galiei szeretett volna felugrani, hogy megrohanja a finomkodó kis aggot, magához szorítsa és jobbról-balról megcsókolja. Heves szeretetet érzett iránta. De az öreg ember rendkívüli kedvességében volt valami nemcsak vonzó, hanem taszító is. Elvénhedt gyermektermetét a méltóság és előkelőség különös légköre vette körül. S mikor végre, már éjszakai órán, elbúcsúztak, Del Monte márki ismét szertartásosan játszotta el az udvari bókot, mint egy nagyszabású ünnepség szereplője.

Másnap is hosszú órákat töltöttek együtt és harmadnap is. Akkor az öreg márkí azzal utazott el, hogy mindenben megígérte tőle telhető legbuzgóbb közbenjárását. Meghívta Galileót pesarói kastélyába és állandó levelezésre szólította fel.

Pesaróba ugyan nem ment el a pénztelen fiatal tudós, de írni annál gyakrabban írt. A márkíhoz és Claviushoz intézett levelekben találta meg vigasztalását, ha olykor a szokottnál is nagyobb oka volt elkeseredni. Ilyen oka pedig nem ritkán akadt. Bolognai reménységei egyre fogyatkoztak. Ahogy a hónapok teltek, úgy csüggedtek ezek a remények. És mire az augusztus érkezett, megjött vele a le-sujtó hír is: a bolognai egyetem matematikai tan-székét Magini Giovantonio kapta meg.

Nehéz hetek következtek: családjában megint kínzóvá és majdnem elviselhetetlenné vált hétköz-napi élete. Atyja már nem szólt semmit. Különben sem sokat társalgott, az üzleten túl megmaradó ide-jét zenetörténeti munkájának és annak a baráti kör-nek szentelte, amely a család számára homályos módon soha elő nem adott színdarabok soha el nem játszott zenekíséretével pepecselt. Különben szótlau-lu jött-ment megemberesedett fia mellett és ha va-lamilyen mondat a felnőtt fiú facérságára kínált célzást, komoran hallgatott. Ez a hallgatás pedig gyilkosabb volt ezer szemrehányásnál. A felszepe-redő lányok vihogtak és pajkos titkokat suttogva bújtak össze a sarokban, Michelagnolo reggeltől-estig gyakorolt a lanton, az anya pedig szüntelenül mászkált, dohogott, perelt. Galileóval nem beszélt egyik sem, mellette, de tőle elhúzódva éltek, mintha ragá-lyos beteg lett volna. És minden héten legalább egy-szer kitört a házi botrány: az anya tombolt, riká-csolt, tört-zúzott, ajtókat csapkodott, a szomszédok összeszaladtak, a tizedik házig zengett az utca, a kapu előtt vigyorgó gyerekek gyűltek össze, lesni a Galilei-ház pokoli komédiáját.

A bolognai terv füstbe ment, maradt két lehetőség: várni arra, talán évekig, míg Velence betölti az elhalt Moletti helyét, s éppen a bakkalaureátussal sem rendelkező fiatalembert rakja a hírneves nagy ember helyére, vagy pedig várni arra, hogy a firenzei kormány mégis csak rendszeresít egy matematikai tanszéket a pisai egyetemen, s arra éppen azt a kellemetlen hírű volt diákot hívja meg, aki ott kerülte az órákat, minden tanárral összevitakozott és képtelenségnek tetsző dolgokat állított. Mindakét lehetőség elég vékony fonálon függött le a jövő képéről. De ő azért kézzel-lábbal ment utána mindakettőnek. Járt a támogatókat, ajánlólevelekre várakozva üldögélt előszobákban, levelezett, kilincselte, talpalt. Zsebében elrongyosodtak okmányai, lelkében elrongyosodott az élet kedve. Megint ott tartott már, hogy végezni szeretett volna magával. Álmatlan éjszakáin százszor is végiggondolta: mi lesz már, a jó Isten szerelmére, lehet-e még tovább is folytatnia ezt a gyötrő küzdelmet, és nem volna-e százszor jobb egyszerűen nem élni? De mikor már összeomlani készült, mindig jött valami komolyan vehető hivatalos biztatás. Aztán meg sok mindent nehezen esett volna itthagynia: Bianca testlenné vált ábrándképét lelke titkos oltárán, Clavius és a márkí melegen érzett barátságát, s azokat az izgalmas, tarka érdekességű problémákat, amelyek játékosan tépelődő elméjében még akkor is felvetőtek, ha kedvetlenül és únottan szemlélte az életet.

Egy téli napon megint kitört az anyja házi botrányra éhes természete. Ezúttal Galileo esett elsőnek kezeügyébe, dühe vezuvi kitörésének teljességével rávetette magát. Rettenetes szavakkal gyalázta és becsmérelte a kenyérpusztítót. Galileo aznap idegesebb volt, mint máskor. Visszafelelt. Ott álltak egymással szemközt anya és fia, az anya mintegy eszelősen a düh tomboló lázában, a fiú is beszámít-

hatatlanul a tehetetlenség fájdalmában. Úgy ordítottak, mint a vadak. Az anya ekkor teljes erejéből arcul vágta fiát kétszer egymásután. Eppen akkor, mikor az apa bejött az üzletből, hogy a botrányt lecsendesítse. Az anya zokogásban tört ki és minden átmenet nélkül ölelgetni, becézni kezdte a fiút, akit az imént megütött. A többiek karonfogták és elvezették. Most apa és fiú maradtak szemközt egymással.

— Fiam, — mondta az apa csendesen, — ez így nem megy tovább. Én megelégettem.

— Belátom, — felelte Galileo lehajtott fővel, — szívből sajnálom kegyelmedet. Én holnap elmegyek a háztól.

— Hova mégy?

— Megyek Pisába. Vagy állást kapok ott az egyetemen, vagy...

Nem fejezte be, vállat vont. Ment összeszedgetni holmiját. Aztán végigjárta pártfogóit, hosszasán időzve különösen Vinta Belisario hivatalában, akire még a boldogult Ricci hívta fel figyelmét. Vinta nagyon jónak mutatkozott hozzá és már régóta ígérte, hogy magával Fernando herceggel fogja elintézni az ügyet. Most megint és nyomatékosan megígérte.

Másnap kora hajnalban felkelt. Mindenki aludt még, s ő el akarta kerülni a búcsú terhes perceit. Pár sort hagyott hátra családjának és kilépett a zimankós téli hajnalba. Dideregve baktatott batyujával a hátán a város végére ahhoz a kerékgyártóhoz, aki megígérte neki, hogy barátságból elviszi szekéren Pisába.

A pisai rektor igen hűvösen és barátságtalanul fogadta.

— Igen, már több rendbeli levelet kaptam mindenféle előkelő személyektől ebben az ügyben. De a tanári kollégium az új tanszék felállítását nem tartja időszerűnek. Jövő hétfőn tartjuk következő

tanácskozásunkat, akkor megint felvetem a kérdést. De hogy nem sok reményt nyújthatok, azt már most megmondom.

Csak hallgatta fáradtan és érzéktelenül. Tett még néhány látogatást befolyásos pisai uraknál, mindenféle ajánlóleveleket nyomott elébök és reménytelenül kérte pártfogásukat. Örült, mikor ezen a terhes kötelességen túlesett. Aztán napokig nem csinált semmit. Szegény vándoroknak való szennyos fogadóban vett szállást, szűkös pénzéből már nem sokáig juthatott ennivalóra. Bolyongott az utcákon, fázósan húzva össze keshedt köpenyét, szeretett volna nem lenni.

Hétfőn délben elment az egyetemre. A tanári ülés még tartott. Bement a portáshoz, melegedni egyrészt, elkerülni másrészt az esetleges régi ismerősöket. A portán örvendetes meglepetésére levél várta. A címzésen azonnal megismerte a márki írását: „Al Molto Magnifico Signor honorando Il Sig. Galileo Galilei, Pisa.“ Meggémberedett újjaival hónon törte fel a pecsétet. Olvasta. Hátha valami biztató lesz benne a páduai tanszékről. Mert a pisai tanszék dolgában most már nem mert remélni semmit.

„Igen nagyszerű tisztelt uram! Uraságod egyetlen alkalmat sem mulaszt el, hogy kitüntessen engem, kifejezést adva az én Bibornok öcsém uram elragadtatása felett való meleg örömének. Ezt most összevéve köszönöm és csókolom Uraságod kezeit. Nagy gondban voltam, vajjon tetszenek-e Uraságodnak a felvetett tudományos problémák és levelére őszintén szólva azért nem válaszoltam, mert tartottam tőle, hogy azokat rosszul értette. A legnagyobb örömmel vettem tudomásul, hogy Uraságod a súlypontra vonatkozó dolgait elküldi külföldre, mert azok Uraságodnak nagy tisztességet fognak szerezni. Nem leszek most már hosszadalmas. Ha

Uraságod jól ismer engem, parancsolni fog velem, hogy szolgálatára lehessek. És csókolom kezeit. Pesaro, 1588. december 30. Uraságodnak úgyszólván testvére: Guidubaldo Del Monte marchese.“

A melegedő, kopott fiatalember, akinek a márkai testvérként küldte az udvarias modor által megkívánt levélbeli kézcsókot, nagyot sóhajtott. Semmi újság, semmi remény. Ekkor benyitott egy tógás diák.

— Vége a tanári kollégiumnak, — mondta a portásnak, — kérem a rektor úr holmiját.

Galileo felkelt és kiment. A lépcsőn akkor jött le cobolygalléros fekete bundájában a rektor. Ő köszöntötte és várt.

— Elintéztük a dolgot, Messer Galileo, — mondta a rektor hűvösen, — a tanszék meglesz. Most már csak a nyár folyamán állíthatjuk be, de meglesz. Nem titkolhatom el, hogy a mi felfogásunk nem változott meg. Szerintünk a tanszék felesleges. De a kormány határozott kívánságával nem óhajtunk perbe szállni. A részleteket valamelyik nap megbeszéljük, ha majd jobban ráérek. Jó egészséget kívánok.

Méltóságteljesen vonult odébb a rektor. És más tanárok is jöttek már lefelé a lépcsőn. Ő most nem kívánta üdvözölni őket. Mind régi ellenségei voltak azok. És most már új kollégái. Szaporán kisiettek az utcára.

— Egyetemi tanár vagyok, — mondta magában csodálkozva.

Aztán arra gondolt, hogy hat hét múlva lesz huszonöt éves. Aztán arra gondolt, hogy nagyon éhes, pénze pedig fogytán. Aztán Bianca arcát idézte maga elé. És csak ekkor ébredt a nagy örömi igazí tudatára. Megállott a szemező esőben, körül-

nézett és hangosan, teli torokkal felkacagott. Akik szemközt jöttek, csodálkozva nézték a bolond fiatal-embert.

V.

Az anyának éppen sárkánykedvű napja volt, mikor a Pisából hazatérő fiú lelkendezve beszámolt tanárságának híreről.

— Ez mind nagyon szép, — mondta ellenségesen, — de mennyi a fizetésed?

— Hatvan arany, — felelte Galileo szerényen.

— Hatvan arany havonta? Azt nem hiszem. Aligha mondasz igazat.

— Nem havonta. Egész esztendőre. Havonta öt aranyat kapok.

— Öt aranyat? Szégyenletes. Minden kézműves, aki havonta csak öt aranyat kap, elszégyelné magát. Hát ez az a híres állás? Ezért ültél itthon annyi ideig, hogy ezt kívárod?

Az apa közbeszólt:

— Hagyd őt, Giulia, ne vedd el a kedvét.

— Csak te ne beszélj, te vagy az oka, hogy ide jutottunk vele. Huszonötéves. Másnak ilyenkor már saját házatája és családja van, már megél a maga emberségéből és segíti hozzátartozóit. Mi lesz a gyerekekkel, ha mi behúnyjuk a szemünket?

Galileiné sírva fakadt. Az együtt üldögélő család nem szólt egy mukkot sem. Tudták jól, hogy minden ellenvetés, sőt még a helyeslő megjegyzés is ilyenkor csak fűti az anya kitörni készülő rohamát. Inkább igyekeztek elsompolyogni közeléből. Galileo lopva intett apjának, hogy menjenek veszélytelen helyre, ahol nyugodtan társaloghatnak. Előbb egyik, aztán a másik osont ki a a szípgó és egyre hangosabban dohogó anya mellől. Az üzletet már bezárták: kimentek az utcára beszélgetni. Gyakran megtörtént ez

máskor is; ha békén akartak szólni, el kellett menniök hazulról.

Kint járkáltak tehát a téli utcán, a kéken világító hó hangulatában, a régi házak tövéén, amelyeknek teteje erősen előre szögelt, mintha ezek a házak mélyen szemükbe húzták volna a kalapot.

— Nem akartam a mamát izgatni, — mondta Galileo, — azért nem vitáztam vele. A dolog úgy áll, hogy meg fogok tudni élni. Más tanárok is megélnék, nem halok éhen én sem. Magánórákat fogok adni.

— Csakhogy nem csupán a te megélhetésedről van szó, fiam. Meg kell mondanom neked valamit, amiről nem beszéltünk eddig: én közeledni érzem halálomat.

A fiú közbe akart szólni, hogy gyengéden tiltakozzék.

— Nem, nem, — vágott elébe az apa, — ezt én tisztán érzem. Hetven elmúltam. Ettől még élhetnek sokáig, de nagyon beteg vagyok. Lehet, hogy még élek három évet, lehet, hogy holnap meghalok. Mi lesz akkor a kicsinyekkel? Michelagnolo most tizen-négy esztendő, a zenében kitűnően halad, de az még soká lesz, amíg kenyeret tud keresni. Hogyan állasz helyt húgaidért, ha én nem leszek? Virginia hozományában részt kell vened, írást adtunk a Landucci-fiúnak. Aztán Anna és Livia is felcseperednek, férjhez kell adni őket. Anyádat is el kell tartani. Mondd meg nekem, hogyan csinálod ezt? Havi öt aranyból?

— De mondom kegyelmednek, hogy magánórákat fogok adni. És...

— És?

— És egész biztosan fel fogok találni egyetmást. Találmányokkal sok pénzt lehet keresni.

Az apa nagyot sóhajtott.

— Csak ezt ne mondtad volna, fiam.

— Miért?

— Mit gondolsz, milyen lesz nekem az a pillanatom, mikor lehúnyom a szememet? Mire gondoljak

majd, mikor itt álltok az ágyam körül és végignézek rajtatok? Hogy jó lesz minden, mert te feltalálsz valamit? Fantazmagóriákra hagyjam itt az enyéimet? Menjek el bizalommal, mert olyan vagy, mint azok a futóbolondok, akik feltalálták a repülőgépet, vagy a perpetuum mobilét és gazdag urak előszobáiban várakoznak?

— Bocsásson meg kegyelmed, de futóbolond talán mégsem vagyok. Huszonötéves koromra egyetemi tanár lettem Pisában. És az a hidrostatikai mérleg, amit feltaláltam, az talán fantazmagória?

— Jól van, feltaláltad. Mennyit kerestél vele? Galileo hallgatott.

— Látod. Majd feltalálsz egyebeket is és közben testvéreiddel együtt nyomorogni fogtok.

— Dehogy fognak.

— „Dehogy fognak.“ Miből fogod őket segíteni?

— Nézze, apám, mi nagyon sok dologban nem értjük egymást. De egyet bizonyára tud rólam kegyelmed: azt, hogy tisztességes ember vagyok. Remélem, ezt nem vonja meg tőlem.

— Nem. Valóban igen erős benned a becsület-érzés. És nagyon jólelkűnek is ismerlek. Ez igaz.

— Lássa. Hát kegyelmed engem huszonöt évig tartott, etetett és ruházott. Tekintse ezt úgy, hogy kölcsönadta nekem. Majd mikor kell, többi gyermekének visszafizetem a kölcsönt becsülettel. Hogy miből, az mindegy. Azzal kegyelmed ne is törődjék. Leszűrök valakit a város szélén és elveszem az erszényét. Ha kegyelmedet elszólítja az Isten, a kicsiknek én leszek az apjuk. Ezt az ígéretet fogadja el tőlem megnyugtatóul. A többin ne töprengjen.

Az apa megállt. Megállt a fiú is. Szemközt fordultak egymással.

— Galileo, hallgas ide. Te elmégy Pisába és nem lehet tudni, mikor kerülsz vissza. Talán itthon sem leszel, mikor engem elragad a halál. És az utolsó percben nem beszélhetek veled. Teszel-e nekem szent

esküt arra, amit most mondtál? Mert ha megesküszöl, akkor megnyugvás lesz halálom pillanatában erre gondolnom.

— Hogyne esküdném. Isten engem úgy segéljen, és a Boldogságos Szűz, és Istennek minden szentjei.

— Köszönöm. Többet erről nem beszélünk soha. De teszek még egy utolsó megjegyzést: ezt az esküt neked nehezebb lesz megtartanod, mint más embernek. Mert pénzkeresethez semmi érzéked nincs, s a pénzzel annyira nem tudsz bánni, hogy ez hajmeresztő. Mondd, Galileo, te nem szereted a pénzt?

Galileo vállat vont. Elindultak.

— Nem mondhatnám, hogy nem szeretem, hiszen ha pénzem akad, örülök. De azt sem mondhatom, hogy szeretem, mert hiszen ha szeretném, akkor vágnék rá. De ez nekem sohasem jut eszembe.

— Akkor nem is lesz vagyoned soha. Tanuld meg, hogy az életben minden odamegy, ahol szeretik. Nem figyelted-e meg, hogy a kutya némelyik emberhez rögtön farkcsóválással fut oda, a másikat pedig megmorogja? Ugyanígy vannak vele a kisgyerekek is: rögtön megérzik, hogy ki szereti őket, ahhoz vonzódnak, a másik ember láttán sírnak. És a nők! Minden látható ok nélkül kitüntetnek olyan férfiakat, akik nem csinosak, nem okosak és nem is gazdagok. De minden gondolatuk a nő, s a nő ezt megérzi. Így van a pénz is. A pénz odamegy, ahol őt szeretik. Hozzád nem fog menni.

— Az nem, — szólt igen élénken a fiú, — lehet, hogy az nem. De a tudás, az ismeret, a gondolat, az ömleni fog hozzám világeletemben. Mert én csak azt szeretem. Nőnél, gyereknél, pénznél ezerszer jobban. Talán önként ítélem így magamat örökös szegénységre, de ez boldog szegénység lesz, ha dolgozhatom.

— Mit értesz dolgozás alatt?

Galileo sokáig nem felelt. Élesen gondolkodott, ahogy fázósan baktattak egymás mellett.

— Kettőt értek alatta, — válaszolt végül, — két

különböző dolgot, s nem tudom, melyik vonz jobban. Az egyik az, hogy olyan kérdéseket, amelyek felmerülnek bennem, megoldjak az eszemmel. Nekem csilapíthatatlanul éhes eszem van, apám. Problémákat eszik. Farkasétvággally esik nekik, rágja, morzsolja, nyeli őket. Láttam kegyelmed, hogyan rágja a fogoly nyúl a faketrecet, mert különben nem bírná el a foga növekvését? Az én eszem is ilyen: mikor máson éppen nem gondolkozom, akkor hatjegyű számokat szorzok, mert az eszemmel rágni muszáj. Ez az egyik. A másik, amit dolgozás alatt értek, a mások felvilágosítása. Valami ösztön arra hajt, hogy mindenkit kioktassak arra, amire magam rájöttem. Az emberek tudatlanságát még el tudom viselni, de ha helytelenül tudnak valamit, attól vadul megdühödök. Olykor úgy érzem, hogy ha az öreg Arisztotelész ma élne és valahol szemközt kerülne velem, mellen ragadnám és rázni kezdeném haragomban.

— Megint ez a vesszőparipa. Mit vétett neked Arisztotelész?

— Mit vétett? Marhaságokat állított.

— Micsoda? Hogy beszélhetsz így ekkora lángelméről? Miféle szavak ezek, hogy marhaság?

— De igen, de igen, de igen! Marhaságokat állított! Azt mondta, hogy vannak nehéz testek, amelyek mindenáron süllyedni és könnyű testek, amelyek mindenáron emelkedni akarnak! Szemenszedett hülyeség! Minden testnek súlya van, mind esni akar, amíg valami fel nem tartóztatja. Aztán azt mondta, hogy az eldobott testet a megmozdított levegő viszi tovább! Butaság! Fogalma sincs arról, hogy mi a mozgás lényege. Majd én ki fogom dolgozni az egészet és ki fogom irtani ezt a sok számárságot!

— Miért kiabálsz ilyen hangosan az utcán?

— Bocsánat, elragadt a ló. Ha Arisztotelészről és a peripatétikus iskoláról van szó, mindjárt nagyon hangos leszek, nem tehetek róla.

— Szóval amit Arisztotelész helytelenül mon-

dott, de kétezer évig hitt az egész világ, azt te fogod helyesen megmondani az egész világnak, mi?

— Igen, apám. Miért?

— Szóval a tudománynak ez a két oszlopa fog ott állani az egész földkerekség előtt: Arisztotelész és egy Galilei nevű ember Fiorenzából.

— Igen. Miért?

— Te nem csodálkozol ezen, mikor ezt elmondod magadban?

— Nem. Inkább nagyon örülök neki. Én azon csodálkozom, milyen okos vagyok. Még senkivel sem találkoztam, akinek ilyen éles esze lett volna, mint nekem.

Az apa megcsóválta a fejét.

— Olyan vagy, mint akit megszállott a szellem. Ha nem vigyázol a nyelvedre, vagy futóbolondnak fognak tartani az emberek, vagy elégetnek máglyán boszorkány gyanánt. De hát mindegy. Megváltoztatni nem tudlak. Legalább becsületes és jó ember vagy a bolondságod mellett és ez is valami. Most már menjünk haza, mert nagyon fádom. Anyád talán már kitombolta magát.

Megfordultak. Mentek egymás mellett, az apa csendesen, szomorúan, mindenbe belenyugodva. A fiú egy féllépéssel mindig előbb, frissen, mohón és villogó szemmel.

VI.

Mielőtt elment volna Pisába, hogy katedráját elfoglalja, izgalmas kitüntetés érte: kihallgatáson jelenhetett meg az uralkodónál. A kihallgatást Belisario Vinta csinálta ki neki, a mindenható udvaronc, aki vidám jóindulattal kezelte a fiatal matematikust, vállát veregette és többnyire nevetett mindazon, amit ez mondott neki. Úgy beszélt vele, ahogy a bogaras, de mulatságos különcökkel szokás beszélni.

Firenze fejedelme a Pitti-palotában fogadta az ifjú professzort. Ez hajlongva lépett be a terembe, mikor sorra került, félszegen vágta ki az udvari bókot, amelyre előbb kioktatták, aztán megállt és szembe nézett uralkodójával. Negyvenéves férfit látott maga előtt, nála valamivel alacsonyabbat. Gyér szakállá mint valami ritkás moha nőtte be állát, világoskék szeme körül gyulladtaknak látszottak a szemhéjjak, a nyakát környező keményített fehér csipkegalléron úgy hatott a fej, mintha tortaként helyezték volna a cifra papiros állra. Különböztetőtől talpig fénytelen feketébe öltözött a nagyherceg, nemrégén halt meg rokona, Medici Katalin, a francia anyakirályné, aki a fiorenzai bankárdinasztiából eddig a legtöbbre vitte: férje és három fia ült a francia királyi trónon, menyé skót királyné volt, veje spanyol király, unokája pedig, lotharingiai Cristina, ennek a fiorenzai fejedelemnek jegyese.

— Galilei Galileo — olvasta a nagyherceg hangozva az előtte fekvő papírlapról, — matematikus, pisai tanár.

— Igenis, fenség, — felelte a pisai tanár.

— Úgy.

A nagyherceg az egyik lábáról a másikra állott. Jóindulat nyilatkozott meg arcán, fáradság és végzetlen unalom. Egyáltalában nem látszott meg rajta az agyafúrt Farnese-szabadító.

— A matematika fontos tudomány, — mondotta, — tőlünk telhetőleg elő is kívánjuk mozdítani. Az állam érdekében. A matematika és a vele rokon tudományok sokat használhatnak a hadászatnak. Foglalkozik maga hadászattal?

— Eddig nem foglalkoztam, fenség.

— Óhajtanó volna, hogy foglalkozzék. Az ágyúk és egyéb hadigépek tökéletesítése elsőrendű feladat. Az is óhajtanó, hogy tudósaink belemerüljenek az erődítéstanba. Szándékunk Livornót erős hadi kikö-

tövé fejleszteni, ehhez a tudomány segítése igen fontos.

— Igenis, fenség.

Itt megszűnt a beszélgetés. A nagyherceg mélán a levegőbe bámult. Nyilván azon tűnődött, hogy mondjon-e még valamit. De úgy döntött, hogy most már egyebet nem mond. Ismét a tudósra szegezte pillantását, látható unalommal szemlélte, aztán bólintott. Ez azt jelentette, hogy a kihallgatásnak vége. Galileo engedelmeskedett, kivágta mély meghajlással és egyik lába kaszáló mozdulatával az udvari bókot. Ekkor a nagyherceg még külön kitüntetésben is részesítette: csókra nyujtotta a kezét. Galileo hódolattal kezét csókolta és hajlongva eltávozott..

Kint azonban még leült Belisario Vintával beszélgetni.

— Kegyes volt a nagyherceg urunk?

— Igen, csókra nyujtotta a kezét.

— És miket mondott?

— Őszintén szólva nem nagyon figyeltem oda. Illetve nem arra figyeltem egészen, amit mondott, hanem órá magára. Vizsgáltam, hogy milyen ember lehet. Meglepetve éreztem, hogy szelidség és jószág árad belőle. Lehetetlen, hogy...

Itt hirtelen félbeszakította a meggondolatlanul elkezdett mondatot és elpirult zavarában. Vinta mosolygott.

— Lehetetlen, hogy megölte volna bátyját és sógorasszonyát. Csak mondja ki bátran. Valóban lehetetlen.

— De hát akkor...

— De hát akkor természetes halállal halt-e meg Francesco és felesége? Nem tudom. Lehet, hogy nem. Trónörökösöknek mindig akad olyan hívők, aki tudja, hogy ha segít a sorsnak, nincs mitől tartania. De bármilyen történt, az a nagyherceg előzetes tudta nélkül történt. Ő szelid, jó és bölcs ember. Örvendhetünk, hogy ő került a trónra. Kitűnő uralkodó. Most

majd családot alapít és nyugodtan, békésen fog kormányozni, adja Isten, hogy mennél tovább. Tud-e csak egyetlen embert is, aki Biancát visszakívánná?

Galileo hallgatott. Titka mélyen rejtezett benne, azt fel nem fedte soha senki előtt.

— Mikor megy különben Pisába?

— Idestova már szedem össze cókmókomat. És még egyszer eljövök kegyelmességed számtalan jótéményét megköszönni.

— Nem, caro mio, arra most már nem kerülhet sor. Utazom. A nagyherceg úr hivatalos ügyben Rómába küld. De különben se köszöngessen nekem semmit. Örömmel teszem, amit tehetek. És a jövőben még inkább tehetek.

— Inkább?

— Inkább. De ez maradjon magunk között, ne említse senkinek. Mindenesetre akármilyen ügyebaja felmerül Pisában, azonnal írja meg nekem is, Del Monte márkinak is. A nagyherceg jól ismeri a márkít és nagyon kedveli. Most pedig jöjjön velem, még egy fontos pártfogót akarok szerezni magának.

Galileo csodálkozva követte az udvaroncot. Az nem is ment messzire. Benyitott a hivatalos szobák egyikébe. Ott egy úriember dolgozott, rengeteg könyvből készített jegyzeteket. Galileo azonnal ráismert, Fiorenzában mindenki tudta, hogy ki ez: Medici Giovanni, a hajdan uralkodó Cosimo herceg törvénytelen fia.

Vinta bemutatatta Galileót Giovanni úrnak.

— Hallottam, — mondta ez élénken, — a hírért már hallottam. Örvendek, hogy egy szakmában dolgozunk. Én is szeretek a technikai tudományokkal foglalkozni. Mint látja, most is dolgozom. Ezek erődítéstani munkák, kompendiumot készítek belőlük.

Vinta egymásra hagyta őket, miután melegen elbúcsúzott Galileótól. Az együtt maradtak tovább beszélgettek. Medici Giovanni nem látszott valami nagyon okos embernek, de annál műveltebbnek és olva-

sottabbnak. Amivel most foglalkozott, ahhoz máris rengeteget olvasott.

— Tudja-e, — mondta a vesszőparipájáról beszélő ember mohóságával, — hogy ötszáznál több erődítési rendszert ismer a hadtudomány?

— Igazán? — érdeklődött Galileo udvariasan.

— Ötszáznál többet, úgy van. Micsoda haladás a régi görögök óta, akik azt tartották, hogy a legjobb erődítés a „harcosok melle“. Bezzeg a rómaiak józanabbul fogták fel a kérdést. Képzelve csak, azt olvasom régi művekben, hogy a légiók még menet alatt is védőgátat ástak a tábor körül, ha valahol lepihentek éjszakára.

— Érdekes, ezt nem tudtam.

Medici Giovanni hosszú előadást tartott Galileonak az erődítés alapelveiről. Elmagyarázta, hogy milyen lángelméjű ember volt az a Micheli, aki a század elején Verona városának erődítéseit tervezte: a csekély felületű bástyákat öblös behajlások útján hozta kapcsolatba az úgynevezett kurtinával. Aztán elmagyarázta, hogy ezt a bölcs alapelvet hogyan fejlesztette tovább Tartaglia, majd hogyan vált szét a várépítés gyakorlata a spanyol Cataneo és az olasz Marchi két különböző rendszerére. Galileo nyájasan, figyelmesen hallgatta és mialatt a lelkesen beszélő Medici-fattyú mondókájának lényegét tudomásul vette, figyelme másik felével bírálatot gyakorolt az előadó esze felett.

— Hiszékeny képzelet, — mondta magában, — nem a lényeket látja, hanem a kuriózumot. Mellékes színekben gyönyörködik, semminek teljes képét összerakni nem tudja.

De azért bólogatott és igyekezett megnyerő lenni. És közben valami villant is egyet az eszébe. Mert Medici Giovanni a patakozó és fűtött előadásban mellékesen megjegyezte, hogy az olasz egyetemek általában nagy mulasztást követnek el, mikor az erődítés tudományának nem adnak külön tanszé-

ket. Európa összes fejedelmi és hadvezéri sarjai özőnlenének az ilyen előadások meghallgatására, ha híre menne, hogy valahol ennek a fontos tárgynak szaktudósát lehet találni. Galileo azonnal közbevágott:

— Pisában ez meglesz.

— Hogyhogy, — kérdezte Giovanni úr, — ki fogja előadni?

— Én.

— Kegyelmed? Hogyhogy? Hiszen nem foglalkozott vele eddig.

— Az nem tesz semmit. Átnézem kissé a dolgokat és mindjárt tudni fogom.

— Tudni fogja? Eléggé ahhoz, hogy tanítsa?

— Hogyne. Az ilyesmi nekem gyerekjáték.

Medici Giovanni furcsán tekintett a szakállas fiatalemberre. A szakemberek önérzetes mosolya játszadozott ajka körül, de hallható szöveget nem adott ennek a mosolynak. Mégis meglátszott arca megbocsátó kifejezésén, hogy meggondolatlan hivalkodónak és könnyelmű hencsegőnek tartja a fiatal embert, aki majd rájön elhamarkodottságának súlyára. Mikor elbúcsúztak, leereszkedő jóindulattal ütötte meg a vállát.

— Ha a nagyherceg úrnak szolgálni akar, bocsátkozzék bele az erősítés tudományába. Különösen Livornóra gondoljon. Az nekünk rendkívül fontos. Isten vezérelje.

Otthon Galileo mindent elmesélt apjának. Az öreg Vincenzo roppant izgatott lett.

— Ez nagyszerű, — mondta felcsillanva, — mikor kezded?

— Mit?

— Az erősítés tanulmányozását.

— Azt nem tudom. Előbb még sok dolgom van. A súlypontokkal sem vagyok még kész teljesen. Aztán ki kell dolgoznom a mozgás elméletét, hogy kimutassam, milyen elképesztően hibás az Arisztote-

lész felfogása ebben a tárgyban. Ugyancsak meg kell világítanom, mennyire abszurdum Arisztotelésznek az az állítása, hogy a nehezebb testek esése gyorsabb, a könnyebb testek pedig lassabban esnek. Aztán...

Az apa közbevágott:

— Szóval mindenféle fantazmagória előbbvaló neked, mint rászolgálni az uralkodó jóindulatára.

Galileo nagy lélekzetet vett. A százszoros válasz egész özönét akarta apja elé kiönteni. De bele sem kezdett, máris visszatorpant. A választ reménytelennek látta. Ahogy rápillantott az öreg emberre, akinek kínzó gondok ültek ráncos arcán, szeme alatt különös módon elfeketedett a bőr és keze betegesen remegett, szívből megsajnálta. Érezte, hogy ezt a fáradt, elgyötrött, sírja felé közelgő embert megindító módon szereti.

— Kegyelmed félreért, — javította ki önmagát, — én csak azt mondtam, hogy figyelmemet más tudományos problémákkal is meg kell osztanom. De természetes, hogy az uralkodó pártfogását elsősorban igyekszem majd kiérdemelni.

— Végre józan szót is hallok tőled, — felelte a beteges öreg, kevés meggyőződéssel.

A dologról nem beszéltek többet. Általában oda jutottak, hogy amint a válás közeledett, egyre gondosabban kerülték a vitatkozó összeütközés lehetőségeit. Feltűnő igyekezettel siettek ráhagyni egymásra mindent. A család hangulata külszín szerint folyton javult, mind jókedvűek voltak az együtt töltött esték alkalmával, tréfálkoztak és kedvelték egymást. De az utolsó este egyetlen lökéssel felborította az eddig közös igyekezettel felépített békességet.

Úgy volt, hogy Galileo másnap korán reggel indul Pisába. Holmija becsomagolva készen állott, csak a másnapi öltözködéshez szükséges holmija volt még csomagolatlan. Nyomasztó júliusi hőségben ültek le vacsorázni. Az anya tüntető meghatott-

sággal szipákolt, ezúttal botrányos zenebona helyett a szeretet végletébe csapott, minduntalan odalépett útra készülő fiához, görcsös szeretettel megcsókolta, fejét simogatta, ruhájáról nem létező pelyheket szedett le és mindenképpen tüntetett anyai bánatával, mintha valami színpadi szerepet kellett volna játszania. Már ez magában véve idegessé tett mindenkét. Rokonok is voltak jelen: az Ammannati-család tagjai, akik az anyával való rokonságról máskülönben nem sokat emlékeztek meg, de hogy most a Giulia fia Pisában ment tanárnak, azt illendőnek vélték jelenlétükkel megünnepelni. Az egész társaság kint evett az udvaron, gnocchi volt vacsorára és üröcomb, melléje nagyokat ittak a kútba hűtött chianti szalmafonatos palackjából.

— Olyan ez, — mondta Galileo a vacsoránál, — mintha Isten uja volna: éppen a mai napon kaptam a sorstól azt a csodálatos ajándékot, hogy új görbét fedeztem fel.

Apja volt az egyetlen, akihez mint némileg megértőhöz intézhette ezeket a szavakat. A többiek illetlenül hallgatták a nekik ismeretlen beszédet, de az apa kíváncsian fordult fiához.

— Miféle görbét?

— A cikloidot. Így neveztem el: cikloid a neve. Hogyan is magyarázzam meg? Ha felteszem, hogy egy kör egy adott egyenesen gördül tova és ennek a körnek felületén felveszek egy tetszés szerinti pontot, akkor ez a pont a kör haladása folyamán bizonyos vonalat ír le. Ezt nevezem cikloidnak. Euklidész nem ismerte ezt a görbét. Nem jutott eszébe. Nekem eszembe jutott. És tudja meg kegyelmed, kedves apám, hogy száz meg száz év múlva azt fogják mondani az emberek szerte a világon: a cikloid először a florenzai posztókereskedő, Vincenzo Galilei fiának jutott eszébe.

— Várjál csak, — mondta az apa, — nem egészen értem. Mi van azzal a körrel és azzal a ponttal?

— Hogyan is magyarázzam meg. Gondoljon maga elé kegyelmed egy kocsikerekét. Jó erősen képzelje el. Húnyja be a szemét.

— Nos? — kérdezte az apa kissé türelmetlenül.

— Nos, gondolja maga elé ennek a keréknek a küllőit. Képzelje el, hogy az egyik küllőre, mondjuk úgy a közepe tájára, kissé közelebb a kerékagyhoz, ráfröccsent a sár. Ott a küllőn egy pont maradt, ugye?

— Nos, nos?

— Eddig állott ez a kocsi. Most megindul. A kerék forog. Képzelje el igen erősen, hogy milyen vonalat ír le ez a pont. Lankás hullámvonalat. Pontosan fel lehet rajzolni. Ez a cikloid. A Galileli-féle cikloid. Az én cikloidom. El tudja képzelni?

Az apa a fejét rázta.

— Nem látom tisztán.

— Michelagnolo, — szólt rá öccsére Galileo, — ugorj csak és hozzá írószerszámot.

A fiú kedvetlenül kelt fel, mert ételét ott kellett hagynia. De azért engedelmeskedett, mert ez az este a bátyja búcsúestéje volt. Kisvártatva már hozta is az írószerszámot, aztán sértődötten nekiesett az ételnek megint. Galileo odatolta a papírost az üvegburába foglalt fáklya világosságához és rajzolt. Gyors, gyakorlott vonásokkal. Pompás volt a szemérméteke és ügyes a keze: a felrajzolt körfázisokat mintha körző írta volna oda. Sűrűn egymás mellé több kört rótt, s mindegyikben megjelölte a felvett pont helyét. Az ábra gyorsan kialakult: az összekötött pontok kiadták a hullámgörbét. Az apa méltóságteljesen bólintott, mintegy kisajátítván a találmányt, hiszen ezt a fia eszelte ki, akinek ő adta az életet. A többiek hallgattak és unatkoztak.

— De ez még nem minden, — magyarázott dadalmanas Galileo, — mert ezt a pontot nem muszáj okvetlenül a körön belül felvennem. Felvehetem a körön kívül, de azzal a feltétellel, hogy a pont vala-

hogyan hozzá van erősítve a körhöz. Nézze meg kegyelmed, mi jön ki ebből: ennek a cikloidnak már hurkai is vannak. Nem érdekes? Még át sem tudom tekinteni az egészet, ennek az új görbének mindenféle változata, természete, szokása, tulajdonsága beláthatatlan. Hetekig, hónapokig fog tartani, míg apróra kivizsgálom. Ahogy Pisába értem, azonnal nekiülök. Semmi mással nem fogok foglalkozni, csak ezzel.

— Hogyhogy semmi mással, — szólt erre az apa, — miből fogsz élni, ha csak ezzel foglalkozol? Öt aranyból havonta?

— De apám, gondolhatok én most egyébre? Értse meg: új görbe! Tudja, mi ez? Az elipszisnek és a parabolának testvére született! Vagy mondjuk: unokatestvére, mert ez nem kúpszelet, mint azok. Ez van olyan világesemény, mint hogy most egy eszten-deje elveszett a spanyol armada, vagy mint hogy két éve fejét vették Stuart Máriának. Ha most minden munkámat örökre abbahagynám, már örökre híres ember maradnék.

Erre már idegesen felfortyant az apa.

— Híres ember, híres ember. És ha a nagy híreddel éhen veszel, mi haszna van ennek a görbédnek?

— Haszna? Apám, az Isten szerelmére, egy új görbe! Nem érti, mi ez?

— Nem értem. Nem is akarom érteni. Én csak azt értem, hogy ennyi nyomorúság és facérság után holnap végre elfoglalod a kenyérkereső állásodat, de ahelyett, hogy komoly emberként most már az előmeneteledre gondolnál, most is csak játékon jár az eszed.

— Játékon? — szólt elhűlve a cikloid feltalálója.

— Igenis, játékon. Nem akartam volna erről beszélni, de ha már idejutottunk, ezt nem hallgathatom el. Neked ezek a dolgok játékjaid, ahogy a taknyos gyerekek csigát pörgetnek. Amivel az idődet töltöd,

az semmit sem különbözik a társasjátékokban feladott talányoktól. Passziózol. Szórakozol. Rajzol-gatsz, mint a firkáló gyermek és ezt tudománynak nevezed. Könnyű így a tudományt gyakorolni, mert közben apáddal eltartatod magad.

Galileo nyelt egyet.

— Igaz, kegyelmed eltartott. Pedig már huszonöt éves jól elmúltam és szakáll van az államom. De hogy ezt megint az orrom alá dörzsölje, arra nem ez a pillanat alkalmas, mikor utóljára eszem az asztalánál. És miért fáj az kegyelmednek, ha a munkában mellékesen az örömet és a szórakozásomat is megtalálom? Sajnálja tőlem ezt az örömet?

Ekkor az anya nagy robajjal felkelt a helyéről.

— Nem engedem a fiamat bántani, Vincenzo, — kiáltotta szélesen és színészkedve, — ne bántsd a mai estén az én drága kincsemet!

Szelesen odalépett fiához, görcsösen magához ölelte és mialatt hevesen megcsókolta, sírni kezdett. Mozdulatával feldöntött egy poharat, Virginia és Anna sikoltva húzódtak odébb és a ruhájokra ömlött bor miatt kiabálni kezdtek.

— Jaj, anyám, hagyjon, — tört ki Galileo idegesen.

Ekkor az anya egy szempillantás alatt álláspontot változtatott.

— Micsoda? Hagyjalak? Visszalöksz, mikor megcsókollak és védelek ezen az utolsó estén? Hát volt már ennél hálátlanabb, gyalázatosabb fiú a világon?

Most már dőlt belőle a szitok. Állt és kiabált. Csittítani kezdték, az még nagyobb dühre ingerelte. Az apa elvesztette türelmét és ő is fia ellen fordult. Hangosan szidta, amiért anyját botrányra bösztette. Apa és anya egyszerre szitkozódtak. Az egyik Ammannati-unokatestvér, békés pallér különben, odalépett közéjük csittítani. Most már hárman be-

széltek egyszerre. Az eddig csendes estét ellepte az ordítózás, a dühödt zokogás, az asztalverés lármája. A szomszédból haragosan kiabáltak át, a lányok élesen visszakiabáltak, szörnyűséges skandalummá változott a távozó fiú családi búcsú-vacsorája.

Galileo nem sokáig állta ezt a vad orkánt. Egyszer csak felugrott és azonmód, ahogyan volt, ingujjban kilépett az utcára, s ott megállás nélkül tovább sietett. Meg sem állott az Arno-partig. De itt sem talált nyugtot, sűrű közönség keresett ott enyhülést a nappal elszenvedett hőségre az éjszaka hűvösében. Képtelen lett volna most ismerősök megszólítására válaszolni. A házak mentén sietett mennél tovább a csendesebb városvég felé. Jó messzire haladt már, mikor néptelenné vált a sötét part, csak messziről kopogtak valami magányos hazatérő léptei.

Leült a folyóparton és átadta magát a csendnek. Hosszú ideig tartott, míg felzaklatott idegei annyira megnyugodtak, hogy gondolkozni tudott sorsán, jövőjén, életén. Fájdalmasan döbönt szívébe az a megismerés, hogy mennyire egyedül van, hogy mennyire nem tudja magát megértetni senkivel. Családja nyakán élt eddig felnőtt ember létére, ez igaz. De mit tudnak ők arról, hogy neki mennyi és milyen fontos törődni valója volt ennek a facér-ságnak tétlen ideje alatt? Mit tudnak ők arról a csodálatos világról, amely benne lassanként egészen új megismerésekből, minden eddigi világtól merőben eltérően kialakul? Mialatt így érezte meg nem értettségét és társtalan magára hagyatottságát, nem tudott dacosan megállni s ezt az egyedüllétet a magányos nagyok hősiességével a magáénak vallani. Hevesen vágyakozott társak után, lelkében a család vágya jajveszékelt. Szívből szerette apját, anyját és testvéreit, de hiába nyujtotta kezét utánok, azok értetlenül és idegenül siklottak semmivé sóvárgó ujjai között.

Igy ült a sötét folyó partján éjjelig egyedül. Akkor hazament. A kapu előtt sokáig hallgatódzott és leskelődött. Nem hallatszott már semmi hang, nem mutatkozott már semmi világosság. Óvatosan nyitott be a kapun és sziszegve káromolta a sarokvas nyikorgását. A holdas éjszaka fényében haladt át az udvaron, megkereste és felöltötte zekéjét, bement az üzletbe, ahol összezsomagolt holmiját elkészítették. Ezt felszedte, vállára vette és kiment. A kapu megint megcsikordult. Várt, hogy odabent megébred-e valaki? De nem moccan semmi. Ekkor homlokát a kapura nyomta és sírásban tört ki. Esetlen kisgyereknek érezte magát, akit kivertek a szülői háztól. Gondolatban egyenkint megölelte szüleit és testvéreit. De búcsúzni most már nem akart tőlük.

A sötét éjszakában elbaktatott a Dóm elé. Itt kellett találkoznia hajnali négy órakor annak a cserepesnek szekerével, aki a pisai vásárra indult. Leült a dóm főkapuja előtt a Ghiberti-vasfigurák alá. Nem járt arra egy lélek sem. Még könnyezett kissé, aztán szorongó szíve megenyhült. A cikloidon kezdett gondolkodni, egyre elevenebb érdeklődéssel rajzolván képzeletében a görbe különböző eseteit. És csakhamar édes vigasztalás szállott szívére.

Háromkor már virradt. Türelmetlenül, az álmatlanságtól égő szemmel várta a szekeret. Az végre, messziről jelentkezően már zörgésével, megjött.

— Jó reggelt, — kiáltott a cserepesre.

— Jó reggelt, — válaszolt az frissen és hangoosan. Szavaik különös erőt kaptak a virradat akusztikájában. Galileo felrakta podgyászát a szekérre és felült a gyeplőtartó cserepes mellé. Indultak. Teljesen világos volt már. A házak, amelyek ebben a világításban meglepően élesen rajzoltaknak és szokatlanul élénk színűeknek tündek fel, egymásután maradoztak el a zörgő szekér mentén. Mikor a vá-

ros végéről még egyszer visszanézett, Fiorenza színaranyból épített városnak látszott a tündöklő ragyogásban.

VII.

Galilei tanár úr a rektor előtt állott.

— Azért kérettem, — mondta a rektor komoran és ünnepélyesen, — mert fegyelmi szabályzatunk idevonatkozó pontja szerint elsőfokú dorgálásban kell részesítenem. A dorgálásra . . .

— Jó, jó, — vágott közbe hevesen a fiatal tanár, — már tudom kívülről. Arisztotelész. Csak tessék dorgálni.

— Kedvesem, ez a dorgálás nem formaság. A mi ősi egyetemünk hagyományainak mélységes belső tartalma van. S ha én dorgálok, akkor ez nem abból áll, hogy én mondok egy mondatot, kegyelmed mond rá — még mielőtt befejeztem volna egészen — egy másikat, s ezzel a dolog el van intézve. Nekem hivatali állásomból folyó kötelességem arra törekedni, hogy ennek a dorgálásnak foganatja is legyen.

— És hogyan gondolja ezt a fogamatot Magnificentiád?

— Csak egyféleképpen gondolhatom: kegyelmed ezentúl mérsékelni fogja zabolátlan természetét és igyekszik a tanuló ifjúságot, főként annak egyházi tagjait, meg nem botránkoztatni Arisztotelész becsméréseivel. Az ilyen beszédek merőben ellentmondanak a modern pedagógia elveinek, mert kikezdi az ifjúságnak a nagy és szent tekintélyekbe vetett hitét. Végzetes dolog egy fiatal lélekben megrendíteni azt a világnézetet, amelyet kétezer esztendő óta oly böles módon épített ki először a klasszikus ókor, aztán oly isteni módon a keresztény újkor. Ha egy ilyen fiatal lélekben ennek a világnézetnek csak egyetlen pillére is megrendül, akkor már a többi

sem érzi biztosnak. Kétkedőket nevelünk így, akik sem az államnak, sem az egyháznak nem lehetnek hasznos fiai többé. Aki a szent tekintélyekbe vetett közhitet aláássa, az vétkes az egyház és az állam ellen. Kegyelmed vétkes, tehát ezennel igen komolyan megdorgálom. Remélem, hogy ezt lelkére is veszi és ezentúl államnak és egyháznak, a nagyherceg őfenségének és a pápa őszentségének hűségese, megbízható pásztorja lesz. Most ebben a reményben eleresztem dolgára.

De a fiatal tanár nem ment. A rektor, aki már felkészült a búcsúzó, kegyes fejbólintás mozdulataira, bosszúsan és kelletlenül húzta össze szemöldökét.

— A dorgálást nem fogadhatom el, — mondta nyakasan a fiatalember.

— Hogyhogy nem fogadhatja el? Ezt nem értem. Itt nincs szó arról, hogy elfogadja-e, vagy sem. Ez jogi tévedés. A dorgálás tényként megtörtént. Vitát efelől a szabályzat nem ismer.

— Mert a szabályzat nem gondolt arra, hogy ez igazságtalanul is bekövetkezhetik. Magnificentiád olyasmiért dorgált meg, amit nem követtem el. Én Arisztotelészt sohasem becsméreltem, hanem becsméreltem a nagy tudós egyes tévedéseit. Az nagy különbség.

— Nem látom ezt a különbséget. Már az magában véve példa nélkül álló tiszteletlenség, ha egy fiatalember, aki nemrégén még az iskolapadban ült, ekkora világgraszoló, örök lángelmének egyes állításait a kegyelmed modorában teszi bírálat tárgyává, annál is inkább...

— Bocsánat, bocsánat, hát Lionardo da Vinci nem volt senki? Ő, mikor Lucretius műveivel foglalkozott, világosan rájött, hogy Arisztotelész tanítása hol sántikál. Szíveskedjék csak utána nézni, miket mond Lionardo da Vinci a ferde síkon történő mozgásról és a szabad esésről. És Benedetti

Giambattista, az kutya? Benedetti megrójjá Arisztotelészt, mert rengeteg jelenséget nem vett észre. Tesék csak utánanézni, mit mond Benedetti a centrifugális erőről és mit mond az asztalon megpergetett aranypénzről, amely nem dől el, és mit mond a különböző súlyú testek esési sebességéről Arisztotelésszel szemben. És Tartaglia, az kutya? És Michele Varrone? És a páduai Moletti, az én kegyes emlékü pártfogóm? Mind egybehangzóan azt állították, hogy Arisztotelész téved. Ugyanezt mondta Giambattista Bellaso is, aki, mint a minap nagy izgalmamra rájöttem, ugyanezt tanítja az esés gyorsaságáról, amit én, pontosan az ellenkezőjét annak, amit Arisztotelész tanít. Ezek mind szamarak voltak, és mind államnak és egyháznak ellenségei?

— Kegyelmed felsorol hat tudóst, akik valamit kétségbevittek. Én felsorolhatok hatezret, akik ugyanezt szentül hitték, írták és tanították.

— Az igazság nem attól függ, hogy hányan hiszik. Vajjon hányan hitték keresztre feszítéskor, hogy Krisztus valóban az Isten fia? Most mégis tudjuk, hogy az volt. A szabad esés sebességét illetőleg az az igaz, amit én mondok. Eljön az idő, mikor ezt az egész világ tudni fogja.

— Kegyelmed, talán nem nagyon ízlésesen, az Isten fiára hivatkozott példa gyanánt. Felhívom figyelmét arra, hogy a kegyelmedhez hasonló tekintélyrombolók fellépése következtében tört ki a protestantizmus, amely az egyedül üdvözítő egyháznak mérhetetlen károkat okozott. Közömbös nekem, ha kegyelmed megsértődik attól, amit mondok: kegyelmed protestáns lelkületű ember.

— Azt kikérem magamnak. Én vallásos hívő vagyok. Az ilyen sértések ellen protestálok!

— Ime, ahelyett, hogy meghajtaná éretlen fejét az én korom és hivatali tekintélyem előtt, kihívóan protestál. Megismétlem, hogy kegyelmed igenis protestáns lelkületű ember. És ha nem hagy magával

józanul beszélni, akkor tudok másképpen is. Kegyelmed megbízatása ezen az egyetemen még két évig tart. Bizonyára tisztában van azzal, hogy a pisai tanári kar túlnyomó és heves ellenzésével szemben ezt a megbízatást még az udvari pártfogás is aligha fogja meghosszabbítani. Én mindenesetre ellene leszek.

— Majd mások mellette lesznek.

— Ugyan ki?

— Mazzoni Jacopo.

— Igen, ő talán mellette lesz. Mert ifjúkorában személyes és bizalmas barátságot tartott fenn a kegyelmed tiszteletreméltó atyjával, akit fia miatt szívből sajnálok. De mondjon még egyet. Úgy-e most hallgat? Kegyelmed ezen az egyetemen rendkívül népszerűtlen. Az egész tanári kar egyöntetű véleménye szerint mindenbe belekapaszkodó és hevesen vitatkozó modora tűrhetetlen, s azt a tiszteletlen hangot, amellyel a peripatétikus bölcsességről az emberi kultúra e nagy kincséről beszél, nem lehet elviselni. Ezért, igenis, szigorúan és ismételtén megdorgálom. És viselkedését még külön is hálátlanságnak bélyegzem a mi ősi egyetemünk ellen, amely kenyeret ad kegyelmednek.

— Nekem? Kenyeret ad? Megette a fene azt a kenyeret. Havi öt arany, csak nem kenyér az? És még ebből is milyen kicsinyesen levonnak. Tehetek én arról, hogy mikor tavaly hazamentem Fiorenzába beteg atyámat meglátogatni, tíz napig nem lehetett átjönni az Arno árvizén? November harmadikától november tizennegyedikéig levonták a fizetésem, holott nem én voltam a hibás.

— Ha kegyelmed nem volna még ilyen zöld ember a tudományok terén, tudhatná, hogy ez Itália minden egyetemén így szokás. Bolognában is így van, Páduában is. Tisztességes ember különben sem kér pénzt olyan munkáért, amit nem teljesített. Csak ne fortyanjon fel, nem vontam kétségbe a tisz-

tességét. De most már az én türelmem is elfogyott. Mit vitázok én itt kegyelmeddel? Ha mint tanár nem hunyászkodik meg rektora előtt, akkor most mint öreg ember azt mondom az éretlen fiatalembernek, hogy elég volt, kutyateremtette, végeztünk!

Galileo várt még kissé, aztán mégis meggondolta magát. Biccentett a fejével és indult kifelé. De az ajtóban megállott.

— Hallgasson ide Magnificentiád. Arisztotelész azt állítja, hogy a nehezebb testek gyorsabban, a könnyebb testek lassabban hullanak alá. Hát én éppen holnap délután fogom bebizonyítani, hogy ez szemenszedett marhaság. Magnificentiád is meghívót kap. A tanár urak mind meghívót kapnak.

— Aligha fogok ráérni, — szólt a rektor.

De ezt már a mérges fiatal tanár nem hallotta. Úgy bevágta az aula ajtaját, hogy csak úgy durrant. Ezt a neveletlenséget rögtön meg is bánta. Habozott is, ne menjen-e vissza megmondani, hogy az ajtó véletlenül csapódott be. De aztán vállat vont. Erős, fűtött lépésekkel indult az árkádos, sárgára meszelt emeleti folyosón a lépcső felé. Szórványos diákok lézengtek a folyosón, némelyik lekapta szegletes süvegét a fiatal tanár láttára, de akadt olyan tógás is, aki meg sem billentette. Galilei Galileo matematikai tanár nem örvendett valami nagy tekintélynek a diákság körében. Az lett volna a csoda, ha tisztelték volna, hiszen a diákok a többi tanártól csak kicsinylő, lebecsülő megjegyzéseket hallottak róla. Tanártársai mindjárt kezdetben tartózkodó hüvösséggel fogadták, az öreg Mercuriali orvosprofesszor, aki még haszontalan medikusnak ismerte, alig is akart szóba állani vele. Ez a tartózkodás röviden nyílt hadüzenetté változott. Úgy bántak vele, mint akinek valami kellemetlen bőrbaja van. A tanári üléseken senkisem akart mellette ülni, ha megszólalt, legyintettek rá. Hamarosan le is szokott arról, hogy a tanári ülésekre menjen. És mivel a ta-

nártársak nem rejtették véka alá kicsinylésöket, ettől számos éretlen diák éppen úgy vérszemet kapott, mint a szolgaszemélyzet. Az egyik iskolaszolgának ugyan két hatalmas nyaklevest adott egyszer a kapuban, s azóta a darabontok tartottak tőle valamelyest. De a diákokat nem lehet pofozni. Azok zabolátlanul szemtelenek voltak vele, agyafurt tréfákat eszeltek ki rovására, tógájára hátul gúnyos szövegű cédulákat tűztek, süvegébe svábbogarakat rejtettek, katedráján dióhéjat helyeztek a szék lába alá, az utcán gúnyszavakat kiáltottak utána, s ha hátrafordult, beugrottak a kapuk alá. Csak öt-hat olyan diákja akadt, aki komolyan igyekezett tanulni tőle. Ezek szerették, ragaszkodtak hozzá és mezei sétáin gyakran elkísérték. Volt egy Luca Valerio nevezetű közöttük, ennek volt a legélesebb esze. Csúnya gyerek volt ez, ferde vállú és bagolyképű, de a felfogása úgy ette a matematikát, mint a tűz. Ezt valóban öröm volt oktatni. A többi közt alig akadt figyelemreméltó tehetség.

S a tanárok közt is csak egyetlen ember volt, a filozófia öreg professzora. Mazzoni Jacopo. Most is hozzája igyekezett. Mert az öreg Mazzoni, aki szívesen emlékezett vissza ifjúkori barátjára, a fiorenzai rőfösre, baráti szívességből mindennap órát adott tanártársának. Rengeteget tudott az öreg Mazzoni olyat, ami Galileo eddig szerzett tudásából kimaradt. És a mindennapi órából rendszeren több óra lett mindennap. Galileo otthonra talált a tanártárs otthonában. A tulsó parton lakott Mazzoni, az erődítés szomszédságában, csak a hídon kellett átmenni hozzá. Oleánderes kis udvaron varrogatott a fehérhajú, fekete főkötös anyóka, Mazzoniné, mellette sütkéreztek, doromboltak, mosakodtak kedvencei: egész rakás macska.

— Csókolom kegyes kezeit, asszonyom, — köszöntött be a fiatal tanár.

— Isten hozta, fiam. Menjen csak, Jacopo már várja.

Az öreg tudós mindig a meghülestől félt és még a kánikulában is házisapkát rakott tükörkopasz fejére, hogy megvédje a léghúzat alattomos veszedelmeitől. Bent ült könyvei, éggömbjei és térképei között, még az udvarra is restelt kijönni.

— Hogyan érzi magát kegyelmed?

— Nem tudom, bizonytalanul. Nézd meg csak, tapintsd a kezemet, nincs vajjon lázam?

— Nincs láza kegyelmednek, dehogy van. Orcája olyan szint mutat, mint maga az élet.

— Gondolod? Hát ülj le. Már kikészítettem a könyveket. Ma a bolygó-pályákat fogjuk folytatni. Sorold fel csak nekem a hét bolygót. De mi ez, mintha valami bajod volna.

Galileo elmondta, hogy dorgálást kapott a rektortól. Mazzoni a fejét csóválta.

— Csak ne lennél olyan vad és heves, mikor vitatkozol. És csak kifejezéseid enyhülnének kissé. Mindig káromkodol és túlságosan zamatos szavakat használsz. Szóval miben maradtatok végül?

— Azt mondta a rektor, hogy holnap nem fog eljönni a kísérlethez.

— Ez rávall. Konok ember és korlátolt. Nem kíváncsi az igazságra. És még mit mondott?

— Hogy ha megbízatásom lejár, a meghosszabbítást meg fogja akadályozni.

— Ez elég baj. S te ezt ilyen egyszerűen mondd?

— Már régóta leszámoltam ezzel. Akkor sem maradnék itt, ha lehetne. Belátom, hogy lehetetlen ember lettem Pisában. Van még két évem, ezalatt majd Isten segítségével szerét ejtem, hogy másutt kapjak valami állást. Az álmom, amit hangosan alig merek mondani, a Moletti katedrája Páduában. Még mindig nem töltötték be és úgy tudom, Velence egyhamar nem is szándékozik betölteni. Talán kibőjtö-

löm, hogy két évig várnak vele. Akkorára csinál valamit Del Monte márkí, akinek Velencében és Páduában is nagy híre és befolyása van. De én csak fecsegek, ahelyett, hogy tanulnék. Tehát mit is parancsolt kegyelmed? Hogy soroljam fel a hét bolygót.

Belemerültek a csillagászatba. Köztük ott állt az éggömböt ábrázoló talpas rézállvány, amelyre a készítő rájegyezte a zodiákusz jegyeit, a tejútat, a csillagképeket. Galileónak rendkívül tetszett ez a tudomány, boldog lázzal rajzolgatta tanulás közben a Hold fázisait, a Nap forgása által okozott napszaktakat és évszakokat, az égi találkozások által okozott különböző fogyatkozásokat. Mestere el volt ragadtatva gyors haladásától. Csak az nem tetszett neki, ha Galileo Arisztotelész tételeit firtatta. Ott volt kezök ügyében a könyvek könyve, a latinra fordított „De coelo“, a mennybolt csillagászati bibliája.

— Várjunk csak egy pillanatra, — mondta olykor Galileo, — csak átgondolom, hogy igaz lehet-e ez.

— Ugyan ne beszélj bolondságokat. Ezek alapvető saroktételek. Ezeket szóról-szóra be kell magolni.

— Én mégis meggondolom. Ha a mechanikában számos tévedésen kaptam rajta Arisztotelészt, itt is rajtakaphatom. Ez a „primum mobile“ például erőltetett és zagyva dolog. Mi az, hogy a nap mozog, de mégsem mozog. Ez nem lehet igaz!

Az öreg Mazzoni fejét csóválta és mosolygott. Alapjában tetszett neki ez a nyughatatlan, fiatal elme, amely mindent megvizsgált, mint a Borgiák vendége, nehogy mérgezett falatot egyék. És amit elfogadott, Arisztotelésztől, azt is fenntartással fogadta el.

— Bolond vagy te, fiam, — mondta Mazzoni, — bizonyosan még éjszaka is Arisztotelésszel álmodol.

— Elfogadom, hogy bolond vagyok. Mert rájöttem valamire.

— Mire jöttél rá?

— Hogy ki a bolond.

— Nos?

— Mindenki okos a világon, aki a hallottakat engedelmesen átveszi és elraktározza. Bolond pedig az, aki a maga eszével gondolkodik. Millió és millió okos van, élükön Arisztotelész. Bolondok csak nagyon kevesen vagyunk: Lionardo da Vinci, Benedetti, Tartaglia, Varrone, Moletti, satöbbi! És én, És kegyelmed is bolond, mert mikor elmagyaráztam mozgáselméletemet, a saját megértő eszének hitt, nem pedig a régi szabályoknak. De holnaptól kezdve már több párthívem lesz. A kísérletek mindenkit meg fognak győzni, aki oda figyel.

— Kíváncsi vagyok magam is. Az előkészületekkel készen vagy?

— Körülbelül. Most megyek is, mert nagyon előrehaladt az idő. Valerio Luca és még egy-két tanítványom várnak a hídfőnél a holmival. Megyünk a toronyba. Hálásan köszönöm a mai leckét is, kezeit csókolom kegyelmednek.

Az udvaron elköszönt a fehérhajú anyókatól, még a macskáknak is üdvözetet intett. Aztán sietett a hídfőhöz. Már messziről látta a várakozó csoportot. Ott ácsorogtak a fiúk a hídfőnél, a két ládát letették a híd kőkorlátjára.

— Vigyázzunk, uraim, — mondta, mikor odaért, — bele ne ejtsük a ládákat a vízbe, mert utánok ugrom.

Nevettek a fiúk és máris indultak át a hídon. Négyen voltak: Luca, egy Casimiro nevű lengyel fiú, a pistoiái Carlo és a vallombrosai Giuseppe. Hónuk alatt vitték a két ládát.

— Most tegyünk úgy, — mondta Galileo vígan, — mint a peripatétikusok. Tudományukban ne utánozzuk őket, csak ebben a szokásukban. Luca, felszólítom kegyelmedet, magyarázza el, mintha a katedráról beszélne, hogy mi a célja kísérletünknek. Mondja el tehát, amit majd nekem kell elmondanom holnap az

egybegyültek előtt. Ja igaz, Casimiro, a meghívókat mind kihordta kegyelmed?

— Valamennyit kézbesítettem, uram.

— Helyes. Nos, Luca, halljuk.

Luca Valerio, ahogy egy csoportban mendegéltek előre, belekezdett az előadásba.

— Kísérletünk célja Arisztotelész egyik fontos tételét nyilvánvalóan megcáfolni és kimutatni, hogy az egyenlő magasságból leejtett testek, súlyukra való tekintet nélkül, pontosan ugyanazon idő alatt érnek a földre, vagyis a szabad esés sebessége minden testre nézve egyenlő. E célból különböző súlyú, de azonos alakú testeket fogunk leejteni a ferde torony egyes peremeiről és megvizsgáljuk esések idejét. Az idő mérését homokórakkal végezzük. Mikor két-két tárgy lehullott, a beállított homokórákat, amelyek csapra járnak, kinyitjuk, majd pedig, mikor a tárgyak földet érnek, a homokórákat lezárjuk. E kísérletek kettős célt szolgálnak. Az első cél: igazolni, hogy a tárgyak egyszerre érnek földet. A másik cél, hogy különböző magasságokból mennyi ideig tart a tárgyak aláhullása. Kísérleteink igazolni fogják, hogy a hulló tárgyak sebessége egyenletesen növekszik.

— Helyes, Milyen előzetes kísérletek szolgáltattak ennek az eredménynek kiszámításához?

— Hosszú deszkapályát készítettünk, amelynek lejtése igen csekély, a pálya azonban végigért a kísérletekre szolgáló udvar egész hosszán. A deszkapályán igen síma vályut véstünk, aztán igen síma bronzgolyót szereztünk be. A pálya elején a golyót eleresztettük, s a pálya mentén ott állottunk egymástól pontos távolságban, kezünkben homokórával. A golyó gurulásának idejét kiki pontosan feljegyezte. És mivel onnan indultunk ki, hogy a lejtőn haladó test mozgásának törvényei elvben azonosak a szabadon hulló test mozgásának törvényeivel,

megállapítottuk, hogy a szabad esés egyenletesen gyorsul.

— Sikerült-e a gyorsulást megmérnünk?

— Sikerült. Tanárunk és mesterünk, a fiorenzai Galilei Galileo, e kísérletek alapján azt a törvényt állította fel, hogy a megtett út az idő négyzetével arányos. Ha tehát a guruló test a lejtőn egy másodperc alatt egy ölnyit halad, akkor két másodperc alatt négy ölnyire ér, három másodperc alatt kilenc ölnyire, négy másodperc alatt tizenhat ölnyire, és így tovább. Ugyanez az arány áll a szabad esésre is.

A fiatal tanár bólintott. Édes boldogságot érzett szíve körül. Mikor diákja elmondotta az általa felfedezett törvényt, olyan volt ez számára, mintha saját életrajzának egy mondatát hallotta volna valakitől.

— Mit tudtak mindebből a világ összes peripatétikusai?

— Mindebből, — felelte diákos hangsúlyozással Valerio Luca, — a világ összes peripatétikusai semmit sem tudtak.

Kiértek a házak között a szabad térre, ahol a három épület állott egymás mellett, Galileo eszméletének legelső emlékei. Háttér gyanánt ott állott a Campo Santo, belül anyja családjának büszkeségével, az Ammannati-kápolnával. S a háttér előtt sorban a Battistero, a Dóm és a torony.

— Vajjon miért jut valakinek eszébe ilyen torz ötlet, — kérdezte a lengyel fiú, — hogy ferde tornyot építsen?

— Isten tudja, — felelte Galileo, — gyermekkoromban sokat hallottam erről. Hagyomány Pisában, hogy Guiglelmo és Bonanno, akik négyszáz évvel ezelőtt kezdték építeni, egész rendes, egyenes épületnek tervezték, olyan campanilének, mint bármely másik. Kétszáz évig készült, s akkor egyszerre csak elkezdett dőlni. Pisa városa megrémült, és részint a roskadozó talajt erősítette meg, részint az

egy-emeleteken ügyes műveletekkel odébb vitte a súlypontot. Most már nem dől tovább. Luca, kegyelmed megy fel a tetőre, hárman egy-egy más emeletre, én idelenn maradok. Nyissátok ki a ládákat.

Kinyitották a ládákat. Homokórák kerültek elő és dobozok. A dobozok fafenekébe gödröt és vályut véstek két golyó számára. Egyik gödörben fémgolyó volt, másikban puhafából készült golyó. Mindegyik dobozt úgy szerkesztették meg, hogy fenekét egyetlen ujmozdulattal lefelé lehetett billenteni, ekkor a két golyó pontosan ugyanakkor indult el a vályún és pontosan ugyanakkor kezdte meg hullását. Ennek az volt a célja, hogy senki ne állíthassa: a két folyót nem egyszerre ejtették le.

A fiúk eltűntek a torony aljában. Pár perccel mulva Carlo, a pistoiai fiú, már kibukkant a második emelet fehér oszlopai között és lehasalt. Ott volt nála néhány doboz. Csak feje és ezek a dobozok látszottak a kóperem mentén. Majd kisvártatva Giuseppe, a vallombrosai fiú, bukkant ki a negyedik emeleten. Ő is hasra feküdt dobozaival. Nevetve lekiáltott:

— Casimiro és Luca már nagyon lihegnek.

— Jól van, — kiáltott fel Galileo, — csak vigyázzon odafönn, előre ne csússzék.

Casimiro is felért nemsokára az ötödik emeletre, végül a Luca feje is megjelent a hatodikon. Pontosan egymás felett jelent meg a négy fiatal fej, mintha függőleges vonal kötötte volna őket össze. Hogy honnan kell ejteniök a golyókat, azt már az előző napok alatt pontosan kimérték és megjelölték. Lent a torony tövében is megvolt a pontos helye annak, hogy a golyók hova fognak hullani: minden emeletről messzebbre. A hatodik emeletről eső golyóknak tizennégy lábnyira kellett esniök a torony alapjától.

— Lehet? — kiáltotta Carlo a másodikról.

Galileo kezébe vette a homokórát.

— Lehet! Vigyázzunk! Egy... kettő... három!

A következő pillanatban elhúzta a homokóra csapját, s mikor mereven a földre szegezett tekintete megpillantotta a két golyót, s füle meghallotta teljesen egyszerre koppanó hangjukat, a homokórát megint gyorsan elzárta. Majd másik homokórát vett elő és felkiáltott:

— Még egyszer, Carlo uram! Lehet! Egy... kettő... három!

Homokóra, hulló golyók csattanása, homokóra. Rápillantott a lepergett homokra, bólintott, félretette. Új órát vett elő és felkiáltott a negyedikre. Vezényszóra hullottak a golyók. Így ment ez végig, mígnem Luca is leejtette a maga golyóbisát legfelülről. Akkorára már a másik három fiú lejött. Segítettek homokórát beigazítani, elgurult golyókat megkeresni. Aztán gondosan megvizsgálták a homokórákat. Zsebükből számokkal teleírt táblázatokat húztak elő. Minden remekül összevágott. A szabad esés gyorsulásának Galilei-tételét a homokórák hajszaálynaira igazolták.

— Ha ez sem győzi meg őket, — mondta Galileo, — akkor nem szabad velök tovább vitatkozni. Legalább százszor leejtettük már ezeket a golyókat, legalább százszor kiszámítottuk otthon a homokot. Menjünk, tógátus uraim. Nekem órákat kell adnom otthon. És még írni is akarok.

Hazamenet még benézett az egyetemre, nem csináltak-e valami gonosz tréfát azzal a hirdetéssel, amelyet délelőtt ő maga szúrt ki a fekete táblára. Nem, a hirdetésnek nem történt semmi baja. A szöveg felszólította az egyetem ifjúságát, hogy holnap déli tizenkét órákor, amikor nincsenek előadások, minden érdeklődő jelenjék meg a ferde toronynál, ahol is Galileo Galilei tanár „ad oculos demonstrálja“ legújabbban felfedezett fizikai tételét.

Aznap éjjel édeskeveset aludt az izgalomtól, pedig másnap korán kellett kelnie. Délelőtt két ma-

gánórát kellett adnia, de ami különösen fontos volt: tizenegykor meg kellett jelennie az udvarnál. Az udvar ugyanis ez idő szerint Pisában nyaralt, s neki értesítést küldtek, hogy bizonyos kérdésben szakvéleményére van szükség, jelenjék meg pontban tizenegy órakor Belisario Vinta hivatalában.

— Üdvözlöm, kedvesem, — szólt az udvaronc, mikor bekopogtatott hozzá kopott ünneplőjében, — még nem is láttam, mióta Pisában vagyunk. Jól van? Annak nagyon örülök. Hát térjünk rögtön a dologra. Medici Giovanni úr feltalált egy kotrógépet. Igen fontos nekünk, hogy Livornónál a kikötő építése miatt megtisztítsuk a folyó torkolatát az odahordott zátony-anyagtól. Giovanni úr azt állítja, hogy erre az ő gépe kitűnő. Csinált is mintát a gépről kicsiben és bemutatta a nagyhercegnek, de ilyen pici játékszer nehéz megítélni. Viszont nagyban megcsináltatni rengeteg pénzbe kerülne és nagyherceg urunk kissé fázik a kiadástól. Ezért azt parancsolta, hogy a gépmintát meg kell nézetni egyetemi szakértővel.

— Igen. Hol az a minta?

— Giovanni úrnál. Negyed tizenkettőkor váruak ott bennünket. A nagyhercegné is ott lesz, be fogjuk mutatni kegyelmedet. Aztán majd meg kell vizsgálni a gépet. Jól vigyázzon, hogy mit mond róla.

— Miért vigyázzak? Az igazat fogom mondani. Az udvaronc elmosolyodott.

— Az igazság csak módjával adagolva hasznos az udvari életben, kedvesem. Mert ha a gép rossz, és én tartok ettől, akkor a teljes igazsággal súlyos ellenségévé fogja tenni Giovanni urat. Ha azonban jónak ítéli a gépet, akkor a nagyherceg megcsináltatja drága pénzen, és nem fog működni. Kit vonnak majd felelősségre? A szakértőt.

Galileo csettintett az ujjával.

— Elég kellemetlen helyzet. Ezt a feladatot elengedtem volna.

— Ja, kedvesem, az udvarnál nem egyszerű az élet. Elmondjam magának, milyen megbízatást kellett már teljesítenem hivatalos minőségemben? Még ráérünk, van néhány percünk. Hét évvel ezelőtt, még az előző uralkodó megbízásából én tárgyaltam le Medici Eleonora és Gonzaga Vincenzo házasságát. Ennek a Gonzagának már volt azelőtt felesége, egy Farnese-leány, de mivel nem született gyermekek, Gonzaga el tudta érni, hogy a házasságot az asszony magtalansága címén a Szentszék felbontsa. Csakhogy a Farnese-család ebbe nem nyugodott bele. Váltig híresztelték, hogy nem az asszonyban volt a hiba, hanem a férjben. Mikor híre ment, hogy Eleonórát hozzá akarjuk adni Gonzagához, a Farnesék elárasztottak bennünket üzenetekkel és levelekkel: ne tegyük Eleonórát boldogtalanná, nemcsak hogy anya nem lesz belőle, de még asszony sem, Gonzaga mellett egész életére leány marad. Nagy zavarban voltunk, mert a házasság politikailag igen célszerűnek látszott. Fontos volt kiépítenünk a családi összeköttetést a mantuai uralkodóházzal. Mikor egy ízben jelentést tettem az ügy állásáról a boldog emlékezetű Francescónak, jelen volt Bianca hercegasszony is... Tessék?

— Semmi, semmi, — felelte Galileo, palástolni igyekezhén, hogy összerezzen.

— Egyszóval Bianca hercegasszony azt az ötletet vetette fel, hogy követeljünk próbát Gonzagától. Keressünk valami csinos, egészséges parasztleányt, aki férfit még nem ismert és Gonzaga tanúk előtt bizonyítsa be, hogy egy leányból ömellette igenis lehet asszony. Francesco herceg kissé brutálisnak találta a dolgot, de amit Bianca akart, azt a végén ő is mindig akarta. Közöltük a vőlegénnyel a feltételt. Az először önérzetesen visszautasította, hogy ő vizsgát tegyen, de mikor látta, hogy a mi

kancelláriánk a herceg parancsára ragaszkodik a vizsgáláshoz, kénytelen volt belemenni. Gondoskodtak egy alkalmas leányzóról és bizalmi férfinak közösen meghívták Este herceget. A vizsga megtörtént Este herceg jelenlétében és bukással végződött. A leány megmaradt leánynak. De Gonzaga nem hagyta annyiban a dolgot, különféle kifogásokat hozott fel és fogadkozott, hogy ha megismétli a vizsgát, akkor majd megmutatja, milyen legény. A mi uralkodónk megbeszélte a dolgot Biancával és úgy döntöttek, hogy még egy alkalmat adnak Gonzagának. És ezúttal engem neveztek ki vizsgabiztosnak. Olyan dühös voltam, hogy ki sem tudom mondani. Természetből fogva szemérmes ember vagyok, nagy súlyt vetek családi életem tisztaságára, nem volt inyenre egy ilyen szemérmetlen kiküldetésben résztvenni. Meg aztán az ilyen szerepben van is valami nevetséges. Próbáltam kibújni alóla, de Bianca ragaszkodott hozzá. És végül is, mivel nem akartam hivatali haladásomnak ártani az udvarnál, vállaltam a dolgot. Színhelyül kitűztük Velencét. Megtörtént minden, úgy, ahogy előre kikötöttük. Szemem láttára. Ezúttal sikerült a próbatétel. Mindenről személyesen kellett jelentést tennem Francescónak és Biancának, akik akkor Serravezóban nyaraltak. Hallotta volna ezt a jelentést. Át akartam siklani rajta, egyszerűen számot adva arról, hogy minden rendben van, de Bianca ezzel nem elégedett meg. Egy álló félóráig faggatott a részletekről. Rettenetes zavarban voltam, s ezen Francesco úgy nevetett, hogy könnyes lett a szeme. Hát lássa, ilyen dolgok esnek meg azzal, aki közel megy az udvarhoz. Most indulhatunk is. Hát csak vigyázzon, mit fog mondani. Akar kérdezni valamit?

— Igen, — szólt akadozva és zavartan Galileo, mikor már haladtak kifelé, — mit gondol kegyelmes uram, ez a Bianca megcsalta valaha a férjét?

— Soha. Nagy bestia volt és én nagyon nem szerettem, de ezt az ellensége sem foghatja rá. Makulátlanul hű asszony volt a boldogtalan.

Galileo kábultan ment az udvaronc oldalán. Az a történet, amelyet hallott, felkavarta. Bianca, az eszményivé vált álomkép, akit testetlennek és földöntúlinak őrzött magában, most egyszerre eléje lépett a multból érzéki mosollyal, szemérmetlen forrósággal, villogó szemmel, gerlebúgással.

De össze kellett szednie magát. Alabárdosok és díszruhás lakájok között haladtak el, mígnem beértek a fejedelmi lakosztály egy előszobájába. Ott azonnal jelentette őket egy csipkegalléros, spádés tisztviselő. Beléptek. Ott ültek a teremben Fernando nagyherceg, fiatal felesége és Giovanni úr. Előttük az asztalon piciny gyerekjátékszerű gép. Cristina, a nagyhercegnő, Medici Katalin unokája, azzal hökkentette meg a tudóst, hogy vörös haja volt, mint Biancának. De valami nagyon szépnek nem lehetett nevezni. És öltözködésén meglátszott, hogy nemsokára trónörökössel fogja megajándékozni a toszkánai nagyhercegséget.

Giovanni úr nagy nyájassággal üdvözölte a tudóst. Miután etikettszerűen engedelmet kért az uralkodótól, hogy gépét elmagyarázhassa, neki is fogott ennek. Nagy bőbeszédűséggel fejtegette találmányának alapelveit. Bonyolult csigarendszert mutatott a találmány, számos fogaskerek áttételével. A kis minta alá homokos ládát helyezett a feltaláló. Forgatni kezdte a gépet, s annak vödrei valóban merítettek a homokból, hogy a gép tetejére érve, a másik oldalon leöntsék. Giovanni befejezte a magyarázatot és diadalmasan nézett a szakértőre, előre elkészítvén arcvonásait a magasztaló szavakhoz. Azonban Galileo, miután figyelmesen nézte a gép működését, fejét csóválta.

— Nos? — kérdezte a nagyherceg.

— Ez a gép hasznavehetetlen, — mondta Galileo.

— Hogyhogy hasznavehetetlen, — hördült fel Giovanni úr elképpelve, — hiszen látja, hogyan hozza fel a homokot.

— Igen, szárazon. De víz alatt nem fog menni. A merítő vedrek helyzete víz alatt olyan, hogy a víz okvetlen kimossa belőlük a homokot, mielőtt a felszínre érkeznének. Ez a gép nem jó.

A nagyherceg kajánul rámosolygott Giovanni úrra, közben alattomban a feleségére is kacsintott egyet.

— Mit szólsz ehhez, Giovanni?

— Csak azt mondhatom, — felelt Giovanni úr a dühtől fuldokolva, — hogy ennek az embernek fogalma sincs a technikáról. Amit az előbb felhozott, az butaság. Ez a gép remekül fog működni, akár az oltár előtt megesküszöm erre.

— Galilei? — fordult a nagyherceg a szakértőhöz.

— A gép rossz.

A nagyherceg bólított. Intett Vintának. Az megérintette a Galileo karját. Nagy hajbókolás közegette elindultak. Giovanni úr, aki még maradt, kitörő indulattal utánuk szólt:

— Szamár.

Galileo visszafordult az ajtóból.

— A gép rossz, — ismételte hangosan.

Még mondott volna egyebet is, de Vinta erősen fogta a karját és vitte kifelé. Az ajtó becsukódott mögöttük.

— Remélem, azzal tisztában van, — fordult hozzá Vinta, — hogy súlyos ellenséget szerzett magának?

Galileo megállt. Arcán heves bosszúság jelent meg.

— Az ördög vigye el, erre nem gondoltam. Mikor a gépet néztem, minden egyebet elfelejtettem.

Csak magára a gépre gondoltam és kimondtam az igazat. Hiába, erről nem tehetek. Ha valami hibát veszek észre tudományos dologban, azt nekem ki muszáj mondanom.

— Csakugyan rossz az a gép?

— Teljesen hasznavehetetlen. Két marék homokot nem tudnának vele kikotorni, ha megcsinálnák. Halálos kár lenne a pénzért. Az Isten akárhova tette volna ezt a Giovanni urat, miért nem talált fel jobbat. Milyen szívesen magasztaltam volna. Most ez is ellenem fordul. Mintha még nem volna elég ellenségem...

— Tudom, hogy az van elég. De azért barátja is akad.

Nézett rá oldalt mosolyogva és figyelmesen. És egyszerre tegezve szólalt meg:

— Tetszel nekem, te fiú. Eddig is kedveltelek, de most még jobban kedvellek. Ne essél kétségbe, rám mindig számíthatsz. Giovanni úr eléggé bent van az udvarnál, de valami befolyásom nekem is van. Sőt, mint már említettem neked, még több lesz. Egy éven belül. Most elengedlek utadra. Hova mégy?

— A ferde toronynál várnak tanítványaim és tanártársaim, valami kísérletet kell bemutatnom. Ott is nekem lesz igazam és ott is mindenki haragudni fog ezért. Az ördög elátkozta az én életemet.

Elköszönt, mélyen szemébe húzta kalpagját és kiment sötétkedvűen a palotából. De ahogy sietve igyekezett a Dóm felé, bosszúsága hamarosan elpárolgott. Nagy hadakozó kedvet érzett helyette, igaza szilárd tudatát és valami konokságot, amely mindig ezt mondatta vele: csak azért is.

Kevés híjja volt már a tizenkettőnek, mikor odaért a Dóm terére. Igen sok diák feketéllett a torony körül, több, mint amennyire számított. És ott volt az öreg Mazzoni, még a feleségét is elhozta. De a tanári karból rajta kívül nem jött el senki.

Valerio Luca és a másik három fiú szolgálatkészensiettek feléje. Elkészítettek mindent, golyós dobozok és homokórák már várták a kísérletet.

— A többi kolléga nem jön? — kérdezte üdvözlés közben Mazzonitól.

— Nem tudom. Ma még nem beszéltem senkivel.

— Talán mégis megemberelik magokat. Még nincs tizenkettő.

Alltak és vártak. Mikor a harangok megkondultak, a fiúk megbeszélés szerint felmentek a toronyba. Kiki elfoglalta odafenn állomáshelyét a kijelölt emeleten. A diákság odacsődült a torony töve alá. Galilei megmagyarázta nekik, hogy mekkora helyet hagyjanak szabadon. De közben folyton a város felé tekintgetett. Nem jött senki.

A déli harangszó rég elhangzott, negyed egy jóval elmúlt. Az egyetem egyetlen tanára sem mutatkozott. Galileo vállat vont.

— Hát akkor kezdjük.

A diákok tereferéje megszűnt a tapsszóra. Emelt hangon elkezdte a mondókát, elmagyarázta a kísérlet lényegét. Elmondta, milyen úton jutott ide, elmondta első találkozását a gondolattal, odaát a székesegyház lengő lámpájának láttára, elmondta az ingákkal folytatott tanulmányait, a guruló bronzgolyó dolgát, Benedetti, Tartaglia, Moletti és a többiek Arisztotelész-ellenes állásfoglalásait. Végül az egészet összegezte néhány mondatban. Aztán felkiáltott Carlónak.

— Vigyázat! Kezdjük!

Szoros kör alakult körülöttük, a diákok tolongva és zsúfoltan várták, mi lesz. A golyók lehullottak, egyszerre pattantak a kövön. Aztán jöttek a felsőbb emeletek golyói. A kísérlet végig lefolyt. Teljességgel hatás nélkül. A diákok bámészkodtak, lehulltak a golyók, Galileo motoszkált a homokórával. A körülálló tógások némán nézték mindezt. Külön-külön arcára volt írva mindegyiknek, hogy

alapjában véve fogalma sincs, miről van szó. Mikor Luca az utolsó pár golyót is leejtette, Galileo hangosan hirdetve így szólt:

— Quod erat demonstrandum.

De a hatást már nem is várta. Egy diák csalódottan felkiáltott:

— Mi ez? Már vége?

Ennek nem is felelt. A tógások megemelték kalapjukat, mikor látták, hogy valami érdekes csodára hiába várnak. Kezdték oszladozni. Mazzoni azonban élénken veregette a Galileo vállát.

— Nagyon derék dolog volt ez, fiam. Ez a sok kölyök nem is sejtí, hogy itt most mi történt. De én tudom és értem. A tudományok történetében óriási fontosságú félóra volt ez. A golyók belefúródtak a peripatétikus iskola testébe. A peripatétikus iskola máától kezdve nem a világ ura többé.

Galileo megköszönte az elismerést, de nem kívánt tovább beszélgetni. Mazzoniékkal sem, négy kedvenc tanítványával sem, akik már lejöttek a toronyból és összeszedték a holmit. Luca lélekszakadva jelentette:

— Két homokórát elloptak!

Ő vállat vont. Erre fel lehetett készülvé. Régi hagyomány volt a pisai egyetemen, hogy a tanár holmiját szabad volt ellopni, de másnap jelentkezni kellett vele, hogy váltságdíjért visszavegye. Majd jelentkeznek ezek is. Elbúcsúzott Mazzoniéktól, elküldte a diákokat, s maga bement a Dómba, imádkozás örve alatt, valójában azért, hogy egyedül maradjon. Ott gondolkozott vagy egy negyedórát a tömjénillatú, hűvös homályban, aztán kijött. A téren nem járt egy lélek sem.

Bement egy közeli kocsmába és ahelyett, hogy evett volna, ivott. Mohón hajtotta magába a vörös bort, a mámor gonosz és elszánt akaratával. Későn délután eszébe jutott, hogy magánórái volnának. Könnyelműen legyintett a gondolatra és botorkáló

léptekkel elment egy másik kocsmába. Itt tovább ivott. Most már kezdett lerészegedni, öntudata homályosodott, s végül csak egy-egy váratlan percre nyílott ki, hogy csodálkozzék önmagán és helyzetén. Egy ilyen feleszmélés mámoros tudatával azt látta egyszer, hogy harmadik kocsmában van már, égnek a mécsek, s egy éneklő leány ül mellette.

Megragadta egyszerre a leány kezét és nehezen dadogó nyelvvel így szólt hozzá:

— Becsaptál, Bianca. Tested is van...

A lány nevetett.

— Miért mondasz engem Biancának?

Ő magához rántotta a leányt és csodálkozva látta, hogy szívesen engedelmeskedik. Megcsókolta a száján. És még a csók alatt megint előntötte agyát a részegség homálya. Másnap nem tudott számot adni magának, hogyan került haza.

VIII.

Apja meghalt.

Levélben kapta a hírt, amely nem volt váratlan. Galilei Vincenzo már régen mondogatta, hogy meg fog halni és fiához írott leveleiben már régóta valami állandóan elégikus, búcsúszerű hangot használt. De éppen mert már oly régóta számolni kellett elmúlásával, a levelek búcsúja elvesztette fenyegető voltát. S végül a nem váratlan hír éppen olyan megdöbbenő lett, mintha váratlanul jött volna.

Szabadságot kért és hazament a temetésre. Ott ballagott a koporsó mellett anyjával és testvéreivel. Livia, a legkisebb, most mult tizenhárom. Michelnolo már tizenhat éves volt, hórihorgas kamasszaszerűdült, már ütközött a bajsza. Anna tizenhétéves volt és nem jöhetett a temetésre, mert betegen feküdt a klastromban. Virginia pedig férjével együtt állt a sír mellett, nemrég ment feleségül több óvi

jegyesség után régi udvarlójához, Di Luca-Landucci Benedettóhoz. Ez a Benedetto sógor nem volt valami érzékeny lelkű ember. Ahogy hazafelé tartottak a temetésről, máris félrevonta Galileót, hogy az időszerű anyagi kérdéseket megtárgyalják.

— Kérem a támogatásodat, Benedetto, — mondta sógorának, mikor leültek otthon beszélgetni, — láthatod, milyen állapotban maradt a család, én pedig magam is súlyos gondokkal küzdök.

A sógor igen nagy jóindulattal bólintott.

— Látok mindent, — mondta emberségesen — és szívesen támogatlak. Hogy a gyerekekkel és anyáddal hogyan boldogulsz, abba nem akarok beleszólni, efelől döntení csak neked van jogod, s amihez nekem semmi közöm, abba nem beszélek bele. De segítségedre sietek méltányos belátással. Virginia hozományának csak egy részét kaptam meg, pedig az új részletek már esedékesek volnának. De én jó ember vagyok, apád betegsége alatt nem akartam zavaróan fellépni. Most úgy látom, hogy ha a hagyaték, főként a raktár jól pénzzé tehető, akkor kitelik belőle az, amivel még apád tartozott nekem. Amiért te jótállást vállaltál, arra készségesen várok még néhány hónapig. Láthatod, hogy igyekszem mennél kevesebb nehézséget okozni.

Galileo nyelt egyet.

— Köszönöm. Bár én azt képzeltem, hogy a hagyatékhoz most nem fogsz nyúlni. Hiszen sok adósság maradt és nagyon utána kell néznem, hogy anyám és a gyerekek milyen helyzetben kezdik el az új életet.

— Magad mondod, hogy sok adósság maradt, s azokat rendezni kell. Hitelező vagyok én is. De ismétlem, a követelés tetemes részére haladékot adok. Ha minden hiteleződ így viselkedik, mint én, nyert ügyed van. Az áruraktárra már tudok is vevőt. A leltárt felvettük apád halála után rögtön, itt van, átnézheted.

Tetemes paksamétát rakott ki. Ott volt a leltár, de ott volt az adósságok jegyzéke is, amelyeket még a családfő írt össze gondosan, betegsége utolsó napjaiban. Galileo átfutotta a számoszlopokat és elszörnyedt. Ijesztő kép tárult eléje. Fogalma sem volt, hogyan fog itt rendet teremteni. Gyáván megpróbálta, hátha Benedetto hajlandó még várni a hozomány apai részletével is, de merev ellentállásra talált. Próbált aztán szólni Virginiának, hogy az talán engedékenységre tudja bírni férjét, de a fiatalasszony hűvösen válaszolt:

— Engem annyira lesujtott szegény apánk halála, hogy ilyen dolgokkal most nem tudok foglalkozni. De különben is nekem minden anyagi dolgomat Benedetto intézi, én nem is szólok bele. Talán próbálj vele beszélni.

Igen nehéz hét következett ezután. Galileo reggeltől estig hitelezőkkel alkudozott. Zsebei tele voltak lajstromokkal. Azokat már össze-vissza jegyezte, hogy hol mit lehetne lecsípni, vagy kinél sikerült máris valami haladékot elérni, mennyit és meddig. Este holtfáradtan esett az ágyba, hogy másnap reggel újra kezdje. És naponta háromszor is beleütközött Landucci sógorba, aki árgusi szemekkel vigyázott mindenre és minduntalan számba vette a posztóvégeket a boltban, nem tűnt-e el valami. Hangoztatta, hogy minden gyanúsítás távol áll tőle, ezt csak a rend kedvéért teszi. De persze alig mult el nap, hogy anyósával botrányosan össze ne zördült volna. Vincenzo Galilei még ki sem hűlt jóformán haló poraiban, otthagytott otthonában már viharosan zengtek a botrányok.

Egy hét múlva Galileo ott tartott, hogy visszamehetett Pisába. A boltra vevőt találtak, s elhatározták, hogy az üzletet a család nem folytatja. Jócskán eladtak az ingóságokból is. Landucci gondosan kikövetelte mindenből a felesége örökrészét is, miután a hozomány egy részletét már megkapta. De

az egészből mégis kijött az a helyzet, hogy az anyja ott maradhatott a három gyerekekkel a régi otthonban, csak egy szobát szakítottak el az új üzlettulajdonos számára. A család jó időre, ha szűkösen is, el volt látva. Még magának Galileónak is jutott néhány arany. Ezt nem nélkülözhetette, mert kísérletei pénzbe kerültek, s őt is nyomasztó adósságok kínozták Pisában. Hogy miből fogja azt a hozományrészt kifizetni Landuccinak, amelyért jótállott, arra most nem is gondolt. Majd lesz, ahogy lesz.

Mielőtt elutazott, még egyszer elment a templomba, hogy letérdeljen apja friss sírkövére. Azon még kopatlanok voltak a név vésett betűi és a címer ábrája, a pajzsba állított négyfokú létra. Ez a létra volt a Galilei-címer, mintha a rajta térdelve imádkozó sarj álmait ábrázolta volna: csak feljebb a hír és a tudás fokain, mindig csak feljebb.

Aztán visszautazott Pisába, a fitymáló diákok, az ellenséges tanárok, a kenyérgondok, a haragos peripatétikusok és Medici Giovanni aknamunkájának nyomai közé. Mert Medici Giovanni nyíltan és érezhetően áskálódott ellene. A kotrógépet mégiscsak ki tudta erőszakolni a nagyhercegből, a fejedelem engedett a könyörgésnek és kiutalta a masina megépítésére szükséges pénzt. Meg is építették a gépet, el is vitték nagy hűhóval Livornóba és ott üzembe állították. De pontosan az történt, ami a szakértő megjövendölt: a vödrökből a víz kimosta a homokat, mielőtt a felszínre értek volna. Rettentően felkavarta a torkolat medrét, de nem hozott fel belőle semmit. Kárba ment a gép. A nagyherceg csúnyán leszidta Giovanni urat, ez pedig az emberi lélek különös jogkeresésével még jobban megharagudott Galilei Galileóra, mint azelőtt. Úton-útfélén szidta, mendemondákat terjesztett ellene, még leveleket sem restelt írni befolyásos pisai uraknak, akik benne ültek az egyetem felügyelő-bizottságában és ha az ügyekkel nem sokat törődtek is, de a fiatal tanár állása felől

mégis szavok lehetett. Azonban az aknamunka nem annyira Pisában, mint Fiorenzában érvényesült, a kormányzat hivatalaiban. Vinta pedig, aki az ellenhatást kifejtette volna, most sohasem volt otthon, hanem szinte állandóan Rómában tartózkodott a pápaválasztások miatt. A nagyherceg mindig őt küldte konklavé alkalmával Rómába, mint ügyes diplomatát, hogy a bíborosokkal társalगतván, óvja meg Toszkána külpolitikai érdekeit: spanyol főpapot vagy spanyol-párti főpapot ne engedjen a pápai trónra. Tavaly nyáron meghalt Sixtus pápa, Vinta lement Rómába. Sikeresen működött: Castagna bíborost választották pápának, aki alig vette fel a VII. Orbán nevet, mindjárt meghalt. Jött az új konklavé. Megint Vintának kellett dolgoznia a spanyolok ellen. Megválasztották Sfondrato bíborost. Ez is alig uralkodott valamit XIV. Gergely néven. Vinta megint utazhatott konklavéra. És az új pápa is mindjárt meghalt. Most is konklavé volt Rómában, Aldobrandini bíborost küldték a trónra VIII. Kelemen néven. Vinta erősen dolgozott a Vatikánban, Giovanni úr pedig ezalatt hevesen áztatta a gyűlölt Galileit. Pedig ha valaha, most segíthetett volna Vinta. Kitűnt, hogy mi volt az, amire már régóta célozgatott: a nagyherceg Usimbardit, a papminiszterelnököt felfelé buktatta, az arezzói püspöki székbe és Vintát tette meg miniszterelnöknek.

De a fiatal professzor, ha gondolkodóba esett jövődjé felett, már nem is vágyott erre a segítségre. Még akkor sem akaródzott volna Pisában maradnia, ha tanári megbízatását miniszterelnöki nyomással mégis sikerül meghosszabbítani. Mindenáron elvágott az ellenséges környezetből. Ha tudományos állításait Arisztotelész ellen be tudta már bizonyítani, akkor ezzel nem a maga pártjára hódította, hanem eszeveszett haragra indította a peripatétikusokat. Legtöbb tanártársa már nem köszönt neki. S mikor az új rektort megválasztották Matteo de

Arexa személyében, az értésére adta, hogy a meghosszabbítás ellen minden tőle telhetőt el fog követni.

Ezzel ő már nem törődött. Mindent feltett egyetlen kockára. Vagy sikerül elérnie az álmok álmát, Moletti még mindig üres tanszékét Velencében, vagy minden elveszett. Hazamegy Firenzába géplakatosnak, fegyverkovácsnak, akárminek. Ezt megírta az öreg Del Monte márkinak, akivel most is nagy vigasztalás volt leveleznie és tudományos eszméket kicserélnie. Közölte vele, hogy szeretne szét nézni Velencében, de már ettől az úttól sem remél semmit.

„Visszatetsző nekem látni, — válaszolta a márkí, — hogy Uraságoddal ott nem bánnak érdeme szerint, de még visszatetszőbb, hogy Uraságod nem táplál jó reménységeket. Ha ezen a nyáron Velencébe akar menni, legyen szerencsém nálam, menjen Pesarón keresztül. Nem fogom elmulasztani, hogy a magam részéről mindenképpen szolgáljam és segítsem Uraságodat, mert nem nézhetem, hogy ilyen állapotban van. Erőim gyengék, de akármilyenek, teljesen Uraságod szolgálatába állítom őket.“

Mazzoni is bízatta: ajánlólevelet ad neki hajdani páduai osztálytársához, gróf Querengo Antonio főpaphoz, akinek komoly szava van a velencei köztársaság területén. Neki magának is volt valamelyes velencei összeköttetése, tudományos levelezésein keresztül. Például levelezett a híres Bissaro gróffal, a vicenzai előkelőséggel. És levelezett Riccobonival, aki ugyancsak a retorika lektora volt a páduai egyetemen és nem nagyon súlyos ember, de ha egyébbel nem, információkkal bizonyára szolgálhatott.

Kérvényét, hogy állását meghosszabbítsák, a lejáratkor be sem adta. Mikor a nyár elkövetkezett

és a tanév véget ért, Pisától nem is búcsúzott el. A diákokhoz ugyan szándékozott egy utolsó, összefoglaló Arisztotelész-ellenes intelmet intézni az utolsó órán, de ezt az utolsó órát nem tarthatta meg, mert aznap reggel kimarjult a lába. Az ifjúság elszéledt anélkül, hogy elbúcsúztak volna. Csak a négy hűséges tanítványtól válhatott meg személyesen. Megölelte és megcsókolta őket. Azok fogadkoztak, hogy szorgalmasan írnak majd leveleket. Aztán meg Mazzoniéktól köszönt el. Sírva fakadtak ennél az utolsó látogatásnál mind a hárman. S mikor becsukta maga után a kaput, amely mögött macskák sütkéreztek és nyújtóztak az oleánderfák alatt, a szeretet keserű balzsama símogatta a torkát.

Otthon becsomagolta kevés ruháját, könyveit, a kísérletekhez csináltatott mindenféle golyóit, homokóráit, ingáit és szerszámait. Szállásadóját kifizette és közölte vele, hogy holnapután indul útnak. De még azon éjjel virradatkor felkelt, nem sokára megjött a felfogadott poggyászvivő, csendesen kilopakodott vele a házból, elbandukolt a hajnali csendben a signoria elé. Ott várta a szekér.

Alig várta, hogy elinduljon. Mikor kiértek a város szélén, Ariostóba temetkezett és nem nézett vissza hároméves tanárkodásának és szenvedésének színhelyére. Otthon Firenzében csak annyi időt töltött, hogy számba vette a család anyagi helyzetét és megdöbbenve látta, hogy anyja, mióta a családfő meghalt, esztelen módon bánik a pénzzel. Giulia asszonynak sejtelve sem volt beosztásról. Összeültek mindnyájan Landucci sógorral és tanácskozni kezdtek, hogy a jövőben a bajoknak hogyan vegyék elejét. Hatalmas viharok következtek, de sikerült megoldaniok a dolgot. S hogy milyen gyorsan és szerencsésen, azon önmagok csodálkoztak legjobban. Rábeszélték az anyát, hogy ezentúl kímélje magát, ne dolgozzék, s adja át a háztartás vezetését Annának, mert különben súlyosan megbetegszik. Ez a

Landucci ötlete volt és pompásan bevált. Az anya rettegett minden betegségtől férje halála óta és most különösen megijedt. A gondokat is szívesen átadta felnőtt leányának. Csak zsebpénzt kötött ki magának, s ebben hosszú alku után meg is állapodtak. A sógor, aki félt attól, hogy az anya költekezése folytán a gyerekek gondja egyszer csak rászakad, annyira örvendett ennek az új rendnek, hogy aránylag könnyen adott újabb halasztást a még hátralékos hozományra, csak azt vetette feltételül, hogy a tartozásért pótlólag Michelagnolo is jót álljon. Mindenki meg volt elégedve, Galileo könnyű szívvel indult tovább.

Az érkezése előtti éjszakát Urbinóban töltötte. Másnap korán reggel szekérre ült és délelőtt érkezett Pesaróba. Nemrégén még a liguri tengert szemlélte, mikor legutoljára fent járt a ferde toronyban, most az Adria kékje tárult ki előtte. A Foglia hídjánál letette a vásáros varga szekere, onnan gyalog kellett tovább mennie, szerény cókmókját cipelve.

— Per favore, — szólította meg az első járókelőt, — merre lakik Del Monte Guidubaldo márkí úr?

— Én a kertésze vagyok, uram és éppen hazamegyek a kastélyba. Vajjon uraságod nem ama bizonyos pisai tudós?

— De az vagyok, nevem Galileo Galilei.

A kertész mélyen meghajtotta magát.

— Isten hozta uraságodat. A mi márkí urunk már napokkal előbb meghagyta minden emberének, hogyha a pisai tudós megérkezik Pesaróba, bármelyikünk találkozik vele legelőször, részesítsük a legelőkelőbb uraknak járó nagy tiszteletben. Méltóztassék követni engem, legalázatosabb szolgáját.

— Öregem, — mondta Galileo, — tegye fel a kalapját, mert erősen süt a nap.

— Bocsánatot kérek, de nem véthetek ilyen na-

gyot a tisztelet ellen. Jaj volna nekem, ha a márkí úr feltett kalappal meglátna.

Igy ballagtak tovább szaporán. Mikor érkeztek a kastélyhoz, a kertész szólt a kint őgyelgő inasnak. Egy pillanat mulva hajlongó személyzet vette körül a kopott és poros utast. És még a márványoszlopos folyosóig sem ért, már jött vele szembeu az öreg márkí. Hajadonfótt, szertartásos léptekkel, korántsem a viszontlátás örömevel, hanem tekintete komolyságával jelezve az alkalom ünnepélyességét. Közel érvén, mélyen meghajtotta magát.

— Szerény házamban legyen üdvöz és tekintse ezt a házat otthonának.

Azzal odaállt Galileo mellé, megfogta balkeze ujja-végét, azt magasan tartva, mintha udvari bálon dámát vezetett volna, kísérté a vendéget befelé. A folyosó szobordíszítette, lépcsős feljárata mellett kétoldalt címeres inasok állottak. Mikor ideérkeztek, a márkí megállott és szemközt fordult vendégével.

— Ennek a háznak ősi szokása, hogy aki vendég gyanánt átlépi küszöbét, valami szerény ajándékban részesül. Az én ajándékom nem aranyból és nem ezüsből van, hanem ígéretből. Ígérem, hogy ha addig élek is, azt a páduai tanszéket nagyszerű uramnak megszerezziük.

Ismét meghajtotta magát, aztán kerek, lassú mozdulattal mutatta a feljáratot. Galilei Galileo elindult és roppantul szerette volna megölelve erősen magához szorítani a kis aggot, de tartott tőle, hogy ez ellenkezik a főúri házak előírt szabályaival. Ennélfogva csak úgy szerette magában Guidubaldo márkí, ahogy lehetett, kitörés nélkül.

— Remélem, a szerény szállás, melyet nyújthatok, tetszésére fog szolgálni. Kedves rokonom, Giambattista Del Monte márkí, a velencei gyalogsági tábornok szokott itt lakni, ha megörvendeztet látogatásával.

Gobelines folyosók fordulóin, ablakközökben álló fehér szobrok mentén elhaladva értek a lakosztályhoz. Itt a márkí betessékelte vendégét, maga is belépett, körülmutatott és megint meghajtotta magát.

— Déli harangszókor eszünk, addig uraságotat senki sem fogja zavarni, hogy tetszése szerint kipihenhesse fáradalmait. Ez a legény személyes szolgálatára áll. Neve Ippolito. Viszontlátásra.

A ceremóniás, méltóságos öreg eltávozott.

— Szeretnék megmosdani, — szólt Galileo, az inasnak.

Az meghajtotta magát, mint itt mindenki, és vezette a vendéget. Kitünt, hogy lakosztálya három szobából áll, hálóból, egy kisebb nappaliból és öltözőből. Ebben már várt a székre állított hatalmas mosdótál, mellette két óriás kancsóban meleg víz és hideg víz. Galileo kissé zavarba jött, hogy mit csináljon az inassal, aki ott állt és nem mozdult. Pedig foltozott és átizzadt fehérneműjét restelte előtte. Tett-vett, nézegetett, hátha mégis csak kimegy az inas. De az állt, mint a cövek. Végre is rászólt:

— Köszönöm, most nincs szükségem semmire.

Az inas megint meghajolt.

— Igenis, — mondta, — az öltözködéshez majd kegyeskedjék csengetni.

Elment. Galileo gyorsan dobálta le magáról a ruhát. Egészen meztelenen állt neki a mosdásnak. Az illatos szappan és az omlós, nagyszerű törülköző elragadta. Régi almáriomra, velencei tükör mellé k rakva kristályüvegekben egész sor olyan port és folyadékot látott, amelyeknek rendeltetéséről fogalma sem volt. Nyitogatta, szagolgatta, de használni nem merte. S amint tovább nézegetett, meglepetve látta, hogy kikészített fehérnemű és felsőruha várja. Azonkívül könnyű, nyári szattyánsaru. Megdobbant a szíve. Vajjon lehetséges, hogy ez neki szól? Vagy a mosdószobát valami más vendég

is használja? Tanakodott magában. Aztán az ajtó mellett megrántotta a csengő piros bojtos zsinórját. Lássuk, mi lesz.

Az inas bejött. Azonnal odalépett a kikészített patyolatinghez és ráadta a vendégre. Aztán a többit. Minden jól ment, a bőre mért ruhadarabok szabásával sem volt baj. Mire felöltözött, elpirult az örömtől. Felüdültnek, frissnek, gondtalannak és elegánsnak érezte magát. A testéhez érő finom kelmék a fényezés kellemével simogatták, az inas kinyitotta az ajtót. Átment a nappaliba. Itt egy-két könyve és egyéb aprósága már rendberakva várta. Megnézte az órát: még tíz perc hiányzott a tizenkettőhöz. Pipára akart gyujtani, de az inas dohánytartót tölt eléje az övénél sokkal finomabb dohánnyal. Ugyancsak gyümölcsöstál is került elébe, továbbá ezüsttálca n karaffa sárga borral és pohárkával. Az inas töltött és parancs nélkül kiment.

Galileo felállt. Nézte magát. Aztán kitekintett az ablakon. Gazdag parkra látott, kőpadok és szobrok fehérlettek a zöldben. Visszajött, beleharapott egy almába. Aztán megindultan maga elé nézett.

— Apám, — gondolta magában, — te úgy haltál meg, hogy ez sohasem jutott neked. Úgy érzem, mintha bocsánatot kellene kérnem tőled. Mert te gyötörted magad és dolgoztál. Én csak élvezek, ha a mesterségemet folytatom. Az élet igazságtalan. Bocsáss meg.

IX.

Egy hetet töltött Galileo a vendéglátó házban. Jutott idő fürödni a tengerben, kocsizni a birtokon, nézegetni a város nevezetességeit, de főként együtt üldögelni a házigazdával. A márkai teljesen egyedül lakott ezidőszerint a házban. Felesége rég meghalt, felnőtt fiai külföldön utazgattak. Ennélfogva

házigazda és vendége, ha a könyvtárszobában nekiültek beszélgetni, órákig elvitázhattak tudományos problémáikról, vagy főzhették a páduai tanszék elnyerésének haditervét, nem zavarta őket senki.

A márki pontosan ismerte a páduai egyetem szervezetét. Valaha maga is ott hallgatta az előadásokat, hajdani fiataalkorában, és szerette bizonyos büszkeséggel emlegetni, hogy a Bo volt diákjai közé tartozik. Részletesen elmagyarázta, hogy ez nem olyan egyetem, mint a többi. Studió lehet a világon sok, pisai studió, bolognai studió, sienai studió, ahogy már az egyetemeket nevezni szokás, de Bo csak egy van a világon, s ha tógátus diák számára a legnagyobb dolog ott tanulni, akkor tudós számára éppenséggel százszoros öröm ott tanítani.

— Azon kezdődik a dolog, — magyarázta a kis agg, — hogy a Bo közel van a Serenissimához...

— Kihez?

— Nem kihez, hanem mihez. Mi errefelé Velen-cét nevezzük Serenissimának, mert ősi, méltóságos rangja „a főméltóságú köztársaság“, Republica Serenissima. Tehát: igen nagy dolog, hogy a Bo közel van a Serenissimához. Páduába könnyebb könyvet hozatni, mint más városba, mert Velence közlekedése a külső világgal felülmúlhatatlan.

— Bocsánat, de Fiorenza is...

— Nem szeretném toszkánai érzelmeit sérelemmel illetni, nagyszerű uram, de ahhoz alig fér vita, hogy Velence a rendelkezésére álló tengeri utakkal minden más olasz város lehetőségeit felülmúlja. És magában Velencében is nagyon fejlett a könyvnyomtatás, a könyvek jók és olcsóbbak, mint másutt.

— Nálunk is Fiorenzában...

— Kétségtelen, kétségtelen. Jól tudom, hogy sokáig Firenze, vagy ha úgy tetszik: Fiorenza volt a tudományok igazi fővárosa. De ezt a rangját elvesztette. S ez főként a könyvnyomtatáson múlt. Mert tudnivaló, hogy mikor a könyvnyomtatást be-

hozták német földről Itáliába, nem Firenze volt az első város, amely könyveket nyomtatott, hanem a kis Subiaco. Itt telepedett le az a két mainzi német, aki a nyomtatás tudományát elhozta hozzánk. De csakhamar elesalták őket Rómába, a nevezetes Massimi-házba. A harmadik város, amely könyvet nyomtatott, nem Firenze volt, mint rangjához illett volna, hanem Velence. Csak jóval később nyomatták ki Firenzében a vergiliuszi Bukolikákhoz írott kommentárokat. Ez elég meglepő, hiszen abban az időben Lorenzo Magnifico volt Firenze ura, akinek érdekében az ilyesmi iránt nem lehet tagadni. Ebben valahogyan mégis átengedte az elsőbbséget Velencének.

Galileo hallgatott és elhatározta, hogy többé nem védi hazáját, mert az öregúr kábító műveltségével úgysem veheti fel a harcot. A márkí pedig folytatta:

— Szóval a könyv kultúrája Velencében régibb, mint másutt. Tanár és tanuló könnyebben juthat itt könyvhöz. Aztán a Bo sokkal több alapítvánnyal dolgozik, mint bármely más egyetem, a világi és egyházi diákok egész tömege tanulhat itt ingyen. Az élet Páduában olcsóbb, mint a többi olasz városokban. De mindezeken felül van még valami, ami az igazi rangot adta a Bo számára: a Serenissima szabadelvűsége. Sokféle vélemény eshetik a politikáról, az államformák célszerűségéről sokat lehet vitatkozni. Van, aki macchiavellista, van, aki esküszik a köztársaságra. Én nem vagyok olyan bölcs, hogy állást merhetnék foglalni; nem tudom, hogy az alkotmányos köztársaság és a tehetséges zsarnok közül melyik jobb. De egyet tudok. Már az én időmben is úgy volt, és azóta is úgy van, hogy a Serenissima mindig meghagyta a Bo diákjainak és tanárainak a teljes lelkiismereti szabadságot. Mindenki azt adhat elő, amit akar, mindenki azt tanulhat, amit akar. Ebből különös dolgok jönnek ki. Velen-

cében cenzúra van: a könyvkiadó csak olyan könyvet nyomtathat ki, amelyet a Serenissima előzetesen megenged. De Páduában kiki taníthat, amit akar. Tehát az lehet, hogy a páduai professzor nem nyomathatja ki Velencében a könyvét, de azért ugyanazt az anyagot előadhatja éveken át ezer és ezer diáknak. A tudomány szabadsága óriási dolog, olyan, mint a napfény, amelyből megérlelődik a gyümölcs, míg sötétben tönkremenne. Azt se feledjük el, hogy Velencében az egyház befolyása kisebb, mint más országokban. Már pedig rendesen az egyház az, amely, bár tiszteletreméltó okokból, de megfekszi a maga dogmatikus merevségével a tudományok egyes szakait...

— Istenem, — kiáltott fel a vendég, — mennyire így van ez! Mennyit szenvedtem ettől Pisában! Mikor Arisztotelész tarthatatlan tételeit cáfolni kezdtem és hibáikat a napnál világosabban kimutattam, mindig az egyháziak fordultak velem szembe a leghevesebben. És hogy miért, azt ma sem tudom megérteni. Hiszen Arisztotelész nem tartozott az egyházhoz. Mégis olyan szikrázó dühvel védik, mintha az egyház kanonizálta volna...

— Nem érti, nagyszerű uram? Majd kifejtem erről az én felfogásomat. Előre bocsátom, hogy hívő, vallásos és jó katolikus vagyok. Azonban az egyház, nem is egészen alaptalanul, úgy érzi, hogy kötelessége a lelkek felett uralkodni. Tehát résen kell állnia atekintetben, hogy a tudomány milyen gondolatokat és eszméket plántál a lelkekbe. A régi korban mások nem is ismerték a betűt, csak a barátok. A papság foglalkozott nemcsak a teológiával, hanem minden egyéb tudománnyal is. Az egyházatyák, vallásunknak szentjei, nagy tudósok is voltak, és az ókor tudományos anyagát is feldolgozták, Euklidészt éppen úgy, mint Arisztotelészt. Ezáltal a görögök tanai egyházi szentesítést nyertek. Arisztotelész úgyszólván egyházatyái tekintélyé válto-

zott. Aki tehát Arisztotelészhez nyúl, annak a mozdulata könnyen az egyház tekintélyébe ütközhetik. Mit gondol uraságod, kellemes az a pápaságnak, ha kitűnik, hogy teljesen hamis az a tétel, amelyet az egyház szent vallásatyái a keresztény évszázadokon keresztül elfogadtak és vallottak? Belemehet abba az egyház, hogy akit szentnek tisztel, az tévedett?

— Ezt belátom, de valahol itt hiba van. Mert kétségtelen, hogy a tudomány halad és fejlődik. Eredményei olykor teljesen új, s az eddigiekkel merőben ellenkező igazságokra tanítanak. Ezek az igazságok annyira nyilvánvalóakká és meggyőzőkké lesznek, hogy nem lehet kétkedni bennök. Miért kockáztat az egyház? Miért nem siet ő maga hirdetni az új igazságokat, hogy hívei annál szilárdabb hittel higgyenek benne, mint az igazságok szent forrásában?

— Ezt nem tőlem kellene kérdeznie, hanem az egyháztól. Itt van például a Bruno Giordano esete. Ismeri?

— Nem, nem hallottam róla.

— Ez a Bruno Nolából való ember. Domonkos-barátnak ment,, de olyan szertelenül viselkedett Nápolyban, hogy a hatóságok szemet vetettek rá. A spanyol Nápolyból a pápai Rómába menekült. De itt sem maradt meg, valami nagy belső hév dült benne, az folytonos vitatkozásra és bolyongásra unszolta. Bejárta az egész világot, Genfben vitázott a kálvinistákkal, Londonban vitázott az anglikánusokkal, itthon vitázott az egyházzal. Domonkos léte. Két évvel ezelőtt Páduába került és tartott néhány előadást. Én is ott jártam akkor, meghallgattam és megismerkedtem vele. Különös, heves, szenvedélyes szertelen ember, de amit beszél, annak magva van.

— És miket beszél?

— Szellemmé akarja tenni az egész világot. Az anyagra haragszik. Nekem afélét magyarázott, hogy

az egész világot bizonyos egységnek kell felfogni, akárcsak az emberi testet. Egyszóval ez a Bruno Giordano csillagászzal is foglalkozott. Hallott már nagyszerű uram Kopernikusról?

— Hallottam róla, de még nem olvastam.

— Nos, ő könyvet írt arról, hogy mit gondol ennek a Kopernikusznak a tanításairól. És ebben azt mondta, hogy az állócsillagok nemcsak aféle kis fénypontocskák, hanem valamennyi egy-egy nap. Erre az egyház letartóztatta.

— Ezért?

— Nem tudni bizonyosan, hogy ezért-e, de azt hallani, hogy az egyház nem szereti, ha olyan sok napot tételez fel egy tudós. A Szentírásban csak egy napról van szó. Arról, amelyet Józsué kérésére Isten megállított. Most Bruno Giordano börtönben ül. Azt hallottam, hogy az inkvizíció eljárást folytat ellene. A teológus szakértők most bizonyosan azt latolgatják, hogy eretnekség-e több napot tanítani, vagy nem eretnekség.

— Ez az, — szólt hevesen Galileo — ez az. Hát szabad az egyháznak egy csillagászati kérdésbe beleszólni? Hátha egy ilyen állítás egyszer igaznak bizonyul, miután néhány Torquemada elátkozta s akkor az egyház szégyenben marad?

A márkí fejét rázta.

— Nem az egyház marad szégyenben, nagyszerű uram, hanem néhány korlátolt pap. Nem az egyházzal van a baj, hanem a teológusokkal, akik szakkérdésekbe akarnak beleszólni. Ez a szép Páduában. Ott a szakember nyugodtan beszélhet szakmájáról, a teológusok nem ülnek a nyakára. Lássá, az a Torquemada, akit említett, ki-zavarta Spanyolországból a zsidókat. A Serenissima, éppen most száz éve, szabadelvűen befogadta a menekvők tekintélyes részét és letelepítette őket azon a fővénypadon, amelyet ma is Giudeccának hívunk. Ott azóta is jól megvannak, kalmárkodnak,

adót fizetnek, gyarapítják a közt. A Serenissima békén hagyja őket. De tekintsen Bolognára. Ott az idegen diákoknak megtiltják nemzeti szokásaikat, erőszakosan italianizálják őket. És hol van most tudományos rangban Bologna? Örvendjen, hogy nem sikerült odajutnia, nagyszerű uram. Páduában szabadon beszélhet, és gazdag, jól felszerelt egyetemen. Micsoda épület, micsoda intézetek! Hiába, ehhez a Serenissima pénze kell. Nem szabad máshova törekednie, csak Páduába. Micsoda remek tanrendi beosztás van ott, minden tudósnek csak álma lehet.

— Milyen beosztás?

— Ime. Körülbelül kétszáz évvel ezelőtt már kettéosztották a Bót két fakultásra. Egyik a Giurista-fakultás, másik az Artista-fakultás. Az előbbi fakultáson tanítják az összes jogtudományokat, az utóbbin tanulnak a filozófusok, orvosok és teológusok. Mindakét fakultásnak megvannak a maga külön törvényei. A diákok mindakét karon nemzetiségök szerint alkotnak csoportokat. Az én időmben a jogi karnak huszonhárom csoportja volt: lengyelek, csehek, magyarok, provanszálók, burgundiak, genuaiak, toszkánok, friauliak, skótok, velenceiek, dalmaták, spanyolok és mit tudom még mik: kiki milyen hazából származott. Ezek a csoportok mind önkormányzattal rendelkeznek. A skótok éppen úgy, mint a magyarok megválasztják a magok kormányzótanácsát, ügyészét, könyvtárosát, satöbbi. A tanári kar pedig mindakét karon megválasztja a rektort, az ügynevezett karbölceseket, a tanácsosokat, a gazdasági főnököt és a főpedellusokat. Az egyetemi méltóságok állandóan érintkeznek az egyes nemzetek ifjúsági vezetőivel. Mindenre törvény van, az egyetemi alkotmány mindent szabályoz. Nincs is a világon sehol olyan diákélet, mint Páduában. A San Biagio vidékén laknak legsűrűbben a diákok, a magam idején én is ott laktam. Istenem, micsoda

élet volt az. Még ma is emlékszem, milyen pompás verekedéseket rendeztünk a sbirrekkel...

— Kikkel, kegyelmes uram?

— A sbirrekkel. A Serenissima rendörkémeivel. Akik leskelődtek utánunk.

— Bocsánat, ezt nem értem. Miért leskelődtek a sbirrek, ha akkora ott a politikai szabadság?

— Én politikai szabadságot nem mondtam. Én tanszabadságot mondtam. Az más. Általában ez olyan bonyolult kérdés Velencében és a köztársaság területén, hogy csak az értheti, aki ott él. Velence köztársaság, de az elképzelhető legzsarnokibb köztársaság. Az állam alapelve, hogy mindent meg szabad tenni, ami a köztársaságnak jó. Tehát az országra ártalmas embert hátúlról bérgyilkossal leszúrtni becsületes és üdvös dolog. Hogy ki ártalmas a közre, azt a Tizek tanácsa dönti el, a Tizeket pedig a népképviselőt választja. Vagyis a nép elteszi láb alól, aki neki árt. Nem volt még soha Velencében, ugy-e?

— Nem voltam.

— Szívből irigylem azért a pillanatért, mikor a várost először meglátja. És fiatal éveieért, amelyeket ott fog tölteni. Mert aki Páduában lakik, az minduntalan beszalad Velencébe. Folyton van miért; kivilágítás, serenata, bucintoro, doge-választás, ilyen ünnep, olyan ünnep... Gyönyörű lesz az élete, majd meglátja uraságod.

— Bocsánat, kegyelmes uram, de én nem is merek erre számítani. Lehet valami reménységem?

— Ecco, — bölintott a márki, — a tárgynál vagyunk. Tudnia kell, hogy a páduai egyetem a Serenissima tulajdona. A köztársaság a maga felügyeletét három úr útján gyakorolja az egyetem felett. Ezeket úgy nevezzük, hogy a három riformatore. Évről-évre választják őket. Ez a három úr dönt a tanszékek betöltése felett. Mikor négy évvel ezelőtt szegény Moletti barátom meghalt, az akkori három

riformatore határozta el, hogy a köztársaság kegyelete jeléül a tanszéket további intézkedésig üresen hagyják. Most az idei három riformatore fogja elhatározni, hogy a kegyeletnek már elég tétetett, s a tanszéket urasággal kell betölteni, nem pedig a másik jelölttel.

Galileo meghökkenve kapta fel a fejét.

— Van másik jelölt is? Ki az?

— Hát nem tudja uraságod? Magini. Annak most járt le a bolognai megbízatása és Páduába vágyik.

Galileo felugrott és elfelejtvén, hogy hol van, az asztalra csapott. De mindjárt bocsánatot is kért érte.

— Ne tessék haragudni, de van mentségem erre a felindulásra. Mikor a legsiralmasabb és legszégyenletesebb helyzetben éltem apám nyakán, szép reménységeim voltak, hogy tanszéket kapok Bolognában. Akkor ez a Magini ugrott elé. Csak mert idősebb nálam. Most megint kenyér nélkül állok a világban, de sokkal nagyobb gondok nyomják a vállamat. Megint megcsillan előttem a reménység és megint Magini az, aki elüt tőle. Meg vagyok átkozva. Rossz csillag alatt születtem.

— Csak üljön le uraságod és nyugodjék meg. Magininek semmi neve nincs. A baj nem olyan nagy. Elvégre minden megtörténhetik, ha nem vigyázunk, de majd vigyázunk. Térjünk tehát vissza a három riformatore személyére. Jól ismerem mind a hármat. Az első Michiel úr, gazdag, nemes, szereti a tudományokat, nagy fegyvergyűjtő és régész, matematikához nem sokat ért, de értelmes ember. Baja az, hogy gyomorbajos és ezért kissé szeszélyes. Sok függ attól, milyen hangulatban találjuk. A másik Zorzi Aloise kitűnő patricius-családból való, jókedvű, mulató, szeretetreméltó ember és igen okos. Jó matematikus. Idősebb ember már, akkora fiavan, mint uraságod. A harmadik Contarini Zacca-

rio, a nevezetes Contariniakból való. Ez, sajnos, megbízhatatlan ember, tudálékos, hiú és nem egyenes. Mindent meg fog ígérni, de számítani ígéreteire nem lehet. Azonban egy módon megközlíthető. Van egy rokona, Contarini Giacomo, aki igen érdekes ember, kiváló történettudós és politikus. Zaccario ennek a rokonának nem tud megtagadni semmit, ehhez a rokonhoz pedig megvan az útunk. Ezzel érkeztem el a legfontosabb emberhez. Ez pedig nem más, mint Pinelli Gianvincenzo. Nem halotta még a nevét?

— Nem.

— Annál többet fogja hallani ezentúl. Ő a legtekintélyesebb ember Páduában, még pedig műveltsége és tudományos érdeklődése folytán, ami egy ilyen egyetemi városban nem csekélység. Nápolyból való. Most közel jár már a hatvanhoz, de nem mondaná többnek negyvenöttnél. Gazdag fiúnak született és úgy volt, hogy elvégzi a jogot és elmegy valami fényes közhivatalba. Tizenöt éves korában elment Páduába egyetemi hallgatónak s azóta nem mozdult el onnan. Innen is láthatja, minő város ez a Pádua. Pinelli ott éldegél, a vagyona megvan, az egész köztársaság területén övé a legszebb könyvtár, nagy házat visz, úgyszólván éjjel-nappal tele van tudósokkal és nincs nagyobb öröme, mint tanult emberekkel társalogni. Nekem igen jó barátom, az ajánlásom nála döntő. Már pedig az sokat tesz, mert ha ez az ember a fejébe veszi, hogy segít valakinek, akkor úgy ráfekszik a dologra, mint a pióca. Jegyezze meg jól tehát, nagyszerű uram, hogy Pinelli igen jóban van a Contarini riformatore fentemlített fontos rokonával, továbbá benső barátságot tart fenn Michiellel, a másik riformatóréval. De Zorzinak éppen úgy ajánlhatja. Most már abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a multkoriban néhány ritka régi könyvhöz juttattam Pinelli barátomat s ő azt írta, hogy kérhetek tőle,

amit akarok. Én csak ezt kérem tőle: álljon uraságod mellé olyan erővel és hévvel, mintha mellém állana. Uraságod ne is menjen előbb Velencébe, hanem csak Páduába Pinellihez az én levelemmel.

— Hálásan köszönöm.

— Nincs mit, uram. De még nem végeztünk. Rokonom, a tábornok, benső embere magának a dogénak. Ő kérésemre ez ügyben a dogét fel fogja keresni. Azonkívül felírtam összesen tizennyolc olyan embert, részint főnemesi rokonom, részint tudományok iránt érdeklődő barátaim közül, akik a fent említett riformatorék egyikéhez-másikához eredményesen fordulhatnak. Ezeket a leveleket mind megkapja uraságod, mikor legfájdalmasabb sajnálatomra elhagyja szerény házat. Most pedig engedje meg, hogy szállására kísérjem.

Négyen kísérték a tanárt, elől egy inas karos gyertyatartóval, mellette a töpörödött márki, mögöttük két inas karos gyertyatartókkal. Az ajtónál szertartásos búcsú következett, aztán Galileo visszavonult. Szobájában édes bor, sütemény és gyümölcs várta. Nyalakodott mindegyikből, mint a gyerek. Nem akaródzott lefeküdni, pedig nagyon álmosnak érezte magát, de olyan édes volt itt élni és élveznie mindent, hogy sajnálta tudatát elveszíteni. Még sokáig hallgatta az ablakon halkán beszűrődő tengermormolást, aztán végül mégis csak lefeküdt. Andalódva adta át magát a pompás ágy dédelgető puhaságának. Magini még eszébe jutott egy pillanatra, de elhessegette magától a gondolatot és tovább örült félálmában a pesarói kiskirályságnak.

Így ment ez mindennap. Ha nem a Bo nagy-szerűségeiről és a három riformatore megnyeréséről beszélgettek, akkor a nagy rajzolóasztal mellett mértani kérdésekkel foglalkoztak. A márki a síkmértant szerette legjobban. Meglepő leleményességet tanúsított problémák felvetésében s azokat javarészt meg is oldotta, mert falusi magányában hóna-

pokig is eltöprengett azon: hogyan lehet szerkesztés útján egy kört hét egyenlő részre osztani. Sok újat is mondhatott Galileónak, aki mohón hallgatta, magasztalta a megoldásokat és a hetedik mennyországban élt.

Csak a legutolsó napon történt némi kis baj. Ekkor új vendég érkezett, egy nappal előbb, mintsem várta a ház. Scipione Chiaromonte volt a neve, fiatal művelője volt a matematikának, mint Galileo maga, sőt egy esztendővel fiatalabb. Apjánál, az orvosnál éldegélt Cesenában, a márkival levelezés útján került össze. Magas, nyurga, ádámcsutkás, kenderszőke fiatalember volt, tudományára igen büszke és kimért modorú. Hogy kollégát talált a főúri háznál, az szemlátomást nem tetszett neki. Nemcsak tudományos féltékenységből. De minden megjegyzése, az inasokkal tanúsított hanyag gögje, más főúri ismerőseinek folytonos felsorolása hangosan hirdette, hogy a rangimadás csúf betegségében szenved. Ha egyedül van a pesarói kastélyban, akkor erről így adhatott volna számot magának: „A márkí és én, mi ketten.“ De a másik polgári egyén jelenléte lerontotta az ő arisztokrata-levegőben való megdicsőülését, hiszen ami másnak is juthat, az már nem olyan értékes.

A két fiatalember az első perctől nem szívelhette egymást. Egyelőre szurkáló megjegyzéseket váltottak, de igyekeztek uralkodni magokon. Chiaromonte délután érkezett, és estig valahogyan eltelt az idő. De a vacsoránál eldőrdült a baj. A vacsora vége felé Chiaromonte hanyagul odavetette, hogy érdekes művön dolgozik: kommentárokat ír Arisztotelészhez. Galileo szeme lángot kapott.

— A mozgásról szóló részhez is? — kérdezte.

— Hogyne. Bár ott még nem tartok.

— Hát csak vigyázzon, ha odaér, Messer Scipione, mert az tele van a legsületlenebb badarságokkal.

A cesenai orvos fia letette az evőeszközt, úgy bánult rá.

— Bocsánat, talán nem jól hallottam. Mivel van tele?

— A legsületlenebb badarságokkal, uram. Ha így hallotta, jól hallotta.

Chiaromonte megbotráncozva ingatta a fejét.

— Sok mindent elképzelttem volna, de hogy részint a tudományoknak ebben a szent otthonában ilyen szentségtörést, és ennél a főnemesi háznál ilyen bárdolatlan nyilatkozatot halljak, arra nem voltam elkészülve.

— Nézze, barátom, — szólt Galileo ingerülten, — maga ne a bárdolatlanságomat bírálja, mert az az én dologom, hanem maradjon a dolog tudományos részénél. Ha hajlandó vitatkozni velem, állok elébe. Figyelmeztetem arra, amit a márkai úr ökegyelmessége is jól tud, hogy vannak Arisztotelésznek olyan mechanikai állításai, amelyeket nekem sikerült kétségtelenül megcáfolni és képtelenségeknek beigazolni.

Chiaromonti a házigazdához fordult, bizonyos bizalmas hangon, amely kettőjüket egybekapcsolta a pisai jövevény ellen.

— Nekem úgy tűnik fel, kegyelmes uram, hogy a remek bor kissé fejébe szállt a mi egyébként erőteljes beszédű, de rokonszenves vendégünknek. De majd kialussza mámorát szegény.

Galileo felpattant, hátrarúgta a széket és egy kristálypalack nyakát ragadta meg. De az egyik inas már ott termett mellette és megfogta könyökét. Ő nagy lélegzetet vett és így szólt:

— Engedelmet kérek, kegyelmes uram, hogy visszavonulhassak, mert ha itt maradok, megfogom ennek a taknyosnak a torkát.

Nem is várt választ, kirohant a kertbe. Ott ténfergett fűjtatva, bika-dühösen, míg csak fenn el nem húnytak a világosságok. Akkor felment és

hosszú bocsánatkérő levelet írt a márkinak. Borzasztóan meg is bánta az egészséget, gyalázta és szidta magát, hogy indulatosságában legnagyobb pártfogójának jóindulatát kockáztatja. De mikor másnap reggel felöltözött, a márki változatlan udvariassággal állított be hozzá.

— Megkaptam nagyszerű uram levelét, s az egész kérdést nem létezőnek tekintem. Többet kegyes engedelmével erről nem beszélünk. Most Lúcsúzni jöttem, kézcsókomat jelentení és számba venni a leveleket.

Nekiültek a sok-sok ajánlólevélnek, még egyszer gondosan elismételve, kik és milyenek a címzettek. Aztán Galileo a házigazda kíséretében, inassereggel a nyomában, kivonult az épülethől. Felszállt a várakozó fogatra, amely őt a hídfőhöz volt szállítandó.

A hídfőnél véget ért a pesarói kiskirályság. Rozoga szekérre szállt fel cókmoókjával, amely lelketrázó zörgéssel indult vele a Serenissima bizonytalan-sága felé a pokoli hőségben.

X.

Ott ült Páduában a Pinelli könyvtárában. Nem is látott még ekkora könyvtárat. Senki sem mondta volna, hogy magánemberé, inkább közkönyvtárnak látszott. Magasan sorakoztak egymás fölött a polcok, rajtuk glédában a művek ezrei, még pedig két-féle rendszerben: a kézzel írott könyvek, amelyek hátukon viselték a címlapot, egymás tetején feküdtek és a polchoz láncocska fűzte őket. A modern nyomtatott könyvek azonban nem feküdtek, hanem állottak. Hátuk aranyozása valami mély és gazdag ragyogássá folyt össze. Itt-ott a szoba tetejéig érő létrák állottak, külön nagy asztalon várták a lapozgatót a szótárak és naponta használatos kéziköny-

vek, glóbusok és éggömbök lábatlankodtak a székek közt vasállványokon. Galileo olyan izgalommal bámulta ezt, mint ahogy a boldogult muzulmán nézhet körül a hűrik paradicsomában. Már túlestek az első találkozáson, már részletesen megtárgyalták az állás elnyerésének haditervét. Egyre jobban festettek a kilátások. Az a Magini, aki annakidején valósággal elsöpörte őt a bolognai tanszék dolgában, most már nem mutakozott komoly ellenfélnek. Galileo boldog izgalommal tapasztalta, hogy neki itt tudományos híre van, és ha ügye sikerül, azt nevének is, nemcsak a pártfogó levelek és látogatások szövevényének köszönheti.

— Nem egészen úgy áll a dolog, — mondta Pinelli, — ahogyan a mi kedves márkink mesélte uraságodnak. Az egyház befolyása itt kisebb, mint más egyetemeken, ez igaz. De Guidubaldo márki rég nem járt már errefelé, és nem tudja, hogy a kérdés nem ilyen síma. Tudnia kell, Messer Galileo, hogy mi itt izgalmas háborút folytattunk a jezsuitákkal. Illik, hogy az előzményeket megismerje, mert ha idekerül, amit most már valószínűnek látok, bizonyos dolgok jelentőségével tisztában kell lennie, ha megint kitör a baj. Tömje meg a pipáját, gyűjtson rá és helyezkedjék el kényelmesen, mert a történet nem kurta.

Pinelli elmondta a páduai jezsuita-háború eddigi történetét. Az előzmények évtizedekre nyúltak vissza, addig az időpontig, amikor a Bo külföldi diákjai között egyszer csak protestánsok is kezdtek megjelenni. A Bo ősi szabadelvűsége nem törődött vallásukkal, csak tudományukkal. De Velencében mindig akadt egyházi méltóság, aki szívósan piszkálta a Tízek tanácsát, hogy a köztársaság miért engedi Páduában meggyökeresedni az eretnekséget. Róma főpapjai szüntelen felszólaltak az ellen, hogy a hugenotta francia diákok és a német luteránusok minden büntetés nélkül gyakorolhatják gyalázatos istentelenségeiket. A folytonos mozgalom el is ért any-

nyit, hogy a Tízek tanácsa szóvá tette a vallási kérdést a Bo tanácsánál, de a tanári kar makacsul megmaradt a lelkiismereti szabadság hagyományos Boelve mellett. A vallási súrlódások kezdtek elmérgesedni. Résztint a papság lett türelmetlenebb, résztint a protestáns diákság kihívóbb. Megtörtént, hogy a német diákok testülete feljelentést tett Velencében a páduai püspök ellen, becsületsértés miatt, mert a püspök a szószékről gorombán becsmérelte az eretnekeket. De az egyetemi tanács szilárdan kitartott és nem volt hajlandó a más vallású diákok szokásaiba beleszólni. Erre az egyház betelepítette Páduába a jezsuita-rendet. A jezsuiták elhelyezkedtek, koldusszegényen kezdtek, de mindjárt iskolát alapítottak s azt évente rohamosan fejlesztették. Pénzök egyszerre bőven volt, nem tudni, honnan vették. Először csak grammatikára oktatták a kicsiny gyermekeket, de csakhamar odajutottak, hogy filozófiát, matematikát, metafizikát és teológiát is tanítottak. A Bo azon vette magát észre, hogy saját városában egy másik egyetem nőtt ki a földből. A szokott helyeken, ahol eddig csak a Bo tanulmányi hirdetései függöttek, egyszer csak megjelentek a Gymnasium Patavinum Societatis Jesu ellenhirdetései, s egy szép napon a jezsuita iskola harangot szereltetett fel. Az órák kezdetét ők is harangszóval adták tudtul a városnak, mint a Bo, amelynek ez sok száz éves hagyománya volt. Ugyanekkor Európa minden részéből hírek jöttek Páduába, hogy a Bo hírnevét sokféle mendemonda tépázza. Hol Frankfurtban, hol Budán, hol Amsterdamban terjesztette valaki, hogy a Bo teljesen elzüllött, eretnekek fészke, garázda verekedések és kicsapongások bűnös tanyája lett belőle. A jezsuita egyetem hallgatói lassan, de észrevehetően szaporodtak, a Bo hallgatói csökkentek.

Így tartott ez tavalyig. Akkor Alzano Pietro, a jogi rektor, elhatározta, hogy csinál valamit. Nagy beszédet tartott az egyetemi tanácsban és ki-

fejtette, hogy a jezsuiták súlyos károkat okoznak az emberi közművelődés szellemének, mert végzetes rendszert vezettek be: diktálnak. A tanárok nem előadnak, hanem lediktálják a hallgatóknak a lelkét, s azt másnapra szó szerint meg kell tanulni. Már pedig a Bo évszázados törvényei a diktálást szigorúan tiltották. Az egész humanisztikus oktatási rendszer alapelve az volt, hogy a hallgatók megfigyeljék az előadást, aztán saját szavaikkal adván vissza, állandó vitákban gyakorolják kifejező készségüket. A rektor felszólította a tanárokat is, az ifjúságot is, hogy szegüljenek szembe a jezsuita rendszerrel, amely a tudomány fejlődését végzetes módon elrekesztheti. Ennek a fellépésnek mindjárt meg is mutatkoztak következményei és pedig az ifjúságon. A két egyetem tanulói két ellenséges táborra váltak és elkezdtek verekedni az utcán. A csoportok először csak ökölrel támadtak egymásra, de aztán fegyverkezni kezdtek. Páduában valósággal kitört az egyetemi polgárháború a kétféle diákság: a Gesuiták és Bovisták között. Gyakran megtörtént, hogy egy-egy felfegyverkezett Gesuita-fiúkból álló csoport betört a Bo egyik tantermébe, amiből véres dulakodás és utcai harc keletkezett, viszont a Bovista-fiúk sem voltak restek, ők is behatoltak fegyveresen a jezsuitákhoz. A házak falain gyalázkodó mondatok és gúnyos rajzok jelentek meg, mindkét egyetem tanárai gyakran találtak zsebükbe, vagy katedrájokra csempészett sértő iratokat. Végül a Bovisták alaposabban szervezkedni kezdtek. A velencei csoport vezette a mozgalmat. A legelőkelőbb velencei családok sarjai voltak a főkolomposok: Quirini, Contarini, Giustinian, Dolfin, Trevisan, Correr, Valier. Ezek a fiúk furcsa dolgot eszeltek ki. Világos nappal végigvonultak Pádua utcáin kísérteteknek öltözve, fehér lepedőben, a kíváncsiak nagy tömegét vonva magok után. Néptömeggé dagadt már a járó-

kelők serege, amely hozzájuk ragadt, mire a jezsuita egyetemhez értek. A fiúk itt behatoltak az egyetemre, bementek az egyik tanár éppen folyó előadására és ott ledobták magokról a lepedőt. Ekkor tünt ki, hogy a lepedő alatt valamennyien teljesen pucérok voltak. A meztelen diákok az előadó jezsuita tanárt becsmérő szavakkal illették és tiszteletlenül gúnyolták, majd pedig, miután leadták előre elkészített mondókájukat, magokra kapták a lepedőket és eltávoztak.

Erről az esetről azonnal feljelentés ment a Tízekhez. Azok az ifjúsági vezéreket, noha többnyire a Tízek családjaihoz tartoztak, szigorúan elítélték, remélvén, hogy a büntetés szigora el fogja venni az ifjúság kedvét a további tüntetésektől. De most már a tanárok is felhördültek. Az Alzano jogi rektor által elindított mozgalmat az artista-rektor, Da Fuligna, vette a kezébe és fellármázta az egész egyetemet. A Bo úgy döntött, hogy a velencei szenátus felvilágosítására kiküld egy háromtagú bizottságot: tagjai Cremonini, az európaszerte ismert filozófus, Sassonia, a világhírű metafizikus és Piccolomini Francesco, nem éppen ismeretlen tudós, de származásánál fogva is kiválóan alkalmas a mozgalom támogatására. Még mielőtt ez a bizottság elment volna Velencébe, a rektornál megjelent a jezsuita egyetem matematikai professzora és felmutatott egy pápai brevét, amelyet XII. Gergely írt alá, s amely felhatalmazza a jezsuitákat, hogy Páduában éppen úgy oktassanak és éppen olyan joggal adjanak doktorátusokat, mint a Bo. A jezsuita tanár a breve ismertetéséhez hozzátette, hogy amennyiben a Bo sokat okoskodik, joga van a Bo egész tanári karát a pápa nevében kiátkozni. Azzal diadalmasan eltávozott. A Bo két rektora összeült és megállapodott abban, hogy inkább vállalják az egyházi átkot, de nem engedik elsikkasztani a tanszabadságot. Voltak egyházi tudósai a

Bónak is: Matteazzi és Descalzo a magánjogot tanították, Montecchi az egyházjogot adta elő. Ezek testületileg megjelentek a velencei kormánynál és kifejtvén a dolgok állását, azt a kérést terjesztetelő, hogy a Bo előjogai megóvassanak. A kérdés a szenátus elé került. Hosszú vita után a szenátus azt a határozati javaslatot fogadta el, hogy a jezsuiták ezentúl a Bo ősi előjogainak sérelme nélkül taníthassanak a magok egyetemén. Vagyis a Bo győzött. Ezzel vége is lett volna az egész háborúnak, de még történt valami: Alzano rektort a döntés kimondása után ismeretlen és álarcos tettesek nyílt utcán megtámadták. Kiabálni kezdtek vele, tört mártottak beléje, s a rektor holtan ott maradt az utcán. A gyilkosokat azóta sem lehetett kinyomozni. Elszaladtak.

— A jezsuiták ölték meg? — kérdezte Galileo.

— Senki erre nem felelhet — mondta a böles Pinelli, — a nyomozás csődöt mondott.

— Most tehát mi a helyzet?

— Most az a helyzet, hogy Páduában két iskola van, a Bo egyeteme és a jezsuiták alsóbbrangú iskolája. A Bo taníthat mindent, amit háromszáz éve tanít, a jezsuitáknak nem szabad mást tanítaniok, mint latin és görög grammatikát. Ebbe látzólag bele is nyugodtak. De uraságod nyilván tudja, hogy aki jezsuita, azt nem lehet a többi rendes ember mértékével mérni. Miért csóválja a fejét, Messer Galileo? Nem így van?

— Hogy így van-e, nem tudom. Egy kivételt mindenesetre tudok.

— Miféle kivételt?

— Jezsuitát. Német ember, Claviusnak hívják, és a Collegio tanára Rómában. Az van olyan tisztességes ember, mint akárki, pedig jezsuita.

Pinelli magasra húzta szemöldökét és vállalt vont.

— Clavius. Igen. Hallottam hírét, az itteniek is

emlegették. Allítólag nagyon érti a geometriát. De valamit mondanék uraságodnak: mialatt tanszéke érdekében eljár, ne mutasson túlnagy hajlandóságot valaki iránt, aki a jezsuita rendhez tartozik. A három riformatore nem híve a jezsuita-rendnek.

— Én sem vagyok híve a jezsuita-rendnek. Éppen úgy ellensége sem vagyok.

— Ez rendben van. De mit fog szólni, ha a kérdés felmerül és szint kell vallania?

— Nem értem tisztán a kérdést, uram. Ha a jezsuitákról lesz szó, akkor az lesz a véleményem, hogy a Bo ellen másik iskolát alapítani saját városában erőszakos és nem tisztességes dolog. De ha arról lesz szó, hogy minden jezsuita a priori gonosz ördög-e, vagy sem, kénytelen leszek megemlíteni, hogy van egy német jezsuita Rómában, aki derék és jó ember, és akitől mást, mint jót, sohasem kaptam.

— De nem gondolja, hogy ez gyengíti a megtámadott Bo álláspontját?

— Azt nem tudom. Egy vitában általában nem tudom, hogy annak eredménye mire lesz jó és mire nem lesz előnyös. Nem is gondolok vele. Én csak arra gondolok, hogy a háromszög szögeinek összege száznyolcvan fok. Sem nem száznyolcvanegy, sem nem százhetvenkilenc, hanem pontosan száznyolcvan. Akadhat, aki azt mondja, hogy százhetvenkilencet mondani igazán alig észrevehető engedmény. Ennek az embernek igaza is van. De ez az ember politikus és nem matematikus. Én matematikusnak születtem, én sohasem leszek képes száznyolcvan helyett százhetvenkilencet mondani, mert akkor képtelen vagyok odaírni az egyenlőségjelet.

Pinelli ránézett ifjú vendégére. Gondolkozott. Aztán azt kérdezte:

— Nézze csak, Messer Galileo. Ha páduai tanszékeinek elnyerése attól függne, hogy száznyolcvan helyett százhetvenkilencet mond, akkor mit csinálna?

— Akor kétségkívül száznyolcvanat mondanék,

kegyelmes uram. De nem ilyen egyszerűen. Először is korholnám magamat, hogy mikor nincs kenyérkeresetem, akkor kenyéremet feláldozom nagyképű konokságomnak. Másodszor ostoba és makacs számárnak szidnám magamat, hogy támogatásomra szorult testvéreim jövőjét megrontom egyetlen mondat miatt, amelyet nyugodtan hazudhatnék, mialatt a „reservatio mentalis” segítségével úgyis azt gondolnám, amit akarok. Hiúnak, kicsinyesnek és butának tűnnék fel magam előtt bizonyára. De a hamis felelet mégsem jönne ki a számon.

— Jelleme miatt?

— Nem jellemem, hanem eszem alkata miatt. A természet úgy alkotta agyamat, hogy ne felejttesse el, ami a tizedes pont után következik. Az én gondolkodásom nem jellemes, hanem szabatos. Rablógyilkosságra, ha testvéreim éheznének, talán képes volnék, de hibásan négyzetgyököt vonni nem. Meg kell mondanom, kegyelmes uram, hogy most is, ebben a pillanatban is nagyon háborgat a lelkiismeret. Kérvényező vagyok, másokra szorult szegény ördög. Másod kedvét kellene keresnem. Meg is volna bennem a retorikai képesség, hogy a Bo igazát a jezsuiták ellen patakozó mondatokban helyeseljem. Ezt a Claviust, aki jezsuita, de nagyszerű ember, igen egyszerű volna elhallgatnom. De matematikus vagyok, kegyelmes uram. A nem matematikus, ha megkérdik, hogy egyforma dolog-e három tucat porszem és még egy porszem harminchat porszemmel, nyugodtan és tisztességesen azt felelheti, hogy egyforma. Én ezt nem felelhetem, mert az elsőfokú egyenlet próbája nem jön ki. Nekem muszáj hangosan kiabálni és az asztalt verni, hogy az egész világ figyeljen ide, a népek hagyják abba munkájukat, a szekerek és hajók álljanak meg, mert a dolog nincs rendben: egy porszem fennmaradt.

Pinelli elkomolyodva gondolkozott. Aztán így szólt:

— Nagy sajnálatomra nem tudok ellentmondani uraságodnak. Most talán kászolódjunk fel és nézzük meg az egyetemet.

Elmentek megnézni a Bo épületét. Galileo némi kis lámpalázat érzett. Mint hű munkása mesterségének, ő is elfogultnak tudta magát, ha a mester-ség szerszámáról volt szó. A szobrásznak megdobban a szíve, ha nagy darab sziklát pillant meg, a költő izgalmat érez akár egy kézhez illő lúdtoll, akár egy jól kötött könyvtábla láttán. Ő egyetemi tudós volt, neki az egyetem épülete többet jelentett, mint másnak: annyit, amennyit a szerzetesnek jelent a klastrom. Míg oda nem értek, alig volt szeme másra. Egy ízben megállott, mikor kis hídon mentek keresztül.

— Kedves ez a víz, ahogy elfolyik a házak alján, itt a város kellő közepén. És különös. Hogy hívják?

— Ez a Bacchiglione, — felelte Pinelli, — keresztül-kasul szeldeli a várost különböző ágaival. Mások lenézik és Velence halvány kísérlétének nevezik. Én nagyon szeretem.

— Velence szebb?

— Velence hasonlíthatatlan. De én olyan vagyok, aki a csodálatos kurtizánt megcsodálja ugyan, azonban szeretni csak a feleségét szereti. Az én feleségem Pádua. Most azt ajánlom, hogy tegyünk kerülőt és menjünk a Santo felé.

Érdekes utcákon haladtak át, néhol végestelen-végig árkádok szegélyezték a két oldalt. Ezek az alacsony, árnyékos porticók sajátos jelleget adtak a városnak, a járókelők otthonosan jöttek-mentek az oszlopokkal szegett kötetők alatt, a kis boltok homályt kaptak ettől az építkezéstől, csak az utca közepe égett a napfényben, kétoldalt a gyalogjáró mintegy a házak belsejéhez tartozott. Jókora séta után nyitott térre érkeztek. Itt tolongtak a Szent Antal székesegyházának egymásba torlódó kupolái.

— Milyen szobor ez? — kérdezte Galileo.

— Ez Erasmo da Narnit ábrázolja, Donatello munkája. A nép csak Gattamelata néven emlegeti. Szép lovasszobor, akit ábrázol, az a Serenissima hadseregének fővezére volt a múlt században. De arra a házra pillantson uraságod, arra a kétemeletesre, amely mellett jobbról bemegy a kis utca. Látja a második emeleten azt a kétablakos kis erkélyt? Ott lakott Donatello, mikor a templomnak dolgozott. Nem szükölködünk mi itt nevezetességek nélkül. A Via San Francescón mindjárt megmutatom azt a házat, ahol Dante lakott. És az újak közül harminc évvel ezelőtt itt iskolázott Torquato Tasso. Gyakran megfordult a házamnál, jól ismertem.

— Milyen ember?

— Akkor bizony nagyon félszeg, magas, sovány, sötétszöke fiatalember volt, mindenki nevetett rajta, mert esetlen mozdulatai voltak és igen erős bergamói tájszólással beszélt s még ezenfelül dadogott is. Aki beszélt vele, elfordult, hogy a szemébe ne nevéssen. Rám mindig valami elmebajos benyomást tett és nem csodálkoznám, ha azt hallanám, hogy az utcán őrzöngeni kezdett. Roppantul vágyakozott előkelő társaság után. Azóta megkapta. Hallom, most Rómába ment, mert az unokaöccséből bíborost akar csináltatni. De most ezt figyelje uraságod, ezt a kedves, szép teret: ez a gyümölcs piac. Az épület másik oldalán van a zöldségpiac. Az épület maga a municipio palotája. A másik ott a törvényház, úgye szép?

Galileo csak bólogatott.

— Messze van még a Bo?

— Most már csak néhány lépés.

Úgy mendegéltek tovább, hogy a vezető mindig hátrább maradt egy lépéssel, mint a vezetett. Galileo lenézte magát Páduát, amely őt, firenzeit, nem tudta különösebb bámulatra ragadni, viszont

a Bo gondolatától eddig nem ismert izgalom rabja lett. Úgy ment Pinelli mellett, mint az eszes kutyák mennek gazdáik mellett: a sarkon, ahol az utat a vezető kénye dönti el, izgalmasan leste, befordul-e a másik, vagy nem, s mikor az út irányát a másik a következő háztömbig eldöntötte, lázasan lépkedett előbbre. Így mindig ő volt előbb egy lépéssel, holott kettőjük útját Pinelli vezette. S előbb volt akkor is, mikor kiérték a szűk sikátor száján és Pinelli a méltóságteljes épület homlokzatára intve így szólt:

— Ecco il Bo.

Az épület sárga volt és kétemeletes. Kapuja aránylag kicsiny. A kapufőt állami relief fedezte: ott a falból a Serenissima mesés állata vált ki, a Márk evangelista jobbfelé fordult szárnyas orosz-lánja, amely első balmancsát a kinyitott biblián tartja. Ez a tömpeorrú mesebeli állat jelezte, hogy a tudomány e palotájának a velencei köztársaság az ura, az a Serenissima, amely léte lényegében iparos és kereskedő, hadakozik a török versenytárs-sal, de közben van pénze arra, hogy műveltségét verekezés közben is épen tartsa.

— Ez nagy pillanat, — mondta Galileo.

— Mi a nagy pillanat? — kérdezte vezetője.

— Ez, mikor belépek. Mikor a bolthajtás alatt a fejem belül kerül a falakon, és minden egyéb kívül marad.

Pinelli jóindulattal ugyan, de némi csodálkozással fordult utitársa, a fekete szakállú fiatalember felé.

— Uraságod szeret különös dolgokat mondani. Azt például hogyan érti, amit most mondott?

Galileo nevetett és vállat vont. Abban, hogy nem válaszolt, volt valami tiszteletlenség. Sőt oktalanság is, hiszen minden módon udvarlására kellett volna lennie annak az idős úrnak, akit a Bo egyik legbefolyásosabb barátja gyanánt jelöltek

volt meg előtte. Az élet és a társadalom hétköznapi szabályai szerint neki úgy kellett volna belépnie ezen a kapun, mint alázatos hajlongónak az előkelő és gazdag úr balján, mégis valahogyan nem így jöttek be, hanem úgy, ahogy trónkövetelők érkeznek a fővárosba, oldalukon a jövőbe látó miniszterelnökökkel.

— Ezek mik? — kérdezte Galileo, a boltozat tetete felé tekintve.

— A jelentősebb hallgatók címerei. Szokás a Bo falai között, hogy falba épített címerrel örökítik meg az eltávozó nevezetesebb diák emlékét. Mint láthatja uraságod, nemzetek szerint való különbségtétel itt nincs, kinek-kinek ide helyezik címerét, a hazájára való tekintet nélkül. A kitüntetett és megörökített hallgatók között bőven akad itt protestáns is. A színek mindenesetre szépek. A címerek tarka ábrái, piros-kék-zöld-sárga pólyái jól festenek a fehér alapon . . . De bocsánat, itt valami izgalom van. Nézze csak, a tanács jön le itt a lépcsőn . . .

Jobboldalt az első emeletről levezető lépcsőn méltóságteljes társaság jött lefelé. Bokáig érő fekete tógát viseltek valamennyien, fejükön pedig lapos tanári föveget. Némák voltak, de izgatottak, mint azok szoktak lenni, akik hosszú eszmecsere után most állapodtak meg valami sorsdöntő lépésben, és elszántságukon meglátható, hogy a megvitatott álláspontra már nincs szavok vesztegetni való. Pinelli ellépett vendége mellől és megszólította a középben lépkedő öreget:

— Üdvözöllek, nagyszerű rektor. Van valami ujság talán? Határoztatok valamit? Nem is tudtam, hogy a két kar közös tanácskozást tartott.

A fehérszakállú öreg feltűnő nyájassággal köszöntötte Pinellit.

— Valóban közös tanácsot tartottunk, mindnyájunk számára váratlanul. A jezsuiták miatt. Örven-

detes egyhangú határozatot hoztunk: kiegészítjük magunkat Pádua községtanácsának képviselőjével és együttesen bemegyünk Velencébe a nagytanáshoz. A giuristákat én vezetem, az artistákat Riccoboni.

Pinelli erre válaszolt valami élénken érdeklődő és udvarias mondatot, de valakinek hangos kiáltása udvariatlanul félbeszakította. S a közbekiáltó nem volt más, mint az idegen pályázó, aki az ő oldalán lépett be a Bo kapualjába.

— Riccoboni, — kiáltotta a fiatal tudós, — melyik az uraságok közül Riccoboni? Én Galilei vagyok!

A méltóságteljes urak már megállottak a lépcsőfokokon. Egy aszkétaképű, csenevész emberre néztek mindannyian. Ez rögtön kitárta két karját.

— Te vagy az a pisai? — kiáltotta.

A következő percben Galilei és Riccoboni ölelő karokkal szorongatták egymást. De mind a kettő mindjárt igyekezett szemébe nézni a másiknak. Ott állott az egyetemi tanárok nemes gyülekezete, és szemök láttára ott méregette egymást üdvözült arcával a két fiatal tudós. Pinelli bizonyos büszkeséggel tapintott rá vendége vállára.

— Messer Galileo, ismerkedjék meg leendő kártársaival. Bemutatom uraságodat Borlizza Niccolo úrnak, a giuristák magnificus rektorának. Az artisták képviselőjének, Riccoboni őkegyelmességének, úgy látom, nem kell bemutatni.

A lépcsőn álló csoportban mozgolódás támadt. A méltóságos férfiak egymásra pillantottak és suttogó megjegyzéseket váltottak. „Ő az“, — lehetett érteni mozdulataikból és ajkuk mozgásából. Riccoboni, a retorika fiatal páduai lektora, félkarral még ölelvén a jövevényt, így szólt a többiekhez:

— Ez az a Galilei, akit annyiszor emlegettem nektek. Közénk akar jönni, üdvözljétek őt szeretettel.

Általános ismerkedés következett. Kiki bemutatkozott, de Galileo alig tudott figyelni ennyi egyszerre elhangzó névre. Mégis két név, két már eddig is sokszor hallott név megfogta figyelmét. Egyik a Cortusio neve volt, a híres botanikusé. Ezt már Pisában váltig hallotta emlegetni. Aki előtte állott, egészen más volt, mint amilyennek képzelte volna. Alacsony öreget látott maga előtt, akinek szakállát és bajszát már megütötte a dér, koponyája pedig tündöklött teljes kopaszságával, mintha ez a testrészhát soha haját nem ismert volna. Egészben véve előreugró álla és vékony szája türelmetlen, mérges kis aggot mutatott, harcias készségűt és patvarkodót, korántsem a békés füvész típusát. A másik még nagyobb névnek volt viselője: Fabrizio, a világhírű orvostudós, javakorbéli, vállas ember, akiből már első pillanatra valami meglepő nyugalom és komoly jószág sugárzott. Nem a nyakát környező nagy lánc tette tekintélyé, hanem egész testi habitusa. Homlokának hatalmas boltozata alól ijesztően okos szempár tekintett az ismerősre, akinek első gondolata ez volt: ha nem tudná, hogy ez az a nagy hírű Fabrizio d'Aquapendente, akkor is érezné, hogy ez az ember kivételes valaki.

Általános beszélgetés kezdődött. Előbb Pinelli kívánságát elégítették ki azzal az újsággal, hogy Pádva községtanácsa az egyetemi karral egyetértően a jezsuiták ellen, a Bo ősi tekintélye érdekében óhajtott fellépni a velencei nagytanácsnál. De ezen hamar túlestek, és az általános figyelem Galileo felé fordult. Minden szem őt nézte, s egyszerre öten intéztek hozzá kérdéseket. Ott állott ebben a dicsőséges keresztútban, egyik kezét átengedve a lelkes Riccoboni kézzsoritásának, aki mintegy tüntetve dédelgette az újonnan jöttet, szemléltetően kimutatva, hogy ők, hacsak levélileg is, már régi ismerősök.

— Bocsánatot kérek, — mondta a jövevény, el-

fogulatlan kíváncsisággal tekintve végig a tudósok során, — szeretném tudni, vajjon itt tisztelhetem-e Cremonini urat?

Egy negyvenéves-szerű, középtermetű, szelid ember előbbre lépett a többiek közül.

— Én vagyok Cremonini. Az imént mondtam a nevemet, de láttam, hogy figyelmedet elkerüli.

Benne volt hangsúlyában a hírnevére kényes tudósok sérelme, de egyszersmind a jóvátétel megállapítása is. Galileo nyájas és ügyetlen örömmel tekintett rá, mint az idegenek közé került vizsla. Cremonini folytatta, még egyszer aláhúzva a baráti tegezést:

— Hallottam híredet és úgy gondolom, hogy az én ellenségemnek jössz ide. Mert talán tudod, hogy az egyetemi világban engem, tudományos eredményeimhez képest túlságosan hízelgő módon, „Aristoteles redivivus“-nak neveznek.

— Ennyire peripatétikus vagy, kegyelmes uram?

— Ennyire. Vagy hogy szabatosabban fejezzük ki: ennyire meg tudom magyarázni Arisztotelészt a neoplatónikus eszmék világításával és ennyire össze tudom egyeztetni őt egyfelől Averroes új tudásával, másfelől Alessandro d'Afrodisia lélektanával. Ha mindezekben a dolgokban véleményed más, az nagyon érdekel és türelemmel fogom meghallgatni.

Észre lehetett venni, hogy a többiek egymásra néztek, az olyan kollégák módján, akik a bőtudású, de bőbeszédű társat már unni szokták kissé. Borlizza, a jogi rektor, mindjárt bele is avatkozott a beszélgetésbe:

— Mindnyájan sóvárgunk ezt meghallgatni, de nem a Bo lépcsőjén. Mikor látunk téged újra, Messer Galileo?

A Galileo tanácsstalanságába azonnal belevágott Pinelli.

— Talán alkalmas volna e célra az én szerény

házam. Szívesen látnám uraságtokat ebédre így, ahogy vagyunk. Galilei barátunknak ez nagyon alkalmas volna leendő kartársaival részletesebben megismerkedni.

Erre általános habozás és zűrzavar keletkezett. Egyszerre öten is beszéltek. Egyiknek rögtön ebéd után órája volt, a másik habozott, hogy át tudja-e tenni fontos velencei útját holnapra, a harmadik, negyedik és ötödik egyformán a feleségével hozakodott elé. De végül is tisztázódott a helyzet: a társaság egy része kész volt azonnal elmenni ebédelni a Pinelli-házhoz, más része pedig megigérte, hogy mindjárt ebéd után oda fog menni. Így két csoportra szakadtak. Galileo az egyik csoporttól az ünnepektől érdekesség sugárzásával búcsúzott el, a másik csoporttal pedig visszaindult a Pinelli lakása felé. Ő volt az együtt mendegélő társaság magva, a huszonnyolcéves fiatalember, polgári ruhájú utas, annyi méltóságteljes egyetemi professzor tógája között. Mindenki hozzászólt, mindenki vele foglalkozott, s ő boldog csodálkozással látta, mialatt fejét kapkodva felelgetett jobbra-balra, hogy hírneve sokkal nagyobb, semmint maga is hinni merete volna.

A Pinelli-palotában a nagyszámú társaság érkezete semmi gondot nem okozott. Galileo látta, hogy a ház valóban állandó vendéglátó helye Pádua tudósainak, ahogy Del Monte márkí előre leírta neki. Az ebédlőben hatalmas terített asztal várta őket s látszott, hogy a személyzet már megszokta az utolsó pillanatban a szükséghez képest felrakni és beosztani a terítékeket.

Már étkezés alatt is Arisztotelészről folyt a szó. Galileót meglepte, hogy a beszélgetés mennyire különbözik azoktól a tudományos társalgásoktól, amelyeknek akár Fiorenzában, akár Pisában, akár rövid ideig Sienában tanuja lehetett. Másutt a tudományos viták már a harmadik mondatnál szenvedelmes veszekedésekké változtak, szikrázó haraggal lép-

ték át a retorika tudományosan lefektetett vitatkozó szabályait és ha nem ökölrel is, de szavakkal, valószínűs verekedésekké fajultak. Ezek egészen másféle beszélgetést folytattak. Nem vágtak egymás szavába, kiki türelmesen végighallgatta a másik mondókáját. Gyakran homlokegyenest ellenkező dolgokat állítottak ketten, de ha ez kitűnt, azonnal udvariasabb lett mind a kettő, azonnal magasztalta mind a kettő a másik tekintélyét és a maga álláspontját mintegy bocsánatkérően tartotta fenn. De fenntartotta. Neki a lelke repesett a boldogságtól, mikor hol ide, hol oda hallgatva mindezt megfigyelte. Csak most kezdett előtte igazi tartalmat kapni mindaz, amit a márki a Bo életének gondolatszabadságáról magyarázott neki.

Őt valamennyi között Cremonini érdekelte legjobban. Ez az ő embere volt, természettudományi professzor s ha nem különlegesen matematikus is, de mégis az ő tudománykörének előadója. Cremonini nem jött az ebédhez, mert családi étkezéséről nem akart lemondani. De rögtön ebéd után megérkezett, a Pinelli-asztal ételsora be sem végződött még jóformán. Mikor belépett, köszöntötte a társaságot és tanáros félszegséggel leült, egyszerre elhallgatott az eddig szerteszét folyó általános társalgás. Nyilván mindenki, ki nem mondottan, várta a fiatal idegennek és a helyi tekintélynek érdekes párbaját. Maga Galileo is erre készült fel. Mialatt udvariasan válaszolt a hozzá intézett felületes kérdésekre, magában már kipécézte Arisztotelész-ellenes vitájának tervrajzát. Ahogy a szónoklatra készülő ember a torkát reszeli, úgy köszörülte ő is Pisában már százszor kifejtett érveit.

Azonban nagy meglepetésére ezeknek nem tudta hasznát venni. Cremonini leült, erősen rövidlátó tekintettel megpiszkálta és elrendezte az asztalon keze ügyébe eső tárgyakat, aztán megszólalt:

— Itt mindenki arisztotelikus vitát vár kettőnk-

től, Galileo. Én ettől nem is riadok vissza és mint a páduai Lucullus asztaltársához illik, örömet szórakoztatnám a conviviumot kettőnk pengemérközésének tetszetős szikráival, de íme, jobban szeretném szikra helyett, amelynek nem mindig van tüze, a megértő szeretet lángját választani.

Szünetet tartott, a gyakorlott előadó hatásos bevezetési szünetét. A házigazda udvariasan feléje emelte boroskancsóját:

— Bravo, Cremonini. Kitűnő.

Cremonini, most már belemelegedve, a szakember formás gyakorlatával folytatta:

— Ha sikerül, ami valamennyiünknek szeretetteljes óhajta, hogy kenyéradó gazdánk, a Serenissima, téged, a nem méltatlant, ültessen a felejtethetlen Moletti helyére, akkor kettőnk tudományának rokoni voltánál fogva igen fontos kérdéssé válik, hogy mi ketten mennyiben értünk egyet világszemléletünk sarkalatos tételeit illetőleg. Te, aki vonzó egyéniségeddel mindnyájunk szívét rögtön megnyerted, úgy jöttél ide, mint Sámson, aki bennünket, peripatétikus filiszteusokat, az általad számárnak vélt Arisztotelész kitépett állkapcsával szándékozol szétverni.

A szónok ismét szünetet tartott és el is érte, amit akart: a nevetés kellőképpen érvényesült és többen tapsoltak. Galileo fontossága tudatában izgett-mozgott, Cremonini pedig folytatta:

— Én azonban azt mondom neked, Sámson szándékával közénk érkezett szeretetreméltó Benjámín, hogy tévedsz, mert a Bo városát nem ismered. Bárhová mennél Itáliába, felkészülésed fegyvereit nem hiába csiszoltad volna. Itt azonban, az ősi Patavium számunkra oly szent földjén, e fegyvereket vissza kell raknod helyökre. Mert amit mi itt hiszünk és oktatumk, annak próbáját én, a természettudományoknak bár méltatlan, de hivatalos képviselője, nem az Arisztotelész tételeihez való ragaszkodásban,

vagy nem ragaszkodásban látom, hanem egészen másban, ó Galilei. Egyetlen szóval meg tudom neked mondani, hogy miben. A szabadságban.

Ismét hallgatott a szónok és gyakorlott szerénységgel maga elé nézett az asztalra. Riadó taps dördült meg az asztal körül.

— Kelj fel, Cesare, — kiáltott büszkén a házigazda.

Cremonini kész örömmel felállott, s mialatt ezt újabb taps üdvözölte, ő gondolkozva futtatta körül jobbkeze ujjait az előtte álló serleg szélén.

— Bizonyára értesültél azokról az áldatlan harcokról, amelyeket a szabadság ősi városában az a kísérlet okozott, hogy itt két dolog összekevertessék: a vallás és a tudomány. Talán nem fog a szerényletség vádja érni, ha utalok arra, hogy eddigi életem munkájának egy főtörekvése volt: tisztázni és mindenekkel megértetni, hogy vallásnak és tudománynak külön útjai vannak. A mi szent vallásunk ellen vétene, aki a teológia magasztos igazságaihoz a természettudományok próbájával akarna nyúlni. Az ilyen kísérletet mi ítélnök el elsősorban, mert a vallásos hitnek a tudáshoz semmi köze nincsen. De ugyanígy az életünkkel is helyt állunk azért az elvért, — és volt köztünk, aki életével is fizetett érte, — hogy a természettudományokhoz viszont nem szabad a vallás fegyvereivel nyúlni, mert a tudásnak a vallásos hithez semmi köze nincsen. Hadd utalok csak röviden a nemrég közöttünk időzött Brunó Giordanóra, akit csillagászati kérdésben a teológia von felelősségre, mialatt börtönben tartja. Mi tiszteljük a teológiát, mint szent tudományt, annak van képviselője közöttünk is. De hogy a teológia beleavatkozzék a mi nyelvészeti, fizikai, történelmi, orvosi, matematikai kérdéseinkbe, azt soha semmi módon nem engedjük és nem is fogjuk engedni!

Nagy és hosszasan tartó taps következett. Cremo-

nini ezt végigvárta, aztán megint Galileo felé fordult.

— Ha tehát a jövődő beváltja azt a kedves reményünket, hogy téged, ó tudós és kiváló férfiú, kartárs gyanánt közöttünk fogunk üdvözölni, működésednek igazi erejét ne abban keresd, hogy ezt, vagy azt a bölcsészeti iskolát te egyes tételeiben meg tudod dönteni, hanem abban, hogy itt működésedet nem kívánatos befolyások sohasem fogják gátolni. Ha valaminek igazságáról meggyőződél, azt itt szabadon hirdetheted. Megeshetik, hogy lesz, aki állításiddal nem fog egyetérteni. Akkor majd vitatkozni fogunk, de csak a tudomány fegyvereivel. Mikor mindnyájunk nevében szeretettel üdvözöllek a magasztos velencei köztársaság szabad földjén, felkérek, hogy vésd szívedbe a mi jelmondatunkat, elvünket és meggyőződésünket: add meg az államnak, ami az államé, add meg Istennek, ami Istené és add meg a tudománynak, ami a tudományé!

Leült. A beszédet viharosan evvivázták. Cremonini hajlongva köszönte meg az ünneplést, ülőhelyében jobbra-balra bókolt a fejével. De ugyanakkor már többen Galileit kiáltoztak. Választ követeltek tőle a szónoklatra. Kis habozás után felállott. Hirtelen csend lett.

— Kegyelmes uraim, fényességes tudós urak, — kezdte, — meg sem tudom mondani, milyen mélységesen meghatottak a hozzám intézett kegyes szavak. Méltán ezekre nem is felelhetek, hiszen érzem, hogy mennél komolyabb dolgokat igyekeznék mondani, annál nagyobb nevetésre ingerelné a társaságot az én vaskos toszkán tájszólásom.

Nevettek, nyájasan integettek neki, biztatták.

— Nem is akarok a kedves vendéglátók türelmével visszaélni. Csak annyit mondok, hogy teljes lelkeséggel értékelni tudom az elhangzott ígék bölcsességét, s ez a bölcsesség véghetetlen megnyugvással tölt el. Mindaz, amit eddigi rövid pályámon tartha-

tatlannak és cáfolandónak találtam, valóban az egyház köpönyege mögé szeretett menekülni. Ott, a köpönyeg mögött sötét van. Nincs nagyobb vágyam, mint segíteni azoknak, akik ebbe a sötétségbe be akarnak világítani. De hogy segíthessek, az nem rajtam fordul meg. Fényességes urak, én szeretek egyenesen és cifrázatlanul beszélni. Most is kimondom, ami a szívemen fekszik: rettentően vágyakozom itt Páduában tanszéket kapni. Urak, segítsetek idekerülnöm, szavamra mondom, hogy nem fogjátok megbánni. Úgy-e segíttek?

Ahogy kunyoráló arckifejezéssel, mosolyogva körülnézett, abban volt valami az enni kérő kisgyermek bizakodásából. A résztvevők nevettek, éljeneztek, felugráltak, köréje tolongtak, vállát veregették. Aztán kiki a helyére ült és most már szónoklatok nélkül beszélgettek tovább. Később Pinelli félrevonta.

— Körülbelül mindenkinek megkérdeztem a véleményét, kedves barátom, — mondotta, — és szerencsét kell kívánnom ahhoz, hogy itt már mindenkit meghódított. Egyszerűen lelkesednek uraságodért. Az egyetemi tanács pártfogása biztos. Most jön a másik fele a dolognak, a velencei urak.

— Vajjon menni fog?

Pinelli mosolyogva bólintott.

— Most, hogy megismertem, merem mondani, hogy menni fog. Uraságod nagyon idevaló ember. Miért csodálkozik így?

— Mert engem Pisában mindenki lehetetlen, tűrhetetlen, kellemetlen alaknak tartott. Hogy népszerű vagyok valahol, az olyan szokatlan érzés számomra, hogy zavarba hoz. Előbb meg kell szoknom.

— Helyes, — nevetett Pinelli, — üljön le, töltsön, igyék és szokják hozzá.

Az üresen maradt hely két szomszédja már éppen kiáltozni kezdett:

— A házigazda lefoglalja a mi barátunkat! Ezt nem engedjük!

Galileo ragyogó arccal, boldogan sietett vissza a helyére.

XI.

Szállása Velencében nyomorúságos volt, de fekvőhely akadt benne. S minden reggel, mikor kinyitotta a szemét, öntudata első megmozdulásával elmosolyodott. Fiatal volt, erős és egészséges, tehetségesnek érezte magát, dolgai jól mentek s a tündéri város teljességgel megbabonázta.

— A marangona, — mondta boldogan, mialatt mosakodott.

Már tudta, hogy Velencében így hívják azt a reggeli harangszót, amely rezege szállt ide hozzá a csatornán keresztül. S közben behallatszott Velence csendje: az örökös vízesobogás is. Ez a folytonos, éjszaka sem szünő különös nesz a végtelenség hangulatával festi alá az élet minden percét. Olykor behallatszik a nyitott ablakon a gondolás dallamos, elnyújtott kiáltása.

— A-oel!

Ez azt jelenti a szűk csatornából kifordulás előtt, hogy: vigyázz, jövök!

— Sia stali!

Ez azt jelenti, hogy: jobbra tarts!

— Sia premi!

Ez annyit jelent, hogy: balra tarts!

— Sia di lungo!

Csak egyenesen előre! Más város fia ezt először nem érti, külön meg kell ezt tanulni. Mint ahogy általában a velencei nyelvet egészében véve külön meg kell tanulni. Lágymegkötését, a szavak végéről lehulladozó magánhangzókat, a másutt nem ismeretes színes, zamatos szavakat.

Öltözködés közben keze megállott és szeme lecsukódott. Kis szünetet vett magának, hogy maga elé képzelhesse a Canale képét, mert már nem tudta kívánni, hogy gyorsan felöltözködjék és saját szemével meglássa. Kirajzolta képzeletében a fehér, rózsaszínű és aranyos palotákkal szegélyezett zöld vizet s azon a lassan sikló fekete gondolat. Hátul ott áll a gondoliere, bojtos piros sapka a fején, nekitámaszkodik a hosszú lapát nyelének és rövid lökésekkel mozgatja, szinte érteni sem lehet, hogyan lendítheti ilyen könnyed munkával ilyen gyorsan a fekete fahattyút, amelynek nyakából azok a különös fokok állanak ki. Loccsan a lapát, a gondola lendül.

— A-oel!

Ez hallatszott kintről, mintha csak az álmodott gondolás szólalt volna meg. Galileo folytatta a szerény öltözködést. Csak úgy mellékesen hörpintette fel azt a narancslevet, amelyet még este készített volt oda reggelinek, hogy ne kelljen éhgyomorra pipáznia. Aztán máris sietett le a keskeny falépcsőn, kilépett a calle egyetlen emberszélességű sikátorába, szaporán lépkedett a minduntalan éles szögben elforduló falak mentén, a szemközti ablakok közé függesztett száradó fehérneműk alatt. S végül kiért a vízhez. Itt megállt és nézelődött kissé. Soha ezt nem tudta megúnni. Velencét még mindig valószínűtlennek találta. Olyan városnak, amelyet nem lehet elhinni.

Némi ácsorgás után nekivágott gyalog a jól ismert útnak. Akinek Velencében nincs pénze gondolára, az gyalog is elboldogulhat, ha ismeri a járást és nem restelli a fáradságot. Ő is megtanulta már, hogyan lehet gyalog eljutni a Rialtóhoz, a város legújabb csodájához, amely még nem is volt egészen készen, de a forgalomnak már megnyitották. Ezt is jó darabig ácsorogva nézegette. Márványtesztén éppen úgy boltok sorakoztak, mint odahaza a Ponte Vecchiön. A hidfőnél nagy csoport ember

álldogált, vitatkoztak szélesebb kerepeléssel, üzleteket meséltek, bíráltak, vagy éppen kötöttek.

Innen már nem volt nehéz eljutni a Merceriára, s ott a zsúfolt boltok tömkelege között lökdösődve, folytonosan kitéregetve elbotorkálni a Procuraziák sarkáig. Ott aztán kitárult a csodák hihetetlen csodája, a Piazza di San Marco. Balra a bizánci pompájú székesegyház, szemközt a magasba szökkenő, fehértestű, rózsaszínnel rovátkolt Campanile, s a márványpadozatú tér két oldalán a két lezáró palota, egyforma árkádjainak sorozatával. Csak a harmadik oldalon volt nyitva a tér, ott meglátszottak az apróbb házak szabálytalan tömegei. De ha ismét balra fordult a temérdek galambtól repeső tekintet, akkor meglátta a Doge-palota elbűvölő képét, fehér-rózsaszín kőjátékával, tetőormának csipkézett díszével. Amott, a tenger felé, állott a két oszlop, egyiken a köztársaság régebbi, s azóta hűtlenül elhagyott védőszentje, Teodoro, a maga krokodilusával, a másikon az új védőszentet jelképező márkusi szárnyas oroszlán. Közöttök látszik a tenger, amely a maga felséges szeszélyében itt tündöklő kéket mutat vakító aranyfoltokkal, pedig az imént a Rialtónál még puha és meleg zöldet mutatott.

Ez volt Galileo számára a nap rendes kezdete. Idejött minden reggel, innen kezdte meg a támogatáskereső járkálásokat. Már tudott beszélni mind a három riformatoréval. S csakugyan olyannak találta mind a hármat, ahogyan Del Monte márki leírta őket. Michielt savanyúkedvű, gyomorbajos, ideges embernek, Zorzit kedélyesen harsogónak, derekasnak, jókedvűnek, és Contarinit tudálékosnak, hiúnak, nehézkesnek. Első bemutatkozó látogatása után még több ízben jelentkezett mindegyiknél. Csodálkozva látta, mennyire másként megy itt a dolog, mint Pisában. Ott is voltak hatósági urak, akiknek tisztjök az egyetem dolgaival való törődést írta elő, de azok csak formaságnak és dísznek tekin-

tették állásukat, s laikus létökre nem óhajtottak tudományos dolgokban döntést követelni magoknak. Ezek a velencei patriciusok azonban igen komolyan vették a Bo dolgát. Először is azt kezdte mérlegelni mind a három, hogy a Moletti tanszékét ne hagyják-e még mindig üresen. De ők magok is úgy vélték, hogy most már elég volt a kegyelet tüntetéséből, matematika nélkül a Bo oktatása nem teljes. Most azonban a sokkal nagyobb kérdés mérlegelésére került a sor: méltó-e a fiatal jelentkező, hogy a nagy tudós üres helyére üljön? Mind a három riformatore részletesen ismerni óhajtotta a jelentkezőt. Aprólékosan kikérdezték eddigi működéséről, családi viszonyairól, származásáról. Társalgást kezdtek vele mindenféle távoleső beszéd tárgyakról és közben észrevétlenül, vagy legalább is nem megvallottan, vizsgálgatták egyéb tudományszakokból is, megtudandók általános műveltségét. Meghívták ebédre és figyelték, hogyan bánik az evőeszközzel, szemügyre vették modorát, mozdulatait, úriháznál tanusított viselkedését.

Közben Galileónak sok más látogatást is kellett tennie a márki, Pinelli és mások leveleivel, még pedig olyanoknál, akik a három riformatore valamelyikénél még külön is szólhattak. Egész sor befolyásos előkelőséggel megismerkedett, végül már nem tudta számon tartani őket és jegyeznie kellett, hogy kivel miben állapodott meg.

Mindezek a beszélgetések igen jól sikerültek. Csak Contarini, a harmadik riformatore, mutatott valami idegenkedést és felhozta, — de csak ő, különben senki más, — hogy a kitűnő bolognai Magini is szeretné elnyerni a tanszéket. De a márki bölcs tanácsa segített. Galileo felkereste az idegenkedő riformatore rokonát, Contarini Giacomót, aki feltűnő rokonszenvet mutatott, mindent megígért és Contarini Zaccariát csakugyan le is szerelte.

S a kérvényező nemcsak az állásra vonatkozó

ígéreteket kapott. Michiel, a gyomorbajos, akitől legkevésbé merte volna remélni, addig faggatta anyagi helyzetéről, míg Galileo kibökte, hogy helyzete a legsötétebb nyomorral egyenlő és igen közel van a fizikai éhezéshez. Erre a savanyú és ideges Michiel valami olyat mondott, hogy itt csinálni kell valamit és majd érintkezésbe lép Pinellivel, mert úgyis át kell mennie egy napon Páduába. Harmadnap már híre jött Pinellitől, hogy Michiel pénzkölcsönt fog kínálni a nyomorgó jelöltnek. S rögtön utána megint jött levél Pinellitől:

„Ma reggel beszéltem Michiel riformatore úrral, aki közölte velem, hogy minden további nélkül kölcsön fog adni uraságodnak kétszáz arany forintot.“

Igy is történt. Michiel, a rosszkedvű, bakafántoskodó, szeszélyes úr leolvasott az asztalra kétszáz aranyat. Annyi pénzt, amennyi egyszerre sohasem volt még Galileo kezében. A legjobbkor kapta, nyomasztó adósságokat kellett ebből fizetnie, még pisai eredetű igen kínos és kellemetlen tartozásokat, haza is számtalan helyre kellett pénzt küldenie és alapos summát kellett törlesztenie Landucci sógornál, aki egyre türelmetlenebbül követelte a hozomány hátralévő részét. És magamagának is lecsípett belőle valamit, hadd legyen abban a ritka élvezetben része, hogy némi pénzecskét érez a zsebében.

Mulatni is akart egyet, még pedig egy újonnan szerzett jóbarát segítségével. Ez nem volt más, mint az egyik riformatore fia, Zorzi Benedetto, ropant jókedvű, életvágyó, mulatságos fiatalember, eszes, humoros és könnyelmű. A riformatore asztalánál barátkoztak össze, s a barátságot tovább folytatták. Mindennap találkoztak, elmentek együtt gondolázni, Benedetto mutogatta és magyarázta neki a várost, a Canale Grandén végig valamennyi palotáról elmondta, hogy melyik családé, hol ki

lakik, melyik palotából kinek a szeretője szokott beosonni hova, milyen botrány hol történt legutóbb, melyik kis callefordulójánál kit szúrtak le és miért. Egy-egy bottegába is leültek borozni. Benedetto fizetett, mint a köles. Most tehát ezeket a mulatságokat viszonzni akarta. Mulattak is jócskán, hajnali pirkadatkor becsipve járkáltak a Márk-tér néptelen árkádjai alatt és Istenről vitatkoztak. Galileo istenhívő volt és áhitatos lélek, mihelyt vallási dolgokról volt szó, Zorzi Benedetto azonban azt tartotta, hogy semmit sem lehet bizonyosan tudni, tehát Isten létét sem, már pedig bizonytalanra gyónni, imádkozni és böjtölni oktalan dolog. Ezen hangosan össze is zördültek, a sötét oszlopok közül két sbirr került elő és faggatni kezdte őket, de mikor kitünt, hogy az egyik kiáltozó fiatalembernek az apja szenátor, a sbirrek rövidesen odébbállottak. Másnap, józanon, megint folytatták a kellemes és állandóan melegedő barátságot.

Így telt el két hét a szép velencei szeptemberről. S elérkezett a nap, mikor a három riformatore ülést tartott a Bo mindenféle ügyei, s többek között a matematikai tanszék betöltése dolgában. Galileónak megmondták, hogy az ülés reggel nyolckor kezdődik a Doge-palotában. Hogy mikor végződik, azt előre nem lehet tudni. De ha mennél hamarább meg akarja tudni a döntést, várakozzék a Scala dei Giganti nevezetű lépcsőnél, ott fognak lejönni.

Ő tehát itt ácsorgott a Doge-palota körül, pedig még nem volt nyolc óra, az ülést még el sem kezdhették. Kiment a mólóra, bámészkodott. Nézegette a vízen horgonyzó, vagy jövő-menő mindenféle hajókat. Voltak ott kis mestierettók és bragozzók, Chioggia felől erre futott kis halászbárkák. Voltak collák, nagy kereskedelmi hajók. Voltak caraccavitorlások, fusták és egészen nagy gályák, amelyeket ő nem is igen tudott megkülönböztetni, pedig

Zorzi Benedetto egy ízben egész délután magyarázta neki, milyen különböző dolog a galera, a galeazza és a galeone, noha gálya mind a három. Csak ödöngött itt a kőparton és nézte a tenger zsúfolt nyüzsgését, elragadtatva a színektől, a vitorlák pirosától és barnájától, a gályák testének gazdag aranyozásától, a víz leírhatatlanul tündöklő kékjétől. A nap már izzott, szinte érezni lehetett a hőség villanó szikráit a remegő légben.

Aztán mikor ezt elúnta, a sokaságot kezdte nézegetni. Úgyes-bajos polgárok jöttek a Dogepalota felé, verejtékezve az illendő gúnya terhe alatt, sarujok sarka keményen kopogott a kövezen. Félmeztelen gyerekek kis fekete kutyával hancúroztak. Hat ember roppant veszéllyel emelt ki valami ládát egy gondolából, azt lehetett sejteni feltűnő súlyából, hogy fém, vagy márvány, ami benne van. Övig ruhátlan gályaevezősök szálltak partra, vászonbugyogóikon kátránypecsétesen, mellök és hátok szerezsenbarna lett már a nap erejétől. Törvényszolgák írásokkal jöttek-mentek. Címeres ruhájú gondolasok ácsorogtak, várván hivatalos ügyekben járó urikat. A Merceria felől egy szakasz gyalogos katona jött peckesen, a sarkon elfordultak a Riva dei Schiavoni felé, nyilván a kaszárnnyába igyekeztek. Jó melegök lehetett sisakjuk és puskájuk terhe alatt. Nő alig akadt a sok járókelő között. A feleségek otthon ültek ilyenkor, a cseléd-féle pedig nem ezen a vidéken járkált, ahol nem volt piac.

Velence volt ez, szeptemberi hétköznap délelőtti hőségében. Itt ácsorgott és várakozott a fiorenzai fiatalember, vajjon a Serenissima igénybe fogja-e venni az ő eszét és tudományát, hogy megélhetést adjon érte, s ami még ennél is több: a munka, a kutatás, a kísérletezés alkalmát. Ha igen, kezdődik az élet. Ha nem, akkor Galilei Galileo egész életét elvitte az ördög.

Volt már tizenegy óra, mikor egyszerre megpillantotta a három alakot. Jöttek ki a palotából, s ő nem állt ott őrhelyén a gigász-lépcsőnél. Futva sietett oda és lihegve köszöntötte őket. Zorzi volt az első, aki közölte vele a hírt:

— Rendben van a dolga, kedvesem. Elhatároztuk, hogy a tanszéket most már betöltjük, továbbá elhatároztuk, hogy magát fogjuk alkalmazni. Erről még hivatalos értesítést is kap, de máris a Bo tanárának tekintheti magát. Megbízatása nem a szokásos rövid időre szól a későbbi meghosszabbítás lehetőségével, hanem mindjárt négy esztendőre, két évi hosszabbítással. Azért határoztunk így, hogy a bizonytalanság meg ne akassza tudományos munkálkodását.

Csak állt a fiatal tanár és zavartan vigyorgott, boldog zavarában még a köszönet szavait is elfelejtette.

— Nem is kérdi, mennyi a fizetése? — szólta Michiel.

— De igen... kegyelmes uram... szeretném tudni...

— Úgy döntöttünk, hogy egyelőre pisai javadalmazását megtoldjuk a felével. Tehát évi száznyolcvan aranyforintot kap.

— Száznyolcvanot? De Pisában nekem csak hatvanat fizettek. Ez háromszor annyi.

— Téved, mio caro. Az aranyforint öt velencei lírát ér nálunk, tehát két és fél olasz lírát. Ha kiszámítja a valutakülönbséget, akkor Pisában háromszáz lira volt az évi fizetése, itt négyszázötven. Érti?

Galileo Galilei habozott és csak nézett a három patriciusra értelmetlenül. Zorzi hangosan elnevette magát.

— Szépen kezdi nálunk matematikai pályafutását, mondhatom. Ezt az egyszerű szorzási műveletet nem tudja fejből elvégezni? Nagy szegény,

tudós uram. Az az Arisztotelész már megértette volna az egészset. Otthon majd számítsa ki, most pedig nyugodjék bele, ha mi mondjuk, hogy havi fizetése harminchét és fél lira. Pisában csak huszonötöt kapott.

Contarini még hozzáfűzte ehhez, majdnem észrevehető kárörömmel:

— A fizetését azonban nem fogja mind kézhez kapni, mert a Bo törvényei szerint két és fél százalékot levonunk. Az huszonöt velencei lira és tizenkét soldo. Azonfelül a kinevezési okmány kiállításáért is fizet három lira ötvenet.

— Igenis, — mondta Galileo engedelmesen.

Még álltak négyen szótlanul a rekkenő napcn. Akkor aztán Zorzi ráveregetett a vállára.

— Na jól van, fiatalember, a katedrán majd vigyázzon és gyorsabban szorozzon. Mindenesetre szeretettel üdvözlöm a Serenissima nevében a Bo tudósai között. A tanév Lukács napján kezdődik, vagyis október tizennyolcadikán. Addig mik a tervei?

— Azt gondolom, kegyelmes uraim, hogy most rögtön megyek Páduába, lakást keresek, bemutatkozom azoknak, akiket még nem ismerek, aztán megyek haza, Fiorenzába, hogy családi ügyeimet rendbe hozzam. Igyekeznem is kell, mert ma már szeptember huszadika van. Alig van egy hónapom arra, hogy minden dolgomat elintézzem és költözködjem is.

— És még ide is vissza kell jönnie közben.

— Ide?

— Természetesen. At kell vennie okmányát, ez személyesen kötelező. Aztán egyéb formáságoknak is eleget kell tennie. Okmányai három-négy nap alatt kész lesznek. Most csak menjen el nyugodtan Páduába és mához egy hétre jöjjön vissza. Innen aztán mehet Firenzébe. Tehát mához egy hétre, érti? Mennyi húsz, meg hét, tanár úr?

— Húsz meg hét, — felelt boldogan ragyogva Arisztotelész ellenfele, — az huszonhat. Mert én akkor már itt leszek.

Az urak bólintottak, aztán méltóságteljesen elindultak a Piazzetta irányában. Ott a címeres gondolások szaporán ugrottak lefelé a várakozó gondolákba. Galileo még várakozott kissé egyhelyben, aztán hirtelen megfordult ő is és elindult ellenkező irányban. Besietett a székesegyházba, elhaladt a Zuccato-mozaik alatt és megállt. Nem keresett sem oltárt, sem szentet, csak megállt a középén. Imádkozott. Repeső lélekkel, lelkendező boldogsággal. De imájának nem volt szövege, még gondolataiban is dadogott az örömtől, csak az Isten és a mélységes hála fogalmát érezte. Így állt ott, még kezét sem kulcsolva össze, de olyan túlesorduló áhitattal, hogy a hálától nedves lett a szeme.

Ez a pár perc felüdítette, mint fáradtat a fürdő. Akkor kijött a templomból és elindult Zorzi Benedettót felkeresni. Tudta, hogy hol kell keresnie: az ifjú barát ebben az időben az Orologio tulsó oldalán egy kis csapszékben szokott üldögelni. Ott találkoztak minden nap ebéd előtt. Felpillantott az Orologio kék-arany óralapjára, de kérdő pillantására maga a két kalapácsos szerezsen válaszolt odafenn az Orologio tetején: lassan kezdték ütni a harangot szerkezetők parancsa szerint.

Benedetto valóban ott ült a csapszék hűvösében.

— Nem ülhetek le, — mondta Galileo, — sietnem kell a szállásomra. Páduába kell mennem. Megvan a kinevezésem.

— Tudom, — mondta Benedetto, — már reggel hallottam apámtól, hogy akármit csinál Contarini, ő meg Michiel már elhatározták a dolgot. Most tehát mit csinálunk? Tudja mit, hazakísérem és az úton beszélgetünk.

Az ifjú szenátorfi fizetett. Elindultak a Mercecián gyalogszerrel. A levegő erős halszagot árasztott.

Az ájtó hőség alig engedett embert az utcára, gyér volt a nép még a boltok során is. Galileo megszólalt:

— Valamit már rég akarok kérdezni, mint fiorenzai. A mi előző uralkodónk felesége velencei leány volt...

— Bianca Cappello, tudom. Nos?

— Érdekelne engem, hogy hol lakott. Nem tudja véletlenül?

— Hogyne tudnám. A Cappello-palota most is megvan, szemközt a Salviati-bankházzal. Ott dolgozott az a Piero Bonaventura, aki megszöktette. Akarja, hogy arrafelé kerüljünk?

— Most nem. Majd mához egy hétre, mikor visszajöttem.

Szállásán összekapkodta a holmiját, aztán gondolat hozatott és elvitette magát a sajka-állomásra. Itt búcsúzott el Benedettótól, aki ment haza ebédezni. Beszállt a társascsőnakba, nemsokára elérte a szárazföldet, és örvendő állapította meg, hogy a postakocsi még ott várakozik. Sőt már utasok is ültek benne, várván az indulást Pádua felé. Galileo megváltotta a helyét és beült. Az az utas, aki mellé került, nézegetni kezdte s végül is megszólította:

— Bocsánat, nem Galileo úrhoz, a matematikus-hoz van szerencsém?

— De én vagyok. Nini, hiszen uraságod Ugucioni úr, a mi velencei követünk. Bocsánat, hogy nem ismertem meg.

Nagy-nyájasan elkezdtek beszélgetni. Galileo elmondta a követnek, hogy éppen ezen a napon milyen nagy dolog történt vele. A követ udvariasan gratulált, aztán ezt mondta:

— Most tehát kérni fogja elbocsáttatását a toszkánai állami kötelékből.

— Mit fogok kérni? Ezt nem értem.

— Erre nem gondolt? Mint toszkán állampolgár nem vállalhat állást egy idegen köztársaságban. Előbb kérnie kell Fernando öfenségétől hivatalos

elbocsáttatását. Ez persze csak formaság, és kétségkívül meg fogja kapni.

Galileo meghökkent.

— Meg kell szünnöm firenzeinek lenni?

— Úgyvan. Ha Velence területén állami állásban kell megtelepednie, ez természetes is.

— Persze, ezt belátom, — mondta ő csendesen és elgondolkozva.

Egyszerre valami keserű ízt érzett a szájában. Lobogó nagy öröme egyszerre alábbszállott. Tünődve nézett maga elé és az úton alig beszélt valamit.

XII.

A tanév ugyan megkezdődött a szokásos városi ünnepekkel Lukács-napon, de az új tanár számára még soká nem érkezett el az első előadás ideje. Először is a tanrend összeállításakor kitűnt, hogy csillagászatot és mértant kell előadnia, ennek anyagát pedig alaposabban elő kellett készítenie. Aztán sehogysem tudták óráit beilleszteni a többiek közé. Mindegyik tanárnak megvolt a maga évek óta megszokott ideje, ezt egyik sem engedte felborítani. Ő maga is vonakodott olyan órát elfogadni, amikor valamelyik tekintélyes tudóstársa már előad, mert részint nem tartotta illendőnek mások népszerűségével már megérkeztekor versenyre kelni, részint pedig nem szerette volna kitenni magát annak, hogy más népszerű órák miatt az ő óráin üres legyen a terem. Hosszas húzavona kerekedett ebből, amit nem is nagyon bánt, mert amíg beköltözhetett a lakására, addig szívesen látott vendége volt a Pinelli-háznak. Ott bevette magát a könyvtárba és szorgalmasan dolgozott.

Két hónap is beletelt, míg végre az új tanár megjelenhetett a hallgatók előtt. A Bo ősi hagyománya szerint az első órán nem előadást, hanem nagy be-

szédet kellett tartania, vázolván tudománya fontosságát, munkálkodásának irányelveit, világszemléletének pilléreit.

A terem, amelyet Messer Antonio Rosato, az artista-fakultás főpedellusa, jelölt ki órái számára, az utolsó helyig megtelt, de ezt nem lehetett nagy dicsőségnek számítani, mert ez volt az egész egyetemen a legkisebb termék egyike. A megszokott szertartás szerint az új tanárt a rektor vezette be a terembe, mögöttük jött a kar egész tanári testülete. Galileo kíváncsian tekintett végig hallgatóin, a fiúk közül nem egynek már ismerte az arcát az utcáról, vagy az egyetem épületéből. Egy pillanat alatt valami szenvedélyes öröm ömlött lelkén végig. Olyat érzett, mint a szerelmes, aki esküvő után egyedül marad választottjával. Kapzsi szeretettel magához szerette volna ölelni ezeket a fiatal lelkeket a pad-sorokban, mondván: az enyémekek vagytok, megkaptalak benneteket, hogy tanítsalak.

De egyelőre nem tanítania kellett, hanem szónokolnia. Hosszú orációja, ékes latinsággal, már napokkal előbb elkészült, gondosan olvasgatta, jól felkészült belőle. S mikor a rektor rövid bemutató mondókáját befejezte, ő belekezdett a beszédbe. Meltóságosan, ünnepélyesen, a komoly alkalomhoz illő hangsúlyozással lejtven az aprólékosan kovácsolt mondatokat. Lámpaláza nem volt egy pillanatig sem, efélét máskor sem érzett, mert meggyőződésének heve elégette a közéje s hallgatói közé toluló akadályokat. Az első mondatokat tehát szépen, színésziesszen hozta, de ahogy egy-egy arcra pillantva, közvetlenül ahhoz intézte a szavait, az ünnepélyesség kezdett lefoszni róla. Kettesben asztal mellett üldögélve restelte volna a cicerói pátoszt, s ez az alkalom sem volt számára különböző, mihelyt a diákarc, amelyhez beszélt, érdeklődő emberi figyelemmel fordult feléje. Néhány percig még győzte a beszéd szövegéhez való ragaszkodást, de aztán elérte ezt és el-

kalandozott. Valami jóízű mellékes megjegyzést szűrt bele a szövegbe azzal, hogy majd visszatér az eredetihez, de gondolatai olyan gyorsan kapcsolódtak egymásba, hogy nem győzte mondani őket. Csakhamar azon vette magát észre, hogy már régóta nem szóncol, hanem beszélget. Mintha valamely magánház asztalánál, érdeklődő társaság körében vinné a szót. Jókedvű lett, mulatságos, színes: ha tréfa ötlött gondolatai közé, azt nem hagyta ki, sőt nemsokára mérszen belevágott egy firenzei adomába. Ennek csattanója zajos derűtséget keltett. A többi aztán ment magától. A kész beszédet teljesen abbahagyta, csevegett pillanatnyi jókedve szerint.

A tudás örömről beszélt általában, a szellemi munka gyönyörűségéről, aztán részletesebben azt fejtegette, hogy milyen szép és vonzó tudomány a geometria.

— Csak gondoljátok meg: geometria nélkül éppen úgy nincs építészet, mint gyáripár. Igaz, némely szörnyű épület, vagy buta alakú pohár láttára azt mondjátok, hogy bár ne is lenne. De gondoljatok a doge-palotára és gondoljatok egy muránói üveg-rózsás virágvázára. Geometria nélkül a világ eszépségei hiányoznának az emberi életből. Tudjátok meg, hogy az a palatábla, amelyre első geometriai ábráikat firkáltátok, nem más, mint a bölcsek köve maga. A geometria bűvös szárnyakat ad nektek, amelyekkel felröppenhetek a végtelen mennyországba, hogy gyönyörködve körülpillantsatok a bolygók és állócsillagok tündöklő sokasága között, mint magok az angyalok. Aki érti a geometriát, az mindent megérthet a világon; aki ezt az egy tudományt nem érti, csukja be a könyveket, mert egyetlen más tudományhoz sem érthet. A geometria tanít meg beneteket igazán tudni, mert ez az a tudomány, amely önmagától értetődik. Aki a geometriának ellentmond, az a nyilvánvaló igazságnak mond ellent... És aztán hallgassatok ide, titkot mondok el nektek.

Az eddigi lelkesen közvetlen hangból átment a pletykázók tréfásan halk hangjába, még a félszemét is bizalmas kacsintással behunyta hozzá.

— A titok az, hogy a geometriával biztosan meg tudjátok állapítani, ki a számár és ki nem. Más tudományokban bárki állíthat vakmerően mindenféle butaságot, legfeljebb vitázni lehet vele. De itt nincs vita, itt csak egyfélét lehet mondani. Aki nem ezt az egyfélét mondja, az számár. Tiszteljétek a geometriát, ezt az éber ebet, amely az okosság házáat őrzi. A geometria a számarak egyetlen biztos próbája.

Igy folytatta tovább is, rendszertelenül csapongva kénye-kedve szerint a rengeteg mondani-való között. Hallatlanul kellemesnek érezte ezt az órát, mert a terem levegőjében volt valami, ami elárulta neki, hogy mindenki kivétel nélkül feszülten figyeli minden szavát. Sajnálkozva vette azon észre magát, hogy a rektor alattomban integet neki: a beszédre szánt óra rég letelt. Ekkor ravaszul úgy forgatta a beszédet, hogy visszakanyarodott az előre megcsinált szónoklat utolsó kikezdéséhez. Zökkenő nélkül ment rá annak útjára, meglassította tempóját, hangját ünnepélyesre emelte ismét, arcára komoly méltóságot öltött. És klasszikusan szerkesztett, díszes, magasztos latin mondattal fejezte be azt, ami öt perccel azelőtt még tréfás csevegés volt.

A diákok fergeteges tapsban törtek ki. Pillantásukból, amerre csak nézett, ragyogott az érdeklődés és a szeretet. Mintha minden arc ezt mondta volna: ez a mi emberünk. S ő egy pillanatra, homályosan visszagondolt pisai előadásaira, amelyek kedvetlen hangulatban cammogtak az óra vége felé. Hogyan lehet ez? Mi más itt, mint ott volt? Hangos ünneplés közepette vonult ki a teremből, tanártársai áradozva gratuláltak neki, némelyik nem is tudva egészen leplezni a sajtó irigységet. S a folyosón a főpedellus lépett hozzá, Messer Rosato.

— Kegyelmes uram, a termet megváltoztatjuk.

— Hogyhogy?

— Régi róka vagyok én a Bo falai között. Ha ennél a teremnél maradunk, botrány lesz a tolongók közt a következő órán, sőt verekedés. A következő órát tehát kegyeskedjék az artista-nagyteremben megtartani, az a fakultás legnagyobb terme.

Tudta, hogy ennél nagyobb bókot nem kaphat a bevezető szónoklat után. De a nagy siker egyéb jelei is jelentkeztek. Még aznap az emberek egész sora kopogtatott be a Pinelli-házba, számos városi nagyság és előkelőség, köztük Querengo gróf, a prépost is, akihez beajánlották, de jöttek olyanok is, akiket sohasem látott. Aztán pár nap múlva már levelek is érkeztek. A nagy siker híre érthetetlen gyorsasággal eljutott Vicenzába, ahonnan Bissaro írt neki. Velenceből Contarini Giacomo küldött meleg és lelkes levelet.

Az egyetem kifüggesztett tanrendjén végre megjelent az ő neve is, mint a többi tanároké. „Galileo Galilei: Sfera e Euclide“. Ez azt jelentette, hogy az új tanár két tudományt ad elő. És pedig a szférák csillagászatát és Eukleidész geometriáját.

Már kemény tél volt ekkor, hatodnapra a bevezető szónoklat után: december tizenharmadika. Ez a nap külön is tetszett neki, mert szerette a tizenhármast. Hideg, vigasztalan esőben sietett a Bóra. Előtte, mellette diákok sereglettek ugyanabba az irányba, serényen szedték lábukat és fázó kezükbe fűjtak. Mikor belépett a szárnyas oroszlán alatt a kapun, ott várta a főpedellus.

— Mit mondtam, kegyelmes uram? Az aula tele van. Sokan még állnak is.

Vidáman igyekezett felfelé az első emeletre. A terem bejárata előtt sűrű tömeg állott diákokból. Lökдösödtek és latinul veszekedtek. Alig tudott utat vágni magának a fiúk között. Bent a teremben is tolakodnia kellett, hogy a katedrához jusson. A fő-

pedellus, aki vele jött, segített neki. Már fent ült a katedrán, de még mindig nem lehetett megkezdeni a magyarázatot, mert az ajtót a közelben állók nem tudták becsukni. A folyosón állók ugyanis nem nyugodtak bele, hogy kint rekedtek, és követelték, hogy az ajtó nyitva maradjon. Rosato kénytelen volt ököllal és könyökkel az ajtóig törni magát és ott rendet csinálni. Végre nagynehezen becsukódott az ajtó.

— Az Atya, Fiú és Szentlélek nevében, ámen! — kezdte hangosan az új tanár.

Aztán szünetet tartott. Mosolygott.

— Fiaim, idehallgassatok. Amit tőlem hallgatni fogtok, abból senki ne jegyezzen itt semmit. Kiki otthon jegyezze fel azt, amire visszaemlékszik, s ha kétségei vannak, kérdezze meg valamelyik társát. Diktálás itt nem lesz. Aki diktálás után akar magolni, az menjen a jezsuita iskolába, legalább kevesebben leszünk. Nos? Nem megy senki? Csak választatok bátran, én is halljalak benneteket, ne csak ti engem. Nos?

— Maradunk! — rikkantotta az első bátor hang.

Nevetett. A többi is rákezdté. Nagy és vidám kiáltozás volt. És váratlan taps. A diákság megtapsolta a saját jókedvét. Galileo bólintott.

— Helyes. Hát akkor jól figyeljeteK ide. Mindezekelőtt egy rendkívüli butaságra foglak benneteket megtanítani. Ez egyetlen szóból áll és így hangzik: Almagest. Megtanítalak rá benneteket, de mindjárt megmondom, hogy ennek a világon semmi értelme sincs. Viszont minden ered valahonnan, még az értelmetlenség is. Ez például onnan ered, hogy másfél évezereddel ezelőtt élt Egyiptomban egy Ptolemaiosz nevezetű csillagász, aki könyvet írt ezen a címen: „Megalé szüntaxisz tész asztronomiász“. Ki tud görögül? Fordítsátok ezt le nekem. Egyszerre csak egy beszéljen, különben úgy járok veletek, mint néhány éve Pisában egy tanártársam. A neve nem fontos. Ezt a tanárt folyton zavarták a hallgatói, külö-

nösen az egyik diák, aki előadás alatt állandóan suttogott a szomszédjának. A tanár végül is ideges lett és kitört. „Ez mégis csak tűrhetetlen, az én előadásom összesen annyi, hogy egy ökör itt folyton beszél“.

Viharos derűtség. A diákok elragadtatva néztek össze. Ez már igen.

— Tehát egyszerre egy beszéljen. Te vöröshajú, te felelj nekem, olyan jó értelmes képed van. Nos?

— „A csillagászat nagy egybefoglalása“.

— Úgy van. Mi a neved?

— Gellio Jasceride, szolgálatjára.

— Kitűnő. Egyszóval ezt a művet, amelyet az egyiptomi Ptolemaiosz írt, egy bagdadi kalifa lefordíttatta arab nyelvre. Azt tudjátok, hogy az arabok névelője „al“. Ha máshonnan nem, olyan spanyol-arab szavakból tudhatjátok, mint Alcazár és Alhambra és algebra. Az arabok tehát ezt a művet, amely nálok nagyon híres lett, így nevezték: „al megalé“. A nagy. Vagy így: „al megiszté“. A legnagyobb. Ez az utóbbi spanyol-görög keverék eltorzult a kopásban és lett belőle Almageszt. Ismétlem, ennek alig van így értelme, de a műveltséghez hozzátartozik. Általában sok értelmetlenségre fognak még benneteket megtanítani, míg műveltek lesztek.

Nevettek, gyönyörködtek benne, figyelték.

— De most értelmes dolgok következnek. Ennek az Almagesztnak sokáig csak arab fordítását ismerte a tudomány, de a múlt században, amikor Itáliában a humanizmus olyan divatossá tette az ókori kéziratokkal való foglalkozást, valahogyan elékerült az eredeti görög szöveg és egy Giorgio di Trebisondo nevű humanista lefordította latinra. A könyv Velencében jelent meg. Ezt a könyvet fogom nektek elmagyarázni. E célból elmondom, hogy mi az az epiciklusok elmélete. Jól figyelték?

— Figyelünk! — kiáltották viharosan.

— De mielőtt ezt elmagyaráznám, tudnotok kell a Ptolemaiosz előtti úgynevezett excentrikus köröket. De ezt sem érhetitek, ha nem tudjátok, hogy egy korábbi tudós, Hipparkhosz, a planéták mozgásának egyenlőtlenségét magyarázta ezekkel az excentrikus körökkel. De mik azok a planéták? Na, itt tartunk. Tehát mindenki jól nyissa ki a fülét: a világegyetem középpontja, mint tudjátok, a Föld...

Magyarázott tovább. Olykor megállt egy-egy tréfát elmondani, a hallgatók egyikét-másikat megszólítani, belevonni és mindjárt nevét is megkérdezni. Kíváncsi élvezettel hallgatták. Mikor vége lett az órának, szinte hallani lehetett a sajnálkozást, hogy befejeződött. A főpedellus óra után megint megfogta.

— Nem tudom, kegyelmes uram, — mondta nevetve, — hova fog ez fejlődni. Még ennél is nagyobb terem kell. El fogom kérni a giurista-fakultástól az ő nagytermőket. A jogi aula még ennél is nagyobb. De már a San Antonio-templomba bajosan mehetünk.

A következő előadást csakugyan a jogi kar aulájában tartották meg. Az új tanár sikere az egeket verte. Ismeretségét kereste mindenki, idegenektől kapott leveleket. Messzi földről jelentkeztek a siker jelei. Az örvendezők között a két legelső gyanánt természetesen Del Monte márki jelentkezett Pesaróból és Mazzoni Pisából. És a Mazzoni levele igen érdekes dolgokat tartalmazott: beszámolt róla, hogy Pisában milyen izgalmat keltett a tanárok között az onnan kiutált tanár bámulatos sikere. Némelyek hevesen kétségbevonták ezt a sikert, mások megvetően vállat vontak és a Bo színvonalát próbálták tépázni, de akadtak, akik Galileo pártjára állottak. Ilyen volt az öreg orvostudós, Mercuriali, aki azt hangoztatta, hogy ő ezt a fiatal tudóst mindig nagyon tehetséges embernek tartotta. Mazzoni leveléből olyasfélét lehetett kiolvasni, mintha az öreg Mercuriali, aki valaha szintén a Bo tanára volt, igen boldog lenne, ha

egy-két sor baráti megemlékezést kapna tanártársától.

Galileo csodálkozott és mosolygott. Valóban Mercuriali bánt vele a legkevésbé rosszul. Távol maradt ugyan tőle, mint a többi, de nem üldözte, és tehetőségéről csakugyan tett volt egy-két vállveregető megjegyzést. Ő tehát most a boldog ember nagylelkűségével, aki az egész világnak jóval akar fizetni, írt egy-két udvarias sort Mercurialinak Pisába, megemlítvén, hogy Páduában most is sokat emlegetik. Illendően „palotagróf“ úrnak címezte, mert a híres orvostudós, mikor egyszer Miksa császárt kúrálta, ezt a címet kapta tőle. S ime, milyen válasz jött a levélre:

„Legkegyelmesebb Uram, — eddig nem hittem, hogy a matematikusok, akik csak a rideg bizonyosságot kedvelik, kedvöket lelhetik abban, hogy túltesznek az ékesszólás tudósain. De levele, amelyet tegnapelőtt vettem kézhez, megváltoztatta ezt a hitemet, s úgy látom, hogy a szeretetet a matematikusok is kedveskedéssel igyekeznek megszerezni. Túlságosan hájjal kenetetett engem, mint mondani szokás, de ezt talán abban a hiszemben tette, hogy félfüllel hallottam valami pletykát, s ezért meg akart vigasztalni. Legyen így, ha így gondolja. Én mindenesetre biztos vagyok abban, hogy bírom oly nagyra becsült és gyenge szavammal annyira magasztalt személyének szeretetét. Kegyelmességed igen jól emlékezhetik arra, mikor kijelentettem, hogy tehetségének a páduai egyetem volna méltó otthona ...

Galileo mosolyogva megcsóválta a fejét. Arra gondolt, hogy milyen haszontalan és szemtelen fickónak tartotta őt az egész pisai tanári kar.

„...Hogy Páduában még emlékeznek rám,

azt el tudom hinni, hiszen tizenennyolc évig voltam ott tisztelője számos tehetségnek és előadó tudósnak, akiknek adja át kézcsókomat összesen és egyenként, s egyben maradok összes gyermekeimmel együtt igen lekötölezett és igen ragaszkodó szolgája, Hieronimo Mercuriali“.

A levelet maga elé ejtette Galileo és gondolkodott. Ő néhány nap múlva huszonkilenc éves, Mercuriali most úgy hatvankettő. Neki huszonhét és fél lírája van havonta, Mercurialinak az összes itáliai egyetemi tanárok közt a legtöbb, hatszáztíz.

De aztán vállat vont. Most sem cserélne tudományt és fizetést az öreggel. A levelet odaadta a belépő Pinellinek, aztán visszatért tanulmányaihoz. Buzgón foglalkozott erődítéstani kérdésekkel, mert utána akart látni, hogy mennél több jól fizető magántanítványt kaphasson. Már pedig azok a fejedelmi és arisztokrata fiatalemberek, akik az igazi jól fizetők és Páduába jönnek tanulni, valamenynyien elsősorban erődítéstani leckéket kívánnak, mert ez váraik és vagyonuk fenntartásához szükséges. Majd jönnek azok a tanítványok szép lassan, minden jól alakul, Pádua kedves városa, és ha az ember huszonkilenc éves és egészséges, akkor az élet nagyon kellemes tud lenni.

XIII.

Szép tavaszi idő járta és a déli napsütés idején már kint lehetett ülni a levegőn. Galileo asztalt cipelt ki a kerti verandára és ott levelet írt. Gondosan írta, két okból is. Tudományos kérdésről szólt a levél, olyanról, amely érdekelte. Aztán meg Contarini Giacomo volt a címzett, ugyanaz, aki segített neki a riformatore Contarinit leszerelni.

„Legfényesebb Uram! Értésemre jutott Pinelli Gianvincenzo úr révén Legfényesebb Uram feltett kérdése. Erre azt fogom válaszolni, amit igaznak gondolok. A kérdés ez: hogyan lehet a gályát a vizen nagyobb, vagy kisebb erővel előrehajtani, akkor-e, ha az evezősokeket a hajó belsejében, vagy akkor, ha a fedélzeten helyezzük el. Véleményem az, hogy mindegy, mert a fizikai erőfeltételek mindkét esetben teljesen egyformák. Az evezőt mintegy fizikai értelemben vett emelőnek kell tekinteni. Ha az erő, a fenntartás és az ellenállás aránya ugyanaz, az emelő hatóeredménye is ugyanaz marad. Ez a tétel általános érvényű és változhatatlan...”

Bentről lantpengetés hangzott fel, az evezési problémából felrezzent a tudós. Még nem szokta meg eléggé ezt a zajt. Öccse, Michelagnolo, egy idő óta nála lakott Páduában. Odahaza folyton rosszabbodott a helyzet, a családtagok állandó háborúságban éltek, a vő nem bírta ki a házsártos anyóssal, de nem bírták ki az otthon maradt gyermekek sem. Időközben férjhez ment a második leány is, Anna, akit családi körben Lenának becéztek, a harmadik leány, Livia, pedig bennlakónak a San Giuliano-zárdába költözött, hogy békességgel tanulhasson. Így Michelagnolo kettesben maradt az anyával, de nem bírták egymást. Galileo nem tudott más megoldást: magához vette a fiút, a mamával bajlódják otthon a két nő, veszekedjenek, hogy kihez költözzék és kihez ne költözzék.

Michelagnolo már tizennyolcéves fiatalemberré cseperedett. Ütközött már bajsza-szakállá. Galileo hosszú évek óta elég ritkán látta már, ez a fiú úgyszólván idegen volt számára. Kíváncsian vizsgálta most benne a családi vonásokat, a két szülő vonásait kereste a fiú külsejében és belsejében. De a

gyerek különösképpen elütött mindakét szülőtől. Egyetlen Galilei-vonás volt benne felismerhető, az apa erős zenei hivatottsága. De különben külsejében is, jellemvonásaiban is más családból valónak tetszett. Jóval alacsonyabb volt bátyjánál és világosabb hajú, testalkata véznább és törékenyebb. Természete inkább tartózkodó volt, semmint közlékeny. A szeretet megnyilvánulásait sem adni, sem kapni nem óhajtotta különösebben. Voltaképpen nem lehetett tudni, mi lakik benne. Annyi bizonyos, hogy munkára nem volt teremtve. Mikor bátyja elmagyarázta neki, hogy a Páduába érkező rengeteg idegen között olyanokat is lehet remélni, akik zeneleckéket vesznek, s így a fiú hozzájárulhat bátyja háztartásához, ezt ímmel-ámmal vette tudomásul. Galileo csakugyan hamarosan szerzett neki egy-két tanítványt és Michelagnolo rendesen adta is az órákat, de maga egyetlen lépést nem tett, hogy újabb tanítványokat verbuváljon. Mikor pedig az első leckepezéket megkapta, azokból többet csípett le magának, mint amennyiről számot adott. Megcsalta bátyját. Ez rögtön rájött a turpisságra. De nem tette szavá. Roppant szeretett ugyan vitatkozni és a vitában győzni, de most a szóváltás győzelme nem csábította. Volt lelkének egy gyermekesen érzékeny része, ahol a családjához való ragaszkodást őrizte, mint azok a férfiak, akik a nagy szerelmi regények lángolásait nem ismerik, s melegségért való vágyoknak csak a családi bensőségben keresnek kielégülést. Szemet húnyt és gondosan kerülte a kérdést, amely kötelességévé tette volna, ha napfényre kerül, hogy a fiút megszidja és felelősségre vonja.

A gyerek kitűnően muzsikált. Mindegy volt neki, milyen hangszert adnak a kezébe, egyforma ügyességgel kezelte a lantot, a hegedűt, a flótát, a gambát, akármelyiket. Most, hogy így összekerültek, Galileónak kedve tellett az együttes muzsiká-

lásban. Ha belefáradt tanulmányaiba, az egyetemi előadások előkészítésébe, a magánórákba, a teméntelen és csillapíthatatlan olvasásba, akkor összeült Michelagnoloval, hogy zenéljenek kissé. A gyerek nem nagyon örült ennek, jobb szerette a várost járni és lányokat kísérgetni, ha szabad ideje maradt, de kenyéradó bátyja kérését nem tagadhatta meg. Elévette hegedűjét, állá alá fogta és szórakozott pengetéssel hangolni kezdte, gyakorlott ügyességgel használván azt a kezét is, amelyben már a vonót tartotta. És bátyjára sem nézve, közömbösen kérdezte:

— Mit játszunk?

Galileo a régi dalokat szerette, ifjúkora emlékeit, főként a vidám, falusi rigmusokat, amelyeknek szövegében talpraesett és neveltető fordulatok akadtak. Pengette a lantot öccse hegedűjátékához és jókedvűen dúdolta a szavakat. Igen jól játszott maga is, és ahol a magasabb gyakorlatot nélkülöző ujjai nem boldogultak, ott a veleszületett zenei érzék és tökéletes hallás segítette. Mikor így ketten muzsikálgattak, nem egyszer megesett, hogy az utcai járókelők csoportba verődve állottak meg odakint és élvezték a hangversenyt.

De néha szóltak öccse hangszerei akkor is, mikor neki komoly dolgokban főtt a feje. A rendes játék ilyenkor nem zavarta volna, de a zeneoktatással járó kezdetleges, cammogó, mindent únos-úntalan ismétlő cincogás rendkívül zavarta. Szólni nem szólhatott, mert Michelagnolo boldogan felhasználta volna az alkalmat, hogy a terhes oktatást akár egy óradíj feláldozásával is abban hagyja. Ilyenkor tehát abbahagyta, amit dolgozott és olyan tennivalót keresett magának, amelyben nem volt szükséges elmélyednie. Most is, mialatt a Contarini Giacomóhoz szóló levelet írta, hiába igyekezett oda nem figyelni a cincogásra. Sóhajtott, felkelt, helyét nem találva

topogott ide-oda, aztán fogta a kalapját és kiszólt a cselédnek, hogy egy órára elmegy sétálni.

Nem kellett messzire mennie, mert pár lépéssel érkezett a fűvészkertbe. Ez a Cortusio kolléga birodalma volt, a botanikusé. A Serenissima bőkezűségéből mintegy ötven éve alapították a növénytan egyetemi bűvárai számára, s azóta már lombos, öreg fákká serdültek a hajdani csemeték. Kellemes, kavicsos sétautak szeltek keresztül-kasul a kertet, s ilyenkor tavasszal kedves dolog volt mendegélni a nyíló virágbokrok között, tűnődés közben egy-egy tétlen percet szánni valami keletről hozott egzotikus ritkaság furcsa szirmainak és húsos, tövises leveleinek. A fűvészkert miatt költözött ilyen messzire az egyetemtől, a város másik végére. Nem is igen zavarta itt senki a sétálót, a nép nem járt ide, a játszadozó gyerekeket a szomszédba vitték, a Della Valle nevezetű rétre, az egyetemi ifjúság pedig előadásokat hallgatott ilyenkor. Csak a kikelet izgalmat hancúrozva éneklő madarak csipogtak a friss lombú ágakon, s olykor egy-egy korai gyíkcsera siklott tova villámgyors zöld testével a kavicsok közt, hogy a cserjék közé illanva azoknak zöldjében vesszen el.

Volt egy lócája a fűvészkertnek, az ódon várfal egyik kiugró bástyafokának tövében. Ezt a lócát szerette Galileo legjobban. Ha megúnta a járkálást, ide telepedett, szétterpesztett lábbal hanyattdőlt és szemét behúnyva, arcát süttette a nappal. Közben gondolkozott. S tulajdonképpen dolgozott: új mechanikát akart írni. Kisebbszerűt, nem nagyon terjedelmeset, de a maga szája íze szerint valót. Úgy gondolta, hogy ha ebben az esztendőben befejezi a Szférák és az eukleidészi elemi geometria előadását, jövőre mechanikát fog előadni tanítványainak. De az már nem Ptolemaiosz és Eukleidész szolgai kommentálása lesz, hanem saját, eredeti, önálló Galilei-féle mechanika.

A bevezetéssel már régen elkészült. Most itt a lócán végiggondolta. „Mielőtt a mechanikai szerszámok taglalásába bocsátkozunk, rendkívül figyelemreméltónak találom szemünk elé állítani, hogy milyen előnyöket nyújthatnak ezek a szerszámok, s ezt annál érdekesebb megvizsgálni, mert a mechanikusok egész világát csalódni láttam, mikor önmagukban képtelen feladatok elvégzésére gépeket akartak használni és csalódtak és most is folyton csalódnak, azt képzelvén, hogy kicsiny erővel a légóriásibb súlyokat fel tudják emelni. A természetet akarják így voltaképpen becsapni, amelynek jellege és szilárd rendszere az, hogy semmiféle ellenállást nem lehet az ellenállásnál kisebb erővel legyőzni. Remélem, teljes nyilvánvalósággal ki tudom majd mutatni a további fejtegetésekben, hogy ez a képzelgés mennyire hamis“.

Mert nemcsak Arisztotelész tévedett, hanem Arkhimédész nemkülönben. Arkhimédész találta fel a csigasort. Mi az a csigasor? Az ember képzelete előtt megjelenik a pallér, amint az épülő ház állványáról kiabál. Nagy márványtömböt kell felvonni az emeletre. Az állványon ott a csiga vályús kereke, amelybe kötél illeszkedik. A kötél egyik végén lóg a márványtömb, másik végébe munkások kapaszkodnak. Húzzák a kötelet lefelé, a másik oldalon a márványtömb emelkedik felfelé. Már most Arkhimédész azt találta ki, hogy az ő csigájának a lelógó kötélvégén még nem a márványtömb függ. A kötél másik végét odaerősítette az állványhoz és abba új csigát illesztett, és így tovább, olyan csiga-rendszert szerkesztvén, amelynek hálózataiban a csigák egymást emelik, s legvégül emelik a kősziklát. Plutarkhosz írja, hogy mikor ezt feltalálta, mámoros büszkeségében így kiáltott fel:

— Dosz moi, pu sztó, kai tán gán kinászó!

Ami görögül azt jelenti, hogy: „Adjatok egy pontot, ahol megálljak, és megmozdítom a földet“.

Úgy képzelte ugyanis, hogy ha valahol a földön kívül fel tudná függeszteni a maga csigasorát s a csigasorra ráakaszthatná a földet, akkor ezer meg ezer csiga folytonos áttétele útján a kisujja egy mozdulatával ezt a súlyt fel tudná emelni. Mindeddig mindenki szentül hitte, hogy ez így is van. Arkhimédész mondta, tehát így van, lehetetlenség kétségbevonni. De egyszer csak gondolkodni kezd Páduában egy vakmerő fiatalember és mondja, hogy ez lehetetlen. Felemelni annyit tesz, mint valami súly ellenállását legyőzni. A súly bizonyos erőt jelent. A józan ész azt diktálja, hogy ennek az erőnek legyőzéséhez legalább ugyanakkora erő kell. Elvégre nyolcból nyolcat kell kivonni, hogy nulla maradjon és semmiféle mesterkedéssel azt nem lehet elérni, hogy csak egyet vonjak ki a nyolcból és nulla maradjon mégis.

A baj az, hogy a fogalmak tisztázatlanok. A tudomány azt mondja: „súly”, azt mondja: „erő”, azt mondja: „mozgás”. De szabatosan egyik szóról sem határozza meg, hogy mit jelent. Csupa félreértés, csupa homály, csupa kétértelműség. Itt valamit csinálni kell. El kell dobni az egész eddigi mechanika rendszerét, és új alapon újat építeni a helyébe, amely világos, pontos és félreérthetetlen. Ő rengeteget törte a fejét ezeken a szavakon, hogy újat találjon, nem közöttük, hanem valahol fölöttük, vagy mögöttük, ahol ez az új valami egyelőre megnevezetlenül lebeg. S míg magában töprengve latolgatta azt a titokzatos vágyat, amely a testeket mindenáron a föld felé hullani készíti, megszerkesztette magában ezt az új fogalmat: a „momentum”.

Mi az a momentum? „Momentumnak nevezem, — mondja a Galilei-féle kézirat már kész második fejezete, — azt a hajlandóságot, amellyel minden test lefelé igyekszik”. Hogyhogy, mondhatná valaki, hát ezt a hajlandóságot nem sokkal egyszerűbb a test súlyának, nehézségének nevezni? Nem, mondja

erre az új mechanika kieszelője, mert mi történik, mikor a kisgyerek hintát játszik a hatalmas, kövér dadával? A hinta egyik oldala sokkal hosszabb, mint a másik. Kurta végén a dada ül, hosszú végén a kisgyerek. S a dada fent van a levegőben, a kisgyerek meg lefelé billen. A dada súlya sokkal nagyobb, mint a gyereké. De momentum a kisebb.

Aztán majd ha a momentumot bővebben kifejtette és alkalmazta, következik a súlypont kérdése, amelyet hosszú évek óta forgat már a fejében, sőt úgy kidolgozott, hogy eddig senki jobban. Milyen szép mondat: „Különböző testek súlypontjainak különböző távolságban való felfüggesztése fordított arányban áll és egyenlő momentumot okozhat“. Ropant világos, okos, ügyes kis könyv lesz, vékonyka az egész, de megcáfolja Arkhimédészt és ellentmond a világ összes mechanikusainak. Kimozdítja helyéből a tudomány egész világát, Arkhimédésszel és a peripatétikusok iskolájával együtt. Te nem tudod ezt megcsinálni, Arkhimédész, hiába fogadkoztál, de ime, Galilei Galileo meg tudja csinálni, még pont sem kell neki, ahol megvesse a lábát. Még ez a lóca sem kell neki, amelyen ülve most gondolkodik, mert ha elveszik tőle, felkel, továbbmegy és tovább gondolkodik. Csak észére van szüksége, semmi egyéb, észére, amely gondolatokat hoz a világra, s az ész hiába fog egyszer marék porrá szétomlani, a gondolatok tovább dolgoznak, mint annak az észnek halhatatlanná lett részecskéi, amely örökkön örökké tovább mozog, ha meghalt is.

Felocsúdott, nagyot nyújtózott és felkelt. A messzi földről ideplántált különös pálmák mentén indult hazafelé. Derűs volt és elégedett. A kapuban Cortusióval találkozott, a botanika tanárával.

— Mi ujság, kedves barátom? Sétálgatunk, sétálgatunk?

— Igen, kicsit eltűnődtem itt a kertben. És elég sokat végeztem.

— És pedig?

— Először kivetettem sarkaiból a világot, aztán feltaláltam a perpetuum mobilét.

Cortusio megbocsátóan mosolygott. Ez a fiatal kolléga mindig így figurázik. Örökké jó kedve van, örökké bohóságon jár az esze. Nagyobb diákjaitól alig különbözik. Azért is szeretik annyira. Bólogatott Cortusio mester és ment tovább virágszirmainak izgalmai közé.

Otthon már megszűnt a cincogás, a tanítvány elment. A terített asztal várta a két fivért.

— Van valami újság? — kérdezte Galileo, meritvén magának a gőzölgő zöldséglevesből.

— Van, — mondta Michelagnolo, — még pedig nagy. Az a kerékgyártó járt itt, aki a szomszédunkban lakik Firenzében.

— Ejnye, mért nem szalasztottál értem a fűvész-kertbe? Mit mondott?

— Virginia nővérünknek meglett a gyereke.

— Ne beszélj. Fiú, vagy lány?

— Fiú. Vincenzónak keresztelték.

— Szegény apánk után. Nem érte meg az első unokát. De nem küldtek a kerékgyártóval levelet?

— Nem. De küldtek másik izenetet is. Lena más állapotban van, a férje valami üzleti ügyben messzi útra indult Spanyolországba, és ő egyedül maradt anyánkkal. Nem bírja vele. A sok családi jelenet megárhathat az állapotának. Virginiáékhoz nem mehet, ott most csecsemő van, láb alatt volna. Meg aztán tudod, hogy Benedetto sógor még a falatot is kinézi mindnyájunknak a szájából. Egyszóval Lena ide szeretne jönni, mert téged is látni szeretne, aztán meg itt ki is pihenhetné a sok családi veszeke-dés izgalmaival.

— Űgy. Örülök neki, ha jön, de hogyan fogunk elférni?

— Ezzel nem lesz baj, mert még más újság is van.

— Nos? Beszélj, beszélj.

— Kérlek. én megint hosszasan beszélgettem ezzel a lengyellel, akinek most órát adtam. Már a mi nap említettem neked, hogy miket beszél ez a lengyelországi zenei életről. Most aztán még részletesebben kikérdeztem. Nagyszerű életök van ott a zenészeknek. Igen sok a herceg és gróf és eféle nagyúr. Ezek hihetetlen nagy birtokokon laknak, némelyik birtok akkora, mint egy-egy itáliai országoecska. Irdatlan nagy őserdők közepén hatalmas és pompás kastélyaik vannak, mindennap dínomdánom, saját zenekarral persze és víg élet. De Krakkóban, vagy más nagyvárosban is tartanak palotát, hogy városi életet is élhessenek. Ott is folytonos multság van, színjátékok, parádék és álarcos estélyek. A zenét nagyon szeretik és ha részegek, akkor csak úgy dobálják a teli erszényeket a zenészeknek...

Michelagnolo még a fejét is ingatta izgatott képzületének színes elragadtatásában.

— Gondolod talán, — kérdezte habozva Galileo, — hogy...

— Én azt gondolom, — szólt a fiú, szintén habozva kissé, — hogy néhány ajánlólevelet össze lehetne szedni itt a lengyelektől, a Bón vannak elegen, és csupa előkelő fiatalember. Én elmennék Lengyelországba szerencsét próbálni. Csak az kellene, hogy... ha valami útiköltséget... ha talán te...

— Persze, persze, — sóhajtott Galileo, — egy soldó nélkül nem vághatsz neki az útnak... Majd töröm a fejemet. Most egyelőre írni fogok Lenának, hogy te el akarsz menni, és ha sikerül, akkor ő el-lakhatik a te helyeden.

— Nagyszerű volna. És tudod, azt is meséli ez a lengyel, hogy az ő királyuk Zsigmond, aki imádja a zenét, és ha egy kis szerencsém van, a királyi zenekarba is bekerülhetek. Képzeld, céklalevest esznek mindennap, és roppant erős pálinkákat isznak...

Még mesélt sokat Michelagnolo a lengyel föld mesebeli csodáiról, de Galileo félbeszakította.

— Nem említettem eddig, kedves öcsém, de ha magától felhozódott, helyes lesz beszélnünk róla. Valóban fontos volna, hogy jól elhelyezkedjél és kenyeret keress. A Lena házasságával nincs bajunk, de a Virginiaéval annál több. A Landucci-féle kötelezvényt a Virginia hátralékos hozományáról te is aláírtad. Én magam most már nem győzöm a terheket, a saját szemeddel láthatod, micsoda nyomorúságban élek. Ezért a föld alól is elő fogom teremteni azt az útiköltséget. Eredj Lengyelországba. Segítsen meg a jó Isten és küldjél pénzt mennél hamarabb és mennél többet. Mert gondold meg, hogy Livia is elmúlt tizenöt éves, idestova őt is férjhez kell adnunk. És anyánk is minduntalan pénzért nyaggat. Ha valami jó állást kapnál, az nagy istenáldást jelentene mindnyájunkra.

— Bizony jó volna. Nagy hidegek vannak ott, az urak szánon járnak, képzel, a lovakra csengőt tesznek...

— Igen, igen. Hát majd utána nézünk a pénznek.

Utána is nézett, de eredménytelenül. A lengyel diákok szíves örömet adták az ajánlóleveleket tucátjával. De pénzt nem volt kitől kérni. Akitől kérhetett volna, annak már tartozott. Michielnek még alig fizetett vissza valamit a kétszáz aranyból. Pinellitől már három ízben kért és kapott, s már a tartozásért nagyon restelkedett, nemhogy negyedszer is, és kiadósabb összeget kérhetett volna. De a kölcsönt mindenáron meg akarta szerezni. Gondokkal terheltén járkált naphosszat. Del Monte márki szászor is eszébe jutott, de ezt a gondolatot mindig elutasította magától. Mindenkitől, de a márkitól nem! Az őt mindig annyira megtisztelte, annyira úrnak kezelte, hogy lesülne arcáról a bőr, ha hozzá kellene fordulnia.

Cremonini hozta meg a megoldást, a filozófia derék tanára, és megátalkodott peripatétikus, de derék ember és jó kartárs. Az összerakott évek alatt valami pénzceskét, hogy szőlőskertet vásároljon. Most meg is vette, de a vételárat nem kellett teljes egészében kifizetnie, egy részlet csak augusztusban volt esedékes. Cremonini tehát, miután kifaggatta a matematikus kollégából, hogy mi baja, felajánlott neki ötven scudo kölcsönt. Galileo meghatott örömmel elfogadta. Michelagnolo lázasan felkészült és még másnap útra kelt. Elég felületesen búcsúzott bátyjától, az esze már ott járt a mesebeli országban, ahol részeg hercegek vagyonokat hajigálnak a zenészeknek.

S ugyanekkor megjött Lena, a középső nővér. Posztókereskedő volt ennek a férje, mint a boldogult Vincenzo Galilei. Messzi külföldi útra ment. Sovány, tönkrement, egész viruló fiatalságának formájából kikelt asszony gyanánt hagyta itthon a feleségét. Galileo túláradó szeretettel üdvözölte. Első este a vacsoránál kezét veregetve kérdezte tőle:

— Boldog vagy az uraddal, Lenuccia?

— Hogyne, nagyon boldog.

De ezt olyan tartózkodó hűvösséggel és bizonyos riadtsággal felelte, hogy Galileo megszeppenve vonta vissza érdeklődését, mint szarvacskáit a csiga. Megpróbált más alapon közeljutni a rég nem látott nővérhez. Megmagyarázta neki tanszékét, a Bo szervezetét, a jezsuitákkal lefolyt harcot és dicsékedve mutatta meg kinevezési okmányát, amelyben kétséget nem tűrően benne állott, hogy a nagy Moletti négy évig üresen állott tanszékére a velencei Signoria „Galilei Galileo urat, mint e szakmában a legkiválóbbat“ alkalmazza. Lena udvariasan végighallgatott mindent, de rá volt írva az arcára, hogy az esze másutt jár. Hideg maradt és megközelíthetetlen. Galileo még egy-két bátortalan próba után lemondott kísérleteiről. A testvérek idegenek ma-

radtak. Lena még a háztartásba sem szólt bele, mert állapotára való tekintettel kímélte magát, járt-kelt, mint idegen vendég és nem egyszer szobájába kérte az ételt arra való hivatkozással, hogy rosszul van.

Igy érkezett el a tanév utólja. Galileo látni kíváncszott anyját. Mert hiába szenvedett annyit az anyja borzasztó természetétől, gyengédségét ezek az emlékek nem ronthatták meg. A sok hercehurcát elefejtette, csak hajdani kisfiúi vonzódása és ragaszkodása tűnt elő a lefoszlott emlékek alól. Írt haza, hogy szabadságát Fiorenzában szeretné tölteni, hogyan oszthatnák be a szállás dolgát.

Giulia asszony hosszú késéssel válaszolt: „Lenának mondja meg, hogy hízzék, de azért magzatát ki ne pukkassza“. Aztán Michelagnoloról is beszélt: „Hogy Uraságod elküldte Lengyelországba, az nekem nagyon nem volt ínyemre, — írta a fiúról, aki a háztól miatta ment el, — de aztán belenyugodtam, mert azt gondoltam magamban, hogyha ez veszedelmes volna, Uraságod nem küldte volna oda, hiszen tudom, hogy szereti“. Végül rátért a Galileo hazajövetelének kérdésére is, a maga nem egészen világos és szeszélyes levélíró stílusában. „Nem hallgathatom el, hogyan mennek itt a dolgok nap-nap után, mert ha ahhoz akar jönni, akire gondolok, annak nagyon örülök, de jöjjön felkészülve, mert mint látom, Benedetto követeli a magáét, amit Uraságod ígért neki és erősen fenyegetőzik, hogy amint Uraságod ide beteszi a lábát, azonnal elfogatja, mint adóst és ezt, úgy tudom, a kötelezvény szerint meg is teheti és ő olyan ember, hogy meg is teszi, ezt azért mondom, hogy ne történjék olyasmi, ami aztán rosszul esnék nekem“.

Galileo nyelt egyet. Landucci sógor tehát a törvény kezére akarja őt adni. A velencei köztársaság területére persze nem ér el a keze, de otthon Fiorenzában azonnal törvényszolgát hívhat.

— Pukkadjon meg, kapzsi dög — kiáltozta Lenának, — legfeljebb nem megyek haza.

De hazament. Anyját akarta látni. Az utolsó pillanatban felvett hétszáz scudi uzsorakölcsönt a Corsi-fivérektől, megadta a Cremonini pénzét és magának csak szűkös aprópénzt tartva meg, a többi odaadta a sógornak. Az egész ügyet mindjárt el is felejtette és boldogan lélegzett fel, hogy most jó darabig nem kell gondolnia ezzel a nyomasztó kérdéssel. Boldog volt és jókedvű. Első tanéve remekül sikerült Páduában és a mechanikai könyvet befejezte. Elolvasta elejétől végig és el volt tőle ragadtatva. A végén így kiáltott fel:

— Ilyen okos dolgot még nem is olvastam!

XIV.

A viszontlátás meleg volt, hangos és túláradó. Az anya szertelen természete a szeretet megnyilvánulásaiban sem ismert határt. Külön gyönyörűség volt játszogatni a kis unokaöccsel, a család legifjabb rügyével, aki a Vincenzo Landucci nevet viselte. Roppant mulatságos csecsemő volt ez; azon az egyszerű tényen, hogy nagybátyjának hüvelykujja mozogni tud, akkorákat kacagott, hogy szinte görcsöt kapott belé. De az újság öröme gyorsan elszállott, szóváltások következtek, majd pedig a megszokott családi botrányok. Galileo csendes megadás-sal tűrte a skandalumokat, s ha látta, hogy vihar van kitörőben, vette a kalapját és elszökött hazulról. Utolsó nap még elviharzott fölötte egy anyai égháború, Giulia asszony úgy tombolt és tajtékozott, hogy a falakat kellett féltetni tőle. Valami cselédpletyka történt a Landucci-háznál, ami nem volt ritka esemény, mert az anyát nem lehetett arról leszoktatni, hogy sarokba bújjék a cselédekkel, fag-gassa őket és megtárgyalja velük a legbizalmasabb

családi dolgokat. Landucci rajtakapta és felelősségre vonta. Ebből származott a baj. Galileonak még akkor is fülébe csengettek a romboló szitkok és átkozódások, mikor már újra ott volt a páduai otthonában a Santa Giustina-templom mellett. Üldögélt, a rekkenő szeptemberi nap elől a veranda árnyékába húzódva és azon tünődött, hogy mi az a sajgó seb, amelyet visszahozott magával Fiorenzából. Nem a családi botrányok, dehogy, azokat már megszokta, a családi élet természetes tartozékainak tekintette és beletörődött, hogy ez sohasem lesz másként. Valami más birizgálta a lelkét, de hirtelenében nem tudta, micsoda. Meg kellett a vakáció emlékei között keresnie. És végül meg is találta: egy megjegyzés ejtett sebet rajta. Egy ízben elment a Pitti-palotába, hogy hátha Vinta miniszterelnököt megtalálja. De nem találta, a miniszterelnök éppen úgy, mint az egész udvar, nyaralt valahol. Az a fiatal tisztviselő, akitől ezt megtudta, így szólt hozzá:

— Hogy él Páduában, Messer Galileo? Milyen érzés köztársasági polgárnak lenni?

Kitérően felelt erre valamit, de a megjegyzés tövise benne maradt. Most jött rá, hogy erős és érzékeny toszkánai hazafiságot őriz magában. Az a feltevés, hogy ő nem tartozik többé Firenzéhez, mód nélkül sértette. Lelke mélyén igen büszke volt származására és mások előtt ugyan nem, de önmaga előtt szívesen kérkedett azzal, hogy ősei már majdnem háromszáz esztendővel azelőtt viselték a gonfaloniere-méltóságot és ott ültek az „eccelso signore priore” rangjával a Maria Maggiore-egyház világi tanácsában. Előkelő nemesek voltak, gazdag posztókereskedők és csak a későbbi századokban szegényedtek le a rőfösségig, de a családi címeren, a sárga mezőbe rajzolt háromfokos vörös létrán, nem esett székén. A késő utód, teljes nevén Galileo Galilei-Buonaiuti, az egész családfa ősiségét vérében érezte a szépséges Fiorenza, a pompában és vérben felne-

vekedett Medici-város, törzsökös hagyományaival együtt. Hogyan nevezheti őt bárki is velenceinek? Hogy a kenyérkérdés éppen Páduába sodorta, merő véletlen. A tudománynak is lehetnek idegen lobogó alatt baktató zsoldos katonái, de a lobogónak legfeljebb életüket adhatják oda, származásukat nem. Persze, az volna szép, ha otthon élhetne és otthon foglalkozhatna tudományával, valami olyan diszes állásban, mint annakidején Ostilio Ricci, a Medicek udvari matematikusa. De ez csak álom. A valóságban boldognak kell lennie és hálát kell adnia Istennek, hogy ilyen fiatalon a világ egyik leghíresebb és legtekintélyesebb egyetemének tanára lehet.

És boldog is volt és hálát is adott. Mikor az első órán bevonult a jogi kar idén is kölesönkért aulájába és végigtekintett a zsúfoltan szorongó diáktömegben, a lelke repesett az örömtől. Elkezdte a mechanikai előadásokat, amelyeket annyi gonddal és munkával és szüntelen töprengéssel hónapokon át készített elő. A diákok áhítattal lesték minden szavát. S neki a szíve dobogott arra a gondolatra, hogy most egy merőben új tudományos szemlélet gondolatait ülteti bele száz és száz fogékony, fiatal agyba. Ezek az agyak az ő rendszere szerint fognak gondolkozni, eszméikre nem fog ránehezedni a két évezredes arisztotelészi zsarnokság, elszóródnak majd Európaszerte, mindmegannyi olimpiászi fáklyásként hordva széjjel a gondolat felszabadulásának fényét.

A mechanikai előadások egyik hallgatóját is aligha érdekelték úgy, mint őt magát. Egyik órán, anélkül, hogy ezt előkészítette volna, Tartagliáról beszélt a diákoknak, mert szokása szerint elkalandozott beszédközben. A hallgatóknak, de sajátmagának is nagy gyönyörködtetésére elmondta Tartagliáról, hogy annak milyen elmés találmányok jutottak eszébe. Panaszkodtak neki például a velenceiek, hogy a Malamoccón gyakoriak a hajósbal-

esetek, számos gálya elsüllyedt már ott, s a ronesok, amelyek különben is értékeket tartalmaznak, akadályozzák a forgalmat. Sok tudós szakember foglalkozott már a ronesok kiemelésének problémájával, de egyik sem tudott zöldágra vergődni. Erre Tartaglia a következőket csinálta. Vett két gályát, s azoknak belsejét teljesen kiürítette. A két hajó odaállott a fenéken heverő ronestól jobbra és balra. Búvárok lementek erős kötelekkel a víz alá és a ronesot feszesen odakötözték kétoldalt a két hajóhoz. Most azt a két hajót teleszivattyúztatta tengervízzel, mindaddig, míg olyan mélyen le nem süllyedtek, hogy peremökből már alig látszott egy ölnyi. Most megint víz alá szállottak a búvárok és a köteleket még szorosabbra vonták. Akkor aztán Tartaglia mindakét hajóból kezdte kiszivattyúzni a vizet. Ahogy a hajók vízterhőktől könnyebbedtek, azonmód kezdtek lassan felfelé emelkedni, de egyúttal emelték a ronesot is. Mire a két hajóból minden vizet kiszivattyúztak, a rones megjelent a víz felszínén. El lehetett vontatni, rakományából a meg nem romlottat meg lehetett menteni. De nemcsak ezt találta ki Tartaglia. Kitalálta például, hogy a búvárok hogyan szállhatnak le a tengerfenéken heverő ronesra hosszabb időre, akár egy órára is. Óriási harangot építtetett vasból. Ezt a harangot egy gálya kinyúló vaskarjairól csigán kezdték leereszteni. Azon a helyen, ahol leereszkedett búvárok vártak úszkálva a víz színén, félkezeekben égő fáklyát tartottak a víz fölé. A harang rájuk ereszkedett és süllyedt tovább. Lesüllyedt egészen, rá a ronesra. Belsejében, az odaszorult levegőben, kitűnően megvoltak a fáklyás búvárok. Lábok talajt ért a roneson. A fáklyavilágnál kedvökre dolgozhattak, míg a levegő tartott.

Tovább kalandozva a „víz” és a „találmány” szavainak kapesán, az előadó a hidraulikus gépekről kezdett csevegni. Elmondta tanítványainak a neve-

zetes Giuseppe Ceredi, aki három vízemelő gépezetet is feltalált. Mindezeket el is magyarázta egy érdekes könyvecskében, amely „Tre discorsi sopra il modo d'alzar acque da'luoghi bassi“ címmel valami huszonöt esztendővel ezelőtt Parmában jelent meg.

— Ennek a Ceredinek jegyezzétek meg a nevét, — mondta az előadó tanár, — mert ritka értelmes ember volt. Én a könyvét elég régen olvastam, még pisai diák koromban kaptam kölesön a Mediciek udvari matematikusától, de még most is emlékszem egy okos mondatára. Ceredi ugyanis a saját találmányai kapcsán még sok más olyan gépezetet is leír, amelyet Itáliában és német földön vízemelésre használnak és figyelmezteti az olvasót arra, hogy ezekben milyen sok az indokolatlan bonyolultság és műkedvelőkhöz méltó ügyetlenség. „A tudományosan nem képzett feltalálók, — ezt mondja a mi Ceredink, — csak véletlenül jönnek rá a hasznos dolgokra, de a tudósok az általános elvekből tudatosan vonják le a találmányokat“. Ezt ne feledjétek el soha, fiaim. Jegyezzétek meg magatoknak, hogy a tudomány legjava nem könyvekből és nem tanároktól tanulható meg. A legnagyobb tudós nem Arisztotelész, hanem a természet. Igen, a természet a legnagyobb matematikus és a legnagyobb fizikus. Ne tőlem tanuljatok, hanem a természettől. Én csak segítek nektek: kinyitom a szemeteket, hogy jobban lássátok a természet törvényeit. De térjünk vissza a tárgyhoz. Ceredi három vízemelő gépét akarom elmondani nektek. Figyeljetelek ide.

Elmondott a hallgatóknak kettőt. Nekifogott a harmadiknak is. De egyszerre megakadt.

— Ezt teljesen elfelejtettem. Nem baj, nem fontos. Elég ez a kettő. Most Vitruviusról akarok beszélni nektek, aki a római tudományban legtöbbet foglalkozott ezzel a kérdéssel, de igen nagyokat tévedett...

Folytatta tovább az előadást, de bosszantotta, hogy a harmadik Ceredi-gép gondolata nem jut eszébe. Mikor óra után hazament, első dolga volt jegyzetei között ennek utána nézni. Rengeteg kézíratos jegyzete volt, mert a kölcsönkapott könyvek lényegét visszaadás előtt mindig feljegyezte. Nem találta. Nekiült gondolkozni. Rajzolt, töprengett, számolgatott. Rájött valami ötletre és órákig ott felejtkezett asztalánál. Amit kisütött, abból nyilvánvalóan kitűnő vízemelőgépezet jött ki, de nem volt benne biztos, hogy jól emlékszik-e a Ceredi-találmányra. Megint nekiesett jegyzeteinek, de a Ceredi-feljegyzéseket nem találta. Most már bosszúsán és izgatottan elrohant hazulról, egyenesen Pinellihez. Azt nem találta otthon, de könyvei otthon voltak. Kikereste a Ceredi-művet, fellapozta és mohón olvasni kezdte. És egyszer csak ujjongva verni kezdte az asztalt. Ekkor jött haza Pinelli.

— Minek örül olyan nagyon? — kérdezte, mikor belépván, meglátta a könyvtárban a magányosan ügülő Galileit.

— Bámulatos eset történt velem, kegyelmes uram. Valaki másnak a találmányára akartam rájönni és közben, anélkül, hogy észrevettem volna, magam találtam fel egy vízemelő gépezetet, amely földek öntözésére kiválóan használható. És teljesen eredeti.

— Nem értem az egészet. Mire akart rájönni és mit talált fel?

Galileo elmondta, ami történt. Írószerszámot kért és felvázolta nagyjában a gépet, amely még alapelvben is egyszerűbb és érdekesebb volt, mint a Ceredi harmadik találmánya. Annyira egyszerű volt, hogy Pinelli izgatottan kiáltott rá:

— Azonnal menjen haza, rajzolja meg és kérjen rá szabadalmat.

— Én is ezt gondoltam. Megyek is.

Szelesen elszaladt, alig köszönt. Otthon nekiült és elkezdte rajzolni a gép tervét. Azt gondolta, hogy pár óra alatt elkészül vele, s a kísérő levelet pár sorban megírván a dogéhoz, már készen is lesz mindennel és várhatja a fejleményeket. De nem így történt. Mert rajzolás közben a gép maga-magától fejlődött és érdekeseedett a keze alatt. Kitűnt, hogy ezt egyszerűen lerajzolni nem lehet. Ehhez olyan műszaki rajztudás kellett volna, amelynek ő nem volt birtokában. Vagy keres tehát olyan műszaki rajzoló, aki utasításai alapján szakszerűen elkészíti a gépészmérnöki terveket, vagy keres olyan mesterembert, akivel a gép mintáját meg tudja csináltatni.

Az utóbbit választotta. Hat hétig tartott, míg elkészült a kis játékmasina. Igen tetszetős jószág lett belőle. Ha asztalra tette és vízzel telt edényt mellékelte hozzá, a kis gép úgy szívta a vizet és úgy öntözte az egész asztal lapját, mint a parancsolat, az egész szoba lucskos lett tőle. Ahogy hazakapta, azonnal megírta a szabadalmi kérvényt. Magához Cicognához, a köztársaság dogéjához.

„Főméltóságú fejedelem, legfényesebb Uram! Én, Galilei Galileo, vízemelő és öntöző gépezetet találtam fel. Igen könnyű megvalósítani, kevésbe kerül, nagyon praktikus. Egyetlen ló mozgása elég ahhoz, hogy ez a gép folytonosan ontsa magától a felszívott vizet, húsz akós mennyiségben. Szükségesnek vélem, hogy ez a találmány, amelyet nagy fáradsággal és sok költséggel valósítottam meg, közkinccsé váljék. Alázatosan könyörgöm tehát Főméltóságodhoz, hogy én is megkaphassam, amit Főméltóságod kegyessége folytán hasonló esetekben minden más feltaláló megkap: csak nekem, vagy örököseimnek, vagy általam jogosítottaknak legyen szabad ezt az én új gépemet gyártani, gyártatni és értékesíteni,

az ötletet módosítva más vízi vagy egyéb célokra felhasználni. Kérem ezt negyven évre, vagy Főméltóságodnak tetsző más időtartamra, kérem Főméltóságodat, hogy a szabadalom megsértésére pénzbírságot vessen ki s e pénzbírságban engem is részesítsen. Igérem, hogy a köz áldásos érdekében újabb találmányokkal is igyekszem szolgálni és alázatosan ajánlom magamat Főméltóságod kegyeibe“.

A kis géppel és a kérvénnyel már másnap bement Velencébe. Régi barátját, Zorzi Benedettót kereste fel, hogy tanácsot kérjen tőle: kihez kell mennie, hogyan kell elindítani a szabadalmi kérvény hivatalos útját. Az kitörő örömmel fogadta a rég nem látott pajtást. Azonnal elment vele a Signoriára. A Doge-palota termeinek útvesztőjében a szenátor fia gyorsan boldogult, rövidesen megállapították, hol kell beadni a kérvényt. Ott a hivatalnok mindjárt megmagyarázta, hogy a szabadalmi kérvényt ellenjegyzí hat provvediore és felterjeszti a dogéhoz. A doge a kérvényt elküldi a jogügyi véleményadó bizottsághoz, azok szakvéleményt fogalmaznak és javaslatot tesznek. Az akta visszakerül a dogéhoz, aki azt a Pregadi nevű tanácsülés elé terjeszti. Ott megvitatják és szavaznak felette, akkor aztán a döntést kikézbésítik a folyamodónak.

— Körülbelül meddig tart ez? — kérdezte Galileo ijedten.

— Ha rosszul megy, két esztendeig. Ha azonban befolyásos emberek kihajszolják a dolgot, félesztendő alatt is meg lehet csinálni.

Galileo visszahőkölt, mintha fejbeütötték volna. December eleje volt ekkor, s ő vérmes álmaiban már olyanokat gondolt, hogy karácsonyra dőlni fog hozzá a pénz, mert a Serenissima seregestül fogja rendelni a gépeket, s ő bizonyosan talál valami tőkést, aki a búsás haszonért egyesül vele az állami rendelés kiaknázására.

— Ezt a kis masinát talán ne is hagyja itt, — mondta Zorzi, — mit hanyódjék itt hónapokig.

— Mit csináljak vele?

— Adja ide nekem. Megmutatjuk atyámnak, legalább nyomhatja a dolgot, ha a találmány megtetszik neki.

Ő bólintott. Zorzi magához vette a gépet. Lesújtva jött le a lépcsőn.

— Ne lógassa az orrát, öregem. A hivatalos ügyet elintéztük, most egy kicsit jól érezzük magunkat. Emlékszik arra a két fiúra, Magagnanira és Boccalinira, akikkel egyszer a Tre Rose-fogadóban mulattunk?

— Homályosan.

— Hát nekem azokkal van találkám. Megkeresük őket, aztán megnézzük, hol lehetne valami jó bort kapni.

Egy óra múlva már kocsmában ültek négyen. Az a másik két fiatalember csakugyan régi ismerőse volt. Most már jól emlékezett rá, hogy együtt mulattak egyszer az ősszel, mikor bent járt Velenében, hogy bemutatkozzék Barbaro és Grimani kegyelmes uraknak, az újonnan választott riformatóréknak. A fiatalemberek meg éppenséggel jól emlékeztek a nevezetes páduai matematikusra. Jó kedvők volt. hitelők korlátlan, életkoruk huszonötön alul, Galileo a maga közelgő harminc évével koros és tekintélyes embernek számított köztük.

Késő délután már egészen fürge nyelvvel és kissé szédülve felkelt, hogy hazamenjen Páduába. A három fiú viharosan tiltakozott.

— Van holnap előadása?

— Az éppen nincs.

— Hát akkor miért nem marad, mikor ilyen remekül érezzük magunkat? Akármelyikünkönél elhálhat.

— Nem is azért... de megmondom őszintén: nincs pénzem.

Kacagni kezdtek mindahárman.

— Nekünk talán van? Viszont hitelt kapunk Valencében akárhol.

— De nem... én nem fogadhatom el...

— Ugyan, micsoda beszéd ez, — kiáltott Zorzi, — itt van a masina, ez kincset ér! Majd abból a vagyonból, amit ez hoz, viszonozni fogja nekünk a mai mulatságot. Lássuk, tud-e ez a gép borhoz is, nemcsak vízhez!

Nagy nevetés közben az asztalra rakták a kis gépet, lapos tányérba állították és bort öntöttek alája. A Galileo mutatóujja képviselte a lovat. Ujja mozdulatával hajtotta a játékot, s az prüszkölve, szorgalmasan, bőven öntözte borral az asztalt. Nagyokat kacagtak rajta, aztán elúnták, a gépecskét félretették és politizálni kezdtek. A három fiú éktelesen szidta a jezsuitákat, Galileo pedig hosszasan, a bortól bőbeszédűen magyarázta, hogy általánosítani nem szabad, s neki van Rómában egy német jezsuita páter barátja, aki egyszerűen színaranyból való. Ezen összevesztek, rögtön ölelkezve és csókolódzva ki is békültek, aztán Boccacini Traiano indítványára átmentek gondolával a Giudeccára, ahol egy zsidó vendéglőben remek ciprusit lehetett kapni. Innen Magagnati Girolamo indítványára a Riva dei Schiavoni mögött megkeresték azt a kocsmát, amelynek félszemű görög tulajdonosa mindig tudott mulatságra hajlamos szép leányokról gondoskodni. Egyre nehezebben forgott a nyelvök és egyre vadabb dolgokat beszélgettek, mígnem féktelenül részeg dárúdónak vetették oda magokat. Galileo csak másnap délután indult haza Páduába. A postakocsin elaludt. Egyszerre egy kérdésre riadt fel, amely belőle magából, fejfájós szundikálásából ugrott ki, hogy fejbeüsse:

— Hol a gép?

Felegyenesegett és helyrerázta magát ültében. A szesztől tompult érzékű homlokbőrét dörzsölte.

Igyekezett a gép útját követni, ameddig tudta. Az első kocsmában még megvolt, ott bort szívatott vele. De vajjon megvolt-e még a Giudecca zsidó vendéglőjében is? Mint a sötétbe néző ember a szemét mereszti, úgy meresztette ő az eszt. De mindhiába. Az este és éjszaka emlékei a mámor homályába vesztek. Csak egy pillanatra emlékezett élénkebben: arra a nagyon piros ajkú, feketehajú, hangos kacagású leányfa, aki a hajába nyúlt öt ujjával és mélyen a szemébe nézett, ő pedig a leány derekához nyúlt. De a gép nem volt sehol.

Amint hazaért, azonnal írt Zorzinak. Utolsó reménye az volt, hogy Zorzi vagy hazavitte, vagy ha nem vitte haza, akkor végigjárja a kocsmákat és megtalálja. Három nap múlva megjött a lesujtó válasz: a gép nincs. Egyik kocsmá sem akar róla tudni, Magagnati és Boccacini pedig nem emlékeznek semmire. Ebbe bele kellett nyugodni: gép nincs és most már aligha is lesz, mert eladósodott helyzetében új költséget még egy mintára előteremteni nem tud.

Elmult néhány hét és februárban értesítést kapott, hogy jelenjék meg sürgősen Malipiero Hieronimo provveditornál Velencében, a vízemelőgép ügyében. Azonnal beutazott Velencébe, vacogó hidegben, zuhogó esőben. Malipiero előszobájában másfélórát várakozott, végre beengedték. Hajlott hátú, őszes, nagyot halló patricius fogadta.

— Itt van előttem folyamodása, Messer Galilei.

— Igenis.

— Tessék? beszéljen hangosabban, mert nem jól hallok.

— Csak azt mondtam, kegyelmes uram, hogy igenis.

— Ügy. Hát a gép dolgában a főméltóságú doge úgy rendelkezett, hogy én, Correr provveditore és Soranzo provveditore, mint háromtagú bizottság, adjunk szakvéleményt, nem ütközik-e a két szabadalom

valamely korábbi találmány szerzett jogaiba. Fel tudja mutatni a gépet?

— Sajnos, nem tudom, kegyelmes uram. Volt egy kisebbített mintám, de az elkallódott. Csinálhatok újat, ha kell.

— Úgy. De nem tudná előszóval megmagyarázni legalább?

Galileo azonnal nekifogott a magyarázatnak. Hangosan kiabálva fejtegette a találmány alapelvét. De még a feléig sem jutott, Malipiero, aki láthatólag egy kukkot sem értett az egészből, félbeszakította:

— Elég, már tisztán látom az egészet. Új ötlet, régiekbe nem ütközik. Köszönöm, kedvesem, elmehet.

Ez február elején történt. Zorzi, akit megkért, hogy kísérje figyelemmel az ügyet, február végén értesítette, hogy a szakbizottság jelentése átment a dogéhoz. A három szakértő megjegyezte, hogy mintát ugyan nem láttak, de az ötlet csakugyan új lévén, húsz esztendei szabadalmat javasolnak. Az akta most a Pregadi elé fog kerülni.

Aztán jött a tavasz és a találmány dolgában nem történt semmi. Aztán jött a nyár, a velencei tanácsurak nem ültek össze, mert nyaraltak. Végre szeptemberben tárgyalás alá került a kérvény. Galileo a következő hivatalos értesítést kapta:

„A jelen tanács hatalmánál fogva megadatik Galilei Galileónak, hogy a következő húsz éven belül más, mint ő, vagy jogosítottja ebben a városban, vagy országunk területén az általa felfeltalált vízemelő gépet nem gyárthatja. A tilalom áthágója elveszíti az általa gyártott gépeket és 300 dukát bírságot fizet, melynek harmadrésze a feljelentőt, harmadrésze a visszaélést megállapító hatóságot, harmadrésze pedig a velencei arzenál pénztárát illeti. A kérvényező azonban köteles egy évi határidőn belül a gép általa említett új mintáját bemutatni, s ha mások az ötletet nem

követelik maguknak, senki ilyen szabadalomban nem részesülhet, ellenkező esetben azonban a szabadalom érvénytelen.“

Galileo aznap este Pinelli házánál vacsorázott. Igen sokan voltak még vendégek, a legelőkelőbb köztük Morosini Tommaso, a páduai polgármester. Vacsora után a matematika tanára elévette az írást és megmutatta a társaságnak.

— Persze azonnal megcsináltatja a mintát? — szólt a polgármester.

Galileo vállat vont.

— Nem tudom. Ha őszinte akarok lenni, tulajdonképpen únom már. Az ilyesmi csak addig érdekel, amíg csinálom. Ha a gép, amelyet földek öntözésére lehet használni, jó, akkor majd a köztársaság megcsináltatja. A rajzok ott vannak.

— De ember, ebben pénz van! Erre érdemes volna ráfeküdni.

— Igen, az igaz. Hát majd megcsináltatom a mintát.

Másról kezdett beszélni, mert a kérdést únta. A vacsora jóval éjjel után kezdődött. Mikor hazament, világosságot látott szobájában... Először azt hitte, tolvaj jár nála. Verekedésre készen nyitott be az ajtón. Az asztal mellett ott ült Michelagnolo. Síralmas állapotban. Ruhája, mint a koldusoké, arca ösztövé, szeme beesett és lázas.

— Mi történt veled?

— Nem bírtam tovább, Galileo. Nyomorogtam, éheztem, fáztam. Most megyek haza.

— Hogyhogy haza? Miért nem maradsz itt? Szerzek megint leckeórákat.

— De én nem akarok órákat adni. Fáradt vagyok, pihenni akarok.

— És a Landucci sógor pénzével mi lesz? Az teljesen rám szakad? Úgy kínoz, hogy az borzasztó.

Michelagnolo dacosan vállat vont és nem felelt. Galileo megsajnálta.

— No ne búsulj. Ne törődj semmivel, lesz, ahogy lesz. Most meséld el, milyen az a Lengyelország.

Bort hozott és poharakat, leült öccse mellé és szeretettel átkarolta vállát. Az felélénkült és nagy lendülettel mesélni kezdte élményeit.

XV.

A jóbarátok kirándultak négyesben: Zorzi, Bocalini, Magagnati velencei úrfiak és pajtásuk, a páduai matematikus. Forró nyári idő volt, igazi páduai kánikula. A Bo már bezárt, de Galileo ott maradt Páduában, mert Landucci sógor miatt félt hazamenni Firenzébe. Még mindig sokkal tartozott neki és biztosra vehette, hogy mihelyt beteszi a lábát hazai területre, Landucci nem sokat okoskodik, hanem azonnal törvényre adja. Ezért úgy döntött, hogy nem megy haza. Kissé száműzöttnek érezte magát és veleszületett erős szabadságvágya haragosan tiltakozott az ilyen megkötöttség ellen, de kénytelen volt beletörődni, hogy most hosszú ideig nem üldögélhet családjá körében és nem járhatja az imáddott Fiorenza uteáit.

A három velencei úrfi furcsa tréfának fogta fel a gyalogos kirándulást, előkelő gazdagok módján, akik túltelt élvezeteik közepette az élményeknek ezt a fajtáját is megköstolják kíváncsiságból. A matematikai tanárnak meg ez volt a természetes: gyalogolt ő már máskor is és nagy mulatsága tellett a vándorlegénységben. Nekivágtak tehát az országút már kora reggel is izzó porának, kis batyút cipelt mindegyik váltó-fehérneművel, oldalukon tör, különben nem terhelte őket semmi és lelkök is ugyanolyan tehetetlenül ficánkolt bennük, mint amilyen könnyed frissességgel szaporázták lépteiket a porban. Ahol megkívánták a pihenést, ott letelepedtek vagy valami útszéli kocsmában, vagy valami lom-

bos, gyepes helyen, mindenén kacagtak, jókedvűek voltak, fiatalok voltak, éltek.

— Én azt hiszem — mondta Benedetto, — hogy mind a négyünk között Messer Galileo tud legjobban örülni az életnek.

— Erről meg vagyok győződve — sietett ő maga helyeselni, — én gyakran boldog tudok lenni. Vannak pillanataim, mikor tökéletesen boldog vagyok. És nem is ritkán. A boldogsághoz külön tehetség kell, akárcsak a zenéhez, vagy a matematikához. És bennem ebből a tehetségből ritka nagy adag lakozik. Néha minden különösebb ok nélkül táncolni, tapsolni és hangosan ujjongani szeretnék, csak azért, mert élek. Lenni: ez valami olyan hihetetlen öröm nekem, hogy néha félek: nem bírom el.

— Ezt irigylem — mondta Magagnati, — az én lelkem nem ilyen összetételű. Még nem volt úgynevezett boldog pillanatom életemben, pedig gazdag vagyok és előkelő.

— Én is úgy vagyok vele, — szólt Boccacini, s tűnődve rágta a szájába vett fűszálat.

— Én is — mondta Zorzi, — bizony én is. Pedig mindent megkaptam az élettől. De mikor nagy örömek értek és mindenben jól ment a dolgom, hiába próbáltam boldognak tudni magamat. Valami, ha apróság is, mindig akadt, ami megfeküdte a lelkemet. Ha egyéb nem, valami kicsiny sérelem, amit még nem bosszultam meg. Irigylem a Messer Galileo természetét. Vajjon mi a titka az ilyen összeállítású léleknek?

Galileo vidáman felelt:

— A könnyelműség.

S mikor a három fiatalember kérdően nézett rá, ő derűs kedvvel kezdte magyarázni:

— A legnagyobb ajándék, amit Istentől kaptam, a könnyelműség. Ez alatt azt a tulajdonságot értem, hogy a lelkem képtelen figyelni a gondokra. Természetesen engem is roppant bánt, ha például anyagi

kellemetlenségeim vannak. Gyötrődöm ilyenkor, kínlódva töröm a fejemet, komor vagyok. De egy óra múlva az egészet elfelejtem. Egyszerűen kidobom magamból. Ezt úgy kell képzelni, mintha az élet tengervíz lenne, az én életem pedig olyan sajka rajta, amelynek fajsúlya csak egy jottával több, mint a tengervízé. Most jön a gonosz sors, megrakja a sajkat a gondok súlyos rakományával és elrepül. Engem ott hagy röhögve, kajánul. A sajkáim fajsúlya hirtelen nagyobb lett, mint a tengervízé, minek következtében elkezdett süllyedni. Ekkor fogom a kellemetlen rakományt és lesöpröm a vízbe. A fajsúly visszaesik, a sajka magasabbra billen. Vidáman úszom tovább. Élek. Élni a legnagyobb öröm. Semmi sem ér fel ezzel az örömmel. Értem a madarat, amely életének pusztá örömétől csicsereg a gallyak között. Ugyanúgy csicseregnek én is. Olykor szeretnék vadidegen embereket megállítani az utcán, megfogni zekéjük gombját és ujjongva tudtukra adni, hogy hihetetlen öröm ért: élek, élek, élek!

Magagnati, a legkomolyabb köztük, megcsóválta a fejét.

— Sértés ne essék szavammal, de Messer Galileo, akármilyen hírneves tudós és böcs, olykor gyermek benyomását gyakorolja rám.

— Igen helyesen, — vágott rá élénken Galileo, — s ez szerintem nem sértés, hanem bók. Meggyőződésem szerint senki nem lehet tehetséges ember, aki-ben az ős gyermekből nincs valami. Ami tehetséges bennünk, tehát isteni, az nem lehet másnemű, mint Isten angyalai. Már pedig az angyalok gyermekek. Pontosan tudom magamról, hogy bennem, rendes emberségem mellett, elbújva egy tízéves gyermek is lakik. Ezért fogok én örökké fiatal maradni, akármilyen öreg leszek. Ez könnyen kiszámítható, mert a bennem lakó tízéves gyermek és külső életkorom mindig olyan matematikai középárányost

fognak adni, amely jóval kisebb lesz a velem egykorúaknál. Például milyen idős leszek hatvanéves koromban? Hatvan meg tíz, az hetven: osztva kettővel: harmincöt. Mások hatvanéves korukban hatvanévesek. Én harmincöt leszek. Gondtalan, jókedvű és könnyelmű akkor is. Mindig boldog leszek. Isten engem azért teremtett, hogy okos legyek és boldog. Most is milyen szép kék az ég, milyen érdekes a világ, és milyen nagy öröm lenni ezen a világon!

Olyan kéjeset sóhajtott, hogy azok hangosan nevettek rajta. Magagnati mindjárt kiszámította, hogy barátjuk a maga számítása szerint most húsz éves, tehát nem a legidősebb, hanem a legfiatalabb köztük. De vajjon a leggyengébb is? Harsogó örömmel bírokra keltek a gyepen. Galileo játszva gyúrte le valamennyit. Szálas természetben medveerő lakott, akár melyiket pajtásai közül úgy emelte a levegőbe, mint a labdát, és nem is lihegett utána. Kacagott, ragyogó arccal, és a kirándulást, a társaságot, az eget, a világot, a mindenséget kimondhatatlanul élvezte.

Éjszakára fogadóknak húzták meg magokat, szándékosan kiválasztva a legkezdetlesebbet. Aludtak szabad ég alatt is. Terv nélkül járkáltak faluról-falura, s ha városhoz értek, kíváncsian néztek meg minden nevezetességet. Jártak Veronában, megnézték az új Capitulo négyoszlopos, furesa építményét, amelyet a veronaiak a városatyák választási helyéül emeltek, a főtéren megbámulták a Scaligerek emlékeit, a templomokat, a földrengés-rombolta klasszikus amfiteátrumot, beszélgettek Catullusnak és Danténak az épületek közt kísértő szelleméről. Itt Galileo vitte a szót. Ha Dantéra került a sor, ő beszélt, s a többiek hallgattak. Mint firenzei, a nagy komédia aprólékos ismeretében nőtt fel; bárhol elkezdte a terzinákat, percekig tudta folytatni anélkül, hogy megakadt volna. A barátok ámultak rajta.

— Tőlem nem érdem, — mondta Galileo, — egy-

részt firenzei vagyok, másrészt hosszabb előadást írtam egyszer a Pokol topografiájáról.

— Mi volt az, hogy volt? — hegyezte fülét a három fiatalember.

— Régi feladat ez, a tudomány már száz éve foglalkozik vele. Manetti volt az első, de sokban tévedett. Mások is hozzá fogtak azóta. Én is. Legjobban eddig nekem sikerült. Végigmentem az összes terzinákon és ahol bármilyen kis utalást kaptam a pokol egyes részeinek kiterjedésére, azt gondosan feljegyeztem. Akkor aztán igen hosszú és bonyolult számításokkal, a kúpszeletek tanának alkalmazásával, az egyes körök kiszámításánál, a pallérok gyakorlati statikai tapasztalatainak felhasználásával és Dürer figyelembevételével az egész poklot valószerű geometriai rendszerbe foglaltam össze.

— Dürer? Ki az a Dürer?

— Ezt velenceieknek illenék tudni, mert évekig élt Velencében. Híres német festő és tudós volt ő, Magyarországról származott német földre. Norimbergában volt otthon. Azon kevesek közé tartozik, akiket hajlandó vagyok okos embereknek elismerni.

— Hát ezek a németek is tudnak valamit? — kérdezte Zorzi.

— Persze, hogy tudnak. A könyvnyomtatást nem ők találták ki? Barátaim, hozzá kell szokni a gondolathoz, hogy az emberek a hegyeken túl is gondolkodnak. Mindenütt akad buta tömeg és gondolkozó kivétel.

— Ki van nekik nagy matematikusuk?

— Ismerek egy német jezsuita atyát Rómában, Clavius nevűt, az kitűnő. És hallottam emlegetni egy régebbi német csillagászt, valami Kopernikuszt, de annak műveit még nem olvastam. Azonban okvetlen elolvasom, mert számár emberek hevesen szidalmazták előttem, tehát bizonyos, hogy amit mond, az legalább is érdekes. Legutóbb egy német hallgatóm jött hozzám azzal, hogy elolvasta kuriózum-

képpen, de nem érti, magyaráznám meg neki. Most már csakugyan el kell olvasnom. Folyton elmarad. Annyi minden olvasnivalója van az embernek...

Aztán jártak Vicenzában. Ott mindenekelőtt Bissarót, a Galileo levélbeli barátját keresték fel, de nem találták a városban. Járkáltak tehát, mint gondtalan városnézők, és kivált a Palladio-palotában gyönyörködtek. Zorzi élénken magyarázta:

— Ó, én jól ismertem még az öreget. Gyakran járt nálunk, apámat kedvelte. Hatéves gyerek lehettem akkor, és nagyon haragudtam rá, mert a térdére ültetett és barackot nyomott a fejemre. Ezért, mikor jött hozzánk, elbújtam. Apám szidott is, és váltig magyarázta, hogy ez nagy művész és tisztelnem kell őt.

— A Redentore nagyon szép templom, — mondta Magagnati.

— És a San Giorgio Maggiore is, — fűzte hozzá Boccacini.

— Általában, — kiáltott lelkesen Zorzi, — nincs szebb város a mi Velencénknél a világon.

— Nono, — szólt rögtön Galileo — azért Firenze is valami.

Ebből vidám vita kerekedett, mert amazok hárman összekacsintottak. Ismerték barátjuk gyengéjét és gyakran ugratták, lekicsinyelvén Firenzét. Most is sokáig tusakodtak ott, Vicenzában, a Palladio-féle Teatro Olimpico tövében, hogy Velence szebb-e, vagy Firenze. De nem tudtak győzni, még hárman sem egy ellen. Galileót, ha elkezdett vitatkozni, éppen úgy nem állíthatta meg senki, mint a gátjátörött áradatot. Hatalmas folyammal dőlt belőle a szó, megszámlálhatatlan érvet tudott felhozni igaza mellett, a lehető ellenvetéseket is ő maga hozta fel az ellenfél helyett és azonnal felelt rájuk. És megállíthatatlan szóözönének volt valami érdekes varázsa: zamatos és gazdag nyelve. Természetesen sok szó állott rendelkezésére, lépten-nyomon használt ritkán hallott,

különös ízű szavakat, rendesen csak parasztoktól hallható színes és mulatságos szóképeket, fordulatokat. Ez a kábító szóbőség és a kifejezésmód fűszeres gazdagsága, ha egyszer nekilendült, még azt is érdeklődő figyelemre ragadta, aki vitázó félként szemben állott vele. És láthatóan szeretett is vitatkozni, mint ahogy mindenki szereti azt csinálni, amit nagyon tud. Ha ellentmondtak neki, egyszerre boldogan felcsillant és mintegy felgyűrte kabátujját, hogy istenigazában nekifogjon. Érvekkel kezdte és mindjárt átesapott az ellenfél álláspontjának kicsúfolásába. Ilyenkor volt legmulatságosabb. Ezek a fiúk gyakran már csak azért mondtak neki ellent, minden meggyőződés nélkül, egészen közömbös beszéd tárgyaknál, hogy vitára csiklandozzák, s aztán élvezzék a tarka, mulattató, fordultatos szóáradatot.

Vicenzából tovább igyekezve az országúton, a négy vidám legény érkezett abba a Costozza nevű kis faluba, ahol Trento grófot akarták meglátogatni. Ez a Trento Camillo ismert arisztokrata volt, a velencei társadalmi események fényes résztvevője, messze földön ismert jogász és nagy irodalomkedvelő. Mindahárom gazdag úrfi jól ismerte és most örvendezett, hogy híres tudós barátjukkal eldicsekedhetnek a gróf előtt. De azt szintén nem találták otthon. Családjával együtt a Garda-tóhoz rándult ki. Azonban a maggiordomo, ismervén az előkelő velencei neveket, tudta, hogy ura távollétében a látogatóknak mivel tartozik. Pompás ebédet főzetett nekik. Kivételesen meleg nap volt éppen, s ők, miután hatalmasan belaktak, jócskán ittak is közben, lihegve és ájuldozva vágyakoztak valami kis hűvösség után. A maggiordomo büszkén mutatott a palota földszinti jobbszárnya felé.

— Egész Itáliában senkisémmel szolgálhat vendégeinek kellemesebb hűvösséggel, mint az én gróf uram. Méltóztassék utánam fáradni.

A második szobában váratlanul érezhető hideg

csapta meg arcukat. Csodálkoztak. A maggiordomo egy csőre mutatott, amelynek nyílása ott feketéllett a szoba falában.

— Nem messze a palotától — magyarázta a maggiordomo, — feküsznek a nevezetes costozzai sziklabarlangok. Ezekben jéghideg forrás ered. A cső átvezet a falain és a föld alatt egészen a barlangig. Onnan jön ez a jéges levegő.

— Isteni ez a hűvösség, — mondta Zorzi, — mi volna, ha itt szunyókálnánk egyet?

— Kellemes fekvőhelyeket csinálhatok, kegyelmes uraim, — mondta a maggiordomo, — van itt párna elég. De a csövet szíveskedjék elzárni. Alvó emberre ez a hideg veszedelmes. Már nem egy vendégünk csúnyán megfázott.

— Ne féltsen minket, öregem, hozza azokat a párnákat.

Porcek mulva már kéjesen elnyúltak a párnákon, még neki is vetkőztek. A beözlő hideg levegő kéjes borzongással simogatta verejtékes testöket. Galileo még ingét is lehúzta, övig meztelenül vackolt magának kellemes fekvést. A maggiordomo még egyszer szólt a csőről, de vidáman kikergették. A leeresztett zsaluk sötétjében csakhamar mélyen aludtak mind a négyen.

Galileo arra ébredt fel, hogy erősen fázik. Dörzsölni kezdte libabőrös mellét és vállát, magára öltötte levetett ruháit, felköltötte a többieket is. Azok is fáztak. Siettek ki a melegre. Rövidesen el is búcsúztak a maggiordomótól és pár soros nyájas levelet hagytak hátra a házigazdának. És nekivágtak az útnak. Este már a harmadik faluban, útszéli fogadóban tértek nyugovóra. És Galileo másnap reggel erős náthával ébredt. Kellemetlen nyomást érzett halántékain és köhögött. De azért tovább indult a többiekkel. Estére már kiverte a láz. Harmadnap már olyan rosszul lett, hogy szekeret kellett fogadni. Forróságtól vacogva kínlódott, míg haza nem

értek Páduába. Itt mindjárt ágyba feküdt. Rögtön elhívták hozzá az orvosprofesszort, az megállapította, hogy gennyes mandulagyulladás van és nem szabad felkelnie. A három velencei fiatalember nagy sajnálkozva búcsúzott el tőle. Udvariasan fálalták, hogy ilyen kellemetlen vége lett a pompás és kedves kirándulásnak.

Galileo nagyon cudarul érezte magát. Bedagadt torkának olyan rosszul esett a szó, hogy számos látogatójával még beszélgetni sem volt kedve. Fabrizio professzor valami teafőzetet rendelt neki, hogy azzal gargalizáljon, azonkívül torkát kívülről marhaepés faggyúval kellett kenni. Magas láz gyötörte, sőt egy-két estén a láz olyan magasra ugrott, hogy már kellemes, zsibbadt fél-öntudatlanság lett belőle. Negyednapra valamivel könnyebben lett és olvasni kívánt. Pinelli elhozott neki néhány kiválasztott könyvet. És azonkívül ujságot is hozott.

— Képzelse, — mondotta, — tegnap valami német tudós tartott előadást Velencében. Háromszor is elismételtetem a nevét, míg megtanultam: Wursteisen Cristiano. Csillagászatról beszélt. Allítólag bámulatos badarságokat mondott, egy Kopernikusz nevezetű német honfitársának a rendszerét ismertette. Sokan már a közepén bosszankodva elmentek, olyan képtelenség volt az egész, mások végig ott maradtak, hogy nevéssenek.

A beteg gondolkozott.

— Megvan kegyelmes uramnak az a könyv, amit ez a bizonyos Kopernikusz írt?

— Nem tudom, utána kell nézнем a katalógusban.

— Megkérhetném, hogy amennyiben megvan, küldje el nekem?

— Nagyon szívesen, de miért tölti ilyen haszontalanságokkal az idejét, mikor komoly dolgokat olvashat? Olyan ritkán éri az a szerencse az embert,

hogy ágynak esik. Én a hátralékokat ilyenkor szoktam pótolni.

— Mégis... ha megvan, kérem alázatosan, küldje át a könyvet.

Pinelli megígérte. S egy óra sem telt bele, ott volt a beteg kezében a könyv. Címe: „De revolutionibus orbium coelesticorum.“ Írta Kopernikusz, de nem ő adta ki, hanem valami Osiander. Előbb átlapozta, itt-ott elolvasott néhány sort, aztán tovább forgatott. Már ezekből a sorokból látta, hogy a szerző okosan és jól író tudós és ha butaságokat állít, azt nyilván összefüggően és értelmesen állítja.

Hát lássuk. Elkezdte olvasni. A bevezetésben ez az Osiander, a tudós tanítványa, gyanús tojástáncot járt a mű méltatása körül. Mintegy játékos ábrándnak és egy furesa feltevés kuriózumának kívánta beállítani mindazt, ami következik. Ez az olvasó figyelmét azonnal felkeltette. Mi ez, mi van itt? Milyen szerepet játszik itt ez a hajánál fogva előrángatott bevezetés, amelynek alázatosan hajlongó és bocsánatkérő értelme ez: „Ne tessék komolyan venni“? Joga volt ehez a sajtó alá rendezőnek és a szerző tudtával történt ez? Élénk érdeklődéssel tért rá a műre, látni óhajtván azt is, hogy mit állít ez a különös szerző és milyen komolyan állítja mondokáját. Felkönyökölt az ágyban, közelebb húzta az imént meggyújtott mécsest az ágy mellett álló asztalkán a narancslé, a gyógytea, a toronyba rakott könyvek, a pipa és egyéb holmi között. És elkezdte olvasni Kopernikuszt.

Elkezdte olvasni este nyolc órakor és reggel fél ötkor még olvasta. Az éj folyamán sokszor megállt olvasás közben és a takaróra ejtven a könyvet, mélyen gondolkozva nézett a szemközti fal sötétjére. Homlokát ráncolva húzta össze szemét, mint aki mindenáron élesebben igyekszik látni. Aztán ismét felvette a könyvet. Alig tudta rohanó kíváncsiságát visszatartani, mert száguldani szeretett volna végig

a sorokon, viszont kénytelen volt lassan és gondosan olvasni minden sort, hogy a fonalat el ne veszítse. Reggel fél ötkor becsukta a könyvet. De gyorsan felvette megint és még egyszer megnézte az előszót. Haragra gerjedt, szeretne volna kitépni a könyvből, ha annyira nem tisztelt volna mindent, amit nyomtattak és bekötöttek. Most már ott állt előtte óvatos pipogyaságában levetkeztetve ez az Osiander, vagy kicsoda. A szerző vakmerő volt, sőt hősies, a bevezető gyáva volt és kétszínű. Most már végleg letette a könyvet. Kintről már fényesen sütött be a nap.

A nap. A Nap.

Eloltotta a mécsest. Kintről kukorékolás hallatszott be és a kert madarainak boldog, szószátyár csicsergése. De ezenfelül mély csend a hajnalban. A világ most ébred. A földgömb és a nap most fordultak úgy egymás felé, hogy a nap a földnek Ázsián túl következő tájait világítja meg, hogy majd este az Atlanti Óceán felett tündököljön és éjszaka majd Amerika felett. De melyik és hogyan mozgott a kettő közül? Mert ez a megdöbbenő német, ez a Kopernikusz, nyugodtan, természetesen és határozottan azt állítja, hogy a világegyetem közepe nem a föld, hanem a nap. A föld éppen olyan bolygója a napnak, mint a Merkúr, a Vénusz, a Mars, a Jupiter és a Szaturnusz. S ahogy elmondja, az csillagászatilag meghökkentően meggyőző.

Szó sincs róla, mondtak ilyesfélét a régiek is. Ha nem éppen így, de már Pithagorászék és Arisztarkhosz is azt merészték állítani, hogy a Föld nem áll egy helyben, hanem mozog. De ez elfelejtődött. Ezerháromszáz éve áll a ptolemaioszi építmény, amelyet Galilei Galileo is szorgalmasan magyaráz hallgatóinak az Almageszt-órán. Most jön ez a német és visszatér az abbahagyott állításhoz. Igenis, a föld mozog. A nap áll s a föld mozog a többi bolygókkal együtt. Kőralakú pályán keringenek mind a ragyogó mag körül, egyik rövidebb,

másik hosszabb sugarú körben, egyik ilyen ferdén, másik amolyan ferdén. Pályáik útja, ha megrajzoljuk őket képzeletünkben, ezüstabroncsokat mutat egymáson belül, s valamennyi abroncs közös közép-pontjában ott áll az aransárga tűzből való, szörnyű nagyságú gömb, a kék mindenség közepeként.

A beteg holtrafáradtan feküdt az ágyban, de álom nem jött a szemére. Gondolatainak kerekei zakatoltak, dolgoztak, zúgtak, mint valami rendkívül bonyolult malomban. Homloka sajgott, mélyen ülő szeme égett. Agya most fáradtságában is élesebben működött, mint máskor; a kimerültségnek van valami beteges ösztönző ereje az agyra. Próbált oldalt fordulni és behúnyott szemmel átadni magát az álomnak, de a következő pillanatban izgatottan riadt fel újra kezdődő szunnyadásából. Ami most az esztét járta és szenvedélyesen dolgoztatta, az szörnyűségesen nagy dolog. De el kell-e vetni azért, mert évezredek óta a legvakmerőbbet mondja? Kinek tanításába ütközik? Mindenekelőtt a Ptolemaioszéba, de végső eredményben a végső tekintély tanításába, az Arisztotelészébe.

Egyszerre izgatottan, táguló orrlyukakkal meredt maga elé a beteg és egész teste dobásával felült az ágyban. Tehát megint Arisztotelész. Az ősi zsarnok, az új gondolatnak két ezredév óta elviselhetetlen elnyomója. Abból a könyvből, amelyet elolvasott, kitűnt, hogy a német szerző egyházi ember volt, kanonok valahol, még csak protestáns sem lehetett, hiszen akkor nem lehetett volna kanonok. Tehát papi ember szállott szembe a peripatetikusokkal. Bravo, bravissimo! Hirtelen forró bajtársi érzés öntötte el. És egyszerre sokkal erősebben hajlott a hajdani kanonokhoz, aki nem törődött azzal, hogy a pápaság valamennyi egyházatyái, ha világszemléletre került a sor, arisztotelészi alapon állottak.

Megint aludni próbált, megint nem tudott. Már

harangoztak a Santa Giustina tornyában. Kint ébredt az élet. Szórványos léptek kopogtak el a kövön. Friss, derűs szavak hangzottak el a hajnal szüzi akusztikájában, a nappali hangoknál tisztábban és csengőbben. És a nap már tündöklő erővel sütött. Az a nap, amelynek ő most nem a fénye miatt nem tudott elaludni. Egyszerre úgy érezte, hogy okvetlen látnia kell a napot, meg kell néznie, hogy mi az igazság körülötte. Kiugrott az ágyból, még csak papucsot sem keresett, kifutott az udvarra. Egészen a ház árnyékának vonalán túl, ahonnan feltekinthetett a napra. Onnan felnézett rá izgatott kíváncsisággal. Hogy a szemével mi lesz, azzal nem törődött. Ha megvakul is, meg kell néznie: az mozog-e, vagy a föld. De szemét rögtön be kellett hűnynia. Ott állt hálórúhában, mezítláb az udvaron a beteg.

Ekkor valaki benyitott a kapun, amelyet a gondatlan gazda hanyag házinépe nem csukott be éjszákára. Fabrizio orvosprofesszor nyitott be. Majd hogy sóbálvánnyá nem vált, mikor a lázas beteget egy ingben, mezítláb az udvaron megpillantotta.

— Megbolondult maga, mio caro? Mit csinál itt?

— Semmit, — hebegett ő bűnbánóan és esztelen-ségére ébredve, — csak néznem kellett valamit. Már megyek is vissza.

Futott be, mint a tettenkapott tízéves gyermek, egyenesen az ágyba.

— Hogy aludt, haszontalan ember?

— Köszönöm... mit hazudjam, megmondom az igazat. Egész éjjel olvastam.

És mutatta a könyvet.

— Ja? Ezt? Olvastam. Szemenszedett butaság. Én nem vagyok szakember, de annyit mégis tudok, hogy a nap forog a föld körül. Reggel feljön, este lemegy. Nem értem, hogy épelméjű ember hogyan vitatkozhatik azzal, amit lát. Jellemző, hogy az ilyen hóbortosnak az olvasója is bolond, aki mindenáron tüdőgyulladást akar kapni. Vegye tudomá-

sul, hogy ha még egyszer mezítláb és ruhátlanul kiszáll az ágyból, én ide nem jövök többet. Történetesen a szőlőmbe megyek ma egész napra, azért jöttem ilyen korán. Mondja, Galilei, csakugyan elment az esze magának? Mit hisz maga?

A betegnek másutt járt az esze. Elmosolyodott.

— Hiszen ha én azt tudnám, hogy mit higgyek.

Az orvostanár elment, s ő ott maradt gondolataival. Csak délelőtt tizenegy felé aludt el, halálos kimerülten. Este ébredt arra, hogy rázza a hidegláz. De kóválygó gondolataival is azonnal Kopernikusz felé fordult. És elővette a könyvet megint. Lázas szeme előtt táncoltak a betűk.

A betegség a következő napokban izületeire húzódott. Embertelen fájdalom kínozza egyik térdét és egyik csuklóját. De ő akkor már döntött magában. Kopernikusznak van igaza. Kétségtelenül és bizonyosan így van, bár bizonyítani nem tudná. Már pedig tudós soha ne állítson olyat, amit szemmeláthatóan, kézzelfoghatóan, kísérletileg bizonyítani nem tud. Ezt hogyan bizonyítsa be? Papíron Kopernikusz eléggé meggyőző. Egyenletei, csillagászati képletei, levezetései helyt állanak és szilárd, egységes egészet alkotnak. De ez nem bizonyíték mindenki számára. Míg bizonysgot nem tud adni, addig az Almagesztet kell tanítania, noha most már tudja, hogy az hamis és olyan világegyetem nincs. De közben minden erejével és tehetségével bizonysgot fog keresni Kopernikusz mellett, s meg is fogja találni, ha törik, ha szakad.

Zorzi eljött Velencéből meglátogatni. Kutyaúl szenvedő embert talált, aki ordított, ha féllábát meg kellett mozdítania és félkeze csuklóját ijesztő dagadtan tartotta a takaró felett. Úgy szenvedett, hogy a verejték gyöngyei kiültek halántékára és harapó fogai felsebezték a száját.

— Ugye, — mondta Zorzi részvéttel simogatva az ép kezét, — nem mindig boldog az ember?

A beteg nyögött és kínlódott, de nagy feladátára gondolva elmosolyodott és így szólt:

— Az élet gyönyörű!

XVI.

Mikor hosszú betegsége után először lépett ki a házból, úgy érezte, hogy az egész világ megváltozott. Az egész világ is és ő maga is, aki az egész világ felépített és okszerű képét mindig gondolataiban hordozza. Ha az égre tekintett, a felhők mögé bűvő napot kereste és igyekezett képzeletét úgy beállítani, hogy a napot érezze mozdulatlanul és a földet mozgónak. Ez nem is volt olyan nehéz. A képzeletnek ezt a viszonylagos játékát számtalanszor eljátszotta valaha pisai diákságának tétlenül koncsorgó óráiban, mikor megállt a hídon és nézte az Arno vizét. Mindig az az érzése támadt, hogy a víz áll és a híd egyenletes mozgással halad felfelé az ár ellen, vele mozog még a két part is, a két parttal az egész város, Pisa városával egész Toszkána, az egész földkerekség: mindez halad előre, csak az Arno hullámos vize áll mozdulatlanul egy helyben. Ugyanezt játszotta most a nappal, illetve megállapította, hogy éppen ez a nem játékos igazság, amire így rákényszeríti képzeletét és az volt a játékos csalódás, amit eddig képzelt, s amit eddig évezredek óta az emberek milliói és milliói képzeltek. Ha lehorgasztott fejjel tűnődve mendegélt az utcán arra eszmélt, hogy a talaj, amelyen lábait rakja előre, egy óriási gömbnek a felülete, amely vele és sok millió más emberrel, országokkal, tengerekkel, hegyláncokkal együtt száguldván rohan az űrben, mialatt itt a páduai utca mozdulatlan hőségében még a szellő sem rezdül.

Elképzelhető ez? Miért nem foszlik le erről a

gömről, rohanása lendületében, minden tárgy, minden ember? Miért nem hullanak le róla a rohanását követő légörvényben házak, víztömegek, járókelők? Elmosolyodott: olyan kérdések ezek, amilyeneket a papok intézhettek volna Bruno Giordanához. Természetes: az emberi képzelet arra igazodott be, hogy ha például papírost tennék a száguldó paripa hátára, azt onnan levinné a szél. A szél, vagyis a levegőnek, mint közegnek, ütköző ereje. De ha légüres térben száguldhatna a paripa, a papírostdarab kétségtelenül a hátán maradna. Ennélfogva, ha a földgömb légüres térben mozog, nem hull le róla semmi. Még levegőrétege sem foszlik le róla, amely héjj gyanánt veszi körül, mert vajjon mi sodorná le? A semmi nem tudja róla le-sodorni. Amit Kopernikusz állít, az a képzelet számára teljesen meggyőző. Csak egyelőre bizonyítani nem lehet. Hinni lehet csupán, ellentmondásokkal szemben bizonyítékkal igazolni nem. Arisztotelész számbavette a csillagos eget, felsorolta a csillagokat, s a peripatétikus tudomány azt tartja, hogy ez a számbavétel egyszersmindenkorra le van zárva, szent és sérthetetlen. Aki felnéz az égre, akár éjszaka, akár nappal, valóban úgy lát ott mindent, ahogy Arisztotelész felsorolja. Nincs pont, ahol sebezni lehetne. Ha csak egyetlen csillagot rosszul jegyzett volna fel, ha csak egyetlen kis tévedésen rajta lehetne kapni, mint ahogy a mechanikában száz nagyot is tévedett, akkor összeomlana az egész. De így nem tehet egyebet a pádui tanár. minthogy Kopernikuszt higgyen, s katedrán Almagesztet adjon elő.

Azt is adta elő. Hit és kedv nélkül. Mialatt magyarázott, folyton réseket és hibákat keresett saját előadásában: hol sántikál, hol lehetne belekapaszkodni? De a rést, a hibát nem találta. Megkönnyebbülve lélegzett fel, mikor az Almageszt-óra befejeződött. Sietett haza Kopernikuszhoz és saját számí-

tásaihoz, amelyekkel a német tudós levezetéseinek utánaszámolt.

Egy napon Pisából könyvajándék érkezett házához. Mazzoni, a Pisában hagyott kedves öreg, könyvet írt és azt megküldte neki. „Arisztotelész és Plátó összehasonlítása“, ez volt a címe. Tiszta, világos, szorgalmas művecskének találta, mikor elolvasta. De a könyv egy részleténél felkapta a fejét. Mazzoni szavá tette Pithagorászt és Kopernikusz és keményen elítélte őket. Többek között olyan érvet hozott fel ellenök, amely a tudományos irodalomban eddig nem ötlött fel. Ezt az érvet Mazzoni maga eszelte ki.

Gondolatmenete ugyanis így hangzott a könyv e részében: Tegyük fel, hogy a föld nem valami sík terület, hanem csakugyan gömbalakú. Jól van, ezt egyelőre fogadjuk el. Most gondoljunk arra, hogy naplementekor a hegycsúcs még világos, mikor a völgyben még sötét van. Aki ebben a pillanatban a hegycsúcson tartózkodik, az a napot a normális látóhatár alatt látja. Ebből az következik, hogy egy ezerszer magasabb hegycsúcsról még lejjebb lehetne látni a megszokott látóhatár alá és kétséggkívül új csillagokat is. Ha pedig a föld gömbalakú, akkor az, aki a mi félgömbünk tetején áll, voltaképpen egy irtózatosan magas csúcsról néz le és az ilyen szemlélő előtt az égbolt igen nagy darabja is láthatóvá válnék. Így volna, ha a föld csakugyan gömbalakú volna. De nem így van, mert akármerre jár-kél az emeriség, az égboltnak mindig csak ugyanazt a térképét látja. Tehát a kiindulópont nem helyes, a föld nem lehet gömbalakú.

Az olvasót, a Kopernikusz által már meggyőzött tanárt, ez az érv meghökkentette. Az okoskodás egyszerű és világos, majdnem gyermekien nyilvánvaló. Majd, hogy meg nem rendült. De túlságosan összenőtt már a lázadó tannal, az Arisztotelész-ellenes elképzeléssel. Ha tűnődött, inkább az új tan

mellett igyekezett dolgoztatni termékeny képzeletét, semmint ellene. Letette a Mazzoni könyvét és gondolkozott. Egyelőre hiába. De miután három napig próbálgatta eszét hol ide, hol oda illesztgetni, Pinelli-háztól egy holdas éjszaka hazamenvén, megállt a Santa Giustina előtt és felbámult a kék-ezüst égre. Erősen maga elé képzelte az egész kopernikuszi világrendet. Határtalan teret képzelt maga elé, amelybe elhelyezte a sugárzó magot és köréje iktatta a bolygókat. Szinte ujjaival rakosgatta őket, második jóisten gyanánt, ezt közelebb, azt messzebb, hadd induljanak kerge futásukra a mag körül. És hirtelen ráeszmélt a távolsági arányokra. Milyen messze lehet a naptól a föld és ugyanekkor mekkorák ők ketten? Tegyük fel, hogy Firenze helyén ragyogó és hatalmas gyémántkő áll, a világ legnagyobb brilliánsa. Körülötte kering Pádua távolságában valami olyan kis csillogó szemcse, amilyen Amsterdamban lehull a gyémántköszörös asztaláról. A föld ez a szemcse, piciny és gömbalakú. Vajjon tesz az valami különbséget perspektívában, hogy a kedves jó Mazzoni ennek a szemcsének milyen pontjáról akar a láthatár titkai közé kukkantani? Nem tesz semmi különbséget. Ilyen kis nézőtérrel ilyen irtózatosságra minden különbség elvész.

Ez megnyugtatta. Leült levelet írni Mazzoninak. Igen melegen megdicsérte a könyvet, de rátért új hitére:

„Azonban őszintén szólva: amennyire a mű minden egyéb végkövetkeztetésénél büszke voltam, ugyanolyan zavart és félénk lettem akkor, amikor láttam, hogy kegyelmes Uram oly határozottan és nyilvánvalóan támadja a föld mozgása és helyzete tekintetében Pithagorász követőit és Kopernikuszt. Én ezt a felfogást sokkal valószínűbbnek tartom, mint Arisztotelész és Ptolemaiosz felfogását.“

A pisai tanítvány, aki valaha, még nem is olyan régen, Mazzonitól tanulta a világűr titkait, elvált oktatójától és elindult egészen más irányban. Mazzonit eddig szerette és tisztelte. Szerette most is, de tudományára már nem adott semmit. Mit adott volna Mazzonira, ha magát Arisztotelészt és magát Ptolemaioszt vakmerően megtagadta? Minden érdeklődésének tárgya Kopernikusz lett. Végigbujta Pinelli egész könyvtárát, hogy erről a németről mennél többet megtudjon. Bement Velencébe és ott tüvé tett minden könyvtárat, hogy Kopernikusz után kutasson. Maga köré gyűjtötte a Bo diákjainak német nemzetiségű csoportját és megkérte őket: kiki írjon haza és sürgősen szerezzen személyes adatokat bizonyos Kopernikusz nevezetű kanonokról, valamint arról, hogy furesa tanait német földön hogyan ítélik meg a mai tudósok.

Néhány hét alatt bőséges anyagot kapott. Megtudta, hogy Kopernikusz, pontos német néven Niklas Köppernick, szegény rézműves fia volt és több mint száz évvel ezelőtt Thorn nevű német városban született. Püspök nagybátyja neveltette, az irányította az egyházi pályára is, az iratta be a krakói lengyel egyetemre, ahol akkor Orudzewski, a nevezetes matematikus működött. A fiatal teológus ettől kapott kedvet a matematikához, s miután Krakóban megtanulta az ott megtanulhatót, eljött teológusnak Bolognába. Itt Novara tanított még akkor, a nagyészű olasz. Ettől szerezte csillagászati tudását. Doktorátusával hazament németföldre, kanonoki állást szerzett, de csak azért, hogy anyagilag szabadabban térhessen vissza Itáliába, még mindig tovább tanulni. Hova jött, melyik egyetem diákja lett? Itt tanult a Bo termeiben Páduában.

Galileo roppant izgatott lett ettől a felfedezéstől. A Bo régi írásai között kezdett kutatni és meg is találta a Kopernikusz nevét az orvostanhallgatók között. Itt egy kicsit elrestelte magát a serény és

lelkes kutató. Kopernikusz, a csillagász nem restelt medikát tanulni, hogy látóköre még szélesebb és még szabadabb legyen, ő pedig, aki hivatalosan medikusnak indult, ezt a tudományt elszánt lenézéssel a sarokba vágta. A nagyszerű német most már az eddiginél is jobban izgatta. Kitűnt, hogy Kopernikusz Páduából elment Rómába és ott matematikai tanszéket kapott az egyetemen. Többesztendei oktatás után visszatért hazájába és ott szorgosan ellátta a rábízott káptalan ügyeit, de közben szüntelenül csillagászati gondolataival foglalkozott. Tudta, hogy ami eszében megfogamzott, az merőben új és kidolgozatlan. Hiába szólította fel a lateráni zsinat, hogy jöjjön és adja elő csillagászati felfogását s sürgető naptárreformmal kapcsolatban, ő nem fogadta el a meghívást. Amit kieszelt, azt nem találta még késznek és közölhetőnek. Csak a hozzá közelálló tudós barátoknak mondta el, amire rájött: nem a nap forog a föld körül, hanem a föld forog a nap körül. De azoknak is könyörgött, hogy ne hozzák nyilvánosságra ezt a vakmerőséget, míg ő a rendszert teljesen ki nem dolgozta. Azok vártak is sokáig, de Kopernikusz túlságos lassan dolgozott. Már negyven esztendeje jegyezte, irogatta, számolgatta a maga örültségnek tetsző elképzelését. Végre a tanítványok elvesztették türelmüket. Kettő is kiadta, amit Kopernikusztól tanult. Az egyik Rheticus nevű, levélalakban, jelentéktelenül, a saját nevében. A másik, Osiander már nem jelentéktelenül, hanem részletesen és terjedelmesen, de úgy megijedt a közlés hihetetlen vakmerőségétől, hogy először írt a műhöz, amelyben az egésznek csak afféle játékos hipotézisnek minősítette, nehogy az egyház valami bajt csináljon. Kopernikusz már nem tiltakozott az előszó ellen: halálos ágyán kapta a nyomdából kikerült első példányt, pontosan ötvennégy esztendővel ezelőtt. Mint hetvenéves, töpörödött öreg halt meg, és hogy eszméjével mi történik, azt nem tudta

meg soha; kitalálta a világegyetem legnagyobb gondolatát, de csak búcsúízenet gyanánt hagyta hátra a világegyetemnek és a választ meg sem várva eltávozott örökre.

Ezeket tudta meg Kopernikuszról. De a kopernikuszi tannal kapcsolatban érdekes tudósról adtak hírt neki a német diákok. Ennek nevét futólag és felületesen már eddig is hallotta, mint száz más külföldi kollégáét, de nem sok ügyet vetett rá. Most megtudta, hogy ez a bizonyos Keppler, mert ez volt a neve, konok különének, sőt majdnem futóbolondnak számít a német tudományos világban, mert makacsul ragaszkodik a kopernikuszi világfelfogáshoz. Galileót nagyon izgatta ez a Keppler. Német diákjaival valóságos nyomozást indított minden adat után, ami erre az ismeretlen kollégára vonatkozhatott. Meg is tudott néhány vékony adatot, de az igazi és kiadós felvilágosítást véletlenül egy morva diáktól kapta.

Ez a morva tógátus nemcsak hogy sokat tudott Kepplerről, de személyesen ismerte is. Vézna külsejű, törékeny, huszonhat éves fiatalembernek írta le, aki állítólag egy földhözragadt német kocsmáros fia volt és miután nagy nélkülözések közepette elvégezte iskoláit, meghívást kapott a gráci egyetem matematikai tanszékére. Nem könnyen, mert protestáns hitet vall.

— Én azért mentem Grácba, kegyelmes uram, — mesélte a morva, — mert nagyon rábeszéltek, hogy az ő előadásait hallgassam. Be is iratkoztam a keze alá, de nem tanulhattam tőle semmit, mert hosszú ideig nem tartott előadást. Ugyanis megismerkedett egy fiatal özvegyel, bizonyos Lorenz néval, aki nem több huszonkét esztendősnél, de már két férjet temetett el. Roppant csinos, azt meg kell adni. És nagyon fenn hordja az orrát, mert elég előkelő rokonsága van. Keppler halálosan beleszeretett és megkérte a kezét. Borbála azonban, mert így hívják az asszonyt,

visszautasította azzal, hogy ő csak előkelő származású emberhez megy feleségül. Erre Keppler azt felelte, hogy az ő családja elszegényedett ugyan, de eredetileg előkelő lovagi család. Borbála ezt nem hitte és bizonyítékokat követelt. Kepplernek tehát a legfontosabb tanítási időben el kellett utaznia valahová a szülőföldjére, hogy összeszedje a családi papirokat. Mi hallgatók sokáig vártuk és tétlenül lebzeltünk. Én végre is elúntam a várakozást. Annyit beszéltek a városban erről a szerelmi dologról, hogy azt hittem, igaz a mende-monda: Keppler képtelen igazolni, amit mondott és szegényében sohasem fog visszatérni. Ezért elhatároztam, hogy idejövök a Bóra és kegyelmességedet fogom hallgatni. Mikor az utazásra már mindent előkészítettem, mégis megjött Keppler. Nyilván sikerült a családi írásokat összeszednie, mert Borbála hozzáment. Éppen akkor volt az esküvő, mikor én eljöttem onnan, mert akkor már elszántam magamat, hogy mégis idejövök.

— Milyen tanár mégis? Hogyan ad elő?

— Roppant szelíd és komoly. Halkan beszél, ideges, minden zajra összerezzen.

— És mit mondott, mit magyarázott?

— Én csak egy-két óráját hallgattam, kegyelmes uram, egyelőre általánosságokról volt szó, és őszintén megvallva azokat sem értettem teljesen. Kegyelmességed sokkal érthetőbben magyaráz. Nagyon örvendek, hogy idejöttem. Már csak azért is, mert azóta megtudtam, hogy amit Keppler uram tanít, az homlokegyenest ellenkezik a klasszikusokkal és kegyelmességed tanításával.

Galileo különösen mosolygott és bólintott.

— Valóban homlokegyenest ellenkezik. De nem fog mindig ellenkezni. Köszönöm a felvilágosításokat, kedvesem.

Az elmondottak után igyekezett maga elé képzelni a németet. Kicsit sajgott neki, hogy az olyan sokkal fiatalabb nála. Keppler huszonhat éves, ő

már harminchárom. S ime Keppler hamarabb állást foglalt a világrengető forradalmi tan dolgában. Elveszi az ő dicsőségét. De vajjon elveszi-e csakugyan? Az igazi dicsőség azé lesz, aki Kopernikuszt nemcsak hinni, hanem bizonyítani is tudja. Keppler aligha tudja bizonyítani, mert ha tudná, már kilépett volna a tudományos nyilvánosság elé. Ámbár... talán talál valami módot, csak még vár vele. Lehet, hogy már a kezében van a megoldás, csak még nincs egészen kész, még simítgat rajta. Hiszen Kopernikusz maga negyven esztendeig foltozgatta, csinosította, tatarozta a maga világrendszerét, és végül is hívei hozták nyilvánosságra, majdnem erőszakkal. És amíg Galilei Galileo itt töpreng Páduában, hogy milyen ponton tudná felfordítani az arisztotelészi égboltot, a jóval fiatalabb német esetleg kilép egy szép napon valami megdöbbentő művel, Galilei Galilio pedig majd beállhat a tapsolók seregébe névtelennek. Ha erre gondolt, ideges lett a Keppler ismeretlen személyétől. De kénytelen volt azt érezni, hogy közben erősen vonzódik az ismeretlenhez és szereti. Lelki társnak érezte, magához hasonló félelemtelen és tiszta észnek, tekintélyektől meg nem vesztegethető gondolkozónak. S hogy Keppler csak huszonhat éves, az családi gyengédségre mindig hajlamos lelkét meghatottsággal töltötte el. Voltak pillanatok, mikor nagyon haragudott arra a gondolatra, hogy Keppler van a világon, és voltak pillanatok, mikor szerette volna heves rokonszenvvel magához ölelni. Vagy legalább írni neki, közölni vele, hogy ne csüggedjen és higgyen, mert van még valaki a föld egy másik pontján, neki testvére, akinek lelkében ugyanaz a szikra világít a merevek és tudatlanok sötét milliói között.

De ezzel az írással Keppler megelőzte őt. Egy napon Grácból könyvküldeményt kapott: Keppler elküldte neki új művét. Az ellentétes érzések egész viharával vette kezébe a könyvet. Mindenekelőtt a

féltékenység érzésével, mert ahogy kezében lapozgatta, és úgyszólván nem merte kinyitni, attól tartott, hogy Keppler megelőzte őt és megtalálta a módját, hogyan lehet Kopernikust kétségtelen bizonyítékokkal a tudomány trónjára ültetni. Másrészt büszke volt rá, hogy a Grácban tanító Keppler tud róla, hírét hallotta és fontosnak tartja könyvét elküldeni neki. Ettől a meleg barátság és hála hullámai öntötték el szívét.

A könyvnek „Prodromus dissertationum cosmographicarum” volt a címe, vagyis „Világleíró értekezések előfutára”. Ez már megnyugtatta. Ha csak előfutár, akkor az értekezések majd csak ezután jönnek. S mikor az előszót elolvasta, rögtön tisztában volt az egész művel: Keppler csak hiszi Kopernikust, de bizonyítani nem tudja. Később közze téendő tanulmányainak előfutárjául írta ezt a könyvet, amely nem egyéb, mint vallomástétel Kopernikusz mellett és Kopernikusz rendszerének ismertetése. De már az előszó annyira tetszett neki, annyira szája íze szerint beszélt, annyira világos volt, egyszerű és okos, hogy kénytelen volt azonnal leülni és tollat fogni. Levelet írt Kepplernek. Igen melegen megköszönte a könyvet és rendkívüli örömét fejezte ki afelett, hogy „az igazság keresésében ilyen nagy társat talált és még hozzá ennyire barátját ennek az igazságnak”. Megírta, hogy a könyvet még el sem olvasta, csak a bevezetést, de máris ír Kepplernek. A könyvet természetesen el fogja olvasni.

„Ezt annál inkább meg fogom tenni, mert Kopernikusz állításához már régen elérkeztem magam is, és ez álláspontomnál fogva sok olyan természeti tünetemény magyarázatát megtaláltam, amelyeket a közhasználati világszemlélettel megmagyarázni nem lehet. Sok érvet összeírtam, sok ellenérv cáfolatát feljegyeztem, de ezeket mindaddig nyilvánosságra hozni nem mertem, mert

megfélemlített éppen Kopernikusz mesterünknek sorsa, aki némelyeknél ugyan halhatatlan hírnevet szerzett magának, de a végtelen számúaknál (mert ennyien vannak az ostobák) csak nevetségesnek és elvetendőnek számított. Ha sokan volnának a Hozzád hasonlók, gondolatimat nyilvánosságra merném hozni, de mivel nincsenek sokan, elállok az ilyen vesződségtől“.

Jó hosszúra nyúlt a levél, amelyet nem ismeretlen írt az ismeretlennek, hanem bajtárs a bajtársnak. A levél elment, s Galileo, mihelyt egyetemi előadásaitól és magánleckéitől hozzájutott, a könyvet is elolvasta. Az volt, aminek képzelte: Kopernikusz rendszerének okos és világos felállítása, néhány új, nem is érdektelen szemponttal bővítve. Olyan egyszerű volt, olyan tiszta, olyan meggyőző, hogy Galileo a könyv szerzőjét hevesen megszerette. Úgy érezte, hogy nincs egyedül tudományában sem, hogy messze, idegen országokon túl van valaki, aki az éjjeli világítás fényénél éppen így hajlik könyvek és számítások fölé, mint ő, aki lelki testvére, s akivel szemben elenyészik a tudósi féltékenység. Ugyanúgy érzett a sohasem látott fiatal gráci iránt, ahogy családját szerette, s ebben az érzésben a testvérít Kopernikusz szelleme, mint valami atyai principium fogta össze.

A Bo ezalatt megint nyüzsgött, mint a felabajgatott méhkas. A tanárok nem mentek el nyári szabadságukra a jezsuiták miatt. A jezsuita iskolával ugyanis még mindig nem volt rend. A páterek minduntalan áthágták az eddigi megállapodásokat, az oktatás minden talpalatnyi helyéért valóságos közelharcot kellett velük folytatni. Legutóbb azt találták ki, hogy nyári időben forduinak valami folyamodvánnyal a kormányhoz, mikor a Bo tanárai nincsenek Páduában, a községtanácsnál gyorsan és ügyesen keresztülhajtják a felterjesztést és lóhalálában a ve-

lencei nagytanács elé adják ügyöket, mielőtt még a Bo tanári kara összeülhetne. De a Bo ezt a titokban készülődő mozgalmat valahogyan megneszelte. Mind Páduában maradtak, s a községtanács elé került folyamodvány, amely a jezsuita iskola tanrendjét jelentékenyen ki kívánta terjesztetni, népes és viharos tanácskozásokra adott alkalmat. Az egész város megint két pártra szakadt. A Bo-pártnak Cremonini és Riccoboni voltak a vezérei, a jezsuitáknak pedig nem kisebb emberek segítettek, mint Cornado, a páduai püspök, Gualdo püspöki vikárius, és maga a podeszta.

Egyik ülés a másikat érte. A hangulat tüzesedni kezdett, egyesek féltek, hogy megint verekedésre kerül a sor, vagy éppen olyan titokzatos tördöfésre, amilyen pár éve a rektor életét kioltotta a sötét utcán. De szerencsére a diákok nem tartózkodtak a városban. Az volt a józanabbak főigyekezete, hogy valami határozatot hozassanak, még mielőtt a vakációzó diákok visszatérnek és egyetemi zavargásokra kerülhet a sor.

Galileo hanyagul járt el a tanári ülésekre. Olykor el sem ment, ha pedig elment, csak ült a többiek között, nem szólt bele semmibe és csillagászati egyenleteket firkált az előtte heverő papirosra. Cremonini ki is fakadt egyszer ellene.

— Én nem értelek téged, Galilei, hát téged a Bo sorsa nem érdekel?

— Dehogynem érdekel, miért?

— Csak ülsz itt, egy szót sem szólsz, mintha idegen volnál, akit a mi harcunk hidegen hagy?

— Miféle harc?

— A Bo szabadságának harca. Az erőteljes védekezés a szívós külső támadás ellen. Értsd meg, hogy a jezsuiták le akarják gyűrni a Bót. Ezt nem hagyhatjuk. Te hagyod? Míg mi tanácskozunk, te firkálsz?

— Igen. Egyenleteket firkálok. És lehet, hogy

valaha egy ilyen egyenlet többet fog használni a Bo tekintélyének, mint ha ti két hétig éjjel-nappal tanácskoztok.

Cremonini sértődötten legyintett és Riccobonira pillantott. Az is sértődötten legyintett. „A firenzei“, — gondolták magukban mind a ketten. Fuzsitus boldognak is tartották, aki a tudományát ugyan kitűnően érti, de az előadó-terem falain kívül nem lehet komolyan venni. Tovább tanácskoztak, Galileo tovább firkálta egyenleteit. Mikor pedig szétoszlottak, fogalma sem volt, hogy miféle egyhangú szavazásban, felállva a többiekkel együtt, miféle határozatot fogadott el.

Mikor hazafelé ballagott, különválva a többiek hevesen vitatkozó s az utcán még sokáig együtt maradó csoportjától, papi emberbe ütközött. Bocsánatot kérve nézett fel és meglepetve ismerte meg Girolamo Barisont, a jezsuita iskola rektorát. A két ember egymásra pillantott. A jezsuita arcában volt valami ijesztően erős, eszes és elszánt. Galileo még sokáig hordta magában ezt a pillantást, mialatt tovább haladt. Lelkiismerete egy percre megrezzent. Megérezte azt a félelmes hódítási erőt és szándékot, amely ellen a Bo védekezik. Neki is ott kellene ülnie a többiek között, haditerveket megtárgyalni, vikáriust kapacitálni, Velencébe futkosni, beadványokat szövegezni. Így illenék, hiszen az „alma mater“ tekintélye forog kockán, amely neki kenyeret ad, amely élete oly válságos idején szeretettel felfogadta és megmentette. De mikor hazaért, a Keppler könyvét látta az asztalon. Gyorsan fellapozta azt az oldalt, amelyről a tanári ülésen gondolkozott, s az egész jezsuita-ügyet azonnal elfelejtette.

Most már teljes lényét a Kopernikusz világa szívta magába. Míg az emberek a földön éltek, az ókori lapos földön, a kék bura csillagokkal, nappal és holddal kiveret félgömbje alatt, ő más világban élt:

kicsiny golyó felületén, amellyel együtt forgott és mozgott az ősi mag körül. Már nemcsak hitte az új tant, már tudta, hogy így van. Szüntelenül ez járt a fejében, de ugyanekkor ügyes gyakorlatra tett szert abban, hogy mást tudjon és az egyetemen mást tanítson. Ez kissé megalázta őt önmaga előtt, kiábrándulttá és csendesebbé tette. Olykor megakadt a katedrán és megborzadt attól a meggyőző folyamatos-ságtól és ékesszólástól, amellyel Ptolemaiosz körbenforgó napját magyarázta a hallgatóknak. Tudományos tisztessége egy pillanatig arcába kergette a vért. De aztán összeszedte magát, és mint egy népbolondító bálványimádás hamis papja tovább magyarázta, amiben megakadt. Gyakran tépelődött fűvészkerti sétáin, vagy lefekvés után sötét szobában, ha a kellenél többet pipázott, több kávét ivott és nehezen aludt el. Ilyenkor úgy felizgatta magát néha, hogy valósággal megdühödött saját gyávasága felett. Gyalázta és piszkolta önmagát, mint a szűzi igazság elárulóját és bemocskolóját. Visszagondolt pisai éveire, mikor bátran szembeszállott az egész világgal és kitárt mellel vallotta azt, amit egyedül igaznak ismert meg. Bezzeg most száz és száz fiatal lelket oktat a hamis tanra. Nagy erőfeszítéssel lendületet vett ilyenkor, hogy hősies elhatározásra legyen képes: holnap majd bemegy az egyetemre, és vallomástételt tesz a hallgatók előtt, alázatosan meg fogja vallani, hogy mindeddig hazudott, de ezentúl az igazat fogja mondani, és dőljön össze a világ. Ezzel a megnyugtató és boldogító hősiességgel is aludt el. De másnap, józan napfényre kelvén, mindazt gyermekesnek és fantasztikusnak látta, ami az éjjel színes ábrándjaiban oly egyszerűnek, nemesnek és hősinek tűnt fel előtte. Mit fog mondani, ha híre megy, hogy ezt az örületet tanítja? Mivel fogja az ellenzők előtt a Kopernikusz és a maga igazát bizonyítani? Pisában más volt a helyzet, ott bizonyítani tudta, hogy Arisztotelész a szabad esés törvényeiben téved. De most

csak azt felelhetné: meg vagyok győződve, hogy így van. Ez pedig nem bizonyíték.

Beletörődött kétlaki tudományosságába és tovább tanította az egyetemen az Almagesztet. Közben szorgalmasan kiépítette magánóráit. Jól belejött az erődítéstanba s ezzel számos előkelő fiatalembert szerzett tanítványul. Akik rendszeresen jártak hozzá, hogy megtanulják a sáncépítést, az aknákat, a Dürer-féle ötszögű rendszert, a bástyák beosztását, hogy ezt a sok agyafúrt hadi dolgot saját váraik védelmében, vagy mások várainak ostromán értékesítsék, azok között volt egy Este herceg, és egy Gusztáv nevű svéd herceg is. Pompás, büszke fiatalemberek voltak ezek, családjuk fejedelmi göggjével léptek be a szerény tanári lakásba, a kapu előtt méltó kíséret várta őket, hogy a leckeóra után lóra kapjanak és elcsörtessenek.

Erődítéstani oktatás közben Galileo új mérőszerszámot eszelt ki. Két haránt rézléniából állott ez mozgatható kereszt-körívvel, lapjain sugárrendszerek mindenféle lépték leolvasható számait mutatták. Alapjában nyilvánvaló és egyszerű gondolat volt ez a találmány, de elvét és használatát megmagyarázni csak annál bonyolultabban lehetett. Különösen, mert rengeteg dolgot meg lehetett vele oldani, kvadránsnak éppen úgy használható volt, mint szorzógépnek, amelyről a végösszeget a réz-alkatrészek ide-odátologatásával egyszerűen le lehetett olvasni. Előbb kemény papírból csinálta meg, s a svéd herceg, aki igen értelmes fiatalember volt, rögtön külön pénzt kínált érte. Erre Este herceg is akart egyet. De a papír gyorsan szakadozott, Galileo tehát műasztalost hivatott, pontosan lerajzolta neki a „mértani és katonai kompasz“ ábráját, ahogy nevezte, s megcsináltatta vele. Végül odajutott, hogy rézből csináltatta. Ahányat csináltatott, annyit mindig el is tudott adni. Jól jövedelmezett a találmány, az olyan úri tanítvány, akinek még nem volt, már csak elő-

kelősegből is sürgette, hogy ő is kapjon egyet. Ötven lírát is meg tudott kapni egy kompaszért, míg ő a szerelőnek csak tizenötöt fizetett érte.

A rendelések nem szűntek meg, sőt folyton gyarapodtak. Nem mult el most már két hét, hogy egyet el ne adott volna. Elhatározta, hogy díszesebbre csinaltatja, szép vésett ékítménnyel, hogy az előkelő vevők kedvüket leljék benne. A kis páduai szerelőt fel is cseréli valami nevezetes velencei iparossal.

Éppen Velencébe készült, mikor egy késő őszi napon megkapta Keppler válaszát a levélre. Izgatottan bontotta fel és mohón futtatta szemét a sorokon. Meleg, bizalmas, baráti levél volt ez, valóban testvérinek mondható. Az új barát feltűnően nyájas üdvözléssel kezdte, majd kifejezte azt a reményét, hogy Galileo azóta már bizonyára az egész könyvet elolvasta, írja meg tehát őszinte véleményét.

„Hidd el nekem, hogy egyetlen megértő embernek még gáncsoló hozzászólásait is jobban szeretem, mint az egész tömegnek meg nem értő tapsait“.

Aztán buzdította hogy a kopernikuszi tanok igazságának felismerésével lépjen ki eddigi tartózkodásából, ha ez a tartózkodás jogosult volt is. Hallgatással a mesternek, Kopernikusznak, keveset lehet használni; a nagy tömegeket úgysem az érvek nyerik meg ilyenkor, hanem ismert tudósok tekintélyes szavai. És ha magok a tudósok lenyelik ezeket a szavakat, az szinte az árulással egyértelmű. A tudatlanok és félműveltek nagy tömegeivel hamar lehet boldogulni, hiszen ezek a matematikai problémákat nem értik, ennélfogva inkább elfogadják. Fontosak a matematikailag képzett tudósok, akik persze minden új állítás igazolására pontos bizonyítást fognak követelni.

„Bízzál, Galilei, és állj ki! Ha jól becsülöm, Európa híres matematikusai közül alig néhány

fog velünk szembehelyezkedni akkora az igazság ereje. Ha a nyilvános vallomástételre Itália neked kevésbé alkalmas, és ha valami akadályoktól kell tartanod, Németország talán nyújtani fogja nekünk a szükséges szabadságot. De mindenestre legalább bizalmasan közöld velem, ha már nyilvánosságra hozni nem akarod, amire Kopernikusz igazolásaként rájöttél... Élj boldogul és jutalmazd levelemet lehetőleg részletes felelettel.“

Galileo soká és leverten gondolkozott a levél után. Valóban árulónak érezte magát. De tehetetlen árulónak. Keppler maga írja, hogy mindent, amit állítanak, bizonyítaniok kell. Hogyan bizonyítsanak? Bárki felmutathat az égboltra és tanunak hívhatja az egész emberiséget, hogy a föld áll, a nap pedig reggel feljön, átsétál az égen és este lenyugszik. Hogyan tudják ezt megcáfolni? Sehogy. Aki pedig úgy akar állítani esztelenséget, hogy bizonyítani sem tudja, az inkább árt az ügynek, semmint használ, mert hanghoz juttatja az ellenérveket és a maga sarokba szorított hallgatásával csak erősíti őket.

Komorán tette el a levelet és indult Velencébe.

XVII.

Ott most két olyan új ismerőse volt, aki különösen képpen érdekelte. Gazdag és előkelő fiatalember az egyik, Sagredo Gianfrancesco. A másik pedig szerzetes: Fra Sarpi Paolo.

Fra Paolo a servita-rendhez tartozott. Innen volt még az ötvenen, de rendjében már a provinciális rangig vitte és ha Rómában servita-ügyekről tárgyaltak, ő mint prokurátor sohasem hiányzott onnan. Egész Itáliában nagy híre volt teológiai tudományának, a

Serenissima hivatalosan is állami egyházjogásznak használta. Ismerték egész Velencében: gyakran lehetett látni a Piazzán, vagy a Merceria szűk kis közében vékony, törekeny, finoman alkotott alakját, amely a barna kámzsában szinte elveszett. A nép a „szép pap“ elnevezéssel is illette, mert kecskeszakállas, feltűnően szép Krisztus-fejének mindenki utána fordult. Rendszerint nem egyedül ment az utcán, mindig kísértette magát. Ezt azért gondolta bátorságosabbnak, mert nagyon rossz viszonyt tartott fenn a Velencében székelő pápai nunciussal és nem volt éppen képtelenség feltenni, hogy valamelyik utcaszeglet mögül olyan támadás éri, amelynek aztán nem akad gazdája. A nunciusnak volt is oka nehezíteni Fra Paolóra, mert a barát minden olyan ügyben, amely a Serenissima és az egyház viszonyának kapcsán felmerült, egyházjogászai minőségében fanatikus velencei hazafinak mutatta magát. Olykor a velencei Macchiavellinek is nevezték s a nunciuspárti papok azt mondták róla, hogy szívesebben térdel le a dogei aranykoronás sapka, mint az Üdvözítő töviskoronája előtt.

Szeretett tudósokkal barátkozni. A páduai professzorok közül Fabriziót, az öreg orvosprofesszort, választotta ki kebelbarátjául. Mikor Fabrizio kijárta a riformatore-testületnél, hogy bonctani termet építsenek neki, a terveket Fra Paolo rajzolta. Igen érdekes lett ez a terem, mikor megépítették. Középen csak annyi hely volt, ahol a boncolóasztal elfért. Az alagsoron tolták rá erre az asztalra a hullát, ott állt mellette a tudós Fabrizio d'Acquapendente élesre fent késeivel, köröskörül pedig amfiteátrum-szerűen emelkedtek a hallgatók állóhelyeinek szűk gyűrűi. Olyan szűkek voltak ezek a gyűrűk, hogy holmi nagyhasú fiatalember csak nehezen tudta belepréselni magát, de viszont az ügyes terv olyan gazdaságosan bánt a hellyel, hogy a legmagasabb, tehát legmesszibb gyűrű is még elég közel esett a boncolóasztalhoz s az egy-

más mögött álló gyűrűk közt akkora volt a szintkülönbség, hogy minden diák kényelmesen láthatott az előtte állónak feje felett, senkinek sem kellett ágaszkodnia. Galileo már akkor megismerkedett Fra Paolóval, mikor ezt az új bonctermet nagy ünnepélyességgel átadták a nyilvánosságnak, de ismeretségük jó darabig felületes maradt. Csak mostanában kezdtek jobban összeemelegedni, mikor Sarpi hírére vette a kompassznak és megüzente, hogy tudományos érdeklődésből szeretné használatát megtanulni. Galileo sietett udvariasan eleget tenni a híres pap kérésének. Bement Velencébe, felkereste és igyekezett neki a szerszám bonyolult használatát megmagyarázni. Ez ugyan kevésbé sikerült, mert Fra Paolo esze jogi ész volt, humanista szerkezetű és a matematika iránt kevés érzéket mutatott, de arra jó volt, hogy közel kerüljenek egymáshoz. Volt valami vakmerő és lázadó vonás ebben a papban, ami Galileót különösen vonzotta. Mint a tudomány egyelőre tehetetlen szabadsághőse, megérezte a társat Fra Paolóban, aki ugyanilyen tehetetlen szabadsághőse volt a teológiának, mert minden jogi tudását arra használta fel, hogy a pápai hatalom határait a Serenissima világi ügyeiben mennél pontosabban kijelölhesse. Az egyiknek, akárhová nyúlt, Arisztotelész zsarnoki hatalmába akadt a keze, a másik ugyanígy volt a pápai hatalommal.

Érdekelték egymást, megkedvelték egymást. Volt az Orologio tövében egy könyvkereskedés; divat volt ide a déli órákban benézni. A bekukkantók olykor könyvet is vásároltak, de sokkal többet beszélgettek. Kiki itt mondta el, ami érdekes hírt megtudott, Itália minden tájáról összefutottak ide az értesülések és pedig nemcsak a tudományos világot érdeklők, hanem politikaiak is. Itt mesélték el, hogy IV. Henrik, a hugenotta francia király, visszatért az egyház kebelébe a francia trónért és mikor a pápa követelésére meghallgatta a tüntető misét, így szólt:

„Egy misét igazán megér Páris“. Itt mondták el, hogy Orlando Lasso meghalt Münchenben, hogy a spanyolok új szigetekre tették rá a kezüket és azokat Fülöpről Filippini-szigeteknek nevezték el, hogy Japánban heves nemzeti felbuzdulás tört ki a keresztény hittérítés ellen és a japániak mind leöldösték azokat a papokat, akiket még Fernando firenzei nagyherceg képzett ki római biboros korában. Tudósok, papok, könyvkedvelő patriciusok, ritkasággyűjtők jártak ide ebéd előtt, vagy éppenséggel olyanok, akik valami újat akartak hallani. Innen aztán elmentek a Mercerián át a Rialtó tövébe, mert ott az árkádok alatt óriás táblán mindennap kifüggesztették a velencei hajók járását-kelését a világten-gereken.

Galileót is mindig ebbe a könyvkereskedésbe vezette útja, mikor benézett Velencébe. És itt ismerkedett meg másik új barátjával, a fiatal Sagredóval is.

Sagredo még alig volt túl a húsz esztendőn, de olyan kesernyés bölcsességgel nézte a világ dolgait, mintha háromannyi is elmúlt volna. Igaz, hogy igen korán kezdte az életet, gazdag atyja már, mint serdülő fiút szabadon hagyta dáridózni, hadd forrja ki magát. A fiú éveken át esztelenül szórta a pénzt, díszes szolgahad kísérte minden lépését, a legszebb kurtizánoknál saját poharat és saját evőeszközt tartott, vadul játszott a kártyabarlangokban, egyik párbaját a másik után vívta és ellenfelei közül leszúrt nem is egyet, de mivel a használatos kézikönyvekben lefektetett lovagiassági szabályokat pontosan megtartotta, sohasem esett semmi bántódása. Most, húszon túl, már nem érdekelte fényűzés, kártya és ital. Az örömök csömörétől a tudományokhoz fordult, de ezekben is csak a kuriózumok érdekelték. Pedig feltűnően éles esze megérte volna, hogy rendszeresen képezze. Galileo már az első beszélgetés alkalmával meglepetten nézett rá: hivatá-

— sos matematikus sem mutathatott volna több érzéket a felvetett szakkérdések iránt.

— Nem kellene kegyelmednek életcéljává tűznie a matematikát?

Sagredo vállat vont.

— Minek? Éppen így a jogot, vagy a görög nyelvet, vagy a történelmet is kitűzhetném életcélnak. De nincs szükségem egyikre sem, csak amíg szórakoztat.

— Valami életcél mégis csak kell minden embernek, nem?

— Hogyne. Az én életcélnak az, hogy ebben a világban, amelyet rendkívül unalmasnak találok, mennél kellemesebben érezzem magam, vagy pontosabban szólva: mennél kevésbé unalmasan. Néha sikerül. Most például nagy hálára kötelezett kegyelmes uram, mert ez a beszélgetés nagyon szórakoztatott. Látom sajnálattal, hogy menni készül. Hova tart? A gondolám ott vár a Piazzetta alatt, talán elvihetném valahová.

— Nagyon meg fogom köszönni, az Arzenálba megyek, mert rézművest kell keresnem.

— Kitűnő. Nekem semmi dolgom nincs, menjünk együtt.

Átvágtak a doge-palota előtt és beszálltak a díszes gondolába, melynek evezősei a Sagredo-család címerét viselték mellökn. S mialatt a kék-sárga evezők serényen taszították előre a csónakot a Riva dei Schiavoni mentén, ők beszélgettek. Galileo elmondta, hogy azt a kompasszt, amelyet feltalált, rendszeresen akarja gyártatni.

— Bámulatos a kegyelmed lelkesége, — mondta öregesen, mosolyogva Sagredo, — szép nézni, mikor valaki ekkora lelkesedésre képes.

— Kegyelmedtől ez nem telik?

— Nem. Az én családom nyilván már ki-lelkesedte a magát. Van a familiánkban egy hagyomány, amely szerint a Sagredo név nem

más, mint a San Gherardo név eltorzulása. Ugyanis egyik felmenő ősöm fivére volt az a Szent Gellért, aki elment térítőnek a pogány magyarok közé, nagy lelkesedésében. Azok el is látták a baját, még pedig elég eredeti módon, ugyanis szögekkel átvert hordóba helyezték és egy magas hegyről legurították a Dunába. A hegyet, mint hallom, azóta is az ő nevével nevezik. Igazság szerint Monte Sagredónak kellene nevezni, elvégre a nevünk most így hangzik. Egyszóval mi már eleget lelkesedtünk. De ime, itt is vagyunk.

A gondola már befordult a mellékcsatornába. Ott álltak az Arzenál bejáratánál. Igazolásra nem volt szükség. Galileót jól ismerték itten és Sagredónak is elég volt megneveznie magát. A hatalmas telepen Galileo otthonosan sietett előre a temérdek gerendarakás, gyalúforgács és ócskavas szuroktól és csertől nehéz szagú tömkelegében. Az útvesztő egy fordulójánál a kovácsok és rézművesek műhelyeihez értek. S Galileo csakhamar megtalálta, akit keresett: azt a Mazzoleni nevű szerelőt, akit több oldalról mint igen ügyes embert ajánlottak neki. Ott helyben mindjárt meg is tárgyalták a dolgot. Galileo megmutatta a kompassz magával hozott mintáját. A rézművesnek tetszett a dolog. Rendes munkája mellett jó mellékkeresetet látott benne. Pénz dolgában is egy-kettőre megegyeztek.

Mikor ismét beszálltak a gondolába, Sagredo megkérdezte, mi ez a kompassz. Galileo elővette zsebéből a rajzokat, amelyeket fölösleges volt a rézművesnek ott hagyni. Azonnal magyarázni kezdte. Világosan és egyszerűen magyarázott, volt már ebben az oktatásban bőséges gyakorlata. De ritkán tapasztalta, hogy valaki ilyen villámgyorsan felfogja a szerszám értelmét. Annyira belemelegedett a beszélgetésbe, hogy mire felocsudott, a gondola ott állott a Sagredo-palota előtt.

— Nem volna kedve velem ebédelni, kegyelmes

uram? Csak ketten leszünk, nincs itthon senki, egész fesztelenül elbeszélgethetünk.

— Köszönöm, nagy örömmel.

Galileo körülpillantott, mielőtt kiszálltak a gondolából. Azonnal tájékozódott: a Sagredo-palota ott állt a tündéri Ca'Doro és a Santi Apostoli-parókia között, szemközt a halaspiaccal. Sokszor elevezett már erre, de sohasem gondolta, hogy valaha vendégként fog itt kikötni.

Nem a csatorna felőli főkapun mentek be, hanem a Ca'Doro mellett léptek ki a partra és beléptek a szűk kis közbe, ahol a Ca'Doro leleplezte magát: a csatorna felől márvány volt és arany, itt oldalt vörhenyes téglá. Végigléptek az emberszélességű kis közön és megkerülték az egész Sagredo-palotát. A parókia felőli oldalon már várakoztak a hajlongó lakájok. Pazar lépcsőház kellemes hűvösébe léptek. A folyosókon neszfogó, vastag szőnyegek, mindenütt márványszobor és kép. Állványokon hatalmas ezüstitálak és kupák. Hatalmas márványkandalló aranydísszel. A szobák sarkaiban, ahol elhaladtak, óriási csokrok friss virágból és szagos füvekből. Az ablakokon festett üveg, amennyire a kitárt ablakszárnyakról látni lehetett, a nap ellen aranybarna vitorlavászonból való függönyök védték a szobákat, a szellő lármásan lobogtatta őket, mintha vitorlának nézné. A padlózat keleti márványból s az a része, amit a gazdag szőnyegek látni engedtek, olyan fényes volt, mint a tükör.

— Ezt a padlót tükörnek is lehetne használni,
— mondta Galileo.

— Ó, a Priuli-palotában meg is csinálták. Egyik nagytermők padlója egyetlen nagydarab kristálytükörből van. Ehez csinálták a mennyezetet aranydíszes fehér márványkazettákkal és Tizián-freskókkal. A vendégeknek nemezcipőket ad a házigazda, mikor ezt a termet mutogatja. Egészen mulatságos lépkedni azon a tükrön. Különösen hölgyekkel, mert

azok sikoltozva kapkodják a szoknyájokat. Erre méltóztassék, itt most már modernebb világban vagyunk, itt az én lakosztályom kezdődik.

Galileo bámészkodva lépkedett előre.

— Nini, Luca Della Robbia.

— Igen, Firenzéből hozattam drága pénzen. Apám nagyon mérges érte. Általában nem szereti a modern dolgokat. Neki Giotto a festője; ha az újakat emlegetik neki, dühbe jön. Della Robbiára különösen haragszik, mert azt tartja, hogy valaki vagy fazekas, vagy szobrász, a kettőt összekeverni művészietlen dolog. Lehet, hogy igaza van, de én ezt a nagy lombos és citromos dolgot roppant szeretem. Tessék, itt vagyunk.

Öt lépésenként néma szolga hajbókolt előttük mindenütt. Háború esetén egész kis Sagredo-sereg tellett volna ki a palotából. Mielőtt leültek ebédelni, még pipára gyújtottak, olyan világossárga és hajszálra vágott dohányból, amelyet Galileo még sohasem látott.

— Törökországból hozatom, — mondta Sagredo, — ezt a fajtát szeretem legjobban.

Étvágygerjesztőnek spanyol bort ittak, amely olajszerű volt és egészen fekete. Akkor illatos kézmósóba mártották ujjait és ebédhez ültek. Az ételsor minestrone nevű zöldséglevessel kezdődött, majd olajos sgombro képviselte a halat, aztán egész fácán került az asztalra, sült húsára a szakács visszaillesztette a tollazatot, a madár orrát és karmait dúsan megaranyozta. Végül égetett cukorból és mandulából készült tortát adtak fel, amely kalitkát ábrázolt. Sagredo feltörte a torta-kalitkát: három kanári repült ki belőle.

— Barbaro, a szakácsom, — mondta unottan Sagredo, — sohasem engedi el az ilyen tréfákat. Inkább a saját mulatságára passziózik így, mint az enyémmre. Ma reggel is megparancsoltam neki, hogy igen egyszerű ebéd legyen, mert nem tudtam, hogy

ilyen kedves vendégem lesz. Min tűnődik, kegyelmes uram?

— Megmondhatom őszintén?

— Sőt kérem.

— A fényűzésen gondolkoztam. A gazdagságon. A pénzen.

— Joggal jutott eszébe, — bölintott Sagredo, — amit mi Velencében művelünk, az határos az esztelenséggel. A szenátus minduntalan törvényeket hoz, de hiába. Eppen a minap szedtük össze atyámmal az iratok rendezése közben ezeket a rendeleteket. Egy csomóba szoktuk rakni őket. Tudja kegyelmed, hogy mi minden tilos a gazdag embernek Velencében? Ajtókopogtatót tilos színaranyból csináltatni. Tilos színezüstből, vagy színaranyból készült tört, vagy kardot hordani. A lószerszámra tilos a köztársaság egész területén drágakövet tenni. Halálesetben tilos az egész palotát fekete bársonnyal bevonni. Satöbbi, satöbbi. Az embernek megesik a szíve a szegény dúsgazdagokon, hogy már minden tilos nekik... Miért néz rám így kegyelmed? Hogy gúnyolom a gazdagokat? Hogyne. Lenézem őket. Magamat is lenézem. Persze nem adom oda a vagyonomat a szegényeknek, mert így kényelmesebb. De alapjában véve gyűlölöm a pénzt. A pénz már igen nagy fájdalmat okozott nekem.

— Hogyan?

Sagredo kissé habozott. De aztán mégis elszánta magát.

— Tizenhat éves voltam és szerelmes. Fiatal özvegy volt az illető, el akartam venni feleségül. Istenőnek tartottam, szentségtörő módon imádkoztam hozzá. Minden éjjel elvitettem magamat a palotájához, a gondolámat odafordítottam a legalsó lépcsőfokhoz és megcsókoltam a márványt, mert ő rálépett. Aztán hazaeveztem. De a valóságban még a kezét sem foghattam meg soha. Majd a lakodalom után, — mondta ő mindig. Én pedig úgy vágytam rá, mint az

őrült. Egy éjjel elmentem egyik kártyabarlangba. Nagy meglepetésemre őt is ott találtam. Estélyről jött oda nagyobb társasággal. Elkezdett játszani. Vesztett. Leszedte ékszereit, azokat is elvesztette. Akkor hozzám fordult, hogy adjak neki kölcsön. Azt feleltem, hogy adok, de csak egy feltétel alatt: ha azonnal az enyém lesz. Az a kártyabarlang, az Eliseo, talán hallott is róla? Nem? Szóval az Eliseo be van rendezve az ilyesmire. Hiszen Velencében vagyunk. És az asszony habozás nélkül teljesítette a feltételemet. Nemsokára már megint játszott. Akkor már nyert. De azóta nem beszélek vele. És nem fogok megházasodni soha. Ma már másképpen nézem a dolgot, jól tudom, hogy abban a kártyabarlangban ez mindennapos eset. Hiszen ismétlem: Velencében vagyunk. De akkor, fiatal fejjel, még nagyon a szívemre vettem. Az utána következő héten három embert öltem meg párbajban.

— Hármat? Hányat ölt meg életében?

— Összesen? Várjunk csak... nyolcat.

Galileo visszahökkent. Furesán pillantott erre a finom, szőke, ápolt, igen kedves fiatalemberre.

— Nyolc ember életét vette el?

— Igen. Sokallja? Hát persze, firenzei. Ott a párbaj sokkal ritkább. Itt nálunk nyolc, az alig valami. Tudja, hány emberhalál alól oldotta fel a pápa Piccolomini Alfonsót? A jó Alfonso huszonöt éves koráig háromszázhetven emberölést vallott meg. De azért a mennyországba fog kerülni, mert megkapta az abszolúciót külön pápai breve alakjában. Most is van három ilyen fickó Velencében, vigyázzon, ha találkozik velök. Az egyiknek Pisaro Leonardo a neve, ez mindenkibe beleköt. „Mit nézel?” — kérdezi a szemközt jövőtől. Összevesznek, kihívja, leszúrja. Büntetés nincs, mert a Longiano-féle párbajszabályokat mindig megtartja. A másik neki jóbarátja, Morosini Gabriele. Ez is mindenkibe beleköt és leszúrja. A harmadik egy lombard marchese, Perrone Anni-

bale. Ezeket kerülje, mint a mérges kígyót. Hogyan áll a vívással kegyelmed?

— Nagy szégyen, de nem nagyon értek hozzá.

— Hát ha gyakran be akar jönni Velencébe, már pedig ezt nagyon remélem, azonnal tanuljon meg vívni.

Galileo nevetett.

— Nem igen futja az időmből. És Velencébe, sajnos, elég ritkán is járok. Miért is járnék?

— Azt sohasem lehet tudni. Megtetszik valami szép leány.

— Az mindenütt akad, — mondta a tudós vidáman, — és én nem vagyok válogatós.

— Csakhogy a velencei, az más. A mi asszonyaink minden más nőtől a világon különböznek. Akik sok világot bejártak, mind mondják, hogy a velencei nőnél észbontóbb nincsen. Tudja, kegyelmes uram, én már eléggé kiábrándultam az életből, de néha egy-egy estélyen megmozdul a véremben valami, csettintek az ujjammal és azt mondom: ejha. Kivált mióta a nagy estélyi ruháknál ez az új divat van az egész mély kivágással, amely az egész keblet látni engedi. És milyen kiszámított aljassággal festik! Az egészset hófehérre, a csúcsát biborpirosra! Az embernek össze kell szednie magát, hogy el ne szédüljön. Mondhatom, gyűlölöm őket. Menjen egyszer végig kora délelőtt itt a hátsó utcán, ahol a Canal Grande palotáinak a hátsó erkélyei sorakoznak. Láthatja ott sorban az asszonyokat...

— Láttam, — vágott közbe Galileo élénken, — de miféle álarcot hordanak?

— Megmagyarázom. Hogy Tizian óta vörös haj a divat, azt tudja. Ez a festő az egész köztársaságot megbolondította. Minden nő vörösre festi a haját. A hajfestőszerről tudni kell, hogy az csak napsütésben hatásos. Ők tehát kiülnek a napra és kendőzik a hajukat. De viszont orcájok bőrére vigyázni kell. Azt tehát bekötözik egy-egy szelet nyers borjúhússal.

Ha ilyen nőt látok, szeretnék odarohanni és megfojtani. Mert tudom, hogy rendes, tisztességes férfiakat készül kínozni és szenvedtetni ezzel. De aztán vállat vonok. Ilyen az élet, én nem fogom megváltoztatni.

Galileo csak félvállról vette ezt a beszédet. Ő, ha visszanézett élete harmincnyévére, nő miatt nem sok szenvedést látott emlékei között. Ami lelkében igazi szerelemre képes volt, azt korán lefoglalta és még most is lefoglalva tartotta egy fantom: a Bianca Cappello varázslatos emléke. Emiatt nem tudott nőknek adni a lelkéből semmit. Szerelmi élete nem különbözött az éhes ember evésétől, jóllakásától és újra éhezésétől. A nőt, mint olyat, nem engedte be gondolatai közé. Azok neki sokkal komolyabb dolgokra kellettek.

— Kár is volna őket komolyan venni, — folytatta Sagredo, mintha vendége gondolataira felelne, — általában a világon nem kell komolyan venni semmit. Az igazi tudomány: nevetni tudni. Nekem hálaistennek megvan ez a tudományom. A tréfa mulattat. Ha ez nem volna, alighanem megölettem volna már magamat kiábrándultságomban. De így mégis megvagyok valahogy. A könyvekben mindig akad valami, ami érdekel. És olykor egy-egy ugratásom kiválóan sikerül.

— Ugratás? Miféle ugratás?

— Mondjak példát? Mondok. Láttam én itt egy papot, akinek úgy forog a feje az asszonyok után, hogy valósággal kacagtató. Csúf, pohos, kopasz ember az istenadta, de úgy nézi a nőket, mintha mindet a szemével akarná felfalni. Itt gyóntat a palotánk háta mögött a San Felice templomban. Nos, én ennek egyszer levelet írtam. Hosszasan elmondtam, hogy férjes asszony vagyok, bűnös vágyaim vannak és őt néztem ki tanácsadómnak, de előkelő rangom miatt kénytelen vagyok nevemet elhallgatni. A választ csúsztassa be ennek és ennek a háznak a falába, egy bizonyos repedésbe. Válaszolt,

képzelve. Kenetteljes tanácsokat adott, de erősen faggatott, hogy kire vonatkoznak a bűnös vágyak. Írtam neki és homályosan célozgattam rá, hogy róla van szó. Megint válaszolt. Most is levelezésben vagyunk, és örvöngő szerelmi vallomásokat írunk egymáshoz. Ha találkozunk az utcán és elhalad mellettünk ájtatos göggyével, remekül mulatok rajta.

— Nagyon jó.

— Lássá. De akármikor találok valamit, amivel élszórakozom. Jőjjön az ablakhoz.

Odamentem az ablakhoz, amely a palota hátmögötti utcára nyílt. Gyér járókelők léptei kopogtak odalent. Sagredo aprópénzt vett elő, megvárta, míg egy mérges nézésű anyóka elhalad az ablak alatt, aztán közvetlenül mögötte leejtette a soldót. Az anyóka azonnal megállt. Zsebeit kezdte tapogatni. Körülnézett. Fejét csóválta. Alsó szoknyája zsebéből eléhalászta kötött pamuterszényét, gondosan megolvasta benne a pénzt, megint fejét csóválta. Visszatette az erszényt, elindult. Ebben a pillanatban Sagredo megint leejtett egy soldót. Az anyóka riadtan megállt. Megfordult. De ugyanekkor megállt egy iparosféle ember is.

— Én ejtettem el, — mondta a férfi.

— Ne hazudjék, — szólt haragosan az anyóka, — már a másodikat hullajtom. Nehogy felvegye, ha megtalálja, mert az enyém.

— Csak beszéljen, — szólt a férfi buzgón keresgélve.

Az öregasszony felemelte a hangját. Pár perc alatt olyan kiáltozást műveltek, hogy összeszaladt az utca. Csak úgy zengett odalent a botrány.

— Mit szól ehhez, — nevetett Sagredo, — hát nem gyönyörű ez? Néha erszényt eresztek le cérnaszálon, s mikor valaki lehajlik érte, hirtelen felrántom, mint a horgász.

Galileo valami olyast akart mondani, hogy ez kétségkívül nagyon mulatságos, de akinek ilyen

éles esze van és ilyen képességei, az más mulatságot is találhatna magának. Ezt akarta mondani, de szóra nyitott szája némán nyitva maradt. És szíve dobogása elállott egy pillanatra. Most a szemközti ház kapuján az utcai botrány lármájára kilépett valaki. És pedig maga Cappello Bianca.

— Mi lelte? — kérdezte Sagredo meglepetten.

— Az... az a nő... — hebegte Galileo, — az kicsoda... hihetetlen...

— Az a csinos, vöröshajú leány? Gamba Marina a neve. Miért?

— Hihetetlen ez, az embernek megáll az esze. Mintha ő kelt volna ki az ismeretlen sírból... Cappello Bianca...

— Gondolja, hogy hasonlít? Emlékszem a híres Bianca egy arcmására. Igen... valami távoli hasonlatosságot talán fel lehet fedezni, nem mondom, ha erőszakolja az ember. De miért izgatja ez így kegyelmedet?

— Nekem azt a leányt okvetlen és azonnal meg kell ismernem. Jaj, most bement, eltűnt! Ki ez? Az Isten szerelmére, ki ez?

— Abban a házban egy Gamba nevezetű elszegényedett nemesember lakik, ez az egyetlen leánya. Elég csinos.

— Elég csinos? Maga a bűvölet.

— Itt van ni, a velencei nő! Megmondtam, ugye? Igazam van talán?

— Nem tudom, de ezt a leányt mindenesetre ismernem kell. Kegyelmed nem segíthet nekem? Egy életre hálaadó rabszolgájává tesz, ha ebben megsegít...

— Ugyan, ugyan, Velencében nem olyan nagy dolog egy leányt megismerni. De ha nincs gyakorlata az ilyesmiben, örömet segíték. Tudniillik ismerem Gambát. Bogaras, furcsa ember, csak a régi Velence történetét bújja. Hopp, hiszen ez könnyen fog menni. Írok neki, hogy van egy kiváló tudós

ismerősöm, akinek bizonyos régi velencei adatokra volna szüksége, szeretném bemutatni. Az öreg oda-
lesz a megtiszteltetéstől. Még ma írok neki.

— Nem lehetne... átizenni... esetleg most rög-
tön?

Sagredo nagyot nevetett és vállat vont. Oda-
ment a csengőszalaghoz és meghúzta. Azonnal ott
termett az inas.

— Petruccio, átmégy Messer Gambához és meg-
kérdesz: fogadna-e engem és Galilei páduai tudós
úr ökegyelmét tudományos ügyben. Ugorj.

Az ablakból lesték az inast, ahogy az belépett a
szemközti kapun és kisvártatva visszajött. Galileo
nem győzte türelemmel, az inas elé szaladt a lépcső-
házba.

— Messer Gamba nagy tisztességnek tekinti a
látogatást.

— Hát akkor menjünk, — szólt Sagredo, aki idő-
közben szintén odaérkezett.

Mikor leértek az utcára, egy peckes katonatiszt
csörtetett el közelökben. Sagredo rászólt:

— Nézze, uram...

De villámgyorsan Galileóhoz fordult és neki
folytatta a megkezdett mondatot:

— ...azt mondom én kegyelmednek, hogy ne-
kem lesz igazam abban, amit a velencei nőről mon-
dottam, tanuljon meg jól vívni mennél hamarabb,
mert sokat fog bejárni Velencébe.

A katonatiszt megállt és bambán nézett rájuk.
Félszeg helyzetében sehogysem tudta méltóságát
megőrizni, csak topogott egy helyben, önmagára dű-
hösen. Strucetollas kalpagja félrebillent a fején.
Sagredo csak a kapun túl eresztette szabadjára ka-
cagását. De Galileo most nem kacagott vele. Mint-
egy mentegetődzve szólt, ahogy a lépcsőn haladtak
felfelé:

— Nem tudia kegyelmed, hogy ez a leány mit
jelent nekem. Hosszú ügy ez, nem tudom megma-

gyarázni. Itt esoda történt. Mint a Szentírásban: „Et verbum caro factum est.“ És az ige testté lőn. Ne ítéljen el kegyelmed, nem vétkezem a Szentírás ellen. Ez, ami most történik velem, nekem szent.

Sagredo furcsálva pillantott rá és megbocsátóan elmosolyodott. Kisvártatva bent voltak a lakásban. Sántikáló öregember sietett feléjük. A bemutatások illendő szertartással lefolytak. A leány nem volt sehol.

— A mi nagy és kiváló tudósunk, — hazudta könnyedén Sagredo, — azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy hozzam össze valakivel, aki a régi Velence történetét ismeri, mert ő meg akarja írni a matematikai tudományok történetét Velencében, s ehhez számos régi adatra van szüksége. Azt hiszem, fényesebb tudású és esiszoltabb emberhez nem hozzattam volna, mint kegyelmed, Messer Gamba.

Az öregember élénken és a megtiszteltetéstől boldogan bólogatott.

— Lesz. Adataim között ilyen is lesz. Rengeteg adatom van. Többezer feljegyzés. Senkinek nincs ennyi. Éppen most jegyeztem fel azt a szót, hogy „liago.“ Kegyelmes uraim bizonyára nem tudják, mi az a „liago“? A régi velencei házakon ez bizonyos erkélyszerű alakulat volt, rendszerint a ház déli oldalán. Ezer ilyesmit tudok, majd kikeresek a jegyzetek közül mindent, ami matematikára vonatkozik. Ilyen kevés lesz, de azért bizonyára akad. Arra például emlékszem, hogy egész Itáliában a Serenissima taníttatta legelőször nyilvánosan az algebrát. A múlt században már volt matematikai tanszékünk. Mindenről lesz pontos adat.

Galielo zavartan ült a széken és ok nélkül torkát köszörülte. Szeretett volna oldalt nézni, nincs-e a leány a másik szobában, de félt, hogy ez feltűnő lesz. A társalgást Sagredo tartotta fenn a nagyvilági fiatalemberek síma biztonságával. És ő volt az, aki a világ legtermészetesebb hangján engedel-

met kért, hogy egy pohár vizet hozhasson magának, mert nagyon szomjas.

— A viláért sem engedem, hogy felálljon, — szolt Gamba, és nagyot kiáltott: — Marina! Vendég van! Hozz egy pohár vizet is mindjárt!

— Rögtön készen leszek! — kiáltott vissza valahonnan a lakás mélyéről egy tündéri hang.

Tehát készülődik. Férfi-vendégek jöttek, illő módon akar megjelenni. Galileo szíve zaklatottan, lármásan dobogott. Torkát minduntalan az elfogódottság fojtogatta. Ezek beszélgettek, ő abból egy szót sem hallott. Végül könnyed léptek közeledtek. Felállott. És szembe nézett a csodával. A leány mélyen bókolt, s meghajtotta magát ő is. Sagredo folyton és gyakorlottan beszélt. Ők egymás szemébe tekintettek. Marina szeme kék tenger volt, ugyanaz, mint hajdan Cappello Biancáé. A két alak, a hajdani fantom, és a valóságosan élő, előtte álló fiatal leány, azonnal egymásba olvadt és eggyé lett.

— Rögtön hozok vizet, — rebegte Marina.

Kilebbent, majd visszajött. Galileo sóvár szemmel kísérté minden mozdulatát. És mindaz a sok vágy, amelyet eddig Bianca ábrándjával szemben elnyomott, egyszerre gátat robbantva tört fel benne. Úgy érezte, hogy ennek a leánynak bírásáért embert tudna ölni. Akár nyolcat, mint Sagredo. Akár háromszázhetvenet, mint Piccolomini Alfonso.

Sagredo úgy intézte, hogy a látogatás rövid legyen. Megállapodtak abban, hogy Galilei néhány nap múlva újra tiszteletét teszi. Akkorra Gamba már elékeresi a birtokában lévő matematikai adatokat. Ezzel búcsúztak is.

— Bocsánat, hogy bicegek, — mondta a házigazda kikísérés közben, — de annakidején golyót kaptam Lepantónál.

Galileo nem figyelt oda; csak mikor Sagredo észrevétlen meglökte, akkor eszmélt rá, hogy ezen

a nagy dicsőségen álmélkodni illik. Ő a leányt nézte. Még akkor is azt nézte behúnyott szemmel, mikor a lépcsőn botorkáltak lefelé, meg is botlott, éppen hogy el nem esett.

Az utcán megállt, mint a holdkóros.

— Most mi lesz? — mondta maga elé.

— Mi lenne, — szólt Sagredo, — az öreg Gamba délelőtt a levéltárakat járja. Lesse ki, hogy a leány otthon legyen és kopogtasson be délelőtt. Akár holnap. Aztán vigye el a Lidóra sétálni, vigye el este a serenatóhoz a San Giorgio alá, mit magyarázzak annyit. A fő, hogy rögtön tegezze. Azt a leányok szeretik.

— Tegezni, — ismételte Galileo ijedten, — ezek olyan nehéz ízék. Fiatal úrileánnyal még sohasem volt dolgom. A legjobb volna, ha még ma este feleségül vehetném.

Ezt csak úgy dünnyögte magának és mindjárt legyintett is. A sógort még nem fizette ki, öccsének folyton pénzt kell küldöznie és Livia az idén, vagy jövőre férjhez megy. Még jó, ha a kompasszokból futja, hogy Velencébe gyakran bejöhessen ezentúl. Sagredo pedig most szólított meg egy gyereket:

— Te fiú, itt egy soldo, kiálts rá erre az úrra, hogy menjünk már. De a fülébe ordíts, és nagyon nagyot, mert ez az úr teljesen süket.

Galileo majd elájult, mikor a gyerek odasettenkedett hozzá és torkaszakadtából a fülébe ordított. Minden idege belefájdult. Udvariassan bár, de korholni készült barátját a rossz tréfáért. De Sagredo felmutatott az ablakra. Galileo odapillantott. Egy villanásnyira még látta a vörös haját. De a leselkedő leány, mikor látta, hogy figyelik, el is tűnt, mint ébredéskor az álom.

XVIII.

— Képzeld el Velencét, tudós uram, — mesélte Gamba, — mikor utcái még kövezetlenek voltak. A házak közét mindenütt felverte a gye. A márványtemplomok körül a káptalan állatai legeltek...

Még beszélt volna órák hosszat, de Galileo már állott. Régen elbúcsúzott már, csak a bűvárokódásait szenvedélyesen mesélő ember újabb és újabb mondókái tartották vissza. Most azonban határozott mozdulattal elindult. Távozóban még egyetértő pillantást váltott Marinával. Titkos megbeszélésök úgy szólt, hogy jó negyedóra múlva a Rialtónál találkoznak.

Esteledett már; a város népe, amely napközben a lefüggönyözött szobák sötétjébe menekült a hőség elől, kezdett előbújni. A partokon zajongó, lökdösődő sokaság sétált, a trattoriák elé kirakott asztaloknál ingujjas férfiak ültek asszonyaikkal, s a szülők ruhájába pendelyes gyerekek kapaszkodtak. Galileo is leült egy ilyen asztalhoz és várakozott. És mialatt a leányról gondolkozott, a boldog izgalom mély, szakadozott sóhajtása hagyta el mellét.

Két hete tartott már ismeretsége Marinával. Ezalatt a két hét alatt négyszer jött be Páduából Velencébe. Minden alkalommal kiment az Arzenálba Mazzolenihez, megnézte, hogyan halad a munka, kutyafuttában felkereste Sarpit a könyvkereskedésben, bekukkantott Sagredóhoz, megnézte régi pajtásait, Zorzit, Magagnatit és Bocalinit is, de mindenkiel percek alatt végzett, mindenütt tűkön ült. Szaladt a leányhoz, hogy elmondja neki azt a tengersok dolgot, ami lelkében felgyülemlett. Mikor aztán együtt ültek, zavart némaság vett erőt rajta, a tengersok mondanivaló beléjerekedt. Inkább a leány csacsogott ilyenkor, ő pedig hallgatta is, nem is. A leány hangjának üde zenéjében gyönyörködött és lopva természetnek bősztően kíváncsi vonalait

szemlélte. Marina huszonegy éves volt, de ha ketten együtt ültek, mintha szerepet cseréltek volna: Marina volt a biztos viselkedésű és irányító fél, s Galileo volt a szende, szemérmesen piruló, minduntalan megzavarodó. A tegezést is Marina kezdte, nem ő. Ő nem merte, hiába fogadta fel magában nagy vakmerően, hogy hallgat a Sagredo tanácsára. Mikor nyelve hegyén lebegett a tegező szó, visszatorpant attól, ami valami hallatlan merészségnek, valami élet-halálra szóló kockázatnak tetszett előtte. De Marina egyszer, talán véletlenül, talán készakarva, elszólta magát:

— Mondd... ó ezer bocsánat, uram, ne haragudjék a nyelvbtlásért...

Ekkor történt, hogy összeszedte minden bátorságát.

— De igen, de igen, maradjunk ennél. Mondd nekem azt, hogy „mond”...

És még arra is telt a bátorságból, hogy megfogja a leány kezét, felkészülve a tiltakozó mozdulatra. De Marina ott hagyta a kezét, mint aki ezt a világ legtermészetesebb dolgának tekinti. Azóta, mihelyt kettesben voltak, rögtön a leány keze után nyúlt. De ez is volt eddig a legtöbb, amit elért. Egyébként udvarlása forró pillantásokban, sóhajokban, kényszeredetten dadogó szerelmi vallomásokban merült ki.

— Rántsa magához, — mondta Sagredo, — és jó erősen csókolja meg a száját.

— Igen, de hogyan...

— Hogyan? Nem tudja kegyelmed, hogyan kell csókolódzni? Azt úgy kell, hogy az ember az ajkait ráhelyezi az illető másik egyén ajkaira és...

— Ne gúnyoljon kegyelmed. Mi lesz, ha megharagszik?

— Akkor további csókokkal kibékíti. De ne féljen, nem fog megharagudni.

Galileo nem szólt. Ez a hang sértette. Azt sze-

rette volna, ha Marináról, mint elérhetetlen csodáról, mint az érintetlenség lehelletszerű tüneményéről beszélnek előtte. Ő ilyennek is imádta magában. Ajkait, egészségesen buggyanó piros cseresznyeajkait úgy szemlélte, mint szent területet, amelyet idegen ajak még nem érintett, s amelyet majd, egy eget-földet megrázó boldogságú pillanatban, az ő ajka érint először. S ha vágyakozása további gondolatokra sarkalta, sóvár ábrándjai elől visszahőkölt. Hogyan házasodjék ebben az anyagi helyzetben? S ha nem tudja a leányt elvenni, mi lesz? Hevesen megrázta ilyenkor vállát, hogy mintegy lerázza magáról a lehetetlen vágy gyötrelmeit. De most már hősiesen feltette magában, hogy megcsókolja a leányt. Ma lesz az a nap. Kirajzolta magának előre a jelenetet. Elképzelte, mikor magához kapja a vöröshajú fejet, mikor rászorítja a száját a gyönyörű szájra. Akkor majd dulakodás következik, de ő erős lesz és erőszakos. Vaskarokkal fogja a leányt leigázni, dühösen szorítja és tovább csókolja. Ezekről a gondolatokról olyan izgatott lett, hogy végig kellett simítania arcát.

A leány nemsokára megjött. Már messziről meg lehetett ismerni szálás alakját a fehér fátylas, világoskék ruhában, a gondola ingására emlékeztető himbáló járását, s mikor közelebb ért, a lépésektől láthatóan rengő kebleit. „Meg fogom csókolni, — ísmételgette magában majdnem eszelősen, — meg fogom csókolni, és valami ravasz mozdulattal, véletlenül hozzáérek a kebléhez, utána rögtön elrántom a kezemet, hogy meg ne sértődjék, de azt a helyet a kezemen, amely hozzáért, otthon sokáig fogom simogatni.“ A leány ott állott előtte mosolyogva.

— Késtem? Nem találtam a keszkenőmet. De most már itt vagyok. Hova megyünk?

— Ahova akarod. Mit mondtál otthon? Meddig érsz rá?

— Azt mondtam, hogy Criniékhez megyek. Azok rokonaink. De atyámuram nem is nagyon fi-gyelt oda. Maradhatok akármeddig, a cselédet már kitanítottam.

— Helyes. Talán menjünk át a Giudeccára, ha van kedved. Ott valami jó kis kerti kocsmában megvacsorázhatunk és beszélgethetünk.

Nekivágtak a Merceriának. Most már akkora volt a szűk közökben a sokaság, hogy csak ügyel-bajjal juthattak előre, egymás kezét fogva, olykor elszakadva, s megint összekerülve a tömegben. A fáklyák lobogó lánggal világították a boltokat, az utcák valami kivilágított ünnepség zsvajló képét adták, de a fáklyák fölött a házak első emeletének magasságában már vastag volt a sötétség. Ők csak igyekeztek szaporán előre, beszélgetniök a lármában és tolongásban nem lehetett. Mikor kiértek az Oro-logio íve alatt, mindketten szabadabban lélegzetek fel és lassítottak. A Piazzán nézegetnivaló tarka tö-meg hullámozott. Itt mindig érdemes volt elbámé-szkodni, a világ minden sarkából származó idegenek vegyültek el a sokaságban, furesa ruháikkal vonva magokra a közeli pillantásokat. Voltak itt rojtos-sapkájú, szattyánpapucsos krétaiak, voltak hórihor-gas szőke németek hasítottujjú bársonyzekében, vol-tak hófehér burnuszba burkolt arabok, akik fülök-ben aranykarikát hordtak, voltak albán nők, nya-kokban aranyérmekből fűzött láncsal, voltak piros, vagy zöld fezt hordó négerék, Afrikának ki tudja mely partjáról. De csak kósza színfoltok gyanánt ötlöttek fel a bennszülöttek túlnyomó sokadalmá-ban. Olykor fehérfátylas leányalak libbent el mel-lettök, kihívóan pillantott Galileora, de meglátván mellette a leányt, ajkbiggyesztve fordult tovább.

— A sbirr megfogja, ha nem vigyáz, — mondta Marina nevetve.

— Tessék? — csodálkozott Galileo.

— A rossz leányoknak tilos fehér fátýlat hor-

dani. Törvény van róla. Mégis mind fehér fátylat vesznek.

— Én nem nézem őket soha, — hazudta Galileo azzal a képmutatással, amelyet szerelme előtt minden férfi el szokott követni.

— Rengetegen vannak, — folytatta Marina, — a minap mesélte valaki, hogy a szenátus megszámláltatta őket. Tudod, mennyi van Velencében? Tizenegyezer. Persze, az idegenek miatt.

Galileo ámúlva nézte a leány tiszta arcát. Szinte meghatónak találta, hogy egy ilyen fiatal teremtés, akinek a szerelem mibenlétéről fogalma sem lehet, szajkamódra ismétli, amit vigyázatlanul elejtettek előtte. Közben kiértek a Piazzetta partjára. A két oszlop közt elhaladván Marina így szólt:

— Itt egyszer kiskoromban láttam akasztást.

— Igazán? Nem gyerekeknek való látvány.

— Csakugyan nem. Még most is borzadok, ha rágondolok. Két férfit akasztottak fel, mert sodomiták voltak.

— Mik voltak?

— Sodomiták, mondom.

— Tudod te, mi az a sodomita?

Marina felkacagott.

— Fogalmam sincs. Csak azt tudom, hogy valami csúnya bűn és halálbüntetés jár érte.

Galileo hálásan szorította meg a leány kezét, amelyet most is újjaival dédelgetve tartott. Tiszta angyalt érzett maga mellett, akinek a maga hófehér tudatlanságában elbűvölően nincs fogalma arról, hogy mit beszél. Éppen inteni akart egy gondolásnak, mikor valaki hátulról a vállára ütött. Megfordult és Sagredót pillantotta meg.

— Ne vegyenek gondolat, itt az enyém. Tartsanak velem. Én ugyanis unatkoztam és elhatároztam, hogy kimegyek a kertembe Muranóba egy kis friss levegőt szívni.

— Menjünk, menjünk, — ujjongott Marina.

Galileo kedvetlenül habozott. Az édesnek ígérkező kettes vacsorát, a meghitten akadozó beszélgetést sajnálta és főként szívébe nyilallott, hogyha hármásban lesznek, nem csókolhatja meg a leányt. De ekkor érezte, hogy Sagredo titokban megszorítja a könyökét. Bizalmas jel volt ez, nem lehetett félreérteni. Talán a jóbarátnak már van valami gondolata, hogy segítségére legyen.

A loccsanó evezőcsapások már vitték is őket a vizen. Mindenütt lámpák imbolyogtak a láthatatlan gondolákon, mintha Kopernikusz csillagai leszálltak volna úszkálni és lebegni a csatornára. A serenataivilágított sajkája ott úszott a Salute irányában, édes szerelmi dalt énekeltek a távoli hangok, a kíséret pengő zenéjét hol gyengítette, hol erősítette a lusta fuvalom.

— Ma délután Veronese egy rokonával beszélgettem, — mondta Sagredo, — és mulatságos dolgokat hallottam tőle. Elmondta például, hogy egyszer Veronesét az inkvizíció elé idézték. Ugyanis a Giovanni e Paolo-templom számára oltárképet rendeltek nála, és meg is állapodtak abban, hogy a képek az Utolsó vacsora lesz a tárgya. Veronese meg is festette a képet. Átvették, kifizették. De néhány pap a festmény láttán elkezdett berzenkedni. Az ünnepi asztalnál ugyanis bohóc is látható, aki papagállyal játszadozik. És van apostol a képen, aki jóllakván, villával piszkálja a fogát. Ez a szigorú egyházi személyeket felháborította. Feljelentették. Megindult az eljárás. Az inkvizíció kihallgatta Paolo mestert. Tudja, mit felelt az öreg? Hogy a festőnek ugyanannyi szabadság jár, mint a bolondnak. A művészre nem érvényesek a normális emberekre vonatkozó törvények. Ez nekem roppant tetszik.

— És mi lett a vége? — kérdezte Galileo, szorosan fogva a leány kezét.

— Az inkvizíció kötelezte Veronesét, hogy a képet

javítsa ki. Ő azt felelte, hogy jól van, majd kijavítja. És soha nem is nézett feléje a képnek.

— Kitűnő, — mondta Galileo — és én ki is tudnám egészíteni. Nemcsak a művészt kell egy kalap alá fogni a bolonddal, hanem a tudóst is. Én magam is bolondnak számítok. Páduai tanártársaim többnyire annak is tartanak. Ez természetes is: a magam eszével gondolkozom és olyanokat állítok, amiket ők nem értenek.

— Például mit? — kíváncsiskodott Marina.

— Például azt állítom, hogy nem a nap forog a föld körül.

Marina édesdeden felkacagott.

— Ó de bolond ez a Galileo!

Kacagott jóízűen tovább is és kedvtelten megsimogatta félkezével a tudós arcát. Galileot az érintéstől boldog forróság futotta végig. Csatlakozott a leány kacagásához. Úgy tett, mintha tréfált volna. Halványan fölmerült benne Kopernikusz és Keppler szemrehányó gondolata, de most nem törődött velök. A leány kezének cirógatása megérte az egész világegyetemet.

Jó hosszú volt az út Murano szigetéig, de végül megérkeztek. A gondola bevitte őket a Fondamenta dei Vetrai mentén a sziget belsejébe. A hídnál szálltak ki, a címeres evezősök fáklyával világítottak a sötétben, egyik pedig előre futott, hogy a villa népét értesítse a gazda érkezéséről. Mire ők odaértek, már fáklyafény vártá őket. Ennek világánál nem lehetett kivenni a park képét, de homályosan azért megmutatkoztak a szabályosan nyesett élősvény köreiben a márványszobrok s a levegő olajosan terhes volt a virágok fűszeres illatától. A villa beillett palotácskának is. Személyzet futkosott rendet csinálni, világot szolgálni.

A házigazda nyitott terrasra vezette őket.

— Foglaljanak itt helyet kissé. Én bocsánatot kérek, de utána kell néznem a rögtönzött vacsorának.

Restollem, hogy egyedül hagyom vendégeimet, de beletelik egy jó negyedóra, míg intézkedem.

Galileo baráti lelkét forró hála töltötte meg. Sagredo elment. A terrasznak egyik sarkában kis olajmécses világított csupán, különben vaksötétség vette körül őket. Fából való kereveten ültek egymás mellett, amelyen puha párnákat lehetett érezni. A kezek csakhamar megtalálták egymást. Hallgattak. A nádasból a békák egyhangú, végtelenségre emlékeztető kardala hallatszott. S a nehéz virágillat úgy részegítette a fejet, akár a bor. Galileo roppant óvatosan igyekezett közelebb fészkelni magát, vigyázva arra, nehogy közeledési szándékát akár a kerevet recsenésével, vagy akár a mozdulat neszével is elárulja. Érezte, hogy most kellene megcsókolni a leányt, ha bátorsága volna hozzá. Remegett és habozott. Elhátározta, hogy még néhány másodperc haladékot ad magának. Lassan olvas tízig s akkor, lesz ami lesz, nekivág. Elkezdett lassan, csaló lassúsággal számolni. S mikor nyolchoz ért, egyszerre valami csiklandozót érzett a fülén, orrát a Marina illatszere ütötte meg, s vállán egyszerre csak ott nyugodott a fej. Boldog megdöbbenésében alig tudta elhinni, hogy igaz, amit érzékeivel érez. Gyáván kezdte fejét fordítani. S mikor szája megérintette a száját, érezte, hogy az felkészülve, vágyódva várta a csókot. Vad nyögés tört ki belőle, gorombán átkapta a leány vállát és úgy szorította magához.

— Nem tudsz csókolni, — súgta elfojtott, érzéki kacagással a leány.

Most már ő fogta át a férfi fejét. Egyik kezével a szakállas állat ragadta meg, másikkal a dúshajú tarkót. Úgy tartotta két tenyerében a férfi fejét, mint valami gyümölcsöt, amelyből enni készül. Lassan tette rá száját a férfiszájra, Belefurakodott, feje mozgásával tette a csókot még teljesebbé. De Galileo restelte ezt a szerepet. Túl akart tenni a leányon, hogy mamlasznak ne lássék. Lerázta magáról a

leány ölelését és ő kezdte újra, nagy igyekezettel, mint valami versenyző. S mialatt vére lánggra gyúlt a démoni boldogságtól, agya valamely eldugott rekeszében félig öntudatlanul bukkant fel a rémület: honnan tud így csókolódzni ez a leány? Hát lehetséges az a borzalom, az a kárhozat, hogy száját már megjárta más férfi szája? Így csókolództak dühödten és kéjelegve, mintha nem boldogítani, hanem vívódó piócák gyanánt kínozni akarták volna egymást. S csak akkor rebbentek széjjel, mikor Sagredo közeledő lépései hallatszottak.

— Igazítsd meg a hajadat, — súgta gyorsan a leány.

Galileo önkéntelenül a fejéhez kapott és öt ujjával gyorsan átboronálta a haját. De egyszersmind meglepődött. Teljesen sötét volt a sarok, ahol ültek, a leány nem láthatta, hogy kócos. Hogy ilyen gyakorlata legyen, az egy ilyen fiatal teremtnél lehetetlen. Ilyen gyorsan vált tehát az esze? De ha ilyenmire tud gondolni ilyen csókolódzás után, akkor hogy tudhatott ennyire józan maradni? Mindez csak homályosan surrant át Galileo gondolatain, a kérdéseket ilyen kifejezetten még gondolatban sem fogalmazta meg. Csak ment bódultan és kurta lélegzettel Sagredo után. Az kicsiny szobába vezette őket, amely nyilván nem ebédlő céljaira szolgált máskor. Inkább olyannak tetszett, amelyet délután besötétítenek, hogy a gazda kényelmesen sziesztázzon a széles pam-lagon.

— Itt terítetttem, — mondta Sagredo könnyedén, — mert a többi szoba nincs egészen rendben, a terrazon pedig, sajnos, nem lehet enni, mert a világosságra ezrével jönnek az éjjeli bogarak. És a közei nádas miatt rengeteg a moszkító.

Bár rögtönzött volt a vacsora, halban, gyümölcsben és főleg nehéz borokban nem volt hiány. Szorgalmasan ettek-ittak, a beszélgetés annál akadozóbban folyt. Sagredo visszatért ahhoz a tárgyhöz,

amely ma éppen foglalkoztatta: a festőkhöz. Veronését emlegette, majd Tintorettót, aki az Utolsó vacsorát szintén nem egyszer megfestette.

Őt is az inkvizíció elé lehetett volna idézni. Kedvence gondolata volt János apostolt úgy festeni, hogy míg a többiek beszélgetnek, ő karjára ejtette a fejét és elaludt. Csodálnám, ha monsignore Offredi, a pápai nuncius, fel nem háborodnék ezen. János evangélista, Krisztus kedvence, elalszik a legutolsó estén, amelyet együtt töltenek? Nekem azonban ez rendkívül tetszik. János még gyerek volt a többiekhez képest, a vacsora soká húzódott, a fiút elnyomta az álom. Ennek költészete van, amely elragadó.

— Lám, — szól Galileo szórakozottan, az asztal alatt óvatosan keresve a leány lábát — kegyelmed mégis csak lelkesedik.

— Hogyne, a magam módján. Mert azért arra gondolok, hogy milyen mulatságos volna János háta mögött egy óriási miszálé-könyvet lapjával a földhöz vágni. Milyen riadtan ugrana fel szegény a durranástól...

Marina hangosan nevetett és viszonzta a lábjátékokat. De Galileo a fejét csóválta.

— Ne költse fel az alvót, kegyelmes uram. És gondoljon arra, hogy milyen vacsora volt az. A világ fennállása óta a legnagyobb és legtragikusabb. A mi vallásunk annál az asztalnál lett teljes.

— Ilyen jó katolikus kegyelmed? — kérdezte Sagredo kíváncsian.

— Igen, ezt nem tagadhatom. Elég pogány életem élek, de a hitem tiszta. Kegyelmed nem hívó?

— Nem tudom. Nem vagyok olyan okos, hogy vallási dolgokban véleményt alkothattam volna eddig. Talán majd öreg koromra leszek olyan okos.

— Az ember nem az eszével hisz, — mondta Galileo, — hanem a szívével. Az eszünkkel csak tudnunk lehet. A szívéünkkel csak hinnünk. Istenben is. Emberben is, akit szeretünk.

Erre Sagredo nem felelt. Galileo pedig merészen erősítette lába nyomását a leány lábán, hogy szerelmesen jelezze: most őrá célzott. A vacsora folyt tovább csendesen. Sagredo sűrűn töltögette a bort. Aztán pipára gyújtottak. Az asztalt kivitte két inas és ők a házigazda indítványára mindahárman végigdőltek a pamlagon. Megint csak egyetlen kis méceses maradt a szobában. A pamlag mellett kis asztalon állott a bor. De most már nem igen ittak. Galileo azonnal megfogta a leány kezét. S az a szorításokat szívesen viszonzta.

Beszélgettek. Akadozva, szórakozottan. Galileónak nem azon járt az esze, amit hallott, vagy mondott, hanem azon, hogy hogyan lehetne megkérni Sagredót: megint hagyja őket egyedül egy kicsit. És íme, nem is kellett kérni. Mikor éppen Galileo és Marina váltottak néhány mondatot, ő lopva eltűnt. Szinte észre sem vették. Egyszer csak arra eszméltek, hogy kettesben vannak. Galileo azonnal átkarolta a leányt és belekezdedt a csókolódzásba. Folytatták szomszasan, önmagok élvezetében gyönyörködve. néha abbahagyták, hogy mély lélegzetekkel kifújják magokat, aztán újra kezdték. Talán öt perc telt így el, talán félóra. Ekkor Marina megszólalt:

— Hol marad ez a Sagredo? Talán jó volna, ha kinéznél, hogy mi van vele. Így nagyon feltűnő a dolog.

Galileo engedelmeskedett. A szomszéd sötét szobában nem volt senki. Azon túl volt a terras. Ott egyik inas ült a lépcsőn. A vendég közeledtére felpattant.

— Hol van urad?

— Az én uram azt üzenteti, hogy nem akarta zavarni kegyelmes uram beszélgetését és bement Velencébe.

— Hova ment?

— Bement Velencébe. De a gondolát vissza fogja küldeni.

Ekkorára már Marina is ott állt a küszöbön. Megszólalt.

— Jelentkezni fog a gondola, ha visszaérkezik?

— Igen, ez az én uram parancsa.

— Jól van. Ha itt a gondola, jelentsd nekünk.

Visszamentek. Elfoglalták helyöket a pamlagon. Csókolództak. Hosszasan, csillapíthatatlanul. És Galileo most először, megkérdezte:

— Szeretsz?

— Szeretlek, — felelte Marina derűsen és a Galileo haját simogatta.

— Miért szeretsz? Mit szeretsz rajtam?

— Nem tudom. Nagyon kedves vagy és olyan bolondos. És gyerekes. Olyan nekem, mintha a fiam volnál.

— Mikor vetted észre, hogy szeretsz?

— Mindjárt az elején. Mert láttam, hogy te milyen bolondul szerelmes vagy belém. Az nagyon hat a nőkre.

Ismét csókolództak. S aztán megint jött a kérdés és felelet:

— Szeretsz?

— Szeretlek.

Az idő megszűnt, ők belehullottak csókjaikkal az örökkévalóságba. Ebből az inas kopogtatása rezgéntette fel őket. Gyorsan szétrebbentek, egymástól gyanúsan messzire.

— Jelentem, kegyelmes uram, hogy itt a gondola.

— Jól van, — felelte Galileo gyorsan és kissé rekedten, — menj te is és ülj be, mindjárt jövünk.

Az inas elment. Galileo még öt pernyi csókolódzást ravaszkodott ki ettől az éjszakától. Most már viharosan ölelte magához a leányt, tetőtől-talpig egész testök érintkezett és ölelkezett. A férfinak úgy dobogott a szíve, hogy azt hitte, megfullad. Fejét elfutotta a vér és vakmerő mozdulatot engedett meg magának. A boldogság és megdöbbenés kettős érzé-

sével vette tudomásul, hogy nem talál ellenállásra. És a boldogság kábító delíriummá, a megdöbbenés a borzasztó csalódás fájdalomává változott, mialatt összetartozásuk beteljesedett.

Azán ott ült Galileo a pamlag szélén. A leány még pihegve feküdt. Ő a szavakat kereste: hogyan mondja meg ennek a nőnek, milyen iszonyú összeomlás volt ez lelke, hite, szerelme számára. És hogy soha többé nem fogják látni egymást. Már szóra is nyitotta volna ajkát, halkan és komoran, de ekkor a leány szólalt meg, miközben kezéért nyúlt.

— Kimondhatatlan hálás vagyok neked, — mondta melegen — nem tudod, hogy milyen jót teszel velem, ha szeretsz.

Galileo meglepetten fordult feléje.

— Igen, — folytatta a leány a derengő homályban — képzelem, hogy nem tartottál ártatlannak. De sokkal borzasztóbb, amihez már közel állottam. Tudod, akit szerettem, az kénytelen volt gazdagon megházasodni. Atyám szegény, én pedig társaságba járok. Ruha kell, cipellő, fodrász, minden. Ha szerettem volna valakit, szívesen türtem volna a gondokat és az adósságok kínjait. De nem volt senkim. És akkor megkörnyékezett egy asszony, bizonyos Manottiné...

— Manottiné, — hördült fel Galileo — hiszen az hivatásos alkalmasszerző!

— Igen, az. Megkörnyékezett. Telebeszélte a fejemet. Kezdttem szédülni, de nem vitt rá a lélek. Szörnyű dolog az, szerelem nélkül megölelni valakit, ti férfiak azt el sem tudjátok képzelni. De már haboztam. Már nem sok hiányzott hozzá. És akkor jöttél te. Lásd, megmentettél. Belédszerettem, most ez erőt ad. Tudom, hogy te szegény vagy, de az nem baj. Majd elkínlódok valahogy. Csak szeress. Úgy-e szeretni fogsz?

Galileo csak némán bólintott.

— Csókolj meg, — szólta a leány.

De ő nem csókolta meg.

— Ki volt az, aki elhagyott és megházasodott? Mondd el, mindent tudni akarok.

A leány szelíden vonakodott, de ő nyersen, követelően faggatta. És megtudott mindent. Marina tizenyolcéves korában kezdte az első viszonyt egyik unokafivérével szerelem nélkül, játékból, kíváncsiságból, s mert leánybarátnői mind ezt csinálták. Ez egy évig tartott. Akkor jött a másik Tessuti Benedetto nevű fiatalember. Abba beleszeretett. Az unokafivér közben vízbe fúlt. Ennyi volt az egész.

— Pénzt kaptál tőlük? Felelj! Az igazat akarom tudni!

— De szívem, hiszen ez a Tessuti olyan szegény ördög volt, mint te. Kinek nézel te engem? Ilyenekkel traktálsz? Éppen ezen az éjszakán? Most fájdalmat okoztál nekem, mikor én csak jó és kedves vagyok hozzád. Haragszom.

Elfordult. Galileo nézte a homályban gyönyörű alakja körvonalait. Mit tudja ez a lány, hogy őbenne mi történt? Szegény nem is tehet semmiről. Nem jobb, nem rosszabb, mint a többi fiatal lány Velencében. Annak nem oka, hogy jött egy ilyen hóbortos matematikus, aki a szentet trónjára akarta emelni, hogy térdreborultan imádkozhassék vele. Galileo felsóhajtott. Élete első, nagy szerelmét vélte megtalálni és viszonyt talált helyette. Más férfi a menyegyzetig ugrálna az örömtől, hogy ilyen feltűnő szép leányt sikerült meghódítania, ő pedig fájdalmasan szívenütve ül és sóhajtozik. És még hozzá, mi alatt gyönyörű ábrándjainak vesztét fájlalja, ezt a leányt is sajnálnia kell. Milyen megható a maga naív hálájával, hogy szerethet valakit.

Gyengéden megérintette a leány kezét.

— Marina, ne haragudj.

— Nem haragszom, — szól a lány azonnal késésgesen és kedvesen, — de ígérd meg, hogy nem bánatsz többet.

— Megígérem. Nem bántalak. Nem is érdekled meg. Jó vagy és édes.

— Csókolj meg.

Összeborultak megint, most már úgy, mintha évek óta egymáshoz tartoztak volna.

Kint már világosodott. Mikor végre keresztülmentek a kerten, gyönyörködve tekintettek körül. A gazdagság és szépség pompázott körülöttük. Ápolt utak, művészi rajzolt virágágyak, lombos fák a hajnal harmatos, csicsergő frissességében. A híres muranói kertek adták nászuk első virradatát. Hangos madárének kísérte őket a hídig. Ott megtalálták a várakozó gondolat.

Balkéz felől kelt a nap. Mikor elhagyták a temetőt, kitárult előttük a napkelte fényében fürdetett Velence csodája. A rőtrel kevert arany megfestette a doge-palota oldalsó falát, megcsillantotta a Campanile tetejét, az Orologio aranydíszait és megtündököltette a Márkus-templom zöld félgömbjeit. Mintha a mese ragyogó aranyvárosába jöttek volna a szerelem titkos és füllelt illatú sötétjéből, amely évek távlatában maradt a hátuk mögött. Aztán befordulván a Canal Grandéba, szembe kerültek a reggel káprázatos fényzőnével. Színaranyból voltak mind a ketten, két szegény ördög a dúsgazdag gondolatában.

A Ca'Doro sarkán szállottak ki. Galileo minden pénzét elővette és hanyagul odaadta az evezősöknek. Azok álmosan kapkodták sapkáikat és alázatosan elhajlongtak.

— Te most maradj itt, — mondta Marina — egyedül megyek a kapuig. Aki esetleg kinéz, ne lásd veled. Bent maradsz még ma Velencében?

— Ma nem lehet. Óráim van. De estére vissza tudok jönni. Kilenckor várhatlak a Rialtónál.

— Ott leszek. Ne csókolj meg, világos van.

A lány sudár, ringó alakja besietett a szűk közön. Galileo boldog ledérséggel figyelte és karjai közé képzelte a szép távozt. Aztán ő maga is meg-

indult lassú léptekkel, amelyek különös hangon kopogtak a hajnal akusztikájában. Zsebébe nyúlt.

— Nem maradt semmim, — gondolta magában, — csak Kopernikusz.

XIX.

Kepplerrel a levelezés nem maradt abba. Meleg, baráti hangon írtak egymásnak, de leveleikben részleteket is érintvén kitűnt, hogy nem mindenben értenek egyet. A Kopernikusz-tant általánosságban teljes meggyőződéssel hitték mindaketten, de a nagy alapelvből elindulva külön-külön spekuláltak, vizsgálódtk, töprengtek mindaketten, egyik Páduában, másik Grácban. És eredményeik nem egészen fedték egymást. Ez barátságukon nem változtatott, de valamit mégis elszakított köztük: az egymás mellett, közvetlen és egyformán harcoló sorkatonák közös lélegzetvételét. Ugyanazért a célért harcolt mindakettő, de már kiki a maga külön posztján. Illetve most éppen nem harcolt egyik sem. Galileo csak ott-hon számolgatott és jegyezgetett, a nyilvánosság elé való kilépésre egyáltalában nem is gondolt. Kepplerrel pedig, leveleinek tanúsága szerint, az történt, hogy elvesztette állását. Ugyanis Stájerország kormányzását átvette a harciasan katolikus Ferdinánd főherceg, miután zarándokúton Loretóban járt és ott Stíriát eljegyezte a Szűznek. Hazaérkezvén Grácba első dolga volt elrendelni, hogy minden protestánsnak távoznia kell a közhivatalokból. A közhangulat annyira kiélesedett, hogy Keppler már az életét feltette, otthagya katedráját és Magyarországra menekült.

Kopernikusz tana most már azt a kevés gráci nyilvánosságot is elvesztette, amelyben eddig Keppler jóvoltából része volt. Az egész világon mindenütt az Almagesztet tanították most már. Arisztotelész és Ptolemaiosz csillagászati uralma, amelyet egy

protestáns német hevesen támadott Grácban és egy katolikus olasz nem mert még megtámadni Páduában, nem is hederítve az ilyen apró incidensekre tovább ült a lelkeken, mint ahogy ült már mozdulatlanul kétezer esztendő óta.

A páduai tanárnak más gondjai is voltak. Velencei szerelme nagyon sok pénzbe került. Amint szabad ideje akadt, akár egy félnap is, sietett be a lagunákra. Ennek nem egy magánóra vallotta kárát, ami elmaradt aranyakat jelentett. De lelkiismeretét ilyenkor azzal hallgattatta el, hogy a kompasszok miatt úgylis fontos dolog benéznie Mazzolenihez az Arzenálba. S ha már Velencében volt, eljárkált vacsorázni, gondolázni Marinával, minduntalan felmerült valami szalagnak, szövetségnek, cipellőnek, fátynak szüksége, s ő mint szerelmes udvarló ki akart tenni magáért. Azonfelül még az is nehezítette gondjait, hogy az öreg Gamba elég súlyosnak látszó betegséggel ágynak esett. Orvosokat kellett járatni hozzá és patikára költeni. Amellett folyton hazudozni kellett az öregnek, hogy az idegen pénzforrásra rá ne jöjjön.

Máskor ennyi gond alatt a nyomorúságos fizetésű tanár összeroskadott volna. De Isten úgy szokta rendelni, hogy mindig van valahogy és úgy még sohasem volt, hogy valahogy ne lett volna. A kompassz igen kapós portékának bizonyult. Mazzoleni nem ok nélkül állott olyan ügyes rézműves hírében, a keze alól kikerült kompasszok pompásan sikerültek. Galileo a legelsőt Sagredónak ajándékozta, a másikat egy Badouère nevű francia hallgatójának, aki feltűnt a diákok közt éles eszével és eredeti gondolkodásával. A többi kompassznak már jóelőre akadt bőven fizető gazdája. Mazzoleni nem győzte gyártani, hosszú lista sorolta fel a türelmetlenül várakozó rendelőket. A rézműves most már jobban keresett ezzel a mellékes munkájával, mint amennyi fizetést az Arzenálban kapott.

De ha a kompassz csinosan eresztette is a pénzecsét, még több kellett. A Landucci-féle adósság állandó lidércnyomásként ülte meg Galileo gondolatait. Michelagnolo otthon ült Firenzében, nem dolgozott semmit és ölbetett kézzel várta a sült galambot, mint valaha bátyja. Az anyát is kellett támogatni. Galileo tehát egy napon beállított Velencébe a két riformatoréhoz. Elmondta, hogy az ő tanárságának előre kitűzött hat esztendeje lejár, ennél fogva fel kell tennie a kérdést, hogy fogják-e tovább is alkalmazni, s ami még fontosabb: milyen fizetéssel.

Zane szenátor a két riformatore nevében rögtön kijelentette, hogy a Serenissima okvetlenül igényt tart Galilei Galileo további működésére.

— Kegyelmed a legnépszerűbb tanár a Bo fiatalabb tudósai közt, ezt nem akarjuk eltagadni. Előadásai most is a legzsúfoltabbak, a diákság tüntetően szereti, ez mind igaz. Az is nagyon kedvünkre való, hogy kegyelmed nem igen vesz tevékeny részt a jezsuita iskolával folytatott állandó torzsalkodásban, amely nekünk itt annyi kellemetlenséget okoz. Egy szóval kegyelmedet mindenképpen meg akarjuk tartani. Nem mondom, hatévi szolgálata után némi fizetésjavítás is méltányosnak látszik. De a rendelkezésre álló alap nagyon csekély. Nagyobb arányú emelésről aligha beszélhetünk. Tudja mit: ennek a kérdésnek legfelsőbb hatósága a szenátus. Mi javaslunk, a szenátus dönt. Kegyelmednek sok előkelő ismerőse van, igyekezzék ügyének mennél több szenátort megnyerni. Mi, két riformatore, nem leszünk ellene.

Galileo megköszönte a tanácsot és azonnal nyakába vette a várost. Mindenekelőtt barátait mozgósította: Sagredót, Magagnatit, Zorzit, Boccalinít. Aztán felkereste Fra Paolo Sarpit, hogy az beszéljen annyi szenátorral, ahánnyal csak tud. Írt aztán Delmonte márkinak és meglátogatta a márki rokonát, a gyalogsági tábornokot. Rövidesen messze

terjedő protekciós hálózatot épített ki. Lihegett, futkosott, számos kompassz árát elgondolázta, de a dolog szépen alakult. Reményei voltak, hogy mostani száznylevan arany fizetését ha nem kétszerezik is meg, de jelentékenyen többet fog kapni. Ez természetesen a javaslattól függött. A javaslatot pedig a riformatorék fogalmazták. Ezért Galileo Zane ellen fordította a Zanétól kapott tanácsot: nem mult el nap, hogy valami szenátor, főpap vagy tábornok valamelyik riformatore előtt meg ne pendítette volna a Galilei-ügyet.

A sok futkosás közt Marina szerelme alig jelentett üdülést. A leány nehezen mozdult lassan halódó apja betegágya mellől, s ha mégis sikerült elvinni valami kis kocsmába vacsorázni és beszélgetni, folyton síránkozott és sietett vissza a beteghez. S ha az apai ház egyik szobájában elbujtak csókolódzni és ölelkezni, a leány félfüllel a legforróbb mámorban is arra figyelt, nem szólítja-e a beteg. Az ilyen felületes pásztorórákat még az is zavarta, hogy Galileónak folyton sietnie kellett. Az új szerződése miatti futkosások is sok idejét elvették, azonfelül magánórái is örvendetesen szaporodtak. Hírét most már öt esztendő tanítványai hordozták szerte Európában, s ha valami előkelő fiatalember, például Fülöp, az ifjú hesseni örgróf, megérkezett Páduába, annak első dolga volt a nevezetes Galileit felkeresni, erődítéstani leckékre felkérni és a kompasszal megismerni.

— Nem az igazi ez, kegyelmes uram — mondta egyik diákja, egy lengyel gróf — úgy kellene tenni kegyelmednek is, mint más tanárok teszik: házába venni a diákokat és teljes ellátásukról gondoskodni.

— Ebben a szűk kis házban lehetetlen. Magam is alig férek.

Ezzel a beszélgetés abban is maradt, de Galileónak bogarat tett a fülébe. Mert ha ez a ház kicsi, akkor lehet bérelni sokkal nagyobbat, s ott majd lesz

hely kosztos diákoknak is. Csak az a kérdés, hogy nem túlmerész dolog-e belevágni egy jóval nagyobb bérletbe, s aztán fizetni a méregdrága házbért, míg a diákszobák üresen állnak. Elkezdett tehát hallgatói között tapogatózni: vajjon akadnának-e elegenden. Az eredmény még öt magát is meglepte. Bátran bérleltetett volna akár kaszárnnyát is. És mintha mindent a sors maga rendelt volna így: ugyanekkor egyik szemfüles diákja hírt hozott arról, hogy a nagytemplomhoz közel, páduai nyelven szólva „al Santo“, bérbeadó az a nagy kétemeletes ház, amelynek kertje is van. Galileo azonnal lecsapott könyvet, körzöt, mindent és szaladt a házat megnézni.

Valóban ez volt a legszebb ház ott, a Borgo de' Vignali nevű városrészben. De maga a környék is vonzhatta. Űde szőlőskertek sorakoztak itt egymás mellé, csak szórványosan emelkedtek a házak, sok volt az üres telek, amelyet gazdája meghagyott veteményes kertnek, vagy legelőnek. S a szóbanforgó házhoz is kert tartozott, amitől Galileónak megdobbant a szíve, mert mindig az volt a titkos vágya, hogy kertes házban lakjék. Maga a ház túlzás nélkül viselhette a palota címet. Két emeletén rengeteg szobát tartalmazott. Az udvaron még kétoldalt szárnyak is csatlakoztak a főépülethez. A földszinti bal-szárnyon volt egy lakosztály, amelyet mintha egyenesen neki építettek volna. A mutatós, elegáns kapualjból előszobába nyitott az ember, onnan pedig tágas, világos dolgozószobába. Elfért ebben könyvtár, kísérleti holmi, nagy asztal, minden. Két széles ablaka a kertre nézett, kedves zöldet adva a szemnek, s a lombokon túl Szent Antal kupolái magaslatlak. Ebből a nagy szobából nyílt elfüggönyözhetően a kényelmes hálófülke.

Egy percet sem késett, azonnal megkezdte a tárgyalást. A tulajdonos akkorra összeget kért, hogy ő először beleszédült. De aztán számvetést csinált és kiókumlálta, hogy ha a szobáknak csak felét is érté-

kesíteni tudja, akkor győzni fogja a bért. S miután üzleti dolgokhoz egész életében vajmi keveset értett, most is túlságosan elárulta lelkendező vágyát, a tulajdonos ennél fogva keményen tartotta az árat, ő pedig nem tudott alkudni. Meg is ijedt egy másik, állítólagos érdeklődőtől és hamar, sebbel-lobbal megkötötte a szerződést. Mikor aláírta, már tisztában volt vele, hogy jóval olcsóbban is megkaphatta volna. De nem törődött vele. Mégegyszer kifutott a kertbe, hogy gyönyörködjek a fában, a kanyargó venyigéjű szőlőtőkékben, sőt a gyeper minden fűszálát külön szerette volna megsímogatni, ha lehetett volna. Aztán sietett le Velencébe. Még pedig először nem Marinához, hanem egyenesen Mazzolenihez az Arzenálba.

— Ide hallgasson, Messer Mazzoleni, hagyja itt az Arzenált és költözzék hozzám Páduába. Nagy házat béreltem, adok szállást. Reggeltől-estig csak kompasszt fog csinálni. Annyit kereshet, hogy még félre is tehet öreg napjaira.

— De nekem nagy családom van, kegyelmes uram, azokkal mit csinálok?

— Mondom, hogy kap szállást. Rendes családi lakást fog kapni, műhelyet is berendezhet. A ház igen nagy. Nos? Van kedve?

— Igen nagy kedvem van, kegyelmes uram. De ha meg tetszik engedni, még megbeszélem a feleségemmel.

— Helyes. De még ma döntsön. Írja meg a döntést levélben. Aszerint kell beosztanom a helyiségeket.

Azzal szaladt Marinához, hogy annak is elmondja a nagy ujságot. Szeles sietségében már be is nyitott a kapun, mikor valami megkapta ezen a kapun a figyelmét. Hátralépett. A kaput fekete zászló fedte. Ijedten szaladt fel a lépcsőn, s a Gamba-lakásban ott találta a házbeli összes lakókat. A betegszobában idegen emberek rendezkedtek, most ravataloz-

ták fel az öreg Gambát. Marina száraz szemmel jött-ment, a gyászoló házbelleket kínálgatta, az idegenekkel tanácskozott. Nem sírt, de ijesztő dolog volt rá-nézni. Halálsápadt árnyék gyanánt jött-ment, mintha ő is meghalt volna, de világos nappal itt kísértene a lakásban. És mintha valami különös titkot őrzött volna magában.

Galileo kézenfogta és kivitte a konyhába. Csak ott tudtak háborítatlanul beszélni.

— Mikor halt meg?

— Tegnap alkonyatkor. Borzasztóan szenvedett. Téged már nem tudtalak értesíteni. De gondoltam, hogy ma bejössz.

— És kik ezek az idegenek?

— A Calza emberei. Ezek csinálják a temetést. Még tegnap este izentem nekik. Beszéltem egy másik vállalattal is, de ez olcsóbb.

— Szegény leány, alig állsz a lábadon. Szívből sajnállak.

Magához ölelte, ezúttal nem érzékien. Mindjárt el is engedte. De két keze végét azért megfogta.

— A jövő miatt ne aggódj, én melletted maradok.

— Tudom, drágám, hiszen te olyan jó vagy. És erről is kell valamit mondanom.

— Miről?

— A jövőnkről.

— Hagyd most, szívem, majd ráérünk. Előbb essél túl a temetésen, nyugodjál meg, aztán majd szépen megbeszélünk mindent...

— De ezt már most meg akarom mondani. Isten jót tett apámmal, hogy elvette. Nem kellett megérnie a szégyent.

— Milyen szégyent?

— Más állapotban vagyok, Galileo.

A férfi ámulva ismételte a szavakat. Soha nem gondolt arra, hogy ez bekövetkezhetik. Ami szerelmökre tartozott, annak minden felelősségét a

leányra szokta bízni már régóta. Most, hogy a nagy hírt meghallotta, gondolatai megálltak. Nem tudta önmagáról, hogy örül-e, vagy meg van döbbenve.

— Félsz, — kérdezte tapogatódzva, — hogy most a világ a szájára vesz?

— Bánom is én a világot, — mondta Marina vállat vonva, — nincsen nekem senkim. Rokonaim elhaltak, társasági köröm közömbös. Akár ma se lássam azokat, akikhez jártam. Nem félek semmitől. Inkább nagyon boldog vagyok. Isten adta ezt, hogy a nagy fájdalmat kibírjam. És te nem örülsz? Azt hittem, te is boldog leszel.

— Hogyne örülnék, ha te nem törődöl a világgal. És mikor lehetséges lesz, majd úgyis összeházasodunk.

— Persze. De nekem nem sürgös. Most gyerünk vissza. Jó volna, ha beszélnél ezekkel a temetkezésekkel, férfira mégis jobban hallgatnak.

És ment előre. Már fekete ruhát hordott. Remek természetén még nem látszott a boldogság titka, az új élet, amely akkor fogant, mikor kialvóban volt a másik, akinek fejéhez most állították odabent a gyertyákat. Galileo félrevont egy Calza-embert és számonvette tőle a temetés részleteit és költségeit. Kitünt, hogy Marina mindent százszor jobban megbeszélt már, mint ahogy ő elintézte volna. Aztán odament a halotthoz. Az öreg Lepanto-viselt nemes eltorzult arccal ment a másvilágra, utolsó pillanatig vad fájdalmak kínozták. Kecskeszakállas állát fekete keszkenővel kötötték fel, hogy állja le ne hulljon, két szemére egy-egy darab rézpénzt tettek, mert szemhéjjai nem akartak lehunyódni, mintha még halála után is mindenáron megkísértené ébren maradni. Galileo úgy érezte, hogy ettől a halottól bocsánatot kell kérnie. Megfogta a viaszsárga, fonyadt kezét és megcsókolta. S magában megígérte a halottnak, hogy a leányról mindig gondoskodni fog. De közben megütődve pillantott rá a halott

kézre. Meglepte, hogy Marina kezeformája menynyire hasonló ehhez a kézhez. Vajjon a születendő kisgyermek keze is ilyen lesz-e?

A házbérlet nagy eseményéről nem is szólt Marinának, csak mikor már a temetés után elcsendesedett a halálesettel járó sok zavaró és fájdalmas mozgalom. Akkor számba vették a hagyatékot is. Kitűnt, hogy két szoba szerény berendezését is alig lehet megmenteni, a többit megeszik az apa hátrahagyott adóságai. Galileo felvetette azt a gondolatot, hogy Marina költözzék a két szoba bútorral Páduába. Majd keresnek valami alkalmas lakást az új ház közelében; együtt természetesen nem lehet lakni, a Bo tanári kara és a felsőbb hatóságok nem tűrhetnek vadházasságot s a jezsuiták is alaposan kihasználnák ezt a támadási alkalmat.

Minden simán ment. A lakást könnyű volt megtalálni, alig két sarokkal tovább az új háztól bérelt két szoba-konyhás kis otthont Marinának. A bútort ideszállították Velencéből, néhány nap alatt kész volt a rendezkedés. Marina elhozta régi cselédjét, hamarosan megtanulta, hogy hol a zöldségpiac és melyik mézsárosnál lehet olcsóbb húst kapni. Új élete megindult. Galileo egész nap nem mutatkozott, mert az ő átköltözése százennyi gondot jelentett, előadásokat is tartott, magánóráit is végezte és még Velencébe is be kellett járnia, hogy új szerződését tető alá hozza. Csak vacsora után ment át minden este. Ketten voltak, zavartalanok voltak, nem kellett találkákat megbeszélniök, az ajtón óvatosan kihallgatózniok, lépcsőn lopózkodniok. Izgalom nélkül való nyugalmas órák lettek a vacsora utáni órák, alig különbözvén fiatal házások csendes életétől. Fel is bukkant Galileo fejében a gondolat: voltaképpen miért nem veszi Marinát feleségül? Anyagilag valamivel még könnyebb is lenne, a Marina szempontjából pedig a ferde helyzet egyszerűen tisztázódna. De mihelyt ez a kérdés eszébe

jutott, idegesen elhalasztotta, hogy gondolkodjék felőle.

Egy októbertvégi napon végre megkapta új szerződését. A Serenissima újabb hat évre lekötötte a Bo matematikai tanszékére, fizetvén neki az eddigi százyolevan arany helyett évi háromszázhuszat. Ez az ugrás sokat jelentett volna az évi számvetésben, ha ki nem bérelte volna a nagy házat. De annak bérét egy összegben kellett fizetni és nem lehetett megvárni, míg a diákok — ki rendesen, ki rendetlenül — összeadogatják. A szobák mind megteltek mindenféle nemzetiségű diákokkal, Mazzoleni felesége, aki a nagy ház gazdasszonya lett, egyszerre negyven embernek is főzött s a hozzávalót készpénzért kellett vásárolni. Viszont a kompasszok jól fogytak, Viszont két új háziszolgát kellett fogadni a rengeteg szobához. A vége az lett, hogy Galileónak az egész vonalon kitünően ment a sora, de azért anyagi gondja semmivel sem volt kevesebb, mint azelőtt. Számadásokat nem vezetett, adósságait csak emlékezetében jegyezte fel. S a bevételeket sem jegyezte. Elzárható szekrényében volt egy kis vasládája, abban tartotta a pénzt. Mikor valamelyik diák fizetett, betette a pénzt a vasládába. Mikor Mazzoleniné pénzt kért, benyúlt a vasládába. Hogy melyik diák hány héttel maradt hátralékban, azt is emlékezetére bízta, de ennek az emlékezetnek egyéb elraktározni valói is voltak s így megesett, hogy ő csodálkozott legjobban, mikor valamelyik diák nagy bocsánatkérések közepette hosszú hátralékot egyenlített ki. Közben goromba levelek jöttek, mint rendesen, Landucci sógortól, aki szívósan követelte a pénzét. Galileo az ilyen levél vételekor azonnal elévette a vasládát, de abban sohasem volt annyi, hogy a sógornak jelentős törlesztést küldhetett volna.

Ezek az anyagi természetű gondok csak pillanatokig nyomták. Egyet fordult és azonnal elfelejtette valamennyit. Viszont öröme annál több akadt,

amelyek közé a gondok elől rejtőzhetett. Ilyen öröm volt, hogy minden délben együtt étkezhetett a fiúkkal. Az inas felment a második emeletre, megkongatta a rézserpenyőt a folyosón, aztán megkongatta az első emeleten is, a földszinten is. De mire ő a földszinten kongatott, az éhes fiatal sereg már rég ott taszigálta egymást a nagy asztalnál, szörnyű lármát csapva a székek tologatásával.

— Bon giorno, Eccellenza! — kiáltották vigan, mikor ő is megjelent az asztalfőn.

Csörögtek a tányérok, a nagy asztalon végig glédában állottak a chianti-kőkorsók. Pár percig nem lehetett szót hallani, míg a fiatal gyomrok az éhség legelején erőt nem vettek. Akkor aztán megindult a víg terefere. A házigazda jobbján a fiatal Noailles gróf ült, francia szülők gazdag gyermeke, balján Schweinitz gróf, aki német földről jött a Bo híres városába tanulmányért. Aztán sorban Lehrbach német, Stanislas lengyel, Beatavilla toszkán, le egész az asztalvég legfiatalabb gyermekéig, aki csak a minap jött és neve sem igen tudódott még. Latinul folyt a társalgás, mert németek, lengyelek, olaszok, franciák nem beszéltek egymás nyelvét, ezt pedig mindegyik beszélte. Kifogyhatatlan érdekességű volt mindegyik étkezés; annyifelől jöttek ezek a fiúk, annyi soha nem hallott dolgot tudtak mesélni hazájuk bámulatos történeteiről és különös szokásairól. Vagy egyetemi élményeiket mesélték, verekedéseiket a jezsuita iskola diákjaival, pajkos kalandjaikat az éjszakában sbirrek ugratását, ablakok alatti szerenádotokat. Galileo, ahogy leült az asztalhoz, azonnal hozzájuk fiatalodott. Nagyokat kacagott velük, adomáikra adomával felelt, kurizálási ügyekben tanácsokat adott.

Mikor a kedélyes ebédnek vége volt, következtek a magánórák. A fiúk apró csoportokra oszlottak aszerint, hogy mikor kezdtek egy-egy kurzust és mivel foglalkoztak. Egyik csoport erődítéstani leckéket

kapott, a másik ismételte az egyetemi előadások eukleidészi anyagát, a harmadik a kompasszt tanulta. Galileónak a sajátmaga számára alig maradt egy vagy másfél órája vacsora előtt. Ilyenkor dolgozott valamit, vagy átszaladt beszélgetni Pinellihez. Hét-kor megint megkondult a rézserpenyő, a fiúk megint özönlöttek az asztalhoz. Megint jött a tréfák, a hazai adomák, a mulatságos csínyek kedélyes társalgása. Bor bőven volt az asztalon, a gazda rendelkezése úgy szólt, hogy kilenc óráig annyi chiantit kell felhordani, amennyi éppen elfogy. Mert az ételsor után még együtt ültek kilencig, hangszerek kerültek elő, vidám nótózás rengette a falakat. Kilenckor a gazda felkelt és átment Marinához. De csak elvben kilenc-kor, a gyakorlatban majdnem mindig késett. Egyre többet. Lasanként már arra is volt eset, hogy nem is ment át. Odaüzent, hogy fontos dolga van. Fontos dolga pedig abból állott, hogy belejött a fiúkkal a poharazásba. Ő maga is odahozatta lantját és firenzei nótákat énekelt, még pedig a diákok rendkívüli mulatságára a borsosabbjából. Remek jókedve kerekedett, teli poharanként döntötte magába a bort, végül alaposan becsípve borult a Noailles gróf vállára és szent esküt esküdött, hogy Fiorenza a világ első városa. Másnap nem emlékezett, hogy kik és hogyan tették ágyba. Haragosan korholta önmagát, hogy megint engedett az itálnak és megint kockáztatta tanári tekintélyét. De estére rendesen megnyugodott, mert a fiúk nem mutattak semmi elfajzott pajtáskodást. Ugyanúgy megtisztelték, mint azelőtt. Mert esztől el voltak bűvölve és tanítását úgy lesték, mint az órakulumot. Csak Mazzoleniné morgott, hogy megint mennyi bor fogyott ok nélkül s hogy a kegyelmes tudós úr hasonlatos a bolond kocsmáros-hoz, aki maga fizeti a betévedő korhelyek italát.

Marina sohasem tett szemrehányást, ha a Galileo esti látogatása elmaradt. Ugyanolyan nyájas csókkal üdvözölte másnap, mint akármikor. Most már

kezdett elnehezedni és utólérték az állapotával járó kellemetlenségek. De nem panaszkodott soha. Nem volt soha valami különös kérése, nem izgatták a környezet s a város apró eseményei. Mikor Galileo ott volt nála, bevette magát kényelmes karoszékebe, folytatta soha véget nem érő takaró-hímzését és udvariasan hallgatta, amit Galileo mesélt neki. Ha pedig Galileo nem mesélt semmit, üldögélt tovább szép csendesen, dúdolgatva, mint a doromboló macska. S ha Galileo odalépett hozzá, derekához nyúlt és felállította, hogy kényelmesebben csókolódzzanak, szívesen és engedelmesen simult hozzá, mint ahogy a jó tanuló tüntet készségével az iskolában.

— Az az ujság, — mondta egy este Galileo, — hogy akadémiai tag leszek.

— Igazán? Érdekes.

Ez udvariasan hangzott, de a nyájas hang mögött valami közömbösség bujkált, ami Galileót ingerelte.

— Nem is kérdezed, hogy milyen akadémiáról van szó?

— Dehogyan. Nagyon is várom, hogy folytasd, amit elkezdted.

— Említettem én már neked azt a Cornaro-fiút, aki papnak készül és itt tanul.

— Ismerem is. Találkoztam vele Velencében, társaságban.

— Nos, annak van itt az a gyönyörű kis palotája a Ponte di Santa Sofia tövében. A fiatalember addig futkosott körüskörül, míg összetoborzott egy tudósokból álló társaságot, hogy akadémiát alapítsunk Páduában. Csak azért, hogy ő is tag legyen és hogy az ő palotájában legyenek a rendszeres találkozások. Ma megalapítottuk az akadémiát. Úgy hívják, hogy „I Ricovrati“.

— Miért hívják így?

— Mert Cornaro ezt eszelte ki. Nagyon nehéz már új címet találni egy akadémiának. Éppen a mai összejövetelen tartott előadást Cremonini arról, hogy

hány akadémiai volt már Páduában. Számtalan. Mindig akad valami buzgó ember, aki akadémiát szervez. Míg ő ébren tartja, addig van is. Aztán elalszik. Páduában már működtek a Lángolók, az Állandók, a Lelkesek, az Ujjászületők, a Hatalmasok, az Éteriek, meg mit tudom én mik. Ilyen neveket szokás adni a tudós társaságoknak. Hát ezt az újat úgy hívják, hogy a Befogadottak. Vagy ha úgy tetszik: a Hajlékot kapottak. Az egész arra megy, hogy a Cornaro-palota legyen a tudományok hajléka. Én is tag vagyok. Az elnök Querengo.

— Ez nagyon szép.

Kis szünet következett. Galileo figyelmesen nézte a leányt. Aztán, új hangon, megszólalt:

— Marina, figyelj ide. Kérdezni akarok tőled valamit. Amit én most neked elmondtam, arra te udvariasan és figyelmesen feleltél s az egészet kedvesen végighallgattad. De meg merek esküdni, hogy úgy nem érdekelt az egész, mint ahogyan engem nem érdekel, mibe kerül a borjúhús. Te nagyon furcsa nő vagy. Nemcsak ez nem érdekel; máskor is észrevettem, hogy csak udvariasságból figyelsz. Felelj nekem egészen őszintén: mi érdekel téged?

Marina sokáig hallgatott. Aztán felnézett szép kék szemével és így szólt:

— Semmi.

— Semmi sem érdekel?

— Semmi.

— Akkor miért élsz?

— Mert megszülettem. De ha meghalnék, nem nagyon bánnám. Viszont nem vágyom meghalni sem.

— Te magad sem érdekléd önmagadat?

— Nem.

— Még az a magzat sem érdekel, akit a világra fogsz hozni?

Marina vállat vont.

— Kíváncsi vagyok rá. Bizonyosan nagyon helyes lesz és mulatságos.

Galileo izgatott lett. Előre hajolt, úgy faggatta tovább a leányt.

— Nézd, most benne vagyunk az őszinteségben. Szeretsz te engem, Marina?

— Hogyne szeretnék. Jó vagy hozzám.

— Nem, nem, ne erről beszélj. Szerelmes vagy-e belém, arra felelj. Nos?

— Nem vagyok szerelmes. Volt idő, mikor azt hittem. De azóta már rájöttem, hogy nem. Én nem tudok szerelmes lenni.

— Marina, ez rettenetes. Hiszen mi nem szeretjük egymást. Én is rájöttem, hogy csak képzeltem magamat szerelmesnek.

— Tudom, — bólintott a leány, — de miért rettenetes ez? Nagyon jól megvagyunk.

Galileo dermedten nézte kedvesét. Elszörnyedt, mintha koporsóba nézett volna.

— Érthetetlen vagy és ijesztő. Mi vagy te, mondd? Mi van a te lelkedben?

— Az én lelkemben, — felelt a lány nyugodtan, — nincs semmi. Az én lelkem teljesen üres.

— De hiszen csókolsz, az Isten szerelmére! Visszaadod a csókomat! Úgy megölelsz, mikor az enyém vagy, hogy majd megfojtasz!

— Hogyne. Hiszen csókolódní jó. És te nagyon kíváncsú, délceg férfi is vagy. És az enyém vagy.

Galileo hallgatott. És hallgatott a lány is. Csak hosszú szünet után szólalt meg a férfi:

— Tudod mit: erről soha többet ne beszéljünk.

— Jobb is, — bólintott Marina komolyan és nyugodtan.

Nem is beszéltek többet róla. Ugyanolyan nyájas udvariassággal és az elfakult házasságok közönyével beszélgették át közös óráikat, mint azelőtt. És csókjaik érzéki forrósága nem nélkülözte a gyönyörűséget. De Galileo, ha gondolataival magára maradt, érezte, hogy teljesen egyedül van a világon. Valaha még próbálgatta, hogy Marinában ér-

deklódést keltsen világdöntő lelki forrongásai iránt. Beszért neki Kepplerről, Kopernikuszról, egyelőre csak személyes érdekességeket és leste a hatást. De csak tökéletes közömbösséget kapott az udvarias szavak mögött. Abbahagyta. Marinából semmi, de semmi más nem maradt, mint egy nagyon szép leánnyal való viszonya, akit el kell tartani.

Nagy gondolatait tehát, amelyekhez olyan boldogság lett volna élettársban találni meg a társat, visszavonta önmagába, mint óvatosan tapogató szarvaita csiga. Olykor levelet váltott Kepplerrel. Annak sorsában fordulat következett be. Az osztrák császár udvari csillagásza, aki ura mellett Prágában dolgozott, fiatal segéderőt keresett maga mellé. Ezt a csillagászt úgy hívták, hogy Tycho de Brahe. Hír szerint ez is hajlott a Kopernikusz vakmerő felfogásához és akadt közvetítő, aki Kepplert szerezte be melléje segéderőnek. Keppler már Grácba is visszamehetett volna, mert a jezsuiták, akik Ferdinánd főherceg alatt ott urak lettek, őt protestáns létére is nagyon kedvelték, hívták vissza az egyetemre és teljes vallásszabadságot ígértek neki. De ő túlságosan protestáns volt ahoz, hogy a Ferdinánd-uralom alatt szolgáljon. Inkább elfogadta a prágai állást. És írt Galileónak, hogy keresse fel soraival Tycho de Brahét, azt nagyon érdekelnék a páduai tudós sorai. Galileóban meglobbant a firenzei kakas-önérzet és azt válaszolta, hogy ő nem kezd levelezést, csak saját jószántából. Rendelésre nem teszi. Ekkor Pinelli kapott levelet Prágából: Tycho de Brahe, akivel levelezett, neki is kifejezte azt az óhaját, hogy Galilei, a páduai tudós írjon neki.

— Csak azért sem írok, — makacskodott Galileo, — magamtól boldogan írtam volna, de így nem. Ha levelezni akar, kezdje ő. A tudományban nem ismerek nagyobb urat magamnál. Kisebbnek sem tartom őt, de nagyobbbnak sem.

Pinelli mosolygott és nem vitatkozott. Már

csak azért sem, mert tudta, hogy aki Galileoval személyes szóbeli vitát kezd, az el van veszve. Senki nem bírja az érveknek azt az óceáni áradását szuszszal, amire Galileo képes. Abban maradtak tehát, hogy Galilei nem ír. Írjon ő.

És Galileo győzött. Levelet kapott Tycho de Brahétól, Prága városából. Udvarias, nagyon elismerő, bár kissé felsőséges levelet. De mindenesetre kopernikuszi meggyőződésűt. Galileo nagyon megörült neki. Számolgatta, hogy már hárman vannak Kopernikusz-hívők. Lassan, de valahogy mégis csak előre fog menni a dolog. Azonnal válaszolt, tüntetően nyájas és részletes levélben. De erre már nem kaphatott választ. Keppler következő leveléből tudta meg, hogy Tycho de Brahe meghalt. A Kopernikusz-hívők megint csak ketten maradtak. De akinek katedrája volt, az bizonyságok híjján nem lépett ki új hitével. Aki pedig bizonyságok nélkül is bátran ki mert lépni eddig, annak most már nem volt katedrája.

Marina megszülte gyermekét. Leányka lett. Virginiának keresztelték. Viola Giovanni atya, a keresztelő pap, az atya nevét nem jegyezte be az anyakönyvbe, az anyát is csak így nevezte: „a velencei Marina“. A fiatal apa maga is elcsodálkozott, hogy a kicsiny csecsemő mekkora boldogságra tudta ragadni. Tudta, hogy örülni fog, de azt nem tudta, hogy ennyire. Naponta hatszor is átszaladt meg nézni s a vörös, kúpfejű, ráncosarcú, tejszagú, sivalkodó kis porontyot elbűvölően édesnek találta. Vérmesen színezte ki magában a gyermek jövőjét: nagy vagyont szerez és valami nagyszerű, előkelő emberhez fogja feleségül adni, hogy majdan mint hírneves agg tudós, unokákat lovagoltasson a térdén.

A gyermek születése új lökést adott becsvágyának. Napokon át hömpölygette, kavargatta magában kopernikuszi alapú de lassanként már saját világrendszerét és latolgatta a gondolatot: kilép-

jen-e vele a nagyvilág elé. Hosszú vívódás után úgy érezte, hogy ki kell lépnie. Férfiatlannak és gyávának érezte a további hallgatást. Csak még Fra Sarpival akart beszélni. Az egyházi ember, servita provinciális. Tőle megkérdi, hogy vajjon az egyház színe előtt milyen következményei lehetnek annak, ha ő az új tannal kilép.

Bement Velencébe. A könyvkereskedésben megvárta Fra Paolót, aztán megkérte, hogy menjenek együtt sétálni. Elmentek a Riva dei Schiavonira. Galileo elmondta szándékát. Részletesen kifejtette, hogy hogyan akarja csinálni: előadásokat fog tartani az új tanévben Kopernikusról s az előadások anyagát kiadja könyvben. Ez a könyv fel fogja robbantani az egész eddigi tudományt.

Sarpi némán hallgatta végig és nem szólt egy szót sem. Csak mikor Galileo befejezte, akkor megállt a riván.

— Mondja, kedves fiam, emlékszik arra a Bruno Giordano nevű tudósra, akit a Mocenigo feljelentésére néhány év előtt letartóztattak itt Velencében?

— Hogyne emlékezném. Közvetlen azelőtt tartott Páduában is néhány előadást, hogy én odakerültem. Dominikánus volt eredetileg, de összetűzött a rendfőnökkel. Del Monte márkí mesélt róla.

— Úgy van. Azt tanította, hogy Isten a világ-egyetem egyetlen lelke és mi, mint lelkek, Istennek részei vagyunk.

— Tudom, tudom. S azt is tanította, hogy az állócsillag mind egy-egy külön nap. Nos?

— Nos, ezt a Bruno Giordanót innen a római Angyalvárba szállíttatta az inkvizíció. Hét éve ott tartották rabságban. Ma reggel kaptam a hírt, hogy hét évi vizsgálat után máglyahalálra ítélték. Most égették meg nagy tömeg előtt a Campo dei Fiorin. Aki nekem a hírt hozta, ott volt. Azt mondja, hogy a boldogtalan ember irtózatosan ordított, mialatt égett. A lángoló emberhús szagától többen elájultak.

A válaszom arra, amit kérdezett, ez: válasszon saját maga. Vagy menjen a máglyára a tudomány vértanújának, vagy fogja be a száját és menjen haza a kislányához.

Galileo soká nem felelt. A földet nézte. Aztán fogát csikorgatva, dühösen felkiáltott:

— Hát én nem bánom, égessenek meg! Én csak azért is kiállok!

— Nem, kedves fiam, nem fog kiállni. Én kegyelmedet jobban ismerem, mint saját maga. Kegyelmed imádja ezt a szép életet. Kegyelmed az élet jóízét mindennél jobban szereti. Kegyelmed sohasem fog máglyán meghalni. És igaza van, mert élni édes és szép. Menjen csak haza a kislányához.

Galileo konokul lesütötte tekintetét. Restellte volna, ha a pap meglátja, hogy az elkeseredéstől könnyes a szeme. És már tudta, hogy megint hallgatni fog.

(Vége az első kötetnek.)